

ZAKLJUČAK

O USVAJANJU IPARD PROGRAMA ZA REPUBLIKU SRBIJU ZA PERIOD 2014-2020. GODINE

("Sl. glasnik RS", br. 30/2016, 84/2017, 20/2019, 55/2019, 38/2021 i 27/2023)

1. Usvaja se IPARD program za Republiku Srbiju za period 2014-2020. godine, koji je sastavni deo ovog zaključka.
2. Ovaj zaključak objaviti u "Službenom glasniku Republike Srbije".

IPARD PROGRAM ZA REPUBLIKU SRBIJU ZA PERIOD 2014- 2020. GODINE

I UVOD

Ministarstvo nadležno za poslove poljoprivrede je započelo proces izrade IPARD II programa Republike Srbije početkom 2014. godine. Rad na izradi programa se zasnivao na definisanim smernicama i analizama dobijenim kroz proces izrade Nacionalne strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja 2014-2024. godine. Suština izrade programa odnosila se na jasno definisanje prioriternih sektora i adekvatnih mera podrške, pri čemu su uzeti u obzir rezultati sektorskih analiza i komplementarnosti mera IPARD II programa sa merama koje će se nalaziti u Nacionalnom programu ruralnog razvoja. Odlukom Evropske komisije, 20. januara 2015. godine, usvojen je Program pretpriступne pomoći za ruralni razvoj Republike Srbije za period 2014-2020. godine. (IPARD II program).

IPARD II program predstavlja najznačajniji program pretpriступne podrške ruralnom razvoju i prvi dokument iz oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije koji je odobren od strane svih članica Evropske unije. Glavni cilj i svrha ovog programa je da pomogne poljoprivredne proizvođače i prerađivače, kao i sve stanovnike ruralnih područja Republike Srbije, da postepeno podižu svoje kapacitete i potencijale kako bi se blagovremeno i na pravi način, pripremili za ispunjavanje evropskih standarda i zakona u oblasti poljoprivrede, prehrambene industrije i zaštite životne sredine.

Program definiše mere koje će omogućiti finansijsku podršku sektoru primarne poljoprivredne proizvodnje, sektoru prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda, kao i podršku diverzifikaciji ekonomskih aktivnosti u ruralnim oblastima Republike Srbije. Prioritetni sektori za investiranje su sektor mleka, mesa, voća i povrća i ratarstva. Mere će podržati investicije u izgradnju i/ili u rekonstrukciju objekata, kao i nabavku nove mehanizacije, opreme i novih tehnologija.

Jedan od uslova za korišćenje sredstava ovog programa je uspostavljanje komplementarnog sistema podrške kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou, u kojem neće biti moguće dvostruko finansiranje iz javnih fondova za istu vrstu investicija, a koji će svojim sinergetskim efektom doprineti smanjenju regionalnih razlika.

II ZEMLJA KORISNIK

2.1. GEOGRAFSKO PODRUČJE OBUHVAĆENO PROGRAMOM

IPARD programom obuhvaćena je teritorija Republike Srbije (bez Kosova i Metohije¹), sa sledećim regionima:

Tabela 1: NUTS regioni (nivo I, II) obuhvaćeni programom

NUTS nivo	Kod po potrebi	Opis	Površina u km ²	Broj stanovnika	Gustina naseljenosti stanovnici/ km ²
I		SRBIJA - SEVER			
II	Region	Region Beograda	3.226	1.659.440	514,4
II	Region	Region Vojvodine	21.603	1.931.809	89,4
I		SRBIJA - JUG			
II	Region	Region Šumadije i zapadne Srbije	26.495	2.031.697	76,7
II	Region	Region južne i istočne Srbije	26.246	1.563.916	59,6

Izvor: RZS

¹ Ovakav vid označavanja je bez prejudiciranja stavova o statusu KiM i u skladu je sa UNSCR 1244/1999 kao i sa ICJ Mišljenjem o proglašenju nezavisnosti Kosova.

Spisak skraćenica

AP - Agencija za plaćanje

APV - Autonomna pokrajina Vojvodina

BDV - Bruto dodata vrednost

BDV/PRV - Bruto dodata vrednost po ekvivalentu punog radnog vremena

BDP - Bruto domaći proizvod

BPP - Bruto poljoprivredna proizvodnja

BSĆ- Broj somatskih ćelija

VVT - Vrlo visoka temperatura

GAEC - Očuvanje zemljišta u dobrom proizvodnom stanju i zaštita životne sredine

GEF - Globalni ekološki fond

GIS - Geografski informacioni sistem

GRJ - Godišnja radna jedinica

GSB - Gasovi sa efektom staklene bašte

DNRL - Direkcija za nacionalne referentne laboratorije

DREPR - Projekat smanjenja zagađenja reke Dunav iz industrije

EEZ - Evropska ekonomska zajednica

EK - Evropska komisija

EU - Evropska unija

ZGO - Zaštićena geografska oznaka

ZOP - Zaštićena oznaka porekla

ZP - Zajednički program

ZPP - Zajednička poljoprivredna politika

ZRP - Zvanična razvojna pomoć

IBRD - Međunarodna banka za obnovu i razvoj

IPA - Instrument za pretpristupnu pomoć

IPA OP - Odbor za praćenje instrumenta za pretpristupnu pomoć

IPARD - Instrument za pretpristupnu pomoć za ruralni razvoj

IPM - Integrisan program zaštite od štetočina

IPN - Institut za primenu nauke u poljoprivredi

IRS - Istraživanje o radnoj snazi

ISO - Međunarodna organizacija za standardizaciju

ISUK - Integrirani sistem upravljanja i kontrole

IUCN - Međunarodna unija za zaštitu prirode

ICPDR - Međunarodna EK za zaštitu reke Dunav

KEI - Kancelarija za evropske integracije

KiM - Kosovo i Metohija

KKS - Klasična kuga svinja

KPP - Korišćena poljoprivredna površina

LAG - Lokalne akcione grupe

LEADER - Francuski akronim koji označava - *Liaison Entre Actions de Development de l'Économie Rural* - Veze između akcija ruralnog razvoja

LIS - *LEADER* inicijativa u Republici Srbiji

LSRR - Lokalna strategija ruralnog razvoja

MPŠV - Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

MRRS - Mreža za ruralni razvoj Republike Srbije

MSP - Mala i srednja preduzeća

NARDS - Nacionalna strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja

NVO - Nevladina(e) organizacija(e)

ND - ND

NIPAK - Nacionalni IPA koordinator

NMRR - Nacionalna mreža za ruralni razvoj

NPRR - Nacionalni program ruralnog razvoja

NSO - Nacionalni službenik za odobravanje

NUTS - Nomenklatura teritorijalnih jedinica u statistici

ODV - Okvirna direktiva o vodama Evropske unije

OECD - Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj

OP - Organska proizvodnja

OS - Okvirni sporazum između Republike Srbije i Evropske komisije o pravilima za sprovođenje finansijske pomoći Evropske unije Republici Srbiji u okviru instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA II)

OU - Okvirni ugovor

PGS - Prekogranična saradnja

PDV - Porez na dodatu vrednost

PDPP - Pravila dobre poljoprivredne prakse

PPZRP - Područja sa potencijalnim značajnim rizikom od poplava

PRA - Ruralna procena na osnovu učešća

PRAG - Praktični vodič kroz procedure ugovaranja pomoći EU trećim zemljama

RV - Rejonizacija vinogradarstva

RZS - Republički zavod za statistiku

RHMZ - Republički hidrometeorološki zavod

SZK - Strategija za zemlju korisnika

SIDA - Švedska agencija za razvoj

SPS - Šema za pojedinačnu primenu

SRG - Sektorska(e) radna(e) grupa(e)

SS - Sektorski sporazum između Vlade i Evropske komisije o mehanizmima primene finansijske pomoći Unije Republici Srbiji u okviru instrumenta za pretpristupnu pomoć u oblasti podrške poljoprivredi i ruralnom razvoju (IPARD)

SSP - Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između evropskih zajednica i njihovih država članica, sa jedne strane, i Republike Srbije, sa druge strane

STAR - Tranziciona reforma poljoprivrede Republike Srbije

STO - Svetska trgovinska organizacija

SWOT - Prednosti, slabosti, prilike, pretnje

Toe - Tona ekvivalenta nafte

UAP - Uprava za agrarna plaćanja

UBB - Ukupan broj bakterija

UZH - Uprava za zaštitu bilja

ULO - Veoma nizak sadržaj kiseonika

UN - Ujedinjene nacije

USAID - Američka agencija za međunarodni razvoj

UT - Upravljačko telo

UWWT - Tretman komunalnih otpadnih voda

FADN - Sistem računovodstvenih podataka na poljoprivrednim gazdinstvima

FAO - Organizacija za hranu i poljoprivredu

HACCP - Analiza opasnosti i kritične kontrolne tačke

HE - Hidroelektrana

HNV - Visoka prirodna vrednost

CARDS - Pomoć zajednice u obnovi, razvoju i stabilizaciji

CEFTA - Sporazum o slobodnoj trgovini u centralnoj Evropi

COI - Centar za obuku i informisanje

CHP - Kombinovana proizvodnja toplotne i električne energije (kogeneracija)

III OPIS TRENUTNOG STANJA, SWOT I DEFINISANJE POTREBA

3.1. OPŠTI DRUŠTVENO-EKONOMSKI KONTEKST GEOGRAFSKOG PODRUČJA

3.1.1. Administrativni sistem

Republika Srbija je organizovana u 24 upravna okruga. Jedinice lokalne samouprave čine 145 opština, gradova i grad Beograd. Okruzi su regionalni centri državne vlasti, nemaju sopstvenu upravu i predstavljaju administrativnu podelu. Grad Beograd je posebna teritorijalna jedinica utvrđena Ustavom i zakonom.

Prema Zakonu o teritorijalnoj organizaciji Republike Srbije ("Službeni glasnik RS", br. 129/07, 18/16 i 47/18), termin "grad" se odnosi na vrstu lokalne uprave i označen je kao "teritorijalna jedinica utvrđena zakonom, koja predstavlja ekonomski, administrativni, geografski i kulturni centar šireg područja i ima više od 100.000 stanovnika, a samo u izuzetnim slučajevima manje". Teritorija grada može biti podeljena na gradske opštine. Podelu grada na gradske opštine definiše statut grada, u skladu sa zakonom. Naselja koja ne nazivamo "urbanim" su klasifikovana kao "ostala" i po pravilu se smatraju ruralnim područjima.

U skladu sa OECD definicijom² ruralnih područja, u Republici Srbiji ruralnu teritoriju čini 75.1% državne teritorije i obuhvata oko polovine ukupne populacije (49.9%). Prosečna gustina naseljenosti u Republici Srbiji je oko 93 stanovnika po km². U ruralnim područjima taj broj iznosi 62 stanovnika po km², dok je u urbanim područjima 289 stanovnika po km².

Za potrebe IPARD II programa, a na osnovu kriterijuma OECD-a i u skladu sa teritorijalnom klasifikacijom Republike Srbije, sva teritorija Republike Srbije se može smatrati ruralnom teritorijom, izuzimajući teritorije naseljenih mesta sa gustom naseljenosti iznad 150 stanovnika po km² u 27 gradova i gradu Beogradu, koji su dati u Prilogu 7 - Spisak naseljenih mesta izvan ruralnih područja, koji je odštampan uz ovaj program i čini njegov sastavni deo.

² Ruralna područja definisana prema kriterijumima OECD-a na nivou opštine sa gustom naseljenosti manje od 150 stanovnika po km²

3.1.2. Demografske karakteristike i trendovi

Prema popisu iz 2012. godine, Republika Srbija ima 7.199.077 stanovnika. Ukupno, u periodu 2002-2013. godine, populacija Republike Srbije je opala za 4,15%, dok se ruralna populacija smanjila za 10,9%. Posmatrano prema regionima, najveći pad populacije u ruralnim područjima zabeležen je u južnoj i istočnoj Republici Srbiji (-18,7%). Najveći deo ruralne populacije nalazi se u regionu Šumadije i u zapadnoj Srbiji, koji ujedno predstavlja i jedini region gde ruralna populacija broji više od 50%. Nepovoljne demografske trendove su izazvali brojni činioci, poput ograničenog pristupa kvalitetnim uslugama i državnim dobrima kao što su infrastruktura, mogućnost kvalitetnog obrazovanja, zdravstvene usluge, nedostatak društvenog života u ruralnoj zajednici, kao i dominacija primarne poljoprivredne proizvodnje i slaba podeljenost između proizvodnih i neproizvodnih aktivnosti, itd. Kao rezultat toga, prisutna je značajna migracija stanovništva koje se ne bavi poljoprivredom i mladih ljudi, što vodi ka starenju ruralne populacije i nepovoljnoj obrazovnoj strukturi ruralne radne snage. Istovremeno, to smanjuje ljudsku osnovnu potrebu za razvojem ekonomije i kvaliteta života u ruralnim područjima.

Jedna od najznačajnijih demografskih karakteristika ruralnog dela Republike Srbije jeste nepovoljna starosna struktura populacije. Svaki peti stanovnik sela u Republici Srbiji ima više od 65 godina, a u

južnoj i istočnoj Srbiji svaki četvrti stanovnik. Prosečna starost ruralne populacije se u periodu 2002-2011. godine povećala sa 42 na 43,6 godina. Najnepovoljnija starosna struktura je u južnoj i jugoistočnoj Srbiji, gde prosečna starost ruralne populacije dostiže 45,7 godina (za žene čak 47,1).

Obrazovne karakteristike ruralnog stanovništva su nepovoljnije u odnosu na urbana područja. Ruralna populacija obuhvata značajno veći deo populacije koji nije obrazovan i onih koji imaju završenu samo osnovnu školu. Takođe, veoma je mali broj onih sa višim obrazovanjem. Situacija je posebno nepovoljna u slučaju populacije žena u ruralnim područjima, gde približno jedna trećina nije pohađala nikakvu školu i gde više od polovine nema nikakve kvalifikacije (nema obrazovanje, nezavršenu ili završenu osnovnu školu). Ovo je zabrinjavajuća činjenica kojoj se mora pristupiti kada je u pitanju osnaživanje ženskog dela ruralnog stanovništva.

3.1.3. Ekonomski pokazatelji i zaposlenost

Stopa nezaposlenosti (21,3%) i stopa neaktivnosti (39,1%) ruralne populacije bile su u 2012. godini ispod stope urbane populacije (26,9% tj. 40,5%). Ipak, ostali pokazatelji učinka ruralnog tržišta rada, posebno udela zaposlenosti osetljivih kategorija i profesionalnog statusa zaposlenih itd., značajno su lošiji za ruralnu populaciju. Viši procenat zaposlenosti osetljivih kategorija kod ruralne populacije rezultat je visokog procenta neplaćenih poljoprivrednika i njihovih članova porodice, kao i malog udela plaćenih zaposlenih u ruralnoj populaciji, u odnosu na urbanu populaciju.

Ukupna zaposlenost u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu za radno sposobno stanovništvo je 18,3%, a za stanovništvo starije od 15 godina 21%. Zaposlenost radno sposobnog stanovništva u poljoprivredi u ruralnim područjima je u 2012. godini iznosila 37,5%, što je znatno više nego u mnogim drugim evropskim zemljama. U 2012. godini, najveći udeo među zaposlenim ruralnim stanovništvom su činili kvalifikovani radnici u poljoprivredi i ribarstvu (34,8%), a zatim zanatlije (13,8%), pružaoci usluga i trgovci (11,7%), dok je zaposlenost u drugim zanimanjima zabeležila značajno niže učešće. Prema državnoj obračunskoj statistici, udeo poljoprivrede, šumarstva i ribarstva³ u BDP-u za 2012. godinu iznosio je 7,5% (9,7% od BDV).

Poseban problem u Republici Srbiji, kao i u većini zemalja južne Evrope, čini ograničen pristup finansijama. Značajan deo rukovodstva MSP, uključujući i gazdinstva, prepreke koje ometaju pristup finansijama smatra izuzetno opterećujućim problemom, koji sprečava uspešan razvoj njihovih preduzeća.

Udeo poljoprivrednih kredita u ukupnom iznosu plasmana za privredu u 2013. godini iznosio je 2,8% (podaci iz trećeg kvartala 2013. godine). Finansijski sektor Republike Srbije trenutno obezbeđuje nizak nivo kredita za poslovanja u poljoprivredi i uglavnom ih nudi kroz kratkoročne kredite. U određenoj meri dostupni su i srednjoročni krediti banaka, ali su oni u najvećoj meri namenjeni preradi hrane, pre nego primarnoj proizvodnji. Druge kredite sa smanjenim kamatnim stopama obezbeđuje država, direktno ili indirektno. Većina poljoprivrednika daje zemlju kao "idealno" sredstvo obezbeđenja. Međutim, banke često nevoljno prihvataju zemlju kao sredstvo obezbeđenja, a neretko je razlog tome teško dokazivanje vlasništva nad istim, kako usled zastarelog sistema registracije, tako i usled male vrednosti zemlje u pojedinim oblastima. Korišćenje javnih skladišta u svojstvu sredstva obezbeđenja nije razvijeno. Postoji dobar potencijal da javna skladišta olakšaju kredit, omogućavajući vlasnicima skladišta da koriste prihod kao sredstvo obezbeđenja. Dodatni problem je slaba administrativna saradnja za dobijanje pomoći (tj. građevinskih dozvola).

³ Sektor A prema klasifikaciji aktivnosti iz 2010. godine, RZS

3.1.4. Struktura poljoprivrednih gazdinstava

Struktura poljoprivrednih gazdinstava u Republici Srbiji je složena i čine je mala poljoprivredna gazdinstva koja proizvode za sopstvene potrebe, poljoprivredna gazdinstva koja delimično proizvode za sopstvene potrebe, velika porodična gazdinstva, kao i velika preduzeća sa mešovitim vlasništvom.

Prema popisu poljoprivrede iz 2012. godine, ukupan broj gazdinstava u Republici Srbiji je 631.552, a površina KPP iznosi 3.437.000 hektara. Najveći udeo u ukupnom broju gazdinstava (48,1%) imaju mala gazdinstva (do 2 ha zemlje, koja koriste samo 8% površine). Gazdinstva manja od 5 ha čine 77,4% ukupnog broja gazdinstava i zauzimaju oko 25% KPP. Nasuprot tome, najveća gazdinstva, od preko 50 ha, čine samo do 1% ukupnog broja gazdinstava i obrađuju oko jedne trećine KPP (Tabela 2).

Tabela 2: Poljoprivredna gazdinstva u Republici Srbiji po KPP, prema Popisu poljoprivrede iz 2012. godine

	Gazdinstva		KPP	
	broj	%	ha	%
Ukupno	631.552	100	3.437.423	100
0 ha	10.107	1,6	0	0
0 - < 2 ha	298.286	47,2	273.622	8,0
2 - < 5 ha	182.489	28,9	596.052	17,3
5 - < 10 ha	89.083	14,1	617.281	18,0
10 - < 20 ha	32.313	5,1	435.499	12,7
20 - < 30 ha	7.677	1,2	185.846	5,4
30 - < 50 ha	5.352	0,8	203.666	5,9
50 - < 100 ha	4.394	0,7	314.096	9,1
≥ 100 ha	1.851	0,3	811.362	23,6

Izvor: Popis poljoprivrede iz 2012. godine, RZS

Prosečna parcela KPP po gazdinstvu u Republici Srbiji iznosi 5,4 ha, što je oko jedne trećine EU - 27 proseka (14,5 ha). KPP čini oko 43% ukupne površine Republike Srbije, a po strukturi, oranice i bašte čine do 73%, livade i pašnjaci 21%, a višegodišnji zasadi oko 6%. Poljoprivredna gazdinstva su privatizovana. Najčešći izazovi sa kojima se susreću jesu unapređenje radnog kapitala tako da postane produktivniji i privlačenje investicionog kapitala za ponovna ulaganja u već utvrđena osnovna sredstva. Mnoga od ovih preduzeća imaju ili slabo ili potpuno nekorišćenu imovinu, poput objekata. Takođe, postoje i velika preduzeća koja koriste savremene sisteme proizvodnje, sa nivoima efikasnosti sličnim onima u EU.

Broj GRJ po gazdinstvu u Republici Srbiji iznosi 1,02, što je oko 20% više od proseka za EU - 27, gde prosečno gazdinstvo koristi 0,81 GRJ. Uzimajući u obzir razlike u veličini, ovo je pokazatelj niskog stepena mehanizacije i racionalizacije.

Jedan od razloga niske poljoprivredne produktivnosti u Republici Srbiji jeste nizak nivo adekvatnih stručnih veština, posebno u domenu upravljanja gazdinstvom. Prema popisu poljoprivrede iz 2012. godine, samo mali deo ruralne radne snage ima određeno obrazovanje, dok većina nosilaca gazdinstava stiče svoja znanja iz oblasti poljoprivrede isključivo putem prakse. Jedan od osnovnih razloga je nepovoljna starosna struktura poljoprivrednih gazdinstava, koja potiče iz tradicionalnog modela nasleđa imovine, gde se gazdinstvo prenosi na najstarije dete preminulog. Kao rezultat toga, mlađa braća i sestre čine samo radnu snagu gazdinstva ili traže drugi posao, bez obzira na njihov nivo obrazovanja i veštine. I pored činjenice da je Vlada uvela mere za podsticaj prenosa gazdinstva na mlađu decu, situacija je u

velikoj meri ostala nepromenjena. Shodno tome, manje od 5% nosilaca gazdinstava ima završenu srednju poljoprivrednu školu, više poljoprivredno obrazovanje ili poljoprivredni fakultet, mada APV predstavlja izuzetak.

3.2. KARAKTERISTIKE POLJOPRIVREDNOG, ŠUMARSKOG I PREHRAMBENOG SEKTORA

3.2.1. Opšte karakteristike

Dve trećine vrednosti poljoprivredne proizvodnje dolazi iz biljne proizvodnje. Kukuruz je najvažniji proizvod i čini 25% ukupne vrednosti poljoprivredne proizvodnje. Preostalu trećinu poljoprivredne proizvodnje čini stočarstvo, gde je najčešće gajenje goveda sa učešćem od 13% do 17%. Ove vrednosti su ostale relativno nepromenjene tokom poslednje decenije.

Proizvodnja voća i povrća čini približno 20% vrednosti poljoprivredne proizvodnje i poslednjih godina beleži trend rasta. Nasuprot tome, proces ekonomske transformacije je pogodio sektor za stočarstvo znatno više nego sektor biljne proizvodnje.

Ipak, sektor stočarstva ima veliki potencijal u Republici Srbiji zbog veoma povoljnih uslova za proizvodnju stočne hrane i krmiva. Oko 1.500.000 ha čine prirodni potencijal za proizvodnju kabaste i koncentrovane stočne hrane (livade i pašnjaci) koji se trenutno nedovoljno koriste za ishranu životinja.

Poljoprivredni sektor karakteriše dvojna struktura:

1) preduzeća (ukupno 3.000) u vlasništvu pravnih lica (2.521) i preduzetnika (479), koja čine oko 18% KPP⁴;

2) porodična gazdinstva čine 82% KPP. Ona mogu biti dodatno podeljena u dve kategorije: komercijalna gazdinstva i mala privatna gazdinstva. Komercijalna gazdinstva u privatnom vlasništvu, koja u proseku obuhvataju od 2 do 20 ha, čine 48% KPP. Samo 8,3% proizvođača obrađuje više od 10 ha. Stoga, 569.858 gazdinstava (90,1% poljoprivrednih gazdinstava - isključujući gazdinstva bez zemlje u posedu) obrađuje manje od 10 ha KPP. Većina gazdinstava ispod 5 ha se sastoji iz nekoliko zasebnih zemljišnih parcela, koja proizvode poljoprivredna dobra primarno za sopstvene potrebe i u velikoj meri zavise od primanja koja nisu vezana za gazdinstvo.

⁴Popis poljoprivrede iz 2012. godine

Tabela 3: Struktura poljoprivrednih gazdinstava prema pravnom statusu i KPP

PG, KPP	Ukupno	KPP, ha						%
		≤ 1	1,01-2	2,01-5	5,01-10	10,01-50	> 50	
Poljoprivredna gazdinstva (PG)	631.552	184.674	123.719	182.489	89.083	45.342	6.245	100,0
PG prema pravnom statusu gazdinstva, %								
Porodična PG	628.552	99,3	99,8	99,8	99,8	99,2	89,1	99,5
PL i preduzetnici	3.000	0,7	0,2	0,2	0,2	0,8	10,9	0,5
Prosečna KPP po gazdinstvu, ha	5,4	0,5	1,5	3,3	6,9	18,2	180,2	-
KPP, %								
U vlasništvu	2.406.196	94,2	94,1	91,9	86,5	61,3	50,9	70,0
Rentirano	1.031.227	5,8	5,9	8,1	13,5	38,7	49,1	30,0

Izvor: Popis poljoprivrede iz 2012. godine, RZS

Ipak, Republika Srbija ima značajne komparativne prednosti u poljoprivredi, zahvaljujući izobilju obradivog zemljišta visokog kvaliteta, strateškoj trgovinskoj poziciji i uopšte dobrom obrazovanju.

Prehrambena industrija ima značajnu ulogu u srpskoj ekonomiji, kao i na tržištu rada i čini 3,4% od BDP (4,1% BDV-a) u 2012. godini, a zajedno sa proizvodnjom pića⁵ i duvana⁶, oko 4,3% (5,3% BDV) u proseku, tokom perioda 2004-2012. godine.

⁵ C11 prema klasifikaciji aktivnosti iz 2010. godine, RZS

⁶ C21 prema klasifikaciji aktivnosti iz 2010. godine, RZS

Prehrambena industrija je u 2012. godini zaposlila približno 88.000 radnika, što čini 3,9% ukupne radne snage, odnosno 23% zaposlenih u prerađivačkoj industriji.

Jedna od osnovnih karakteristika agroindustrije je veliki broj MSP, kao i mali broj velikih, savremenih preduzeća, tako da 75% svih vrsta poslovanja zapošljava manje od 10 ljudi, dok 90% preduzeća ima manje od 50 zaposlenih i/ili manje od 10.000.000 evra prometa. Industrije, posebno one sa malim kapacitetima, nisu primile odgovarajuće investicije za tehnološke inovacije i većina objekata i opreme je ispod zahtevanog standarda za izvoz, posebno za EU tržište.

Glavni ograničavajući faktori za efikasno učešće na međunarodnom tržištu su:

- 1) nedovoljan asortiman prehrambenih proizvoda;
- 2) nedostatak istraživanja tržišta i proizvoda kako bi se bolje koristili postojeći kapaciteti, uvođenjem novih proizvodnih linija i proizvoda;
- 3) nedostatak standarda ili neusklađenost sa postojećim standardima;
- 4) sporo prilagođavanje uslovima tržišnog poslovanja;
- 5) nepostojanje dugoročnih ugovora između preduzeća u prehrambenoj industriji i proizvođača sirovina (poljoprivredna gazdinstva, zadruge, agrokombinati).

Od potpisivanja CEFTA sporazuma, kao i sporazuma o bilateralnoj slobodnoj trgovini (sa Rusijom, Belorusijom, Kazahstanom i Turskom), Republika Srbija se približila međunarodnim tržištima, nekoliko puta većim od domaćeg, što nudi mogućnosti za bolje korišćenje dostupnih kapaciteta.

Tabela 4: Partneri Republike Srbije u trgovini poljoprivredno-prehrambenim proizvodima, u %

Zemlje	2011.		2012.		2013.	
	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz
EU	50,0	46,8	51,0	52,3	53,0	63,0
CEFTA	40,7	21,6	38,6	20,4	34,4	13,5
Druge zemlje	9,2	31,5	10,0	27,4	13,2	28,8

Izvor: RZS

Najveći potencijal prehrambene industrije nalazi se u proizvodnji bezbedne hrane visokog kvaliteta, koja je veoma tražena na stranim tržištima. To zahteva primenu novih standarda (ISO 9000 i ISO 14000, kao i primenu HACCP sistema kvaliteta, ISO 22000; GLOBALG.A.P; Halal; Kosher, itd.).

Stoga, prehrambena industrija mora ostati u fokusu razvojne politike Republike Srbije, kao i stranih i domaćih investitora. Razvojna politika mora da se uklapa u globalne trendove, poput koncentracije kapaciteta i visoko sofisticirane tehnologije sa ciljem poboljšanja produktivnosti, efikasnosti proizvodnje i konkurentnosti.

U oblasti obnovljive energije i energetske efikasnosti (EE), Vlada je uvela pravni okvir koji uključuje podzakonska akta po modelu *Feed-in-tariff* za električnu energiju dobijenu iz obnovljivih energetskih izvora. U 2013. godini, Vlada je usvojila Drugi akcioni plan za energetske efikasnost za period 2013-2015. godine.

Najveći deo potencijala Republike Srbije u domenu obnovljive energije je u biomasi (49%), dok je ostali deo u velikim HE (HE, 27%), solarnoj energiji (13%), vetru (4%), geotermalnim izvorima (4%) i malim HE (3%). Energetski izvori biomase raspoređeni su na području od 24.000 km² (25% teritorije) pokrivenog šumama, dok se 45.000 km² (55% teritorije) koristi u poljoprivredne svrhe. Energetski potencijal biomase potiče uglavnom iz poljoprivrednog otpada i drvne biomase. Upotrebljivi energetski potencijal koji potiče iz životinjskog otpada procenjen je na 0,45 toe, dok se industrijski i opštinski otpad procenjuju na 1.400.000.000 toe.

Iako je Vlada uspeła da reši neke od najkritičnijih problema energetske bezbednosti tokom poslednje deкаде, Republika Srbija je još uvek suočena sa rizikom nedostatka električne energije. Republika Srbija je nisko rangirana u Izveštaju o poslovanju iz 2013. godine, uzimajući u obzir pouzdanost električne energije.

3.2.2. Sektor proizvodnje i prerade mleka

Ukupna proizvodnja mleka na godišnjem nivou pokazuje mali pad tokom poslednje decenije. Godišnja vrednost izražena na nivou proizvođača trenutno beleži oko 300.000.000 evra. To znači da je proizvodnja mleka najveći sektor u okviru srpske poljoprivrede imajući u vidu činjenicu da čini 7,92% vrednosti poljoprivredne proizvodnje (prosečnih 8,12% za 2008-2013. godinu).

Proizvođači

Prema Popisu poljoprivrede iz 2012. godine, zabeleženo je 431.290 muznih krava na 155.829 farmi. Opšti prosek veličine stada je 2,8 muznih krava. Stada od 1 do 2 krave, koja bi se u mnogim zemljama smatrala premalim da bi bila održiva i dalje čine okosnicu srpske mlečne industrije, zbrajajući 70% farmi i 36% državnog stada. U sledećoj grupi stada (3-9 muznih krava, sa prosečnim stadom od 4,2 krave) obuhvaćeno je 97% proizvođača mleka, 78% krava, gotovo 68% proizvodnje mleka i 59% ukupnog mleka koje se dostavlja mlekarama. Svaka četvrta farma u Republici Srbiji proizvodi kravlje mleko.

Tabela 5: Muznih krava - broj gazdinstava i grla po veličini muznog stada za 2012. godinu

Broj grla (opseg)	Ukupno (sva gazdinstva)				Prosečna veličina stada	Porodična gazdinstva			
	Broj grla	Broj gazdinstava	Struktura (%)			Broj grla	Broj gazdinstava	Struktura (%)	
1-2	153.901	108.795	35,7	69,8	1,4	153.870	108.774	37,6	69,8
3-9	182.344	42.715	42,3	27,4	4,3	182.139	42.675	44,4	27,4
10-19	41.706	3.320	9,7	2,1	12,6	41.616	3.312	10,2	2,1
20-29	14.139	613	3,3	0,4	23,1	13.983	606	3,4	0,4
30-49	8.373	236	1,9	0,1	35,5	8.218	232	2,0	0,1
50-99	7.825	120	1,8	0,1	65,2	7.023	109	1,7	0,1

≥ 100	23.002	60	5,3	0,1	383,4	2.904	24	0,7	0,1
Ukupno	431.290	155.859	100,0	100,0	2,8	409.753	155.732	100,0	100,0

Izvor: RZS

Stada koja broje više od 50 krava se često smatraju minimalnim za održivu mlečnu farmu sa punim radnim vremenom, računajući samo 0,05% stada, 7,15% krava, 11% proizvodnje mleka i 14% mleka koje se dostavlja mlekarama. Najveći deo proizvodnje iz ove grupe dolazi sa komercijalnih farmi sa preko 200 krava. Grupa "porodičnih farmi koje su u porastu" - one sa 20-50 krava i potencijalom da se prošire je još uvek veoma mala i broji 849 farmi. Skoro polovina proizvodnje se nalazi u centralnoj Srbiji. U druge proizvodne zone spadaju šabački, somborski i zrenjaninski region. Takođe, jugozapadno područje, koje karakterišu teški uslovi za rad u poljoprivredi, sa relativno visokom gustinom naseljenosti, bitna je zona za stočarstvo.

Prosečna proizvodnja mleka po jednoj kravi se povećala za 7,7% u odnosu na 2008. godinu i u 2013. godini je iznosila oko 3.200 l. Sa ovakvim prosečnim prinosom po kravi, Republika Srbija se nalazi ispred drugih zemalja kandidata za članstvo u EU, dok u poređenju sa zemljama članicama EU, beleži znatno nižu produktivnost. Očekuje se da će ozbiljne reforme u ovom sektoru rešiti institucionalne probleme. Referentne laboratorije za ispitivanje sirovog mleka neće samo poboljšati konkurentnost, već će omogućiti i sveobuhvatan razvoj sektora. Ukupni prosečni prinos od 3.200 l po kravi obuhvata od 2.050 l mleka po jednom stadu krava koje se ne šalje dalje u mlekare, do 8.200 l na pojedinim farmama sa više od 1.000 krava. Prinos na farmama od 3 do 5 krava koje čine okosnicu snabdevanja mlekara, imaju prosek od 2.900 l.

Prinos mleka u APV je za više od 40% veći: 3.890 l/kravi u odnosu na 2.730 l/kravi u centralnoj Srbiji. Za ovu razliku zaslužna je rasna struktura: 52% krava u APV čini holštajn-frizijska rasa krava dok ih u centralnoj Srbiji ima 8%, gde preovlađuju simentalaska rasa goveda i rasa domaće šareno goveće u tipu simentalca. Korišćenje intenzivnijih mlečnih rasa u APV je moguće zbog boljih uslova za proizvodnju i skladištenje krmnog bilja poput kukuruza, uz generalno bolje upravljanje investicijama na većim gazdinstvima.

Tokom poslednjih godina (2008-2012. godine), broj goveda je opao za 13%, a broj krava i junadi za 17%. Ukupna proizvodnja mleka nije se značajno promenila usled povećanja prosečnog prinosa, što je rezultat poboljšanja uslova uzgoja, ishrane i čuvanja, proširenja stada, podsticaja za količine mleka koje se dostavljaju mlekarama, kao i povećanog broja intenzivno uzgajanih i veoma produktivnih životinja koji iznosi otprilike 164.000 (30% od ukupnog broja životinja) sa trendom daljeg rasta. U poređenju sa razvijenim zemljama koje proizvode mleko (Holandija, Nemačka itd.) gde se do 95% životinja intenzivno gaji, Republika Srbija je i dalje na nižem stepenu razvoja.

Prerađivači

Od ukupno 1.505.000.000 l proizvedenog mleka, 27.000 l se potroši na ishranu goveda ili se izgubi na farmi, pri čemu ostaje 1.478.000.000 l za potrošnju u ljudskoj ishrani, a 90% od ukupne količine mleka prerađuje 187 preduzeća za prerađu mleka u Republici Srbiji. Preostalo mleko prerađuje dodatnih 40 sezonskih mlekara. Najveće 24 mlekare prerade 85% mleka.

Kada su u pitanju manje mlekare, stanje više varira, mada čak neke od njih uporno sprovode planove za uspešan opstanak u budućnosti, te se čini da će Republika Srbija ući u EU sa značajnim brojem održivih malih i srednjih mlekara.

Tabela 6: Raspodela mlekara prema dnevnoj količini prerađenog mleka

Opseg veličine	Broj mlekarara	Udeo mlekarara (%)	Udeo prerađenog mleka (%)
< 3 tone/dan	103	55	5
3-10 tona/dan	54	29	10
10-50 tona/dan	22	12	20
50-100 tona/dan	3	1	7
> 100 tona/dan	5	3	58
Ukupan broj	187	100	100

Izvor: Analiza mlekarskog sektora, Republika Srbija 2013. godine

Prema Pravilniku o kvalitetu sirovog mleka ("Službeni glasnik RS", broj 21/09) "Ekstra" klasa mleka je u skladu sa limitom EU za UBB od 100.000, dok ne definiše BSĆ. Klasa 1 je ispod standarda EU, sa UBB od 100.000-400.000. Klasa 2 je ispod minimalnog srpskog standarda od 400.000 UBB za prijem mleka od strane prerađivača mleka, dok 10% proizvodnje ide trgovini.

Na osnovu analize 20 najvećih mlekarara navedenih u okviru poslednje studije ovog sektora, mleko VVT predstavlja najrasprostranjeniji pojedinačni proizvod sa 35% ukupne proizvodnje, a sa pasterizovanim mlekom "mleko na tržištu" teži 54% ukupne proizvodnje. Sledeći najrasprostranjeniji proizvod je jogurt sa 33% ukupne proizvodnje, dok najveći udeo u proizvodnji od preostalih sedam proizvoda ima kisela pavlaka sa 6%. Sve vrste sira čine 4% ukupne proizvodnje.

Tržište mleka čine dve grane: prva obuhvata fabrike mlečnih proizvoda koje prerađuju mleko i prodaju svoje proizvode kroz prodavnice i supermarkete, a druga obuhvata mleko koje se prodaje direktno lokalnim potrošačima, kao prerađeno na poljoprivrednom gazdinstvu u obliku belog sira i kajmaka ili se proizvodi prodaju na pijacama. Potrošnja mleka i mlečnih proizvoda od strane poljoprivrednih gazdinstava može se svrstati u drugu tržišnu granu. Podaci iz godišnje analize stočarske proizvodnje za 2013. godinu pokazuju da se 52,2% mleka namenjenog ljudskoj upotrebi dostavi mlekarima i prođe kroz prvu tržišnu granu, dok se preostalo upotrebi na poljoprivrednom gazdinstvu ili se proda direktnim putem.

Potrebno je bolje savetovati i obučiti poljoprivredne proizvođače kako bi se ojačao čitav mlečni sektor i poboljšao celokupan učinak, te je zato neophodno da se ulože značajna finansijska sredstva u edukaciju i unapređenje nivoa znanja poljoprivrednih proizvođača. Prethodno iskustvo pokazuje da bi to moglo da poveća proizvodnju za 20% bez finansijskih ulaganja, u zavisnosti od strukture poljoprivrednog gazdinstva i njegove lokacije. Poslednjih godina su dobijeni različiti rezultati, u zavisnosti od toga ko je vršio obuku i od sposobnosti poljoprivrednih proizvođača da prihvate i upotrebe stečeno znanje.

OP predstavlja oblast koja se postepeno razvija. Beleži porast u broju životinja koje imaju organski status, kao i u broju grla u periodu konverzije. Udeo organske proizvodnje u ukupnoj stočarskoj proizvodnji je još uvek veoma nizak, mada postoji velika mogućnost za razvoj, posebno u planinskim predelima. Proizvodnja organskog mleka u Republici Srbiji polako zauzima svoje mesto na tržištu. Aktuelni i precizni podaci o organskoj proizvodnji i marketingu su nedostupni.

Drugi kritičan faktor je veličina mlekarara. Trenutno, snabdevanje mlekom zavisi od veoma velikog broja malih poljoprivrednih gazdinstava. Ovo pokreće ozbiljnu zabrinutost po pitanju kako neophodna ulaganja mogu biti podržana ili ekonomski opravdana njihovim malim prometom. Dugoročno, ovaj problem bi trebalo da se reši sa manjim broj farmi i povećanjem njihove prosečne veličine, mada iskustva širom Evrope pokazuju da takav vid restruktuiranja može da potraje godinama. Čak i kada bi se veličina prosečnog stada udvostručila na 5,6 i dalje bi ono ostalo malo u poređenju sa prosekom EU, te je stoga, Republici Srbiji potreban strateški pristup restrukturiranju mlekarskog sektora, kao i ispunjenje regulatornih i konkurentnih izazova pristupanja.

Kako bi postao konkurentniji proizvođačima mlečnih proizvoda u EU i kako bi dostigao standarde EU za dobrobit životinja, higijenu i zaštitu životne sredine, sektor mlekarstva treba da prođe kroz velike izmene u pogledu objekata, opreme i načina upravljanja, što podrazumeva veoma značajne investicione zahteve.

Usklađenost sa standardima EU još uvek je na nivou zakonodavstva. Donošenje i sprovođenje pojedinih podzakonskih akata još uvek nije počelo. Podaci o poljoprivrednim gazdinstvima koja primenjuju standarde EU za dobrobit životinja, higijenu i odlaganje stajnjaka nisu dostupni, iako se smatra da je broj poljoprivrednih gazdinstava koja ispunjavaju standarde EU izuzetno mali. Trenutno, je za izvoz registrovano 56 mlekara, od čega šest ima dozvolu za izvoz u EU. Ostalih 50 ima dozvolu za izvoz za zemlje članice CEFTA i druge zemlje. Shodno tome, postoje i značajna očekivanja da intervencije IPARD II programa budu usmerene ka korisnicima koji su u mogućnosti da na poljoprivrednom gazdinstvu dostignu potpunu primenu standarda EU, tokom sprovođenja investicionog projekta. Ulaganja u ovaj sektor treba da budu fokusirana na odgovarajući smeštaj životinja, upravljanje stajnjakom i opremu za proizvodnju mleka.

Podrška IPARD II program treba da bude usmerena na jačanje veza i efikasnosti u proizvodnji i marketinškom lancu. Osnovni cilj je da se ojača celokupan rad i održi razvoj ovog sektora u kontekstu pristupanja EU, kao i da se dostignu neophodni tržišni standardi.

Generalno, poljoprivredna gazdinstva imaju potrebu za osavremenjivanjem i poboljšanjem svoje mehanizacije u cilju efikasnijeg rada.

Mlekare imaju potrebu za uvođenjem redovnog uzorkovanja i laboratorijskog ispitivanja sirovog mleka, za osnivanjem ili unapređenjem laboratorija, kao i za uvođenjem opreme za automatizovano ispitivanje mleka. Neophodno je obezbediti da male mlekare imaju pristup komercijalnim laboratorijskim uslugama, obezbediti skladišta i postrojenja za tečni otpad, kao i postarati se za njegovo bezbedno odlaganje.

IPARD II program je usmeren ka poljoprivrednim gazdinstvima koja na dan podnošenja prijave imaju minimum 20 i maksimum 300 muznih krava. Ulaganja treba da unaprede objekte i opremu kako bi se dostigli standardi EU za higijenu, dobrobit životinja i zaštitu životne sredine, kao i da unaprede mehanizaciju u cilju povećanja konkurentnosti, što se detaljno opisuje u biznis planu. Za velike farme, koje na dan podnošenja prijave imaju više od 300 muznih krava, pomoć treba da bude usmerena ka unapređenju objekata i opreme za rukovanje, skladištenje i distribuciju stajnjaka, kako bi se dostigli standardi EU u oblasti zaštite životne sredine.

Kada je u pitanju prerada mlečnih proizvoda, pomoć treba da bude usmerena ka malim i srednjim mlekarama koje će do kraja investicije imati prerađivački kapacitet od 10 tona/dan, uspostaviti laboratorije za ispitivanje mleka i objekte za preradu tečnog otpada, kao i unaprediti svoja postrojenja, opremu, sakupljanje mleka i upravljanje otpadom.

3.2.3. Sektor proizvodnje i prerade mesa

Pozadina i ključni faktori

Prema Popisu poljoprivrede iz 2012. godine, oko 77,5% od ukupnog broja poljoprivrednih gazdinstava (489.364) uključeno je u stočarsku proizvodnju. Goveda se gaje na oko 177.000 gazdinstava, svinje na 355.000, ovce na 155.000, a živina na 414.000.

Sektor za stočarstvo (uključujući i proizvodnju mleka) je u 2013. godini doprineo ukupnoj vrednosti poljoprivredne proizvodnje sa 32,6%. Ipak, značajnije je razmatrati proizvodnju poljoprivrednih proizvoda koji se troše na gazdinstvu ili direktno prodaju.

Proizvodnja na nivou poljoprivrednih gazdinstava

Broj i veličina

Sektorom za stočarstvo preovlađuje veliki broj poljoprivrednih gazdinstava kojima se upravlja na tradicionalan način, sa sistemima za uzgoj niskog intenziteta. Ona su okarakterisana kao samoodrživa, koristeći autohtone, lokalno adaptirane rase. Prema podacima iz juna 2014. godine, ukupan broj objekata za tov iznosi: za goveda 1.532, za svinje 1.170, za ovce i koze 255, odnosno za živinu 1.142 (Tabela 7).

Tabela 7: Broj objekata za uzgoj/tov

Goveda		Svinje		Ovce i koze		Živina	
broj grla	broj registrovanih objekata	broj grla	broj registrovanih objekata	broj grla	broj registrovanih objekata	broj grla	broj registrovanih objekata
-	-	-	-	-	-	0-5.000	238
-	-	-	-	-	-	5.000-7.000	86
0-10	41	0-50	7	0-50	1	7.000-10.000	100
10-20	67	50-100	16	50-150	6	10.000-20.000	151
Ukupno	108	Ukupno	23	Ukupno	7	Ukupno	575
20-50	195	100-500	509	150-200	34	20.000-25.000	17
50-100	391	500-1.000	53	200-300	39	25.000-30.000	10
100-200	125	1.000-3.000	50	300-500	27	30.000-40.000	20
200-300	41	3.000-5.000	16	500-600	9	40.000-50.000	13
300-500	35	5.000-7.000	7	600-800	8	50.000-70.000	14
500-1.000	44	7.000-10.000	10	800-1.000	7	70.000-100.000	18
Ukupno	831	Ukupno	645	Ukupno	124	Ukupno	92
1.000-2.000	34	10.000-15.000	12	1.000-2.000	5	100.000-120.000	5
2.000-5.000	10	15.000-20.000	10	2.000-4.000	8	120.000-150.000	6
5.000-10.000	1	20.000-50.000	14	> 4.000	3	150.000-200.000	8
> 10.000	0	> 50.000	2	-	-	> 200.000	13
Ukupno	45	Ukupno	38	Ukupno	16	Ukupno	32
Ukupan broj registrovanih objekata za tov							
Goveda	984	Svinje	706	Ovce i koze	147	Živina	699

Broj neregistrovanih objekata za tov							
Goveda	548	Svinje	464	Ovce i koze	108	Živina	443
Ukupan broj objekata za tov							
Goveda	1.532	Svinje	1.170	Ovce i koze	255	Živina	1.142

Izvor: Uprava za veterinu, MPŠV (jun 2014. godine)

Osnovni pokazatelji proizvodnje kada je u pitanju broj životinja po poljoprivrednim gazdinstvima prikazani su u Tabeli 8.

Tabela 8: Poljoprivredna gazdinstva prema veličini gazdinstva i broju stoke, 2012. godine

Broj	Ukupno	Goveda							
		1-29	%	30-49	%	50-99	%	≥ 100	%
grla	908.102	691.032	76,10	62.757	6,91	52.848	5,82	101.465	11,17
PG	177.252	174.469	98,43	1.701	0,96	810	0,46	272	0,15
Broj	Ukupno	Svinje							
		1-99	%	100-199	%	200-399	%	≥ 400	%
grla	3.407.318	2.409.390	70,71	142.447	4,18	89.407	2,62	766.044	22,48
PG	355.052	353.395	99,53	1.092	0,31	336	0,10	229	0,06
Broj	Ukupno	Ovce							
		1-99	%	100-199	%	200-499	%	≥ 500	%
grla	1.736.440	1.553.148	89,44	93.556	5,39	61.211	3,53	28.525	1,64
PG	154.972	153.980	99,36	729	0,47	230	0,15	33	0,02
Broj	Ukupno	Živina							
		1-99	%	100-999	%	1000-4999	%	≥ 5.000	%
grla	26.708.220	8.875.188	33,24	1.215.168	4,55	1.714.953	6,42	14.902.911	55,79
PG	413.792	405.415	97,98	7.037	1,70	801	0,19	539	0,13

Izvor: Popis poljoprivrede iz 2012. godine, RZS

Nivo kvaliteta proizvodnje

Postoji potreba da se poveća proizvodnja, kao i da se poboljša kvalitet stočarskih proizvoda i tehnike odlaganja stajnjaka. Područja sa većom gustinom malih poljoprivrednih gazdinstava bi mogla da imaju veći uticaj na kvalitet podzemnih voda usled difuznog zagađenja prouzrokovanog neadekvatnim sistemima za odlaganje stajnjaka. Nova politika podrške uključuje podsticanje specijalizovanih poljoprivrednih gazdinstava za proizvodnju mesa, kako za potrebe domaćeg tržišta, tako i za izvoz, sprovođenje dobrih poljoprivrednih praksi i minimalnih nacionalnih standarda u oblasti zaštite životne sredine.

Stočarska proizvodnja u Republici Srbiji uglavnom se zasniva na malim i srednjim porodičnim poljoprivrednim gazdinstvima, koja raspolazu većim delom poljoprivrednog zemljišta i imaju veći uticaj na ukupnu stočarsku proizvodnju. Budućnost stočarske proizvodnje, koja zahteva relativno intenzivan rad i angažuje većinu poljoprivredne radne snage u ruralnim područjima, nije samo pitanje razvoja poljoprivrede, već se odnosi na čitav proces ruralnog razvoja. Mala i srednja gazdinstva su i dalje glavni snabdevači stočarskim proizvodima na nacionalnom tržištu, izuzev živine, i suočavaju se

sa padom stočarske proizvodnje. Shodno tome, mere politike za mala gazdinstva su planirane NPRR, a za srednja gazdinstva IPARD II programom, koncentrišući se na novčanu podršku za mala gazdinstva i podršku za potencijalna srednja gazdinstva da bi se brže razvila i pripremila za buduću situaciju na tržištu.

Poslednji podaci pokazuju da više od 86% poljoprivrednika namerava da proširi ili poboljša proizvodnju stoke u kratkom roku. Za razvoj ovog sektora u budućnosti važna su sledeća pitanja:

- 1) smanjenje prosečne starosti upravnika gazdinstva;
- 2) uspostavljanje sistema za stabilizaciju cena stočne hrane, kao i mesa (kao finalnih stočarskih proizvoda) i upravljanje rizicima;
- 3) bolja saradnja i pomoć savetodavnih usluga;
- 4) spremnost za primenu novih tehnoloških rešenja;
- 5) dostupnost podrške kroz NPRR i IPARD II;
- 6) dostupnost bankarskih kredita ili drugih finansijskih izvora.

Usklađenost sa standardima EU još uvek je na nivou zakonodavstva. Donošenje i sprovođenje pojedinih podzakonskih akata još uvek nije počelo. Podaci o gazdinstvima koja primenjuju standarde EU za dobrobit životinja, higijenu i odlaganje stajnjaka nisu dostupni. Smatra se da je broj gazdinstava koja ispunjavaju standarde EU izuzetno mali. Shodno tome, postoje i značajna očekivanja da intervencije IPARD II programa budu usmerene ka korisnicima koji su u mogućnosti da na poljoprivrednom gazdinstvu dostignu potpunu primenu standarda EU, tokom sprovođenja investicionog projekta. Stoga, ulaganja u ovaj sektor treba da budu usmerena ka adekvatnom smeštaju životinja, skladištenju hrane i upravljanju stajnjakom.

Prerađivačka industrija

Broj i veličina

Ukupan broj klanica (982 koje su zvanično radile u martu 2010. godine) trenutno zapošljava između 20.000 i 25.000 ljudi. Procena registrovane prerade mesa u objektima u periodu od 2002 do 2012. godine prikazana je u Tabeli 9.

Tabela 9: Dinamika prerade mesa u registrovanim objektima u periodu od 2002. do 2012. godine (000 t

	2002.	2006.	2010.	2012.
Govedina i teletina	190	185	167	161
Svinjsko meso	473	417	399	368
Ovčije meso	36	45	44	54
Živina	88	100	120	140

Izvor: RZS

Ukupan broj od 1.197 klanica i objekata za preradu pokazuje da Republika Srbija ima izuzetne kapacitete za klanje i preradu mesa, što dalje znači da je nivo stvarne iskorišćenosti ispod projektovanih

kapaciteta. Samo oko 0,5% njih ima dozvolu za izvoz u EU, što pokazuje da većina nije u skladu sa standardima EU.

Tabela 10: Broj objekata za klanje, sečenje i preradu mesa

Vrsta objekta	Objekti - (domaće tržište)	Objekti - izvoz (EU)	Objekti - izvoz (treće zemlje)
Klanica (crveno meso) - kopitari	277	2	9
Klanica (živina)	31	-	-
Objekti kombinovane namene (klanje, sečenje, prerada - crveno meso)	415	3	32
Objekti kombinovane namene (klanje, sečenje, prerada - živina)	19	1	9
Prerada mesa i proizvodnja mesnih prerađevina	455	-	-
UKUPNO	1.197	6	50

Izvor: MPŠV

Trenutni ukupni kapacitet klanica svakako prevazilazi potražnju na lokalnom tržištu, a u budućnosti će se, uz doslednu primenu domaćih standarda i usvajanje standarda EU, broj ovih objekata značajno smanjiti. Procenjuje se da se 44% goveđeg mesa, preko 14% zvanično zaklanog ovčijeg mesa i skoro 78% svinjskog mesa (45% svinjsko meso i 33% slanina) konzumira u vidu prerađenih proizvoda, stoga je sekundarni prerađivački sektor od izuzetne važnosti.

Nivo kvaliteta proizvodnje

Klasifikacija trupova zaklane stoke, ovaca i svinja ne postoji u klanicama u Republici Srbiji. Stoga se, u većini slučajeva, plaćanje zasniva na korišćenju žive mere životinja i/ili njihove starosti u trenutku prodaje. Jedan od najhitnijih zadataka jeste upravo registrovanje načina klasifikacije životinjskih trupova na liniji klanja.

Tržište i trgovina

Situacija na tržištu (proizvodi, obrazac potrošnje, trgovina)

Spoljnotrgovinska razmena mesa i proizvoda od mesa u 2013. godini beleži negativan trgovinski bilans u iznosu od 13.300.000 evra. Uvoz mesa i proizvoda od mesa iznosio je 66.900.000 evra (u 2012. godini iznosio je 57.800.000 evra), dok je izvoz ovih proizvoda u 2013. godini bio 51.800.000 evra (u 2012. godini iznosio je 46.400.000 evra), prema podacima RZS, *Izveštaj br. 24, 31. januar 2014. godine*.

Snabdevanje tržišta u Republici Srbiji goveđim mesom je nedovoljno da zadovolji potrebe domaćeg tržišta, kao i izvoz. Kvota za izvoz goveđeg mesa po povlašćenim uslovima za tržište EU iznosi do 8.700 tona godišnje, ali je samo 5% toga iskorišćeno.

U 2012. godini uvoz zamrznutog goveđeg mesa iznosio je oko 154 tone, a izvoz samo oko 29 tona. Ukupan izvoz svežeg goveđeg mesa iznosio je 1.500 tona, od čega je oko 630 tona izvezeno u EU. Izvoz iste robe u 2007. godini iznosio je oko 9.100 tona, od čega je oko 2.300 tona izvezeno u EU.

U 2013. godini, industrija mesa Republike Srbije zabeležila je proizvodnju svežeg goveđeg i telećeg mesa na istom nivou kao i prethodne godine (161.000 tona). Međutim, u poređenju sa petogodišnjim prosekom (2008-2012. godine) beleži smanjenje od 6%. Proizvodnja svežeg svinjskog mesa u 2013.

godini je ostvarila rast od 4% (do 381 tone), što je opet manje od petogodišnjeg proseka (2008-2012. godine) za 2%. Proizvodnja svežeg živinskog mesa je ostala manje-više na istom nivou tokom poslednjih nekoliko godina. Tokom istog vremenskog perioda, proizvodnja mesnih prerađevina je ostala stabilna, dok se proizvodnja konzerviranog mesa uvećala za skoro 100%.

Za sektor prerade mesa u Republici Srbiji najznačajniji podsektor proizvodnje mesa čini svinjsko meso što je prikazano u Tabeli 11. U opštem smislu, proizvodnja se godišnje smanjuje, kao i broj svinja i krmača.

Tokom poslednjih deset godina broj stoke je opao za 20%. Ovo je značajno uticalo na prerađivačku industriju koja povećava uvozu tražnju mesa kako bi zadovoljila zahteve za preradom. Republika Srbija pokušava da obnovi svoja tradicionalna tržišta za izvoz, kako za svežu, tako i za prerađenu mladu govedinu.

Proizvodnjom živinskog mesa u Republici Srbiji bavi se relativno mali broj proizvođača i prerađivača. Ipak, ova proizvodnja ostvaruje ključnu ulogu u sektoru mesa i povećala je svoje učešće u potrošnji.

Tabela 11: Proizvodnja mesa u Republici Srbiji (bruto domaća proizvodnja mesa u (000) t težine zaklane životinje)

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	Struktura 2010-2012. (%)
Goveđe meso	93	90	83	95	99	100	96	81	82	18,5
Svinjsko meso	242	253	255	289	266	252	269	271	252	56,5
Živinsko meso	65	67	75	70	76	80	84	103	94	20,1
Ovčije meso	20	21	20	20	23	24	23	24	22	4,9
UKUPNO	420	431	433	474	464	456	472	479	450	100,0

Izvor: RZS

Tržište i pravna dokumenta vezana za izvoz

SSP sa EU i CEFTA sporazum otvorili su nove mogućnosti za povećanje izvoza poljoprivrednih proizvoda u Evropu. Međutim, za sada se čini da će Belorusija, Rusija i zemlje članice CEFTA sporazuma, zajedno sa Italijom i Grčkom, ostati primarna tržišta za goveđe meso, u pogledu postojećih zaliha mesa i kvaliteta.

Poljoprivredi Republike Srbije neophodan je dalji razvoj kako bi bila konkurentna, najpre na tržištima dostupnim kroz prelazni trgovinski sporazum EU, a kasnije na proširenim tržištima kroz članstvo u EU.

Nivo postizanja standarda EU posebno u oblasti zdravlja, higijene, bezbednosti hrane na poljoprivrednom gazdinstvu i nivo prerade

Trenutno postoji šest licenciranih klanica za izvoz na tržište EU i četiri registrovane za trgovinu sa zemljama članicama CEFTA. Objavljeni kapacitet šest licenciranih objekata za izvoz na tržište EU iznosi 875 goveda na dan (klanje i sečenje).

U poređenju sa zahtevima i standardima EU po pitanju bezbednosti hrane, Republici Srbiji nedostaju sistemi za obezbeđenje kvaliteta, kao i konkretni podaci o deficitima. Ovo je glavni faktor koji onemogućava razvoj prehrambene industrije. Nepodudaranje u korišćenju i sprovođenju standarda EU za proizvodnju i preradu hrane prikazano je u Tabeli 10, gde se vidi da je samo 0,5% od svih objekata licencirano za izvoz u EU, tj. u potpunosti odgovara standardima.

Identifikovanje potreba za obučavanjem u okviru sektora

Poljoprivrednici - proizvodna grupa

Obuka treba da obuhvati sledeće teme:

- 1) knjigovodstvo i upravljanje, sprovođenje novog, tržišno orijentisanog pristupa,
- 2) primena novih tehnologija stočarske proizvodnje,
- 3) poboljšanje kvaliteta proizvodnje i higijene, kao i bezbednosti hrane,
- 4) zaštita životne sredine i dobrobit životinja,
- 5) širenje načela dobre poljoprivredne prakse.

Klanična industrija

Glavni fokus i orijentacija treba da budu na obuci za primenu *GZP*, *DPP* i *HACCP* principa, kao i upravljanje prema *ISO 9001*. Takođe, veoma je važno obaviti obuku o sečenju i klasiranju mesa u skladu sa propisom EU "Klasiranje goveda prema EC/1215/2003".

Identifikovanje prema sektoru - nivou

Promene na poljoprivrednim gazdinstvima

Poljoprivredna gazdinstva u Republici Srbiji nisu dovoljno opremljena mehanizacijom. Potrebno je obnoviti poljoprivredne objekte i prateću infrastrukturu. Ovo se može postići ulaganjem u modernizaciju i opremanjem postojećih objekata, kao i izgradnjom novih.

Takođe, potrebna je finansijska podrška za unapređenje ishrane, kvaliteta priplodnog materijala i objekata za smeštaj životinja, zajedno sa podrškom za rukovanje, skladištenje i distribuciju stajnjaka u skladu sa standardima EU.

Promene u prerađivačkoj industriji

Modernizacija u pogledu veterinarskih, zdravstvenih standarda i standarda za zaštitu životne sredine je od vitalnog značaja. Zahtevani standardi su uvedeni u mali broj pogona za preradu mesa koji su licencirani za izvoz u EU. Osim toga, proizvodnja mesa u Republici Srbiji pokazuje nizak nivo iskorišćenosti postojećih proizvodnih kapaciteta, kao i specijalizovanosti za specifične vrste proizvoda. Tehnološka infrastruktura klanica i pogona za preradu mesa je takođe, na niskom nivou.

U šta treba investirati?

U poljoprivredna gazdinstva

Kao prioritet postavljaju se zamena loše tehničke opreme i starih objekata i uvođenje novih tehnologija i načina stočarske proizvodnje u skladu sa principima bezbednosti hrane, zaštite životne sredine i dobrobiti životinja. Ovo su zahtevi koji se odnose na poljoprivredna gazdinstva svih veličina. Takođe, potrebno je poboljšati mehanizaciju.

U prerađivačku industriju

Investicije u cilju dostizanja standarda EU u oblasti bezbednosti hrane i zaštite životne sredine predstavljaju prioritet. Takođe, investicije treba da imaju za cilj orijentisanje proizvodnje ka tržištu, korišćenje postojećih tržišnih pozicija, stvaranje novih proizvodnih mesta, uvođenje novih tehnologija, itd.

3.2.4. Sektor proizvodnje i prerade voća i povrća

Pozadina i ključni faktori

Podsektor za voće i povrće čini oko 20% ukupne proizvodne vrednosti u poljoprivredi.

Proizvodnja/Poljoprivrednici

Broj i veličina

Strukturu podsektora za voće i povrće možemo definisati kao heterogenu. Primarna proizvodnja se delom zasniva na radu poljoprivrednih subjekata u državnom vlasništvu, dok najveći udeo u ukupnoj proizvodnji imaju porodična poljoprivredna gazdinstva.

Voćnjacima pripada 5,7% KPP, a polovinu toga čine šljivici. Više od polovine (54%) gazdinstava koja se bave proizvodnjom voća obrađuju manje od 5 ha KPP.

Tabela 12: KPP za proizvodnju voća, ha

Broj poljoprivrednih gazdinstava	KPP, ha						
	< 1	1,1 - 2	2,1 - 5	5,01 - 10	10,01 - 50	50 <	Ukupno
PG - Voće i bobičasto voće	60.079	57.219	101.608	53.771	21.412	1.114	295.203
PG - Jagoda	1.292	1.301	3.016	1.698	656	19	7.982
PG - Vinogradi	81.436	1.590	716	131	88	16	83.977
PG - Hmelj	0	2	4	1	3	1	11
Ukupno	142.807	60.112	105.344	55.601	22.159	1.150	387.173

Izvor: Popis poljoprivrede iz 2012. godine, RZS

Mala gazdinstva, ispod 5 ha, čine 40% zemljišta za proizvodnju povrća. Većina njih gaji paradajz, papriku, pasulj, kupus, lubenicu, dinju, crni i beli luk, grašak itd. Ovakva proizvodnja namenjena je direktnoj potrošnji, internoj upotrebi i industrijskoj proizvodnji. Na velikim poljoprivrednim gazdinstvima, od povrća se najčešće gaji grašak (30%), paprika (9%) i boranija (7%) i proizvodnja se prvenstveno obavlja za potrebe prerađivačke industrije.

Tabela 13: KPP za proizvodnju povrća, ha

Broj poljoprivrednih gazdinstava	KPP, ha						
	< 1	1,1 - 2	2,1 - 5	5,01 - 10	10,01 - 50	50 <	Ukupno
PG - Paradajz	11.947	10.169	17.097	8.372	3.160	115	50.860
PG - Paprika	15.040	14.300	23.065	10.033	3.903	210	66.551
PG - Krompir	19.972	23.261	42.820	22.397	8.663	252	117.365
PG - Povrće u plastenicima	3.768	2.787	5.253	2.486	1.248	83	15.625

Ukupno	50,727	50,517	88,235	43,288	16,974	660	250,401
--------	--------	--------	--------	--------	--------	-----	---------

Izvor: Popis poljoprivrede iz 2012. godine, RZS

Proizvodnja voća

U 2012. godini površina pod voćnjacima iznosila je 239.846 ha, što predstavlja 4,4% KPP. U okviru ove površine, tradicionalno su dominantni šljivici (41%), zatim proizvodnja jabuka (20%) i voćnjaci višnje (10%). Raspodela proizvodnje voća prikazana je u Tabeli 14.

Tabela 14: Proizvodnja voća u Republici Srbiji

Proizvodnja (000) t	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	Struktura 2010-2012 (%)
Ukupno	1.218	1.381	1.299	1.452	1.077	1.337	925	100,0
Drvenasto voće - ukupno	1.073	1.242	1.145	1.295	927	1.178	802	86,7
Jabuke	240	245	236	282	240	266	179	19,4
Kruške	58	61	62	68	48	65	39	4,2
Trešnje	23	29	30	29	22	29	22	2,4
Višnje	81	100	90	105	66	91	75	8,1
Kajsije	22	23	22	31	23	33	17	1,8
Dunja	10	13	12	15	11	14	11	1,2
Šljive	556	681	607	663	427	582	391	42,3
Breskve	59	66	63	77	69	75	54	5,8
Orah	24	25	24	25	21	24	15	1,6
Jagodasto (bobičasto) voće - ukupno	145	139	154	157	150	159	123	13,3
Kupine	31	29	32	34	33	34	26	2,8
Maline	80	77	84	87	84	90	70	7,6
Jagode	34	33	38	36	33	36	27	2,9

Izvor: RZS

Proizvodnja povrća

U periodu 2009-2012. godine zabeležen je značajan prinos povrća, iako je zbog suše u 2012. godini, u toku vegetacionog perioda, proizvodnja bila slabija. Povrće se proizvodi u količini oko 1.000.000 tona godišnje (prema Popisu poljoprivrede iz 2012. godine), što nije dovoljno da bi se pokrila domaća potražnja.

U okviru ove proizvodnje (2010-2012. godine), najveći udeo ima krompir (36%), zatim kupus i kelj (16%), dinja i lubenica (12%), paradajz (10%), paprika (8%) i crni luk (7%). Najveći deo površine pod povrćem pripada malim poljoprivrednim gazdinstvima, koja na godišnjem nivou proizvode uglavnom za potrošnju na gazdinstvu u svežem stanju, a manje u svrhe industrijske prerade. Oko 10.000 ha pripada velikim proizvođačima, gde se gaji povrće za komercijalnu upotrebu, kao što su grašak (30%), paprika (9%) i pasulj (7%).

Nivo proizvodnog kvaliteta

Kvalitet proizvodnje karakteriše nizak tehnološki nivo, zajedno sa starim i tradicionalnim voćnjacima i vinogradima, zastarelim sortama, nepostojanjem sistema za navodnjavanje, neadekvatnom zaštitom useva od bolesti i štetočina, starim mašinama i opremom za zaštitu useva i berbu.

Tabela 15: Proizvodnja povrća (uključujući krompir)

Proizvodnja (000) t	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	Struktura 2010-2012 (%)
Ukupno	2.279	1.871	2.120	2.207	2.201	2.166	1.618	100,0
Krompir	930	743	844	898	887	891	578	35,7
Šargarepa	68	57	66	68	101	60	47	2,9
Luk	140	116	141	131	144	140	107	6,6
Beli luk	26	21	24	23	22	21	17	1,0
Pasulj	55	39	42	46	43	39	27	1,7
Boranija	14	13	15	17	18	17	12	0,7
Grašak	36	35	42	39	37	41	33	2,0
Krastavac	67	60	62	67	70	72	55	3,4
Kupus i kelj	325	280	301	326	337	315	266	16,5
Paradajz	189	152	176	189	189	199	156	9,6
Paprika	177	150	151	171	155	145	130	8,0
Dinja i lubenica	251	205	256	230	197	225	190	11,8

Izvor: RZS

Prerađivačka industrija

Broj i veličina

Republika Srbija ima dugu tradiciju i iskustvo u uzgajanju voća, uključujući grožđe, kao i povrća i u njihovoj preradi leži veliki potencijal.

Prerađivačka industrija za voće i povrće je u tranziciji. Republika Srbija ima velike proizvodne objekte, ali su oni loše razvijeni i neretko smešteni u oblastima sa malim brojem proizvođača. Neki od objekata su privatizovani, dok su drugi u procesu privatizacije. Značajan broj prerađivača više ne radi, dok ostali imaju zastarelu opremu, uglavnom usled nedostatka investicija. U većini objekata oprema je na nivou nižem od onog koji zahtevaju standardi za izvoz, posebno na tržište EU. Samo mali broj preduzeća poseduje prerađivačku tehnologiju visokog kvaliteta.

Republika Srbija ima značajan izvor sirovina za preradu i izvoz. Prosečna proizvodnja na desetogodišnjem nivou iznosi oko 2.100.000 tona svežeg povrća i oko 1.200.000 tona svežeg voća. Ipak, ovo je nedovoljno iskorišćeno, s obzirom na to da se samo 15% povrća i 20% voća proizvede, preradi i proda u Republici Srbiji.

Termička obrada i sušenje voća i povrća, kao i proizvodnja sokova se obavlja u 85 preduzeća sa ukupnim ugrađenim kapacitetom od oko 565.000 tona. Značajan deo kapaciteta za preradu se odnosi na proizvodnju voća i povrća.

Postoji 181 registrovana hladnjača u Republici Srbiji namenjena čuvanju voća i povrća, sa ukupnim kapacitetom od 608.000 tona.

Većina postojećih hladnjača je zastarela i nije klimatizovana, što rezultira velikim gubicima. Produžetak sezone svežeg voća je ograničen slabim skladišnim kapacitetima. Samo oko 12 hladnjača ima tehnologiju UNK (ultra niskog kiseonika) ili kvalitetne radne sisteme (npr. HACCP i ISO standarde).

Pored velikih, postoji i oko 363 malih hladnjača sa kapacitetom u opsegu od 50 do 350 tona. Neke od ovih objekata su nedavno otvorili poljoprivrednici da bi povećali svoju konkurentnost na tržištu. Samo oko 50% objekata za termičku obradu voća, kao i za mešano voće i povrće je u potpunosti operativno.

Broj preduzeća u sektoru za voće i povrće, u pogledu kapaciteta za preradu, prikazan je u Tabeli 16.

Tabela 16: Broj većih preduzeća u sektoru za voće i povrće

	>2 miliona kg	1-2 miliona kg	0,5-1 miliona kg	0,1-0,5 miliona kg
Broj preduzeća	18	29	27	109

Izvor: Privredna komora Republike Srbije

Tržište i trgovina

Procena situacije na tržištu (proizvodi, obrazac potrošnje, trgovina)

Postoji veliki potencijal za izvoz, posebno kada je u pitanju konzervirano, zamrznuto i suvo povrće. Izvoz voća dobija sve veći značaj usled pristupa novim tržištima. Zamrznuto voće čini 80% izvoza, a sveže 16,6%. Izvoz voća značajno je doprineo razvoju poljoprivrede poslednjih dvadeset godina. Među najprofitabilnijim proizvodima su maline, koje se uglavnom izvoze na tržište EU kao zamrznut proizvod. Sveže voće (uglavnom jabuke) se izvozi u Rusku Federaciju, Nemačku, Austriju i skandinavske zemlje.

Nivo dostizanja standarda EU

U pogledu ispunjenja standarda za bezbednost hrane u sektoru za voće i povrće, glavna pravna akta su usvojena, ali bez odgovarajućih podzakonskih akata, propisa za sprovođenje i kontrolnih mera. Stoga, nije dostupna statistika po ovim pitanjima.

Zakon o bezbednosti hrane koji je stupio na snagu 2009. godine ("Službeni glasnik RS", broj 41/09) je usklađen sa Regulativom EK 178/2002 i Regulativom EK 882/2008. Ovim zakonom se osniva DNRL i definišu nadležnosti MPŠV i MZ. Zvanične kontrole u okviru interne kontrole povremeno obavlja poljoprivredna inspekcija.

Zakonom o sredstvima za zaštitu bilja ("Službeni glasnik RS", broj 41/09), zdravlje biljaka i prava uzgajivača su delimično usklađeni sa direktivama i propisima EU. Velike praznine ostaju, posebno kada su u pitanju sprovođenje i kontrola. Deo Zakona o semenu ("Službeni glasnik RS", br. 45/05 i 30/10 - dr. zakon), koji se odnosi na voće i grožđe je delimično usklađen sa zakonima EU.

Identifikovanje potreba za obučavanjem u okviru sektora

Obuke treba prvenstveno da pomognu proizvođačima da poboljšaju kompetentnost kako bi uvećali svoju proizvodnju i konkurentnost, da bi se uskladili sa *acquis communautaire*. Inspektore MPŠV treba obučiti kako bi bili sposobni da kontrolišu ispunjenost državnih standarda i standarda EU (Dobra poljoprivredna praksa i mere za zaštitu životne sredine).

Identifikacija na nivou sektora

Potrebe za razvojem sektora

Glavne preporuke aktivnosti za poboljšanje konkurentnosti u sektoru za voće i povrće su sledeće:

- 1) razvoj poljoprivredne infrastrukture na zemljištu,
- 2) razvoj savremenih veletržnica, centara za raspodelu/pakovanje,
- 3) potrebno je pojačati obuke i obrazovanje,
- 4) diverzifikacija sortimenta voća i povrća,
- 5) poboljšanje konkurentnosti srpskih proizvoda,
- 6) treba dati prednost razvoju proizvodnih grupa,
- 7) pružiti pomoć MSP u razvoju biznis planova, standardizaciji, licenciranju, bezbednosti hrane i umrežavanju sa evropskim partnerima.

U šta treba investirati?

Investiranje u poljoprivredna gazdinstva:

- 1) investiranje u mehanizaciju za rad nakon berbe/žetve,
- 2) investiranje u savremene objekte za skladištenje,
- 3) investiranje zarad formiranja modernih centara za distribuciju/pakovanje i veletržnica,
- 4) investiranje u nove tehnologije,
- 5) investiranje u cilju poboljšanja kvaliteta i standarda.

Investiranje u prerađivačku industriju:

- 1) investiranje u cilju modernizacije objekata za preradu u okviru MSP,
- 2) podrška u licenciranju proizvodnih objekata i finalnih proizvoda.

3.2.5. Ostali usevi (žitarice, uljarice, šećerna repa)

Pozadina i ključni faktori

Najveća površina poljoprivrednog zemljišta u Republici Srbiji pripada proizvodnji žitarica i obuhvata oko 60% ukupne požnjene površine. Proizvodnja žitarica u Republici Srbiji je jedna od najvećih komponenata poljoprivredne proizvodnje, sa oko 32% udela u ukupnoj proizvodnji (2004-2012. godine). Kukuruz je najzastupljeniji usev sa preko 1,2 miliona posejanih hektara, a zatim sledi pšenica sa oko pola miliona hektara. Ovim je predstavljen udeo kukuruza od 25% u vrednosti poljoprivredne proizvodnje i pšenice od 6,6%. Zbog velike površine pod žitaricama, ovaj sektor je među sektorima sa najvećom primarnom proizvodnjom, što se dodatno povećava daljom preradom. Republika Srbija je najveći regionalni proizvođač žitarica, a prema podacima FAO, ona je na 19. mestu proizvođača kukuruza na svetu i na 35. mestu kada je u pitanju pšenica. Proizvodnja žitarica zadovoljava potrebe domaće prerađivačke industrije i ostvaruje određenu količinu za izvoz. Na primer, poslednjih godina, u ukupnoj vrednosti izvoza robe iz Republike Srbije, kukuruz zauzima prvo mesto. Lanac žitarica na tržištu je kratak, dok prevlađuju neformalni kanali prodaje.

Oko 400.000 hektara obradive zemlje je pod industrijskim biljnim kulturama (12% ukupne požnjene površine). Najveći deo površine pod uljaricama je na teritoriji APV, gde su takođe smešteni i kapaciteti za preradu. Suncokret i soja su među najbitnijim poljoprivrednim usevima u Republici Srbiji (rast u proizvodnji uljane repice je zabeležen tokom poslednje decenije).

Republika Srbija se ubraja u red najvećih proizvođača šećerne repe u Evropi, ali i u svetu, prema podacima FAO zauzima 14. mesto u proizvodnji soje i 15. mesto u proizvodnji suncokreta. Zahvaljujući dugoj tradiciji i povoljnim klimatskim uslovima i zemlji za proizvodnju, Republika Srbija postiže zadovoljavajući prosek prinosa uljarica. Proizvodnja uljarica zadovoljava domaće potrebe, dok su suncokretovo i sojino ulje značajni proizvodi za izvoz.

U pogledu prosečnog prinosa žitarica, Republika Srbija je na nižem nivou u odnosu na zemlje članice EU, posebno u proizvodnji pšenice. Međutim, jedno od objašnjenja za to je nezavršeno usklađivanje podataka o prinosu, pa se mogu očekivati eventualna odstupanja u smislu povećanja navedenih vrednosti. Ima nekoliko inovacija u proizvodnji i tehnologiji nakon berbe, a cene se kreću po sezonskim trendovima, u zavisnosti od odnosa potražnje, cene i konkurentnosti kvaliteta. Uljarice i šećerna repa su izuzeci sa prinosima jednakim evropskim, jer se većim delom proizvode u ravninama na severu Republike Srbije, na velikim, savremenim poljoprivrednim gazdinstvima. Republika Srbija je jedan od najznačajnijih evropskih proizvođača žitarica, posebno kukuruza (Republika Srbija proizvodi 11% ukupnog EU-27), soje (35%), suncokreta (6%) i šećerne repe (2,5%).

Razlozi niskog prinosa su višestruki, poput tehnološkog zastoja, neadekvatne poljoprivredne prakse, nedostatka odgovarajućeg plodoreda žitarica, neefikasnih sistema za prenos znanja, korišćenja semena bez sertifikata, neadekvatnog korišćenja đubriva i nedovoljnih finansijskih sredstava.

Proizvođači

Žitarice su univerzalni usev u Republici Srbiji, a sade se na poljoprivrednim gazdinstvima svih tipova i veličina. Ukupno 458.196 gazdinstava (72,6% od ukupnog broja gazdinstava) učestvuje u proizvodnji žitarica i prostire se na oko 1.700.000 ha, sa prosečnom veličinom od 3,7 ha po gazdinstvu. Najveći broj gazdinstava (37%) pripada grupi do 2 ha, sa ukupnom površinom od oko 123.000 ha, što predstavlja samo 7% ukupne površine pod žitaricama i prosečnu površinu pod zrnem od 0,7 ha po gazdinstvu. Detaljniji podaci su prikazani u Tabeli 17. Teškoće stvaranja fondova potrebnih za povećanje produktivnosti i proizvodnje na porodičnim gazdinstvima rezultat su velikog broja parcela, male prosečne površine pod žitaricama, niskog prosečnog obrazovnog nivoa poljoprivrednika, nedostatka informacija koje dolaze do proizvođača, kao i drugih problema u vezi sa proizvodnjom i marketingom.

Tabela 17: Broj gazdinstava i površina pod žitaricama* po gazdinstvima

	Broj gazdinstava	Broj gazdinstava (%)	KPP (ha)	KPP (%)
Ukupno (sva gazdinstva)	631.552	100,0	3.437.423	100,0
Do 2 ha KPP	171.695	27,2	123.441	3,6
Preko 2 ha do 5 ha	155.393	24,6	284.673	8,3
Preko 5 ha do 10 ha	81.686	12,9	295.833	8,6
Preko 10 ha do 20 ha	30.809	4,9	227.283	6,6
Preko 20 ha do 50 ha	12.669	2,0	237.129	6,9
Preko 50 ha do 100 ha	4.231	0,7	195.024	5,7
Preko 100 ha	1.713	0,3	352.179	10,2
Ukupno	458.196	72,6	1.715.562	49,9

Izvor: Popis poljoprivrede iz 2012. godine, RZS

* Pšenica, raž, ječam, ovas, kukuruzno zrno i druge žitarice za zrno

Posmatrajući regione (*NUTS 1* i *NUTS 2*), severna Srbija sa 28% ukupnog broja gazdinstava uključenih u proizvodnju pšenice, drži 61% ukupne površine pod žitaricama, sa prosečnom površinom pod zrnom od 8,2 ha po gazdinstvu. Od gazdinstava u APV, oko 23% poseduje 53% ukupne površine pod žitaricama, sa prosečnom površinom od 9,3 ha po gazdinstvu. Nasuprot tome, u južnoj Srbiji je veliki broj malih gazdinstava koja proizvode žitarice (72%) sa prosečnom površinom od 2 ha po gazdinstvu. Ista situacija je i sa Šumadijom, zapadnom i istočnom Srbijom.

Žitarice se gaje uz pomoć 425.000 dvoosovinskih traktora, 261.000 jednoosovinskih traktora, 25.000 kombajna i više od 3.000.000 priključnih i stacionarnih mašina i opreme. Ruralna transportna infrastruktura je nerazvijena, dok su poljoprivredne mašine i oprema generalno u lošem stanju. Prosečna starost traktora je 12 godina, a kombajna - sakupljača 15 godina.

Prerađivačka industrija

Prehrambena industrija se izdvaja kao podsektor sa najvećim brojem proizvođača u okviru ovog sektora. Stoga, Republika Srbija trenutno ima oko 370 skladišta za zrnaste ratarske proizvode (različitih kapaciteta) koja rade u okviru preduzeća i zadruga, trgovaca zrnom (izvoznika), kao i zanatskih objekata, silosa za zrno i mlinova. Procenjen ukupni kapacitet skladištenja iznosi oko 3.800.000 tona zrna, gde je odnos između industrijskih i institucionalnih kapaciteta 75% : 25%. Osnovni problem predstavljaju nejednak kapacitet skladištenja i zastarela tehnologija za sušenje i skladištenje robe.

U proizvodnji hrane za životinje, veliki je broj zanatskih objekata i miksera za hranu, dok se industrijski objekti svode uglavnom na skladišta i mlinove. Procenjuje se da postoji ukupno više od 750 industrijskih objekata, od kojih 111 ima kapacitet da proizvede više od 10 tona koncentrata na sat.

Kapacitet prerade pekarske industrije iznosi 2.500.000 tona pšenice, što se poslednjih godina koristi do 60%, uz relativno stabilan proizvodni nivo u toku poslednjih deset godina. Proizvodnja hleba i peciva vrši se u industrijskim i zanatskim objektima. Prema zvaničnoj statistici, postoji 3.408 objekata od kojih 3.023 čine manji objekti, dok postoji 120 velikih industrijskih postrojenja. Testenina se industrijski proizvodi u šest objekata, dok je broj trgovinskih objekata značajno veći i procenjen je na oko 600 objekata. Godišnja proizvodnja iznosi oko 35.000 tona testenine, što je oko 60% raspoloživog kapaciteta. Kapaciteti su podjednako raspodeljeni, a može se primetiti da je u južnoj Srbiji prisutan veći broj zanatskih objekata. Postoje dve fabrike za proizvodnju skroba sa godišnjim kapacitetom prerade od 140.000 tona kukuruza i obe rade.

Trenutno u Republici Srbiji postoji jedna fabrika za proizvodnju bioetanola koja je 2007. godine sagrađena u Šidu, sa godišnjim kapacitetom od 100.000 tona. Fabrika može da proizvede biodizel po standardu kvaliteta EU EN 14214.

Tržište i trgovina

Ukupan promet pšenice i kukuruza se povećao tokom poslednjih deset godina. Za ostale zrnaste proizvode može se konstatovati smanjenje obima prometa.

Žitarice zauzimaju značajno mesto u izvozu sa udelom od 21% od ukupne vrednosti izvoza. Pšenica i kukuruz su neto izvozni proizvodi i iz godine u godinu su vodeći poljoprivredni proizvodi, kako u pogledu količine tako i vrednosti izvoza.

Ipak, uprkos pozitivnom razvoju sektora za žitarice poslednjih godina, gazdinstva su nedovoljno opremljena tehničkom opremom i mehanizacijom.

Republika Srbija je na putu da stvori mehanizam za procenu rizika zahteva za uvoz ili uzgoj biotehničkih useva i proizvoda. Postoji i dalje veliki otpor prihvatanja biotehničkih useva i proizvoda nastalih od GM useva. U 2013. godini, određeni broj opština u Republici Srbiji je potpisao "Deklaraciju o GM usevima" pozivajući na zabranu GM proizvoda. Januara 2013. godine, Republika Srbija je potpisala sporazum "Dunav Soja Asocijacija" koji u zemljama dunavskog regiona promoviše uzgoj i preradu soje koja nije genetski modifikovana. Takođe, tokom poslednjih nekoliko godina pojavile su se pojedine građanske grupe koje promovišu kampanju protiv genetski modifikovanih useva.

3.2.6. Sektor proizvodnje i prerade jaja

Živinarstvo sa dve glavne linije proizvodnje - uzgojom brojlera i proizvodnjom konzumnih jaja, predstavlja najzastupljeniju granu stočarstva na gazdinstvima u Republici Srbiji. Od deset gazdinstava, svih tipova, na gotovo sedam se uzgaja živina. Istovremeno, živinarstvo je najviše industrijalizovana grana poljoprivrede, gde se čak 37,3% grla živine uzgaja na svega 225 gazdinstava u statusu pravnog lica i preduzetnika. Po vrednosti proizvodnje, živinarstvo zauzima treće mesto u stočarstvu, sa udelom od 11,8%. U ukupnoj vrednosti poljoprivredne proizvodnje, prema podacima za 2011. godinu, proizvodnja kokošijih jaja i brojlera učestvuje sa 4,9%. Značaj živinarstva raste kako na svetskom tržištu, tako i na tržištu Republike Srbije. Jaja predstavljaju jednu od najkompletnijih i najkorisnijih namirnica u ishrani ljudi, i spadaju u grupu visokoproteinske hrane velike biološke vrednosti i hranljivosti.

Veliki broj malih gazdinstava odlikuje se tradicionalnim načinom istovremene proizvodnje više kategorija i vrsta živine, malim kapacitetima proizvodnje, ekstenzivnim gajenjem sa najčešće ogradenim ispustima, dok se proizvodi koriste uglavnom za potrebe sopstvenog domaćinstva. Čak 96,6% gazdinstava ima manje od 50 kokošaka nosilja, ali se na takvim gazdinstvima drži 44.86% ukupnog broja nosilja.

Tabela 17a: Broj i struktura gazdinstava na kojima se gaje koke nosilje u Republici Srbiji (Popis poljoprivrede iz 2012. godine, RZS)

Broj kokošaka nosilja	Broj gazdinstava	Struktura (%)	Broj kokošaka	Struktura (%)
1-49	267.261	96,62	3.780.280	44,86
50-99	7.399	2,67	410.455	4,87
100-299	1.113	0,40	149.843	1,78
300-499	198	0,07	66.525	0,79

500-999	133	0,05	85.447	1,01
1.000-2.999	255	0,09	411.789	4,89
3.000-4.999	84	0,03	304.824	3,62
5.000 i više	160	0,06	3.217.510	38,18
Ukupno	276.603	100,00	8.426.673	100,00

Tabela 17b: Broj i struktura proizvođača jaja

Broj kokošaka nosilja	Broj gazdinstava	Struktura (%)	Broj kokošaka	Struktura (%)
1-49	267.261	96,62	3.780.280	44,86
50-99	7.399	2,67	410.455	4,87
100-299	1.113	0,40	149.843	1,78
300-499	198	0,07	66.525	0,79
500-999	133	0,05	85.447	1,01
1.000-2.999	255	0,09	411.789	4,89
3.000-4.999	84	0,03	304.824	3,62
5.000 i više	160	0,06	3.217.510	38,18
Ukupno	276.603	100,00	8.426.673	100,00

Izvor: Uprava za veterinu, mart 2019. godine

S druge strane, proizvodnja se odvija u objektima srednjeg i većeg kapaciteta, uz primenu visokog nivoa tehnologije sa delimično ili potpuno mehanizovanim radnim operacijama i sa ishranom kompletnim smešama koncentrovane stočne hrane, što doprinosi visokoj nosivosti i odličnim rezultatima u proizvodnji. Na 160 gazdinstava koji uzgajaju preko 5000 jedinki nalazi se 3.217.510 kokošaka nosilja odnosno 38,18% od ukupnog broja u državi.

RZS sistematski i kontinuirano prikuplja i publikuje podatke o broju i nosivosti kokošaka nosilja kao i ukupnom broju snesenih jaja u Republici Srbiji. Navedeni podaci su identični onim koji su prikazani u bazi podataka Organizacije za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija FAOSTAT (<http://www.fao.org/faostat/en/#data>).

Prema analizi Poslovnog udruženja za živinarstvo Zajednica živinara do 2012. godine, uvoz jaja i proizvoda od jaja je bio veći od izvoza, a trend je poslednjih godina promenjen i značajno je smanjena razlika između uvoza i izvoza. Uvoz je tokom 2016. godine iznosio oko 4.735.000 konzumnih jaja i oko 68.500.000 jaja kroz proizvode (pretežno melanž (jaje) u prahu i žumance u prahu), dok je izvezeno oko 41.500.000 konzumnih jaja i oko 6.300.000 jaja kroz proizvode. Naredne 2017. godine je uvezeno oko 7.560.000 konzumnih jaja i oko 75.000.000 jaja kroz proizvode, a izvezeno je oko 42.000.000 konzumnih jaja i oko 6.000.000 jaja kroz proizvode.

Iz Republike Srbije izvoze se jaja isključivo u Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru i Republiku Severnu Makedoniju, dok se proizvodi od jaja uvoze u ogromnim količinama iz država članica EU, pored toga što u Republici Srbiji postoje dva odobrena objekta za preradu jaja.

Pijace u Republici Srbiji zauzimaju najznačajnije mesto u direktnom marketingu poljoprivrednih proizvoda. Povrće i voće se tradicionalno prodaju na pijacama na malo, tako da će ovaj kanal direktnog marketinga verovatno ostati važan i u budućem periodu. Sličan zaključak može se izvesti i za živinu i jaja, a prema podacima RZS u periodu od 2009. godine do 2013. godine udeo prometa na pijaci u ukupnom prometu živine i jaja iznosio je 56,65%. Ukupna vrednost prometa poljoprivrednih proizvoda

na pijacama u Republici Srbiji u 2018. godini u odnosu na 2017. godinu bila veća je u tekućim cenama za 5,8%. Živina i jaja sa 13,3% učestvuju u strukturi vrednosti prometa poljoprivrednih proizvoda na pijacama u 2018. godini (RZS, 2019).

U Republici Srbiji postoje dva odobrena objekta za preradu jaja "Takovo" Indija i "Melange d.o.o." Valjevo. Jedan od objekata radi samo za sopstvene potrebe, a tokom 2018. godine ukupno je proizvedeno oko 225.000 kg sušenog i 15.000 kg tečnog proizvoda, od kojih oko 30.000 kg izvezeno. Nakon uvođenja novog kompjuterskog programa granične veterinarske inspekcije Uprave za veterinu od 1. jula 2018. godine može se pratiti uvoz svih različitih proizvoda od jaja, a ne kako je do skoro bilo po dosta širokim tarifnim linijama/grupama proizvoda.

Količine uvezenog sušenog melanža (jaja u prahu) i sušenog žumanca tokom druge polovine 2018. godine odgovaraju količini od 36.000.000 jaja. Na osnovu analize količine uvezenih i proizvedenih u Republici Srbiji proizvoda od jaja može se zaključiti da se uvozom podmiruje blizu 70% potreba.

U zavisnosti od strukture, u Republici Srbiji proizvodnja jaja se odvija u tri različita sistema:

- 1) ekstenzivne proizvodnje u seoskim domaćinstvima za sopstvene potrebe;
- 2) poluintenzivne ili intenzivne proizvodnje manjeg obima;
- 3) intenzivne visoko efikasne proizvodnje.

Ekstenzivna proizvodnja jaja u seoskim domaćinstvima je uglavnom malog obima koja podmiruje potrebe sopstvenog domaćinstva. U određenim razdobljima godine ova domaćinstva imaju viškove koje stavljaju na tržište u skladu sa Pravilnikom o malim količinama primarnih proizvoda koje služe za snabdevanje potrošača, području za obavljanje tih delatnosti kao i odstupanja koja se odnose na male subjekte u poslovanju hranom životinjskog porekla ("Službeni glasnik RS", broj 111/17). Proizvođač direktno prodaje ili isporučuje krajnjem potrošaču, odnosno lokalnim maloprodajnim objektima koji direktno snabdevaju krajnje potrošače, jaja u količinama maksimalno do 500 jaja nedeljno odnosno 10.000 godišnje. Područje njihove prodaje je data ili susedne opštine, a mesto prodaje mogu biti gazdinstvo, domaća trpeza, lokalna pijaca, lokalna prodaja dostavom na kućnu adresu ("od vrata do vrata"), lokalni maloprodajni objekat i lokalne manifestacije.

Proizvođači koji imaju poluintenzivnu ili intenzivnu proizvodnju manjeg obima uzgajaju kokoške nosilje u odobrenim objektima od strane Uprave za veterinu sa kapacitetom između 350 i 5.000 jedinki. Ukupan broj ovih proizvođača je oko 800, a većina ovih po pravilu porodičnih farmi dobro i organizovano posluju pretežno na lokalnom nivou.

U Republici Srbiji ima oko 150 većih organizovanih kompanija sa intenzivnom proizvodnjom, koji na godišnjem nivou na tržište plasiraju većinu od 1,5 milijarde konzumnih jaja i snabdevaju distributivne centre odnosno direktno maloprodajne lance i objekte. Najveći deo ove proizvodnje nalazi se kod 15-20 proizvođača.

Velike farme iz vremena Savezne Federativne Republike Jugoslavije su u procesu tranzicije prolazile kroz različite oblike vlasništva. Mnoge su propale, a neke su promenile vlasnika i još uvek posluju. Sa druge strane veći broj porodičnih srednjih farmi su vremenom povećale svoje kapacitete i postali danas nosioci proizvodnje jaja u Republici Srbiji.

Usklađivanje zakonske regulative sa legislativom Evropske unije, proizvođačima donosi dodatne troškove vezane za dobrobit životinja, bezbednost hrane i zaštitu životne sredine. Ekonomska istraživanja su pokazala da primena regulative Evropske unije povećava troškove proizvodnje jaja u proseku za 16%.

Pravilnik o uslovima za dobrobit životinja u pogledu prostora za životinje, prostorija i opreme u objektima u kojima se drže, uzgajaju i stavljaju u promet životinje u proizvodne svrhe, načinu držanja, uzgajanja i prometa pojedinih vrsta i kategorija životinja, kao i sadržini i načinu vođenja evidencije o životinjama ("Službeni glasnik RS", br. 6/10 i 57/14) propisuje da se odredbe pravilnika primenjuju kod uzgoja kokošaka nosilja najkasnije do 31. decembra 2020. godine.

Za svaku kokošku nosilju od 1. januara 2021. godine treba obezbediti u obogaćenim baterijskim kavezima površinu poda od najmanje 750 cm², što je veliko povećanje površine koja sada u neobogaćenim baterijskim kavezima iznosi najmanje 550 cm².

3.2.7. Sektor proizvodnje i prerade grožđa

Pozadina i ključni faktori

Sektor proizvodnje grožđa u Republici Srbiji je jako specifičan, s obzirom da se odlikuje velikim brojem proizvođača grožđa koji imaju vinograde malih površina. Na osnovu Popisa poljoprivrede 2012, 80.341 gazdinstvo poseduje vinograde, što je skoro 13% od ukupno popisanih gazdinstava (621.445 popisanih gazdinstava).

Na osnovu podataka RZS, proizvodnja vina je u 2017. godini učestvovala u ukupnoj vrednosti poljoprivredne proizvodnje sa 7,74%.

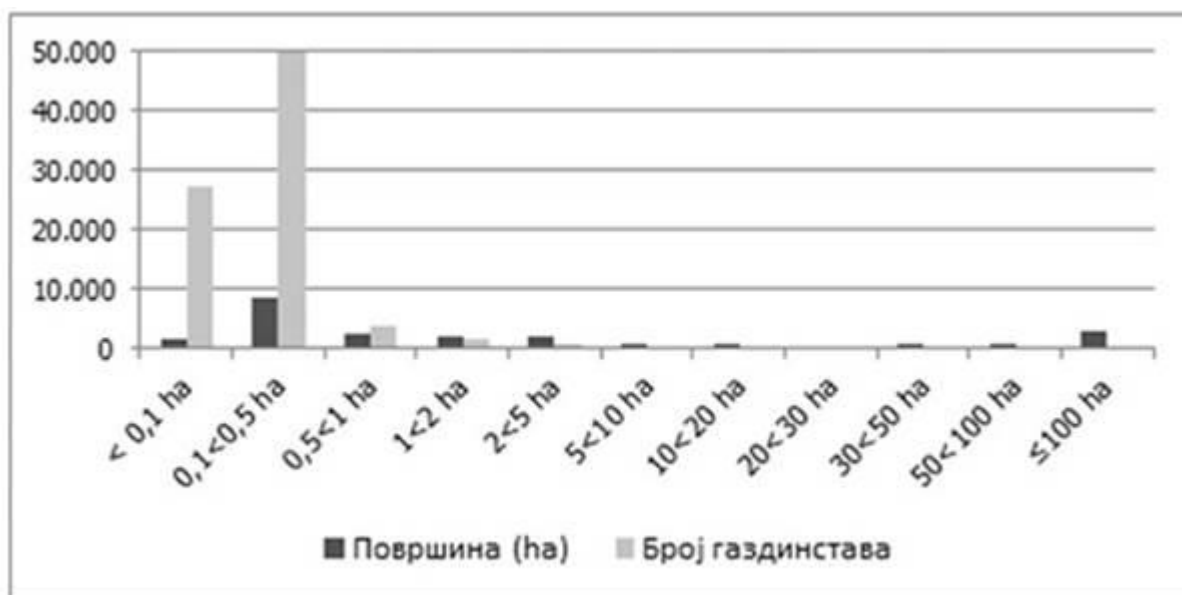
Proizvodnja na nivou poljoprivrednih gazdinstava

Broj i veličina

Struktura sektora vinogradarstva i vinarstva je dosta heterogena, ali najveći udeo u proizvodnji imaju manja porodična poljoprivredna gazdinstva.

Više od jedne trećine (oko 34%) su gazdinstva koja imaju izuzetno male vinograde, odnosno vinograde manje od 0,1 ha. Najveću grupu vinogradarskih gazdinstava (oko 62%) čine proizvođači koji imaju vinograde malih površina, odnosno vinograde od 0,1 do 0,5 ha. Sa druge strane, svega šest popisanih vinarija u Republici Srbiji je imalo površine vinograda od 100 i više hektara.

Grafikon: Površine pod vinogradima (ha) i broj popisanih gazdinstava sa vinogradima; 2012. godina

Извор: РЗС

Upoređujući sa ukupnim prinosom voća i grožđa, proizvodnja grožđe učestvuje sa oko 10% u ukupnoj količini proizvedenog voća koje RZS prati, i to jabučastih (jabuka, kruška i dunja), koštičavih (šljiva, trešnja, breskva, višnja i kajsija), jagodastih (malina, kupina i jagoda) i jezgrastih (orah) vrsta voćaka.

Proizvodnja grožđa

Na osnovu podataka RZS iz 2018. godine površina pod vinogradima je 22.150 ha, od čega je rodni 21.328 ha vinograda.

Prema podacima iz Vinogradarskog registra, trenutno (na dan 1. marta 2019. godine) je u tom registru upisano 3.997 proizvođača grožđa sa 19.265 vinogradarskih parcela. U okviru Vinogradarskog registra vode se površine od 6.501,63 ha vinograda koji pretežno imaju komercijalnu namenu.

Proizvodnja grožđa, odnosno prinos je varirao od godine do godine u zavisnosti od klimatskih uslova, ali je u proseku za poslednjih deset godina prosečna proizvedena količina grožđa bila 167.363,1t.

Grafikon: Proizvodnja grožđa (prinos) po godinama (t); 2009-2018. godina

Извор: РЗС

Nivo kvaliteta proizvodnje

Iako ima modernih zasada vinove loze, zbog visokih troškova za podizanje i održavanje vinograda, kvalitet proizvodnje pretežno ima niži tehnološki nivo. Usitnjenost vinogradarskih parcela, zastareli

vinogradi kod pojedinih većih proizvođača, nepostojanje sertifikovanih klonskih sadnica od autohtonih, regionalnih i domaćih stvorenih sorti, neprilagođenost mehanizacije i opreme savremenoj vinogradskoj proizvodnji (vinogradima sa većim brojem biljaka vinove loze po hektaru), kao i neadekvatna zaštita od bolesti i štetočina su neki od problema vinogradarske proizvodnje Republike Srbije.

Prerađivačka industrija

Broj i veličina

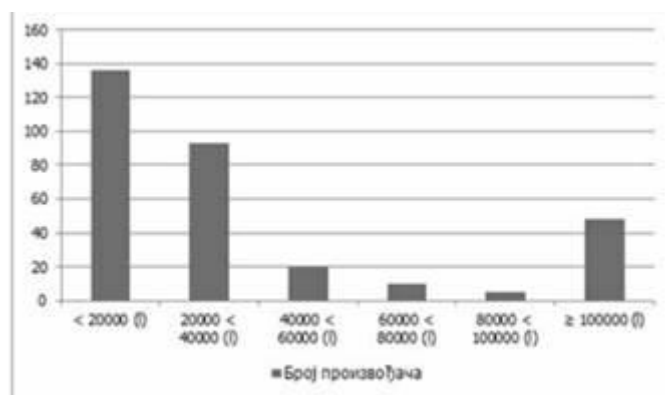
Republika Srbija ima jako dugu tradiciju u proizvodnji vina, koja se u prethodnom periodu zasnivala na velikim društvenim sistemima sa ogromnim kapacitetima, dok se danas uglavnom zasniva na porodičnim vinarijama manjeg i srednjeg kapaciteta. Značajan broj preradnih kapaciteta, odnosno bivših društvenih i zadružnih vinarija, osim par izuzetaka, se tokom procesa transformacije uređenosti nije privatizovao ili je imao neuspešnu privatizaciju, pa je došlo do njihovog propadanja. Zajedno sa urušavanjem vinskih sistema, došlo je i do napuštanja vinograda kod kooperanata, odnosno fizičkih lica koja su proizvodila grožđe, pa je samim tim došlo i do velikog smanjenja površina pod vinogradima u svim vinogradarskim područjima Republike Srbije.

Na osnovu podataka iz Vinarskog registra trenutno se u Republici Srbiji proizvodnjom vina bave 353 vinarije. Ukupni maksimalni kapaciteti za preradu grožđa u tržišno orijentisanim vinarijama koje su analizirane u 2019. godini (310 vinarija) u okviru tog registra su 195.073.521 kg grožđa. Takođe, 312 vinarija iz Vinarskog registra u 2019. godini trenutno imaju maksimalni kapacitet proizvodnje vina od 71.520.850 l.

Struktura proizvođača vina u Republici Srbiji je slična kao i struktura proizvođača grožđa, gde po broju proizvođača preovlađuju vinarije sa jako malim kapacitetima za proizvodnju vina. Naime, više od polovine, odnosno 136 vinarija imaju ograničene kapaciteta za proizvodnju vina, i to ispod 20.000 l. Značajan broj vinarija (93) imaju nešto veće kapacitete (od 20.000 l do manje od 40.000 l) za proizvodnju vina, ali i dalje nedovoljno velike kapacitete za konkurentnu proizvodnju vina.

Najveći kapaciteti za proizvodnju vina se nalaze u okviru 48 najvećih vinarija, koje imaju maksimalnu pojedinačnu mogućnost proizvodnje vina od 100.000 l i više. U ovu grupu vinarija spada i 13 vinarija koje imaju kapacitet za godišnju proizvodnju od 1.000.000 i više litara vina.

Grafikon: Broj proizvođača vina upisanih u Vinarski registar po maksimalno mogućim kapacitetima godišnje proizvodnje vina; 2019. godina

Izvor: MPŠV, Vinarski registar

Generalni problemi u proizvodnji vina su nedovoljna zastupljenost sistema za kontrolisanu fermentaciju i hladnu stabilizaciju vina, kao i nedostatak moderne opreme, adekvatnih sudova od inertnog materijala, kvalitetnih sudova za odležavanje vina i druge opreme, uređaja i sudova. Kod proizvođača vina sa malim kapacitetima postoje i izvesni problemi u proizvodnim pogonima po pitanju održavanja adekvatne temperature i higijene objekata i sudova.

Nivo kvaliteta proizvodnje

Iako u Republici Srbiji postoji zakonska usklađenost po pitanju kategorizacije vinskih proizvoda i sistema geografskog porekla sa odredbama iz EU legislative, trenutno ne postoji zadovoljavajući udeo proizvodnje visokokvalitetnih vina sa geografskim poreklom (tzv. PDO/PGI vina). Neodgovarajući uslovi i kapaciteti za proizvodnju visokokvalitetnih vina, odnosno starija oprema i sudovi kod pojedinih vinarija, pored ostalih tehničkih i administrativnih prepreka i nepostojanje sistema sertifikacionih tela utiču na ograničenu proizvodnju vina sa geografskim poreklom.

Tabela 17v: Odnos proizvodnje vina bez geografskog porekla i vina sa geografskim poreklom; 2016-2018. godina

Kvalitetne kategorije vina	2016.	2017.	2018.
Vina bez geografskog porekla	92%	85%	85%
G.I. (PGI)	3%	7%	8%
K.P.K/K.G.P.K (PDO)	5%	8%	7%

Izvor: MPŠV, Vinarski registar

Tržište i trgovina

Snabdevenost tržišta Republike Srbije domaćim vinom nije dovoljna za sopstvene potrebe, pa je generalno gledano uvoz vina najmanje duplo veći od izvoza, kako u pogledu količine vina, tako i u pogledu vrednosti prometovanog vina.

SSP i CEFTA sporazum su omogućili izvoz vina na ta tržišta, ali zbog propadanja vinarija i krčenja brojnih vinograda u prethodnom periodu, Republika Srbija ne može količinski da odgovori zahtevima ovih tržišta. Sa druge strane, Sporazum između Savezne vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Ruske Federacije o slobodnoj trgovini između Savezne Republike Jugoslavije i Ruske Federacije ("Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori", broj 1/01) rezultirao je izvesnim povećanjem izvoza vina na ovo tržište.

Prema podacima RZS, u desetogodišnjem periodu 2009-2018. godina Republika Srbija je na nivou godišnjeg proseka ukupno izvezla 12.622.000 l vina (bez aromatizovanog vina) sa godišnjom prosečnom vrednošću izvezenog vina od 13.397.000 evra. Prosečan godišnji ukupan uvoz vina u istom periodu je bio duplo veći, odnosno 25.482.000 l vina, a ukupna prosečna godišnja vrednost uvezenog vina je bila 25.721.700 evra. Ukupan prosečan negativan bilans u posmatranom desetogodišnjem periodu je bio 12.860.000 l po pitanju količine, a 12.325.000 evra po pitanju vrednosti.

Tokom poslednjeg desetogodišnjeg perioda (2009-2018) Republika Srbija je najveći obim trgovine vinom imala u okviru CEFTA tržišta, odakle potiče većina uvezenog vina. Sa ovog tržišta je uvezeno više nego što je izvezeno vina u prosečnoj količini od 18.102.265 l, a prosečan negativan bilans sa ovim tržištem je po pitanju vrednosti bio 12.443.700 evra. Prosečan godišnji izvoz na CEFTA tržište je u posmatranom periodu bio 5.365.500 l (sa prosečnom godišnjom vrednošću od 6.734.100 evra), a uvoz je bio četiri puta veći, odnosno 23.467.800 l (sa prosečnom godišnjom vrednošću od 20.313.500 evra).

Prema podacima RZS u desetogodišnjem periodu 2009-2018. godina ostvaren je pozitivan spoljnotrgovinski bilans sa zemljama Evropske unije po pitanju količina (798.100 l), ali negativan prosečan godišnji bilans po pitanju vrednosti (3.384.700 evra) vina. Prosečan izvoz na EU tržište je u posmatranom periodu bio 2.733.000 l (sa prosečnom godišnjom vrednošću od 1.935.560 evra), a prosečan godišnji uvoz je bio 1.935.000 l (sa prosečnom godišnjom vrednošću od 5.167.260 evra).

Bitan deo trgovine vinom se obavlja i sa ostalim zemljama (pre svega sa Ruskom Federacijom), gde Republika Srbija jedino ostvaruje prosečan godišnji pozitivan bilans, kako u pogledu količine (4.444.300 l) za period 2009-2018, tako i u pogledu vrednosti (4.486.500 evra) za isti višegodišnji period. Prosečan godišnji izvoz na tržište trećih zemalja je u posmatranom periodu bio 4.523.500 l (sa prosečnom godišnjom vrednošću od 4.727.300 evra), a prosečan godišnji uvoz je bio 79.200 l (sa prosečnom godišnjom vrednošću od 240.950 evra).

Pored vina, prema podacima RZS za desetogodišnji period (2008-2017) Republika Srbija ostvarila je pozitivan prosečan godišnji bilans po pitanju uvezenih i izvezenih količina aromatizovanih vina, gde je prosečan godišnji bilans za količinu aromatizovanog vina bio 23.840 l. Negativan bilans je ostvaren po pitanju vrednosti aromatizovanog vina, u prosečnoj godišnjoj vrednosti od 72.330 evra.

U šta treba investirati?

Investiranje u poljoprivredna gazdinstva:

Primarni cilj IPARD II programa je jačanje sektora vinogradarstva i vinarstva u cilju dostizanja tržišnih standarda EU. Poljoprivredna gazdinstva imaju potrebu za podizanjem vinograda sa kvalitetnim sadnim materijalom odgovarajućih sorti, klonova i podloga prilagođenih konkretnim lokalnim ekološkim uslovima. Određene vinograde sa sortama čije vino nije konkurentno ili ne odražava ekološke i antropogene faktore vinogradarskih područja Republike Srbije i zaražene vinograde neizlečivim bolestima je neophodno zameniti vinogradima sa odgovarajućim sortama, po mogućstvu autohtonim, regionalnim i domaćim stvorenim sortama. Takođe, određene vinograde je neophodno rekonstruisati u cilju njihove modernizacije i dobijanja konkurentnih proizvoda.

Poljoprivredna gazdinstva koja se bave proizvodnjom grožđa imaju potrebu za osavremenjivanjem i poboljšanjem mehanizacije u cilju efikasnijeg obavljanja agrotehničkih i ampelotehničkih mera u savremenom vinogradarstvu, kao i za uvođenje novih tehnologija proizvodnje.

Proizvođačima stonog grožđa je neophodno obezbediti odgovarajuće uslove za čuvanje konzumnog grožđa u cilju postizanja bolje konkurentnosti.

Kada je u pitanju rasadničarska proizvodnja vinove loze, IPARD II program bi kroz investicije u objekte, opremu, mehanizaciju, kao i matične zasade omogućio proizvodnju kvalitetnog sadnog materijala vinove loze odgovarajućih viših fitosanitarnih kategorija i uspostavljanje šeme sertifikacije, kao i klonsku selekciju autohtonih, regionalnih i domaćih stvorenih sorti vinove loze.

Investiranje u prerađivačku industriju:

IPARD II program treba da omogući primenu EU zahteva i jačanje konkurentnosti proizvođača vina/vinskih proizvoda i aromatizovanih proizvoda na bazi vina kroz izgradnju i opremanje modernih proizvodnih pogona, ali i kroz modernizaciju opreme za proizvodnju vina/vinskih proizvoda i aromatizovanih proizvoda na bazi vina, instaliranje modernih internih laboratorija i drugih potreba u cilju poboljšanja kvaliteta proizvoda. Proizvođači vina/vinskih proizvoda i aromatizovanih proizvoda na bazi vina imaju i potrebu za podrškom vezano za proizvodnju proizvoda sa dodatnom vrednošću.

3.3. UPRAVLJANJE ŽIVOTNOM SREDINOM I ZEMLJIŠTEM

Republika Srbija namerava da uvede agroekološke mere u kasnijim fazama programa, u skladu sa spremnošću institucija i potencijalnih korisnika. Međutim, i investicione mere su takođe namenjene stvaranju značajnog uticaja na poboljšanje stanja životne sredine. Republika Srbija još uvek nije definisala *GAEC* standarde na nacionalnom nivou.

3.3.1. *Biološka raznovrsnost*

Republiku Srbiju karakteriše visok stepen genetičke raznovrsnosti, kao i raznolikosti vrsta i ekosistema. Planinska i brdska područja Republike Srbije, kao deo Balkanskog poluostrva, predstavljaju jedan od šest centara biodiverziteta Evrope. Takođe, Republika Srbija je potencijalno jedan od globalnih centara biljnog diverziteta, u smislu bogatstva flore.

Strategija biološke raznovrsnosti Republike Srbije za period 2011-2018. godine ("Službeni glasnik RS", broj 13/11) sadrži pregled stanja biološke raznovrsnosti u Republici Srbiji, najbitnije faktore koji su pretnja njenom očuvanju, kao i pregled ljudskih aktivnosti koje ih pokreću. Naglašava se bogatstvo Republike Srbije autohtonim biljnim vrstama i agrobiodiverzitetom koji uključuje vrste i staništa gajenih biljaka i životinja.

Genetički resursi srpske poljoprivrede su veoma bogati, smatra se da postoji između 700 i 800 varijeteta i vrsta različitih genetičkih resursa.

Na biološku raznovrsnost u najvećoj meri utiče intenzivna poljoprivredna proizvodnja kroz pretvaranje velikih površina u monokulturu i korišćenje hemijskih sredstava.

Ne postoji centralizovana baza podataka ili koordinisan sistem praćenja biološke raznovrsnosti na državnom nivou. Praćenje biološke raznovrsnosti je nepotpuno i iz delova. Kvalitet i količina podataka se veoma razlikuju, nisu standardizovani i često su neuporedivi sa podacima drugih evropskih zemalja.

Genetički resursi Republike Srbije su veoma bogati i uključuju veliki broj autohtonih sorti i rasa gajenih biljaka i životinja:

1) biljni genetički resursi

Republiku Srbiju karakterišu ogromne geografske i biološke različitosti koje se ogledaju u bogatstvu autohtone flore. Prema procenama, flora Republike Srbije sadrži oko 4.000 od ukupno 11.000 biljnih vrsta u Evropi.

Procenjuje se da domaće poljoprivredne organizacije čuvaju oko 15.000 uzoraka gajenog bilja u vidu semena i oko 3.500 uzoraka voćnih stabala i vinove loze, uglavnom poreklom iz Republike Srbije ili drugih zemalja zapadnog Balkana. Nacionalna kolekcija *ex situ* biljnih genetičkih resursa, koju održava banka biljnih gena, sadrži ukupno 4.238 uzoraka. U prirodi postoji oko 1.000 divljih srodnika *in situ* bilja. Takođe, postoji preko 400 poznatih vrsta zvanično registrovanog medicinskog bilja. Zakonski je zaštićeno od korišćenja i transporta 150 biljnih vrsta. Potencijal biljnih vrsta (oko 1.800 vrsta medonosnog bilja) i ekosistema, kao i staništa oprašivača (pčele, bumbari) za korišćenje u poljoprivredi je veliki.

2) životinjski genetički resursi

Prema najnovijim podacima, autohtone, lokalno prilagođene rase Republike Srbije su potisnute i ignorisane. Registrovano je petnaest vrsta domaćih životinja, kao i 30 ugroženih vrsta. Očuvanje i

racionalno korišćenje životinjskih genetičkih resursa direktno doprinosi očuvanju biološke raznovrsnosti, uz davanje prednosti održivom sistemu proizvodnje, promociji domaćih proizvoda, kao i razvoju regiona u celini. Trend autohtonih rasa je stabilan, uz prisustvo blagog porasta. Banka životinjskih genetičkih resursa još uvek nije osnovana.

3) šumski genetički resursi

Opšte stanje šuma definisano je kao "nezadovoljavajuće". Negativni uticaj šumarstva na biološku raznovrsnost dolazi od korišćenja monokulturnih zasada topole (trenutno oko 39.000 ha) i bora (100.000 ha belog bora). Monokulturni sastav šume umanjuje biološku raznovrsnost i narušava ukupan kvalitet staništa za mnoge vrste. Šumski genetički resursi i šumski ekosistemi se sastoje od 282 vrste drveća, od čega je oko 250 autohtono. Najčešće su dve vrste bukve i hrasta. Posebno je značajno postojanje 88 vrsta drveća divljeg voća u 18 rodova. Kao vid zaštite genetičke raznovrsnosti šumskog drveća *in situ*, kao i u svrhe njihovog kontrolisanog korišćenja, prepoznato je 212 semenskih sastojina (58 četinarskih i 154 listopadnih vrsta) na ukupnoj površini od 1.865 ha. Biološku raznovrsnost životinjskih vrsta u šumskim ekosistemima karakteriše 46 vrsta vodozemaca i gmizavaca, 350 vrsta ptica i 94 vrste kopnenih sisara.

3.3.1.1. Ekološka mreža

Republika Srbija ima utvrđenu ekološku mrežu kao funkcionalno i prostorno povezanu celinu uspostavljenu radi očuvanja tipova staništa od posebnog značaja za zaštitu, obnavljanje i/ili unapređivanje narušenih staništa i za očuvanje staništa divljih vrsta flore i faune. Ekološku mrežu, u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode ("Službeni glasnik RS", br. 36/09, 88/10, 91/10 - ispravka, 14/16 i 95/18 - dr. zakon), kao skup međusobno povezanih ili prostorno bliskih celina čine ekološki značajna područja i ekološki koridori od nacionalnog i međunarodnog značaja.

3.3.2. Kvalitet vode

Zakon o vodama ("Službeni glasnik RS", br. 30/10, 93/12, 101/16, 95/18 i 95/18 - dr. zakon), reguliše pravni status voda, integrisano upravljanje vodama, upravljanje vodenim strukturama i močvarama, izvorima i načinima finansiranja upravljanja vodom, praćenje i sprovođenje zakona, kao i druga relevantna pitanja u pogledu upravljanja vodom. Zakon o vodama se primenjuje na sve podzemne i površinske vode, uključujući i vodu za piće, termalne i mineralne vode. U skladu je sa preporukama Okvirne direktive o vodama EU (Direktiva 2000/60/ES Evropskog parlamenta i Saveta, ODV), dok je transpozicija ODV i drugih odgovarajućih zakona i podzakonskih akata i dalje parcijalna.

U skladu sa Zakonom o vodama, predviđeno je usvajanje sledećih nacionalnih planova i strateških dokumenata: Strategija upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije, Plan upravljanja vodama za rečni sliv Dunava i programske mere, kao i Uredba o usvajanju Plana za zaštitu voda od zagađivanja. Podaci praćenja dostupni su samo za 102 vodna tela od ukupno 496 površinskih vodnih tela. Sistem za praćenje kvaliteta vode je nedavno proširen kako bi uključio parametre neophodne za određivanje ekološkog statusa vodnog tela. U slučaju podzemnih vodnih tela prate se samo plitke podzemne vode. Glavni izvor zagađenja vode su uglavnom netretirane industrijske i komunalne otpadne vode, drenažna voda u vezi sa poljoprivredom, ocedne vode i zagađenja u vezi sa rečnim plovidbama i termoelektranama.

U Nacrtu plana za zaštitu voda od zagađivanja, opterećenje vode nutrijentima analizira se za određene kategorije izvora zagađenja, poput tačkastih izvora (naselja i industrija) i izvora koji nisu tačkasti (korišćenje zemlje, hortikultura, stoka, itd.), te se prave odgovarajuće mape. Prema dostupnim podacima, prosečna vrednost azota je oko 120 kg/ha godišnje, uzimajući u obzir celu teritoriju. Kada je u pitanju fosfor, ukupno opterećenje je oko 2 kg/ha godišnje, a oko 3 kg/ha u područjima sa intenzivnom poljoprivredom.

Osetljive i ugrožene zone prema direktivi UWWT i Nitratnoj direktivi još uvek nisu obeležene u Republici Srbiji. Trenutno na projektu obeležavanja tih zona radi švedska Agencija za zaštitu životne sredine. Završetak projekta očekuje se u aprilu 2016. godine.

Još uvek nije započelo sprovođenje ND (91/676/EEC), ali će ono biti važno za priključivanje Republike Srbije EU i zahtevaće značajne investicije. Podrška će biti potrebna kako bi se dugoročno pratio kvalitet vode i zemljišta u područjima intervencije. Efikasno sprovođenje ND može imati značajan pozitivan uticaj na javno zdravlje kroz poboljšanje kvaliteta vazduha i ublažavanje uticaja klimatskih promena, s obzirom na to da je loše upravljanje stajnjakom u vezi sa povećanim emisijama metana i azotoksida. Prema podacima Svetske banke u Republici Srbiji, emisija metana iz poljoprivrede iznosi 44%, a azota 64% od ukupnih emisija. U EU, emisije metana i azota iz poljoprivrede su 41%, odnosno 56%.

3.3.3. Klimatske promene i emisije GSB, kao i njihova povezanost sa poljoprivredom

Republika Srbija je članica Okvirne konvencije UN o promeni klime od 10. juna 2001. godine, kao i potpisnica Kjoto protokola, od 17. januara 2008. godine i ima status zemlje u razvoju (zemlje koje ne pripadaju Aneksu 1). Republika Srbija nije u obavezi da odredi stepen smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte u prvom obavezujućem periodu, mada obaveze preuzete ratifikacijom Konvencije znače da ona mora da definiše i vrši aktivnosti koje doprinose dostizanju tih ciljeva.

Agro-klimatska klasifikacija Republike Srbije izvršena je na osnovu meteoroloških podataka RHMZ za period od 1961-2004. godine. Analize pokazuju povećanje srednje godišnje temperature. Teritoriju karakteriše suvlja klima u ravnicama i dolinama, gde se nalazi veći deo poljoprivrednog zemljišta. Tokom poslednjih decenija došlo je do povećanja od 0,2°C. Prosečna godišnja temperatura za predele na nadmorskoj visini do 300 m iznosi 10,9 °C, a za predele sa nadmorskom visinom od 300 m do 500 m oko 10°C. U planinskim predelima iznad 1.000 m godišnja temperatura iznosi oko 6°C, a za nadmorske visine preko 1.000 m godišnja temperatura iznosi oko 3°C. Uzimajući u obzir atmosferske procese i karakteristike reljefa, padavine su na teritoriji Republike Srbije vremenski i prostorno neravnomerno raspoređene. Veći deo Republike Srbije ima kontinentalne obrasce padavina, uključujući veće količine padavina tokom toplijih godišnjih perioda. Normalan godišnji iznos za čitavu zemlju je 896 mm. U nižim predelima, godišnje padavine se kreću između 540 i 820 mm. Godišnja količina padavina se povećava sa nadmorskom visinom. Oblasti sa nadmorskom visinom preko 1.000 m imaju u proseku 700 do 1.000 mm padavina, dok neki planinski vrhovi u jugozapadnoj Srbiji imaju padavine do 1.500 mm.

Tabela 18: Prosečna godišnja temperatura

Visina (msl)	Prosečna godišnja temperatura (°C)
< 300	10,9
300-500	10,0
500-1.000	9,0
>1.000	6,0
>1.500	3,0

Izvor: RHMZ Republike Srbije

Češće i intenzivnije suše u poslednje dve decenije nanele su veliku štetu poljoprivrednom sektoru u Republici Srbiji. Osim toga, povećan je broj oluja, kao i pojava grada i noćnog mraza. U Republici Srbiji klimatske promene dovode do povećanih varijacija kako temperature tako i padavina i većeg

broja ekstremnih vremenskih neprilika. Scenariji klimatskih promena izrađeni za Republiku Srbiju pokazuju da će se temperature povećavati. Što se tiče padavina, do 2030. godine očekuje se povećanje sa nepredvidivim varijacijama po različitim oblastima i tokom godišnjih doba. Kasnije u ovom veku, očekuje se da će se ukupna količina padavina smanjiti.

Očekivani uticaji klimatskih promena na poljoprivredu, zasnovani na scenarijima klimatskih promena, su sledeći:

1) poljoprivreda u Republici Srbiji će se suočiti sa smanjenjem žetvi glavnih useva poput kukuruza, žitarica, suncokreta, mahunarki i krompira. Očekuju se jaki uticaji u vidu suša, poplava, ekstremnih vremenskih uslova i promena nivoa vodostaja, što će dovesti do negativnog uticaja na poljoprivredu. Takođe, studije drugih zemalja pokazuju da se već pojavljuju ili se očekuju invazivne vrste biljaka, insekata i životinja, koje se kreću ka severu. To donosi opasnost od uvođenja stranih štetočina u poljoprivredno područje;

2) pretnja farmama muznih krava leži u činjenici da će povećane temperature izazvati "toplotni stres" kod životinja, što može imati za rezultat smanjenu proizvodnju mleka i mesa. Drugu pretnju za stoku i živinu čini povećan rizik od pojava "tradicionalnih oboljenja" (E-coli, salmonela, kju groznica, bolest ludih krava, slinavke i šapa, bolest plavog jezika, itd.), ali takođe i povećan rizik zbog "novih" oboljenja (afrička kuga konja, itd.). Očekuje se da će klimatske promene poboljšati uslove u kojima ove bolesti i uzročnici mogu da prežive i da se šire.

Nedavne studije o uticaju klimatskih promena na šume pokazuju potencijalne rizike poput:

1) pomeranja nekih vrsta šuma u odnosu na geografsku širinu i dužinu;

2) promene realne distribucije različitih šuma i njihov međusobni odnos, kao i promene u sastavu pojedinih biljnih zajednica;

3) veće izloženosti šumske zajednice raznim štetnim uticajima.

Sve navedeno će negativno uticati na očuvanje biodiverziteta i izgleda za racionalno upravljanje ovim prirodnim resursom.

3.3.4. Zemljište

Zemljište Republike Srbije je suočeno sa sledećim faktorima degradacije: erozija vodom, erozija vetrom, taloženje nanosa, gubitak nutrijenata, hemijsko zagađenje od industrijskih izvora, mehaničko sabijanje zemljišta teškom mehanizacijom, zasićenje vodom, plavljenje, smanjena plodnost i dr. U centralnom delu Republike Srbije, 80% zemljišta spada u klasu dobro snabdevenu humusom, dok 20% zemljišta spada u klasu sa mnogo humusa. Deo od 88% površine zemljišta je pod uticajem erozije vode, a 25% pod uticajem erozije vetra. Na severu zemlje uglavnom utiče erozija vetra, dok na jugu više utiče erozija vode.

Usled relativno niskog intenziteta stočarstva, problem emisija i degradacije izazvanih neadekvatnim rukovanjem i skladištenjem stajnjaka je na niskom nivou.

Čitava teritorija Republike Srbije pogođena je promenljivim intenzitetom srednjeg nivoa vodne erozije. U APV preovlađuje eolska erozija.

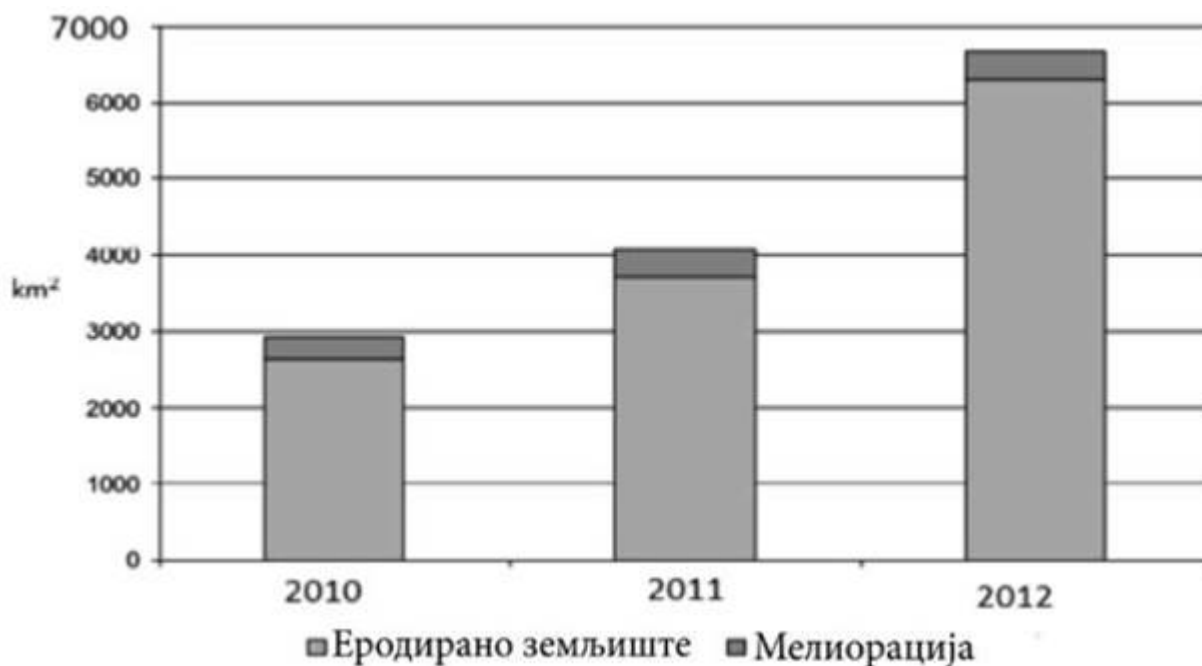
Erozija padina preovlađuje na terenima sa degradiranim kamenim masivima. Najjača erozija sa efektom bujice prisutna je u Vranjskoj Banji, Dolini Pčinje, Grdeličkoj klisuri, slivu Vlasine, dolini reke Lim, gornjim potezima reke Ibar i planinskim predelima Šumadije.

Erozija i bujice često nanose veliku štetu naseljima, industrijskim i energetske postrojenjima, transportnoj infrastrukturi i poljoprivrednom zemljištu. Fluvijalna erozija sa degradacijom rečnih korita i plavljenjem zemlje javlja se na obalama reka blizu stalnih rečnih tokova, a izazvana je obilnim kišama, topljenjem snega i erozijom padina, kao i bujicama vodotokova u gornjim i srednjim slivovima u brdskim i planinskim regionima. Često zasjecanje rečnih korita i degradacija rečnih obala može izazvati klizišta na nestabilnim i polustabilnim padinama.

Kolaps rečnih obala preovlađuje u zonama nereguliranih rečnih korita, većinom u ruralnim područjima, gde dolazi do oštećenja poljoprivrednog zemljišta, a nereguliranih ili slabo reguliranih obala ima i u urbanim zonama. Prema dostupnim podacima, 2013. godine bilo je 6.996 km² erodiranog zemljišta (3.708 km² u 2011. godini), dok je oko 277 km² stabilizovano (362 km² u 2011. godini), što pokazuje značajan negativan trend u poređenju sa prethodnim godinama.

Prema dostupnim statističkim podacima, zaključuje se da za čitavu teritoriju Republike Srbije postoje tačni podaci o klizištima, odronima i eroziji, predstavljeni Grafikonom 1.

Osetljive i ugrožene zone prema direktivi UWWT i ND još uvek nisu obeležene u Republici Srbiji. Trenutno na projektu obeležavanja tih zona radi švedska Agencija za zaštitu životne sredine, a završetak projekta se očekuje u aprilu 2016. godine.

Grafikon 1: Erodirano zemljište i melioracija

Poslednjih godina postignuti su značajni rezultati zaštite od erozije i bujičnih poplava, usredsređujući se na zaštitu životne sredine, zaštitu rezervoara, puteva i naselja. Republika Srbija ima specijalizovana državna i lokalna preduzeća, kao i naučne institucije sa stručnim osobljem angažovanim u domenu kontrole poplava i erozija, dok se nacionalna politika primenjuje u ovoj oblasti u okviru usvojenih zakona i podzakonskih akata.

Drenaža

U 2010. godini KPP pokrivena drenažnim sistemom iznosila je 1.971.000 ha, dok je drenirana KPP iznosila 1.673.000 ha, čineći 33% ukupne KPP. Prema državnom pregledu Republike Srbije (Svetska banka, 2007. godine), problemi slabe drenaže doveli su do zasićenja vodom, salinizacije i erozije.

Drenažni kanali, povezane strukture i crpna stanica su vremenom propali. Neophodno je obnoviti objekte. Procene iz navedene studije pokazuju da sa poboljšanjem drenažnih sistema dolazi do povećanja prinosa useva za 20%-30%. Nema skorašnjih podataka kojima bi se procenilo trenutno stanje drenažnih sistema.

Poplave

Direktiva 2007/60/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 23. oktobra 2007. godine o proceni i upravljanju rizicima od poplava je delimično transponovana u domaće zakonodavstvo kroz Zakon o vodama i Pravilnik o utvrđivanju metodologije za izradu preliminarne procene rizika od poplava ("Službeni glasnik RS", broj 1/12). Prema Zakonu o vodama, zaštita od štetnog dejstva voda, obuhvata pripremu Preliminarne procene rizika od poplava i sprovođenje Planova upravljanja rizicima od poplava, zasnovane na mapama štete i rizika od poplava. Zakon o vodama obuhvata pripremu Opšteg plana za odbranu od poplava i Godišnjeg operativnog plana odbrane od poplava, sprovođenje mera redovne i hitne zaštite od poplava, kao i mere za zaštitu od leda na vodotocima i mere za kontrolu erozije i bujica.

Na osnovu Preliminarne procene rizika od poplava, koja je za teritoriju Republike Srbije završena 2012. godine, 99 područja je prepoznato kao PPZRP kojima prete fluvijalna erozija. Priprema mapa štete i rizika od poplava je u toku. Do sada je 27 od 99 PPZRP mapirano u okviru različitih projekata. Planove upravljanja rizicima od poplava treba pripremiti za teritoriju Republike Srbije, ali i za vodna područja. Opšti ciljevi i sadržaj planova definisani su Zakonom o vodama, dok su inicijalne aktivnosti već počele na međunarodnom nivou, u okviru aktivnosti ICPDR. Najveći rizik od poplava je koncentrisan u ravnicama pored najvećih reka, kao što su Dunav, Tisa, Sava, Drina, Velika Morava, Južna Morava i Zapadna Morava, koje opslužuju najveće gradove i ekonomske aktivnosti. Grube procene pokazuju da je područje od oko 12.000 km², kao i oko 1.500.000 ljudi potencijalno ugroženo fluvijalnom erozijom.

Vlažna područja

U pogledu vlažnih područja u Republici Srbiji postoji određen broj područja prema Ramsarskoj konvenciji, kao i drugih većih močvara, koje su pod odgovarajućom kontrolom u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode. Ipak, treba reći da je veliki deo ovih područja isušeno prethodnim radovima na regulaciji reka i drenažnim sistemima. S obzirom na predviđene promene padavina usled klimatskih promena, nekim vlažnim područjima može preneti propadanje i čak nestanak.

3.3.5. Korišćenje mineralnih đubriva i pesticida

Prosečan prinos po obrađenoj zemlji se značajno uvećao tokom prethodnih decenija, usled većeg korišćenja raznih hemijskih inputa tokom procesa proizvodnje useva, najčešće mineralnih đubriva, različitih grupa pesticida, pospešivača rasta, itd. Ipak, svi ti hemijski inputi utiču na biološke procese, a njihova prekomerna upotreba može da naruši prirodne cikluse i ravnotežu, prvenstveno zemljišta, ali i agroekosistema i čitavog prirodnog okruženja. Konačno, oni mogu posredno ili neposredno da utiču na zdravlje životinja i ljudi.

U proseku se upotrebi 40 kilograma mineralnog đubriva po hektaru. Smatra se da je upotreba agrohemikalija na prilično niskom nivou i redovno je kontrolišu vrlo organizovani sistemi veterinarske, fitosanitarne i sanitarne inspekcije.

Podaci o korišćenju inputa (uključujući đubriva i pesticide) u Republici Srbiji već dugo nisu dostupni. Naime, anketiranje poljoprivrednih gazdinstava u okviru Ankete o poljoprivrednim gazdinstvima nije vršeno više od dve decenije. Na osnovu rezultata Popisa poljoprivrede iz 2012. godine, 2013. godine objavljeni su prvi podaci o korišćenju inputa u poljoprivrednoj proizvodnji. RZS Republike Srbije je

anketirao poljoprivredna gazdinstava do 2016. godine, što će omogućiti redovno izveštavanje o korišćenju navedenih inputa. U toku je usklađivanje podataka i vremenskih raspona za proizvodnju i prinos u prethodnim godinama, zasnovanih na podacima Popisa poljoprivrede iz 2012. godine i ono treba da bude završeno do kraja 2017. godine. Prema podacima iz 2012. godine, upotreba mineralnog đubriva je bila prisutna na 491.157 gazdinstava (77,8% svih gazdinstava), pokrivajući površinu od 2.298.574 ha, dok je organsko đubrivo koristilo 314.299 (49,8%) gazdinstava, pokrivajući površinu od 400.276 ha. Proizvodi za zaštitu bilja su korišćeni na 455.103 gazdinstava (72,1%), pokrivajući površinu od 2.107.311 ha.

Osnovni cilj je da se unapredi postojeća situacija uvođenjem sistema za praćenje/kontrolu korišćenja agrohemikalija, kao i da se obezbedi podrška za prenos znanja kroz obrazovne usluge.

3.3.6. Koncept poljoprivredne proizvodnje visoke prirodne vrednosti u Republici Srbiji

Republika Srbija je započela identifikaciju poljoprivrednih *HNV* gazdinstava. Indikativna mapa distribucije poljoprivrednih područja ovog tipa je prvenstveno analizirana korišćenjem ograničenog broja dostupnih podataka. Mapa navodi da oko 11.872 km² poljoprivrednog zemljišta ima *HNV* status. Ovo je ekvivalentno sa približno 19% KPP i 13% ukupne teritorije Republike Srbije. Treba naglasiti da je realna površina *HNV* poljoprivrednih područja znatno veća, jer je analiza pratila samo identifikaciju *HNV* gazdinstava Tipa 1 (gazdinstva sa velikom količinom poluprirodne vegetacije) i nije u potpunosti uključila Tipove 2 i 3 (gazdinstva sa kombinacijom poljoprivrede niskog intenziteta i prirodnih i strukturalnih elemenata).

Tradicionalni poljoprivredni sistemi i područja ekstenzivne poljoprivrede podržavaju raznovrsnost divljih vrsta i staništa i/ili prisustvo ugroženih divljih vrsta od evropskog ili globalnog značaja. Primeri poljoprivrede niskog intenziteta, koji imaju potencijal da postanu poljoprivredni *HNV* sistemi, mogu se naći u svakom od tri rasprostranjena tipa poljoprivredne proizvodnje: u proizvodnji stoke, jednogodišnjim ili višegodišnjim zasadima. U Republici Srbiji postoji deset tipova poljoprivrednih *HNV* sistema:

- 1) listopadne šume sa visokim učešćem travnog pokrivača - agrošumarski sistemi niskog intenziteta sa poluprirodnim pašnjacima za ispašu ovaca i goveda u plavljenim šumama na obalama Save, Dunava, Tise, Tamiša i drugih nizijskih reka APV. Jedan od najstarijih agrošumarskih sistema u nizijskoj Republici Srbiji;
- 2) zimski nomadski pašnjaci u ruralnim područjima i strnjišta - ovi pašnjaci se uglavnom nalaze u Sremu i Banatu, kao i u dolinama reka blizu visokih planinskih venaca širom Republike Srbije - ovaj sistem se zove popaša i više ne postoji;
- 3) poluprirodne livade ili livade sa posejanim mešavinama koje se koriste za proizvodnju sena - ovaj poljoprivredni sistem stvorio je pejzaž šumadijskih planina u Republici Srbiji. Njihovo ekstenzivno upravljanje karakteriše kasno košenje i ponovno prirodno zasejavanje autohtonim vrstama. Oba pristupa su dovela do održanja visoke raznovrsnosti biljnih i životinjskih zajednica;
- 4) poluintenzivna ispaša brdsko-planinskih poluprirodnih travnjaka u šumskim zonama i prirodnih pašnjaka iznad granice šuma - poluintenzivni stočni sistemi zasnovani na ispaši ovaca, goveda i konja na brdsko-planinskim poluprirodnim pašnjacima u šumskim zonama i prirodnim pašnjacima iznad granice šuma, koji se obično mogu naći u vlažnijim zonama zapadne Srbije;
- 5) ekstenzivna nomadska ispaša brdsko-planinskih pašnjaka - ekstenzivni stočni sistem, sa ispašom ovaca, koza i goveda na brdsko-planinskim pašnjacima u južnoj, jugoistočnoj i istočnoj Srbiji. Preko 100.000 ha pašnjaka je pod ekstenzivnom ispašom, uglavnom autohtonih rasa ovaca, kao što je Pramenka-Zekel;

- 6) ekstenzivna ispaša na seoskim ispastima - ekstenzivni stočni sistem sa ispašom svinja na otvorenom, ovaca i živine, na poluprirodnoj vegetaciji u kontrolisanim voćnjacima (uglavnom šljivicima) i u delovima šume, vrši se širom centralne Srbije;
- 7) kombinovana upotreba planinskih travnjaka - stočni sistem zasnovan na ispaši ovaca i goveda na dolinskim livadama, livadama srednjih planinskih predela kombinovane namene i visokim pašnjacima;
- 8) listopadne šume okresane za proizvodnju lisnika - ekstenzivan planinski sistem za uzgoj ovaca, sa zimskom hranom dobijenom kresanjem listopadnih šuma, praktikuje se u pojedinim planinskim oblastima sa ograničenim resursima za proizvodnju zimske stočne hrane;
- 9) granična ispaša na laganim, slanim i teškim zemljištima - poluintenzivni sistemi ispaše za ispašu ovaca, goveda i magaraca na peskovitim dinama, zaslanjenim ili teškim zemljištima sa visokim nivoom vode, tipično za Banat;
- 10) ispaša na vlažnim predelima u nizijskim selima - vekovna praksa eksploatacije kolektivnih pašnjaka - utrina za ispašu životinja koje nisu preživari (svinje i živina, uglavnom patke, guske i ćurke) i danas traje u pojedinim oblastima Republike Srbije.

3.3.7. Organska proizvodnja

Organska poljoprivredna proizvodnja u Republici Srbiji je regulisana Zakonom o organskoj proizvodnji ("Službeni glasnik RS", broj 30/10), koji je stupio na snagu 1. januara 2011. godine. MPŠV je donelo Pravilnik o kontroli i sertifikaciji u organskoj proizvodnji i metodama organske proizvodnje ("Službeni glasnik RS", br. 48/11 i 40/12) u julu 2011. godine. Oba dokumenta su pripremljena u skladu sa Uredbom Saveta br. 83/07, kao i Uredbom Komisije br. 889/08 i Uredbom Komisije (EC) br. 710/2009.

Zakon i podzakonska akta nalažu proizvodnju poljoprivrednih i drugih proizvoda dobijenih metodama organske proizvodnje. Nakon stupanja na snagu Zakona o organskoj proizvodnji, definisan je nadležni organ za organsku proizvodnju (Odeljenje za organsku proizvodnju) u DNRL. Nadležni organ za organsku proizvodnju ovlašćuje kontrolne organe, nadzire njihov rad, vodi grupnu evidenciju o organskoj proizvodnji, skraćuje period konverzije i omogućava korišćenje reproduktivnog materijala iz proizvodnje koja nije organska.

Sektor za poljoprivrednu politiku MPŠV obavlja poslove u vezi sa poboljšanjem sistema organske proizvodnje, priprema stručne osnove za izradu nacarta propisa, predlaže mere podrške i priprema informacije i analize stanja u organskoj proizvodnji.

MPŠV vodi bazu podataka o organskoj proizvodnji koja se zasniva na godišnjim izveštajima ovlašćenih kontrolnih organa. Pravilnik o kontroli i sertifikaciji organske proizvodnje i metodama organske proizvodnje propisuje novi oblik i način vođenja evidencije. Ovi propisi su stupili na snagu početkom jula 2011. godine. Najnoviji podaci o razmerama organske proizvodnje u Republici Srbiji predstavljani su u Tabeli 19 i Tabeli 20.

Tabela 19: Organska biljna proizvodnja, 2013. godine

Biljna proizvodnja	Površina (ha)		
	Period konverzije	Organski status	Ukupno
Žitarice	1.608	665	2.273

Voće i grožđe	324	1.160	1.484
Povrće	29	78	107
Lekovito i aromatično bilje	27	106	133
Ostalo*	832	526	1.358
Ukupno obradive zemlje (ha)	2.820	2.535	5.355
Pašnjaci/livade (ha)	2.221	652	2.873
Ukupno	5.041	3.187	8.228

Izvor: MPŠV

* Industrijsko bilje, krmno bilje, itd.

Tabela 20: Organska stočarska proizvodnja, 2013. godine

Proizvodnja životinja	Broj životinja		
	Period konverzije	Organski status	Ukupno
Goveda	323	1.853	2.176
Ovce	1.238	2.793	4.031
Koze	865	81	946
Konji	162	48	210
Svinje	118	57	175
Živina	28	1.362	1.390
Pčele (košnice)	1.337	603	1.940

Izvor: MPŠV

Udeo zemljišta u organskoj proizvodnji je veoma nizak, 0,23% od KPP (Popis poljoprivrede iz 2012. godine, RZS i MPŠV). Površina pod organskom proizvodnjom i broj proizvođača koji se bave ovom proizvodnjom rastu iz godine u godinu, a podaci o tome predstavljani su u Tabeli 21.

Tabela 21: Površina pod organskom proizvodnjom i broj proizvođača

	2010.	2011.	2012.	2013.
Površina pod organskom proizvodnjom	5.855	6.335	6.340	8.228
Broj proizvođača organskih proizvoda	137	323	1.061*	1.281*

Izvor: MPŠV

* uključena je grupna sertifikacija, pokrivajući do jedne stotine malih poljoprivrednika

Tokom 2013. godine, povećana je ukupna količina izvoza (oko 7.101 tona u 2013. godini i 1.562 tona u 2012. godini). Slično tome, ukupna vrednost izvoza je u porastu i iznosi oko 101.000.000 evra u 2013. godini, odnosno 3.740.000. evra u 2012. godini, prema podacima MF, Uprava carina.

Od 2004. godine, MPŠV obezbeđuje subvencije za organsku proizvodnju, s tim što je tokom godina promenjena vrsta podrške, korisnici, kao i visina i uslovi subvencija. Obim organske proizvodnje i dalje nije na zadovoljavajućem nivou, posebno kada se uzmu u obzir prirodni resursi Republike Srbije. Iz tog razloga, MPŠV je izradilo Nacionalni akcioni plan razvoja organske proizvodnje, koji

ima za cilj da prepozna prepreke koje sprečavaju intenzivan razvoj organske proizvodnje u Republici Srbiji, kao i da definiše aktivnosti za njihovo prevazilaženje i predloži odgovarajuća rešenja za intenzivni razvoj.

3.3.8. Bioenergetski izvori i biomasa

Republika Srbija ima značajan tehnički iskoristivi potencijal snage obnovljive energije, koji je procenjen na preko 4.300.000 toe godišnje - od čega je oko 2.700.000 toe biomase, 600.000 toe neiskorišćene hidroenergije, 200.000 toe postojećih geotermalnih izvora, 200.000 toe snage vetra i 600.000 toe sunčane radijacije.

Nacionalni akcioni plan razvoja organske proizvodnje u Republici Srbiji sadrži sledeće osnovne specifikacije u vezi sa biomasom:

- 1) detaljno definisani uslovi: biomasa (biljnog ili životinjskog porekla), biotečnost, biogas, objekti za proizvodnju biogasa, itd.;
- 2) pregled mera za dostizanje projektovanog povećanja udela obnovljive energije u ukupnoj potrošnji;
- 3) konkretne mere za promovisanje korišćenja energije biomase;
- 4) energija biomase se deli na:
 - (1) šumska biomasa (od seče, industrijski ostaci, reciklirana),
 - (2) poljoprivredna i ribarska (primarni proizvodi, ostaci primarne proizvodnje),
 - (3) otpadna biomasa (biorazgradiv otpad, papirni otpad, itd.);
- 5) date su godišnje procene, do 2020. godine, povećanja udela obnovljive energije u ukupnoj potrošnji, kao i udela pojedinačne obnovljive energije.

Budućnost i izgledi za korišćenje biomase u Republici Srbiji su nesporni, kako najveći potencijal obnovljive energije u zemlji pripada biomasi. Potencijal korišćenja biomase u APV mora se usmeriti prvenstveno na korišćenje poljoprivrednih ostataka i otpada, a u centralnoj Srbiji na šumsku biomasu.

Zarad podsticanja korišćenja biomase za proizvodnju energije, Vlada je usvojila Akcioni plan za biomasu od 2010. do 2012. godine ("Službeni glasnik RS", broj 56/10), koji je definisao strategiju za korišćenje biomase kao obnovljivog izvora energije, imajući u vidu potencijal, državnu strategiju, zakonodavstvo i evropske direktive.

Akcioni plan za biomasu kreiran je u skladu sa njenim obavezama po osnovu Sporazuma o energetske zajednici i u duhu nove Direktive EU o obnovljivoj energiji (Direktiva 2009/28/EC), a u skladu sa preporukama EU (COM/2005/628) u pripremi akcionih planova za biomasu kako bi povećali korišćenje biomase u EU. Do sada postoje sledeće vrste postrojenja:

- 1) grejanje: 20 jedinica manjih od 5 MWth, 5 jedinica preko 5MWth;
- 2) CHP: manje 3 MWel 2 jedinice;
- 3) biogas iz stajnjaka: manje 1 MWel 3 jedinice;
- 4) biodizel: 300.00 t/Y 2 jedinice;

5) proizvođači peleta: 2 velike i mnogo malih jedinica.

3.3.9. Šume

Republika Srbija se smatra srednje pošumljenom zemljom. Od ukupne površine (bez teritorije AP KiM) 29,1% je pošumljeno. Ukupna površina šume (Statistički godišnjak 2013, RZS) iznosi 1.962.000 ha, od čega je 47,3% ili 927.773 ha u državnom vlasništvu i 52,7% ili 1.034.562 ha u privatnom vlasništvu. Postoji 49 vrsta drveća, sa preovlađujućim širokolisnim vrstama (40) u odnosu na četinarske vrste (9).

Korisnici šuma - javna preduzeća, definišu planove za zaštitu šuma, u skladu sa Zakonom o šumama ("Službeni glasnik RS", br. 30/10, 93/12, 89/15 i 95/18 - dr. zakon), koji uključuje operativne mape delovanja u slučaju požara. Ove planove treba da odobri Ministarstvo unutrašnjih poslova - Sektor za zaštitu i spasavanje. Posebna osetljivost šuma na požar definisana je u planskim dokumentima. Iako su u zapadnoj Srbiji četinari prisutniji, većina požara javlja se u istočnoj Srbiji, gde preovlađuju širokolisne vrste. Zakon o šumama pokriva konzervaciju, zaštitu, planiranje, gajenje, korišćenje šuma, upravljanje šumama i šumskim zemljištem, praćenje sprovođenja ovog zakona, kao i druga pitanja od značaja za šume i šumsko zemljište.

3.4. RURALNA EKONOMIJA I KVALITET ŽIVOTA

3.4.1. Ruralna ekonomija

Privredna struktura ruralnih područja u Republici Srbiji je veoma zavisna od primarnih industrija, posebno poljoprivrede i zasniva se na korišćenju prirodnih resursa. Visok procenat poljoprivrede, prehrambene industrije, rudnika i sektora energetike, kao i mali značaj terciarnog sektora su osnovne karakteristike privredne strukture ruralnih područja u Republici Srbiji.

Iako statistički izvori beleže visok udeo ruralnog zapošljavanja u poljoprivredi (oko 45%) i prerađivačkoj industriji (oko 15%), neophodno je istaći tendenciju promena u privrednoj strukturi ruralnih područja u periodu od 2008. do 2013. godine. Ove promene se odnose na smanjeno učešće poljoprivrede ili primarnog sektora (za oko 10%) i sekundarnih industrija (do 1/4), kao i značajno povećanje u uslužnom sektoru (za preko 60%) u ukupnom ruralnom zapošljavanju tokom ovog perioda.

Ovo predstavlja promenu privrednih struktura ka većim razlikama u aktivnostima.

Razlike u produktivnosti radne snage i ekonomskoj strukturi su podjednako evidentne između urbanih i ruralnih područja, kao i između pojedinih regiona ili tipova ruralnih područja.

Nivo ostvarene diverzifikacije sličan je kao i kod susednih zemalja, a ograničavajući faktori su gotovo identični: nepovoljan položaj poljoprivrednog sektora i ruralnih područja u razvojnim politikama i obavezama, nepovoljno tržište kapitala i neizvestan investicioni ambijent, tržišta ograničena na prodaju proizvoda i usluga, nedovoljno obrazovan ljudski potencijal i slabo privatno preduzetništvo.

Nizak stepen obrazovne strukture, nedostatak stručnog iskustva, slaba dodatna znanja i veštine i nedovoljna pokrivenost aktivnim merama za zapošljavanje od strane Nacionalne službe za zapošljavanje, umanjuju mogućnosti zaposlenja na tržištu rada za seosko stanovništvo i njegovu konkurentnost, naročito za žene i mlade. Prenos znanja i novih tehnologija u oblasti proizvodnje hrane odvijaju se u sklopu aktivnosti poljoprivrednih savetodavnih službi, nacionalne MRRS, privatnih savetodavaca, trgovinskih preduzeća i poljoprivrednih dobavljača. Drugi obrazovni programi retko su dostupni seoskom stanovništvu.

3.4.2. Ruralna infrastruktura

Seoska gazdinstva u Republici Srbiji karakterišu loš pristup osnovnim infrastrukturnim sadržajima (stanovništvo/putevi, razvijenost putne mreže, snabdevanje vodom po glavi stanovnika, otpadne vode iz javne kanalizacije, telekomunikaciona mreža) i lošiji kvalitet stambenih objekata u odnosu na urbana područja, u pogledu snabdevanja električnom energijom, vodovodnih sistema, kanalizacionih sistema, centralnog grejanja, kuhinja, toaleta i kupatila u kućama. Republika Srbija je u pogledu ruralne infrastrukture u procesu sporijeg ekonomskog i društvenog razvoja. Glavni pokazatelji su niži u ruralnim opštinama u poređenju sa gradskim, što je uočeno u okruzima pretežno ruralnog karaktera.

Najznačajnije razlike tiču se povezanosti sa sistemima centralnog grejanja, kanalizacije, vodovodne i putne mreže. Snabdevanje energijom je takođe nestabilno u mnogim seoskim sredinama i pod uticajem je brojnih prekida. Kada je u pitanju grejni sistem, više od dve trećine ruralnih gazdinstava nije povezano na sistem centralnog grejanja. Investiranjem u toplane koje koriste biomasu kao izvor energije poboljšala bi se ova situacija. Centralno grejanje se pominje u smislu gradskih sistema centralnog grejanja koji su uobičajeni za Republiku Srbiju, za razliku od centralnog grejanja u domaćinstvima.

Iako su u nekim opštinama gazdinstva povezana na kanalizacionu mrežu, većina nema rešen problem otpadnih voda. Ovo stvara probleme u okruženju. U 21 opštini postoje postrojenja za prečišćavanje kanalizacionih voda, ali većina ima različite probleme u radu. Velike količine (85% od ukupne) nečistih kanalizacionih voda puštaju se direktno u reke. Još jednu prepreku ka društveno-ekonomskom razvoju predstavlja slabo razvijena mreža lokalnih ulica i nekategorisanih puteva. Prema podacima Svetskog ekonomskog foruma, Republika Srbija je na dnu liste od 133 zemlje u pogledu stanja infrastrukture.

Ruralno stanovništvo smatra prioritetnim poboljšanje komunalne servisne infrastrukture, posebno vodovodnog i kanalizacionog sistema, električne i putne mreže, čak i u poređenju sa sopstvenim ekonomskim problemima.

3.4.3. Prenos znanja i informacija

Prenos znanja u oblasti poljoprivrede vrši se kroz formalno obrazovanje na svim nivoima (od srednjeg obrazovanja do doktorskih studija), kroz razne obuke koje organizuju obrazovne i istraživačke institucije, poljoprivredne stručne savetodavne službe, privatna preduzeća, projektne jedinice, mediji, itd. Javne poljoprivredne savetodavne službe obuhvataju 34 PSSS - 22 na području centralne Srbije koje rade pod MPŠV i 12 PSSS i Ekološku stanicu, čiji rad prati Pokrajinski sekretarijat za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo.

Postojeće strukture i sistemi prenosa znanja nedovoljno su efikasni i neadekvatno ispunjavaju potrebe dinamične tehničke i tehnološke izmene sektora. Nema funkcionalnih mreža sa specijalizovanim centrima znanja. Takođe, znanje se ne čuva sistematično i teško je pristupiti odgovarajućim informacijama na lokalnom nivou. Kvalitet opreme i čitave tehnike za istraživanje zaostaje iza evropskog proseka. Ipak, postojeće naučne i obrazovne institucije imaju relativno kvalitetan kadar koji je postigao niz međunarodno prepoznatih i priznatih rezultata (novih sorti, rasa i sojeva, naučnih radova i tehničkih rešenja).

Rad savetodavnih službi obuhvata oko 41.500 gazdinstava, gde većinu čine izabrana poljoprivredna gazdinstva, intenzivno praćena četiri puta godišnje (4.000 u centralnoj Srbiji i 2.500 u APV), dok su ostala gazdinstva u savetodavni sistem uključena, uglavnom kroz učešće u grupnim obukama i kroz povremene posete poljoprivrednim gazdinstvima/konsultacije. Ovakvim obrazovanjem obuhvaćeno je 25.000 domaćinstava u centralnoj Srbiji i 10.000 u APV. Organizovan prenos znanja kroz savetodavne službe stiže do relativno malog broja korisnika.

3.4.4. Mala i srednja preduzeća

Republika Srbija je 2003. godine usvojila Evropsku povelju o malim preduzećima i time se obavezala da ostvari svoje ciljeve uz mere ekonomske politike. Ministarstvo privrede (ranije Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja), u saradnji sa Evropskom komisijom i OECD, ocenjuje primenu Povelje u zemljama zapadnog Balkana.

U 2009. godini, u Republici Srbiji je poslovalo ukupno 88.586 MSP, što predstavlja 99,4% od ukupnog broja preduzeća. Posmatrano po sektorima, 63% MSP je deo uslužnog sektora (trgovina na veliko i malo i usluge popravki za gotovu robu 34%, hoteli i restorani 6%, transport, skladištenje i komunikacija 10%, nekretnine 13%), 17% je u proizvodnoj industriji i 8% u izgradnji. MSP i preduzetnici zapošljavaju 872.540 radnika, što predstavlja više od 2/3 od 1.300.000 aktivne radne snage u Republici Srbiji.

Broj preduzeća znatno je manji u ruralnim nego u urbanim zonama. Ipak, MSP u ruralnim područjima pretežno rade za lokalno tržište i ne ulažu dovoljan napor kako bi se popravio kvalitet proizvoda i usluga. Stoga je neophodno investirati u poboljšanje standarda kvaliteta za MSP da bi ova preduzeća postala konkurentnija.

Republika Srbija nema dovoljan broj programa za podršku malih biznisa u ruralnim područjima, dok su postojali različiti oblici pomoći razvoja za nerazvijene opštine. Nedostatak osnivačkog kapitala trenutno predstavlja značajnu prepreku za razvoj održivog poslovanja.

3.4.5. Ruralni turizam

Analiza seoskog turizma u Republici Srbiji pokazuje da on već doprinosi ruralnoj ekonomiji i da ima veliki potencijal za dalji razvoj. U APV, zapadnoj i centralnoj Srbiji postoje dobri primeri kao i značajna iskustva u ruralnom turizmu. Procenjeno je da ima više od 32.000 ležaja (registrovanih i neregistrovanih) dostupnih za korišćenje u svrhe turizma na ruralnim gazdinstvima. Procenjuje se da ukupno 10.000.000.000 RSD prihoda dolazi iz seoskog turizma (5.000.000.000 RSD od usluga smeštaja i 5.000.000.000 RSD direktnih prihoda). Ovo predstavlja 16% od 62.000.000.000 RSD ukupnog direktnog BDP-a turizma, prema podacima Svetske turističke organizacije iz 2010. godine.

Strategija razvoja turizma Republike Srbije uzima u obzir potencijal razvoja seoskog turizma u Republici Srbiji, ali ne kao prioritetnog proizvoda. Tako je seoski turizam u proizvodnom portfoliju postavljen na dnu spiska prioriteta u smislu atraktivnosti i konkurentnosti. Međutim, postoje i drugi proizvodi koji su u čvrstoj vezi sa seoskim turizmom kao što su planine i jezera, banje i velnes, obilasci, atrakcije u sferi posebnih interesovanja i nautike.

Strategija razvoja turizma Republike Srbije ("Službeni glasnik RS", broj 91/06) definiše 4 klastera "koji nisu zasnovani na administrativno - upravnim granicama koje aktuelno postoje unutar zemlje, već pre svega na racionalnim uporištima i različitim oblicima ekonomije iskustva". Ova četiri turistička klastera koja pokrivaju čitavu teritoriju Republike Srbije su: APV, Beograd, jugoistočna Srbija i jugozapadna Srbija.

Promovisanje destinacija ruralnog turizma ne utiče na sinergiju između kulturnih, prirodnih i seoskih turističkih proizvoda i proizvoda ruralnog turizma. Pre svega, domaće turističke agencije prodaju pojedine aktivnosti ruralnog turizma u Republici Srbiji uz pokazano smanjeno interesovanje na međunarodnom i regionalnom tržištu. Promovisanje ruralnog smeštaja se ne koristi u paketu kao deo sveukupnog proizvoda koji objedinjuje ruralne aktivnosti i smeštaj. Iako se u svrhe reklamiranja koristi internet, on generalno, još uvek nije dostupan za rezervaciju.

Što se tiče napred navedenih tačaka, uključivanje Republike Srbije u dve makro-regionalne strategije (Dunavska strategija EU (COM (2010) 715) i Strategija EU za jadransko-jonski region (COM (2014) 357) je posebno značajno za MSP i seoski turizam. Obe makro-regionalne strategije identifikuju specifične strateške prioritete u okviru svojih akcionih planova, do kojih se može doći kroz projekte realizovane u okviru ovog programa.

3.5. PRIPREMA I SPROVOĐENJE LOKALNIH STRATEGIJA RURALNOG RAZVOJA - LEADER

Od 2006. godine MPŠV podržava inicijativu za uspostavljanje centara regionalnog ruralnog razvoja širom zemlje. Oni se uglavnom nalaze u opštinama i rade udruženo sa zaposlenima u opštinama kako bi promovisali ruralni razvoj u okviru svojih regiona.

U poslednje dve godine, svaki regionalni centar počeo je da priprema i razvija lokalne ruralne strategije nakon početnih sastanaka sa lokalnim zainteresovanim stranama. Kao rezultat toga, završeno je više od 200 lokalnih "seoskih mapa" u skladu sa PLA/PRA metodologijom.

U četiri regionalna centra, završene su strategije za lokalni ruralni razvoj, a pilot LAG su formirani i podržani.

Sredstva za meru "Tehnička pomoć" IPARD II programa koristiće se u cilju daljeg poboljšanja kapaciteta Mreže za ruralni razvoj, a u obliku pomoći za promotivne i smeštajne kapacitete, obučavanje i animaciju stanovnika ruralnih teritorija, kao i za pomoć u izradi strategija za ruralni razvoj širom Republike Srbije. Do oktobra 2011. godine, 100 lokalnih aktera zainteresovanih za proces uvođenja LEADER pristupa na lokalnom nivou, dobilo je osnovnu obuku. Oni koji su ispunili te zahteve i aktivnosti ići će na naredne obuke i na licu mesta će dobiti pomoć u procesu identifikacije i obrazovanju lokalnih partnerstava kao i u procesu pripreme lokalnih razvojnih strategija. Ove aktivnosti će se odvijati uporedo sa izradom neophodnih smernica i odgovarajućih procedura na državnom nivou, u skladu sa zahtevima EU. Trenutno 24 potencijalne LAG imaju pripremljenu strategiju lokalnog razvoja.

Na osnovu rezultata pomoći i kvaliteta odgovora na lokalnom nivou, kao i uz dostupnost sredstava nacionalnog budžeta, MPŠV će istražiti mogućnost uvođenja podrške potencijalnim lokalnim akcionim grupama u okviru NPRR, da bi olakšalo proces uvođenja LEADER pristupa.

3.6. TABELA KONTEKST POKAZATELJA

Tabela 22: Zajednički kontekst pokazatelji

Društveno-ekonomska i ruralna situacija				
Naziv kontekst pokazatelja	Merna jedinica	Vrednost kontekst pokazatelja	Godina	Komentari + izvor za verifikaciju
1. Stanovništvo - ukupno	milijon stanovnika	7,2	2012.	RZS /Eurostat
ruralno	%	40,6		
srednje	%	nedostupno		
urbano	%	59,4		
Stanovništvo - ukupno (OECD)			2012.	RZS
ruralno	%	49,9		
srednje	%	27,0		

urbano	%	23,1		
2. Struktura <15 godina 15-64 godina ≥ 65 godina	milion stanovnika/% državljana	1,03 mil./14,3% 4,91 mil./68,4% 1,25 mil./17,4%	2012.	RZS
3. Teritorija - državna - ukupno bez Kosova i Metohije	km²	88.502 77.592	2012.	RZS
ruralna	km²	70.113	2012.	RZS
	%	90,4		
ruralna (OECD)	km²	58.282	2012.	RZS
	%	75,1		
4. Gustina naseljenosti	stanovništvo/km²	92,8	2012.	RZS
5. Stopa zaposlenosti za stanovništvo starosti 15 - 64 - Ukupno - Ruralno	%	45,6 47,9	2012.	RZS
6. Neplaćeni porodični radnici - državni	%	6,7	2012.	IRS Neplaćeni porodični radnici 15 - 64 /zaposleni 15 -64
7. Stopa nezaposlenosti (15-64 godina) - Ukupno - Ruralno	% % %	24,6 21,3	2012	IRS
8. BDP - nacionalni	Paritet kupovne moći EUR/stanovnik SKM indeks	9.100 36,0	2012.	Eurostat
- ruralni	SKM indeks	nedostupno	2012.	
9. Stopa siromaštva - Ukupno - Ruralno (slabo naseljene oblasti)	% %	24,6	2012.	Stopa rizika od siromaštva za 2012. godinu
10. Strukturna privreda	milion evra (trenutne cene)	25.539,4	2012.	RZS
BDV u primarnom sektoru	%	9,7	2012.	RZS
BDV u sekundarnom sektoru	%	28,6	2012.	RZS
BDV u tercijarnom sektoru	%	61,7	2012.	RZS
11. Struktura zaposlenog stanovništva (15-64)	(000)	2.143	2012.	RZS
	%	45,3	2012.	RZS
ruralna	%	47,9	2012.	RZS
Struktura zaposlenog stanovništva po sektorima - u primarnom sektoru	%	21,0	2012.	RZS
- u sekundarnom sektoru	%	26,5		
- u tercijarnom sektoru	%	52,6		

12. Produktivnost radne snage po privrednim sektorima - ukupna - u primarnom sektoru	evro po osobi	nedostupno 3.531,51	2012.	RZS
--	---------------	------------------------	-------	-----

Sektorski pokazatelji				
Naziv sektorskog pokazatelja	Merna jedinica	Vrednost sektorskog pokazatelja	Godina	Komentar + izvor za verifikaciju
1. Zaposlenost prema privrednoj aktivnosti - ukupno	(000)	1.341,114	2012.	Statistički godišnjak 2013.
Poljoprivreda	Hiljada lica/% od ukupnog broja	27,120/2%		
Šumarstvo		4,838/0,4%		
Prehrambena industrija		60,555/4,5%		
Turizam (Usluge smještaja i hrane)		20,306/1,5%		
2. Produktivnost radne snage u poljoprivredi	EUR/GRJ	4.061	2012.	RZS
3. Struktura poljoprivredne proizvodnje	Učešće sledećih sektora: žitarice, uljarice, šećerna repa, voće i povrće, meso, mleko, u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji (u kvantitativnom smislu)	41,4% 4,2% 13,5% 17,6 % 2,0% 6,6%	2013.	RZS
4. Produktivnost radne snage u prehrambenoj industriji	EUR/lice	22.339	2011.	Statistički godišnjak 2013.

5. Poljoprivredna gazdinstva - prema veličini (u ha): broj gazdinstava /udeo u ukupnom poljoprivrednom zemljištu 0 ha <2 ha 2-4,9 ha 5-9,9 ha 10-19,9 ha 20-29,9 ha 30-49,9 ha 50-99,9 ha >100 ha	Ukupno PG Broj / %	631.552 10.107/1,6% 298.286/47,2% 182.489/28,9% 89.083/14,1% 32.313/5,1% 7.677/1,2% 5.352/0,9% 4.394/0,7% 1.851/0,3%	2012.	Popis poljoprivrede iz 2012. godine
6. Poljoprivredno zemljište	1.000 ha 1.000 ha/% Obradiva zemlja Stalni travnjaci i livade Stalni usevi	Ukupno: 5.052 3.282/65,0% 1.478/29,3% 292/5,8%	2012.	Statistički godišnjak 2013.
7. Poljoprivredna površina pod organskom poljoprivredom	ha	8.227,99 0,16%	2013.	MPŠV
8. Zemljište koje se navodnjava	ha	53.086 1,05%	2013.	Istraživanje o navodnjavanju http://webzrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/36/85/saopstenje_VOD4_2013_cirS.pdf
9. Stočarstvo	LSU	2.019.889	2012.	Popis poljoprivrede
10. Poljoprivredna radna snaga	Broj lica GRJ	1.442.628 611.814	2012.	Popis poljoprivrede
11. Starosna struktura upravnika PG <35: 35-54: >55:	Upravnici, broj 1.000 lica/%	30 / 4,8% 203 / 32,1% 399 / 63,1%	2012.	Popis poljoprivrede
12. Poljoprivredna obuka upravnika PG Samo	Broj upravnika	602.170 20.390 8.992	2012.	Popis poljoprivrede

praktično poljoprivredn o iskustvo Osnovna poljoprivredna obuka Puna poljoprivredna obuka				
13. Povećanje osnovnih sredstava u poljoprivredi	miliona evra % BDV u poljoprivredi	226 8,6%	2012.	Nacionalni računi
14. Šume i ostalo pošumljeno zemljište (ŠOPZ)	Ukupna površina pod šumama 1.000 ha % ukupne površine bez Kosova i Metohije	1.962 22,2% 25,3%	2011.	Statistički godišnjak 2013.
15. Infrastruktura turizma, uključujući infrastrukturu agroturizma	Ukupno: broj ležajeva	113.385	2012.	Statistički godišnjak 2013.
Pokazatelji životne sredine				
Naziv pokazatelja životne sredine	Merna jedinica	Vrednost pokazatelja	Godin a	Komentar + izvor za verifikaciju
1. Tip zemljišne vegetacije	Ukupna površina, 000 ha - Poljoprivred na površina - Prirodni pašnjaci - Ukupna površina pod šumom, 000 ha	8.850,2 5.052 837 1.962	2012. 2011.	Statistički godišnjak 2013.
2. Indeks poljskih ptica na zemljištu PG (FBI) (ukoliko je dostupno)		nedostupno		
3. Travnjaci (prema statusu)		nedostupno		

zaštite)(ukoliko je dostupno)				
4. Zaštićena šuma (ukoliko je dostupno)		nedostupno		
5. Kvalitet vode	- kg N/ha/godina - kg P/ha/godina	120 kg N/ha poljoprivrednog zemljišta 2.0 kg P/ha poljoprivrednog zemljišta		
6. Erozijska zemljišta vodom	km ²	6.996	2013.	Istraživanje o zaštiti od štetnog dejstva voda http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/44/83/ZS10_107_srb+cir.pdf
7. Poljoprivredne površine pod rizikom od erozije zemljišta vodom	%	80%	2012.	RZS
8. Proizvodnja obnovljive energije iz poljoprivrede i šumarstva	Šumarstvo % proizvodnje iz šumarstva u ukupnoj proizvodnji obnovljive energije	13.997 TJ (Teradžula) 31%	2011.	Statistički godišnjak 2013.

IV SWOT - REZIME PRETHODNIH ANALIZA

4.1. SWOT - POLJOPRIVREDA, ŠUMARSTVO I PREHRAMBENA INDUSTRIJA

(uključuje zasebne tabele za svaki sektor odabran za podršku)

SNAGE 1) Dobri agro-klimatski uslovi za povećanu poljoprivrednu proizvodnju 2) Dovoljna površina obradivog zemljišta visokog kvaliteta za poljoprivrednu proizvodnju 3) Prošireni proizvodni kapaciteti i produktivnost u cilju zadovoljavajućeg snabdevanja domaćeg tržišta 4) Veća potražnja potrošača za proizvodima domaće proizvodnje 5) Duga tradicija u proizvodnji voća, povrća i grožđa, kao i stočarska proizvodnja (meso i mlečni proizvodi)	SLABOSTI 1) Mala poljoprivredna gazdinstva i veliki deo poljoprivredne proizvodnje koja nije orijentisana ka tržištu (izdržavana gazdinstva) 2) Nizak stepen specijalizovane poljoprivredne proizvodnje 3) Slabe sposobnosti upravljanja gazdinstvima i nedostatak sveobuhvatne savetodavne podrške i stalne obuke 4) Pretežno staro stanovništvo u ruralnim zonama 5) Težak pristup kreditima 6) Nedostatak finansijske podrške da bi se ispunili zahtevi uvedenih propisa u oblasti dobrobiti životinja, bezbednosti hrane, zaštite životne sredine, veterinarskih
---	---

6) Zadovoljavajući prerađivački kapaciteti za proizvodnju hrane 7) Bolje definisana politika i briga Vlade za razvoj konkurentnosti ovog sektora 8) Postojeće osnovne strukture za proširenje i transfer tehnologije za primarnu proizvodnju 9) Neke od postojećih jedinica za preradu hrane (mleka i mesa) su usklađene sa standardima EU za bezbednost hrane (kategorija A) 10) Postojeća šema podrške (direktna plaćanja i investiciona podrška) za glavne poljoprivredno-prehrambene sektore 11) Postojanje velikog broja obrazovnih i naučnih institucija	i fitosanitarnih zahteva 7) Nedovoljno poznavanje standarda EU 8) Nedovoljan nivo obrazovanja poljoprivrednika na srednjim i poluvelikim gazdinstvima o proizvodnji i ekonomskim aktivnostima 9) Nedostatak poljoprivredne mehanizacije, velika fizička radna snaga 10) Zastarela mehanizacija, tehnološka oprema i poljoprivredni objekti 11) Slabe sposobnosti upravljanja gazdinstvima i nedostatak sveobuhvatne savetodavne podrške i stalne obuke 12) Slaba povezanost istraživanja i razvoja, i mali korak ka inovacijama u poljoprivredno-prehrambenom sektoru 13) Nedovoljno poznavanje korišćenja obnovljivih izvora energije iz poljoprivredne proizvodnje ili prerade hrane i efikasne tehnologije resursa 14) Nedovoljno interesovanje ili obrazovanje poljoprivrednika Loši sistemi za odvodnjavanje i drenažu
MOGUĆNOSTI 1) Povoljni uslovi za organsku proizvodnju 2) Planirana pomoć od EU - IPARD II program za period 2014-2020. godina 3) Moguće povećanje prihoda smanjenjem troškova proizvodnje 4) Usklađivanje i sprovođenje državnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU 5) Mogućnosti izvoza zbog bolje usklađenosti sa standardima (susednim/EU) 6) Veća podrška iz državnog budžeta za poljoprivredu i prehrambenu industriju u cilju veće proizvodnje	PRETNJE 1) Vreme potrebno za proces obrazovanja i promenu svesti proizvođača 2) Visoki troškovi za prilagođavanje kvalitetu, bezbednosti hrane i standardima dobrobiti životne sredine/životinja 3) Klimatske promene i nepredviđene prirodne katastrofe 4) Nepredvidive fluktuacije cena poljoprivrednih proizvoda 5) Selidbe ljudi, posebno mladih, iz ruralnih područja 6) Dug vremenski proces dobijanja građevinskih dozvola 7) Nezavršen proces za legalizaciju izgradnje u nekim selima i gradovima 8) Nacionalni standardi su slični standardima EU

4.1.1. SWOT analiza sektora za mleko i meso

SNAGE 1) Velike površine pod livadama i pašnjacima, kao osnova za kvalitet i količinu hrane za životinje 2) Tradicionalni mlečni proizvodi, vezani za srpsko kulturno nasleđe	SLABOSTI 1) Nedostatak odgovarajućih skladišnih kapaciteta za čuvanje stočne hrane 2) Nedovoljno znanje o metodama proizvodnje 3) Veliki deo mleka ne distribuira se preko direktnih trgovinskih lanaca 4) Nedostatak kvalitetnog sirovog mleka za potrebe prerađivačkog sektora 5) Nedovoljno objekata za skladištenje stajnjaka i odlaganje istog
--	---

MOGUĆNOSTI 1) Smanjenje troškova proizvodnje uvođenjem odgovarajuće stočne hrane 2) Povezivanje sistema - subjekti u lancu ishrane 3) Korišćenje raspoloživih EU fondova za precizno definisanje i pozicioniranje proizvoda srpskog porekla 4) Korišćenje raspoloživih EU fondova kada je reč o stvarnom potencijalu Republike Srbije 5) Mere agrarne politike treba da budu usmerene ka većoj zaštiti potrošača i usklađenosti sa propisima EU, promovisanju kvaliteta i bezbednosti hrane u vezi sa sirovim mlekom	PRETNJE 1) Državni propisi u oblasti stočne hrane 2) Ne postoje zakonske odredbe za zaštitu porekla i kvaliteta mlečnih proizvoda 3) Potrebno je vreme za proces obrazovanja i promenu svesti proizvođača 4) Potrebno je vreme za proces obrazovanja o dobroj higijenskoj praksi i promenu svesti proizvođača 5) Nedostatak nezavisnih akreditovanih nacionalnih laboratorija 6) Dug vremenski proces dobijanja građevinskih dozvola 7) Nezavršen proces za legalizaciju izgradnje u nekim selima i gradovima 8) Nacionalni standardni su slični standardima EU
--	--

4.1.2. SWOT analiza sektora za voće i povrće i ostale useve

SNAGE 1) Dobro zemljište i klimatski uslovi za useve, voće i povrće 2) Duga tradicija u ratarskoj proizvodnji i proizvodnji voća i povrća 3) Proizvodnja koja nije genetski modifikovana 4) Dovoljno izvora vode za navodnjavanje 5) Dostupna radna snaga 6) Razvijena proizvodnja semena 7) Biološka raznovrsnost - postojanje različitih sorti gajenih biljaka 8) Velika konkurentnost ostalih useva i povrća na regionalnim tržištima	SLABOSTI 1) Slaba vertikalna i horizontalna veza sa domaćim tržištem; smanjena konkurentnost na stranim tržištima 2) Nedovoljna organizovanost proizvođača 3) Mali broj proizvođača sa intenzivnom proizvodnjom i modernom tehnologijom okrenutih prema tržištu 4) Mali udeo prerađevina u izvozu 5) Državna podrška na niskom nivou 6) Rascepkano korišćenje zemljišta 7) Nizak nivo tehničke i tehnološke opreme (sušenje i čuvanje useva, postrojenja za pakovanje, hlađenje voća i povrća, itd.)
MOGUĆNOSTI 1) Unapređenje i organizacija domaćeg tržišta 2) Spremnost potrošača da koristi domaće proizvode 3) Pristup stranim tržištima 4) Osnivanje organizacija proizvođača	PRETNJE 1) Ograničenja u pogledu cene 2) Dug vremenski proces dobijanja građevinskih dozvola 3) Nezavršen proces za legalizaciju izgradnje u nekim selima i gradovima

4.1.3. SWOT analiza sektora proizvodnje i prerade jaja

SWOT analiza sektora proizvodnje i prerade jaja			
Snage	Slabosti	Mogućnosti	Pretnje
Kvalitet i kvantitet hrane za životinje	Nedovoljan nivo usklađenosti sa zahtevima dobrobiti životinja,	Potencijal za održivost proizvodnje srednjih i	Skupa ulaganja u dobrobit životinja

	higijenskim i standardima zaštite životne sredine	velikih proizvođača u skladu sa EU standardima	(zatvaranje proizvodnje)
Tradicija i dobro poznata tehnologija proizvodnje	Pretežno staro stanovništvo u ruralnim područjima	Potencijal za povećanje konkurentnosti i poboljšanja kvaliteta jaja	Neispunjenje ekoloških uslova proizvodnje i dobrobiti životinja kod malih proizvođača
Postojanje većih organizovanih kompanija sa savremenim intenzivnim procesom visoko efikasne proizvodnje	Nekonkurentnost malih proizvođača	Korišćenje nacionalnih i IPARD fondova	Smanjenje cene jaja na regionalnom, evropskom i svetskom tržištu
Postojanje povoljnih regiona za zasnivanje organske proizvodnje	Nedovoljan nivo upravljanjem stajnjakom i nedovoljni kapaciteti za njegovo zbrinjavanje	Merama agrarne politike podstaći zaštitu potrošača i prilagođavanje EU regulativama, unaprediti kvalitet i zdravstvenu bezbednost jaja	Pojava bolesti koje mogu uticati na domaću potrošnju i izvoz
	Neadekvatne biosigurnosne mere kod malih proizvođača		

4.1.4. SWOT analiza sektora proizvodnje i prerade grožđa

SNAGE 1) Povoljni ekološki uslovi za proizvodnju visokokvalitetnog grožđa i vina 2) Postojanje duge tradicije u vinogradarstvu i vinarstvu 3) Pozitivno interesovanje za proizvodnjom vina kod porodičnih gazdinstava 4) Postojanje domaćih stvorenih sorti, naročito onih pogodih za integralnu i organsku proizvodnju	SLABOSTI 1) Slaba cenovna konkurentnost sa uvezenim grožđem i vinom 2) Nedovoljna organizovanost proizvođača u profesionalnom smislu 3) Loša struktura proizvođača grožđa i vina (dominantni mali proizvođači) 4) Usitnjenost parcela u vinogradarskim područjima povoljnim za gajenje vinove loze 5) Nepostojanje sertifikovanih sadnica od autohtonih, regionalnih i domaćih stvorenih sorti 6) Nizak nivo tehničke i tehnološke opreme u vinarijama 7) Slab izvoz grožđa i vina 8) Nedovoljna organizovana promocija domaćih vina i oznaka geografskog porekla 9) Zahtevne administrativne procedure i uslovi za registraciju vinarija, zaštitu oznaka geografskog porekla i uslovi koji nisu obavezni EU legislativom
MOGUĆNOSTI 1) Unapređenje i organizacija domaćeg tržišta 2) Spremnost potrošača da u većoj meri konzumiraju domaća vina 3) Aktivnija promocija i pristup stranim tržištima	PRETNJE 1) Ograničenja za postizanje bolje cenovne konkurentnosti 2) Dug vremenski proces dobijanja građevinskih dozvola za investicije

4) Osnivanje/transformisanje profesionalnih proizvođačkih organizacija i osnivanje odgovarajućih fondova 5) Jačanje sistema sertifikacije i klonske selekcije autohtonih, regionalnih i domaćih stvorenih sorti vinove loze 6) Poboljšanje efikasnosti sprovođenja procedura zahtevanih EU legislativom kroz autorizaciju obavljanja poslova profesionalnim institucijama i organizacijama 7) Otklanjanje svih administrativnih i drugih zahteva prema proizvođačima grožđa i vina koji nisu zahtevani EU legislativom, a koji smanjuju konkurentnost domaćih proizvođača 8) Uspostavljanje mera pomoći vinskom sektoru po ugledu na EU zahteve 9) Korišćenje EU fondova	3) Slabo provođenje propisa i kontrola po pitanju primene nedozvoljenih enoloških postupaka i enoloških sredstva 4) Nedonošenje nove zakonske regulative kojima bi se otklonili uslovi za registraciju proizvođača vina i drugi uslovi koji otežavaju poslovanje proizvođača grožđa i vina, a koji nisu obavezni EU legislativom"
---	--

4.2. SWOT - UPRAVLJANJE ŽIVOTNOM SREDINOM I ZEMLJIŠTEM

SNAGE 1) Visoka biološka raznovrsnost i postojanje genetičkih resursa 2) Očuvan raznolik prirodni pejzaž 3) Dobri klimatski uslovi za poljoprivredu 4) Travnjaci sa velikom vrednošću biološke raznovrsnosti (bogata struktura vrsta) 5) Slaba upotreba hemikalija 6) Zakoni (o životnoj sredini, zaštiti prirode, biološkoj raznovrsnosti itd.) usklađeni sa zahtevima EU 7) Genetička osnova i prirodno okruženje omogućuju uzgoj lokalnih rasa 8) Visok kvalitet zemljišta, uključujući plodnost, fizičke, hemijske i biološke karakteristike, kao i upravljanje vodom.	SLABOSTI 1) Nekompatibilna upotreba hemikalija i pesticida 2) Nepravilno upravljanje rekama i uništavanje rečnih korita 3) Erozija i propadanje zemljišta 4) Nedostatak upravljanja rekama i kanalima 5) Nedovoljno objekata za skladištenje i rukovanje stajnjakom 6) Nedostatak sistema za sakupljanje otpada u ruralnim zonama 7) Nedovoljna razvijenost kanalizacije i postrojenja za tretiranje vode 8) Slabo sprovođenje strateške politike očuvanja poljoprivrednog zemljišta od propadanja i gubitka biološke raznovrsnosti pašnjaka (ispaša bez kriterijuma) 9) Nedovoljno interesovanje i obrazovanje poljoprivrednika po pitanju životne sredine 10) Nedostatak obuka i specijalnih savetodavnih usluga po pitanju životne sredine 11) Nedostatak održivog upravljanja šumama 12) Nedovoljno ulaganja u šume i šumske aktivnosti 13) Velika površina pod šumama lošeg kvaliteta 14) Napuštanje poljoprivrednog zemljišta 15) Nedovoljno podataka od strane GIS.
MOGUĆNOSTI 1) Osmišljavanje i primena agroekoloških mera i mera organske proizvodnje 2) Uspešno sprovođenje planiranih agroekoloških mera prema IPARD II programu 3) Održavanje travnjaka visoke prirodne vrednosti 4) Više zona sertifikovanih za organsku	PRETNJE 1) Slabo sprovođenje zakona koji se tiču životne sredine 2) Nedovoljno obuka za poljoprivrednike i stručnjake koji se bave zaštitom životne sredine, nedovoljno interesovanje poljoprivrednika za pitanja koja se tiču životne sredine 3) Gubitak na kvalitetu zemljišta usled intenzivne proizvodnje 4) Zagađenje vode

proizvodnju 5) Zaštita genetičkih resursa u poljoprivredi 6) Zaštita podzemnih i površinskih voda zbog neadekvatnih objekata za odlaganje stajnjaka 7) Razvoj ekološkog, ruralnog turizma, i zelene ekonomije 8) Promovisanje dobrih praksi u okviru agro zaštite i zaštite životne sredine od strane poljoprivrednika 9) Veća svest o osetljivosti na zaštitu životne sredine među ruralnim stanovništvom 10) Izvoz sertifikovanih organskih proizvoda 11) Jačanje savetodavnih usluga i obuka o poljoprivrednim, i problemima životne sredine 12) Optimalna upotreba svih funkcija šuma, postizanje ciljeva održivog upravljanja šumama (<i>SFM</i>) 13) Gajenje bioenergetskih useva 14) Mogućnost korišćenja fondova EU za upravljanje otpadom.	5) Dalja erozija zemljišta 6) Klimatske promene, suše, poplave 7) Nedovoljno korišćenje travnih površina 8) Nacionalni standardni su slični standardima EU.
---	--

4.3. SWOT - RURALNA EKONOMIJA I KVALITET ŽIVOTA

SNAGE 1) Dostupnost prirodnih resursa sa specifičnim mikroklimatskim uslovima (zemljište, voda, dobro zemljište itd.) 2) Značajan udeo malih gazdinstava u poljoprivredi sa potencijalom za rast 3) Bogato kulturno nasleđe 4) Atraktivan pejzaž za ruralni turizam 5) Dostupnost ljudskih resursa 6) Postojanje dobre prakse u ruralnom turizmu i pratećim aktivnostima	SLABOSTI 1) Nepovoljni demografski trendovi i socijalna struktura 2) Neaktivno tržište rada 3) Slab ekonomski razvoj ruralnih zona 4) Nedostatak finansijskih resursa 5) Slaba ruralna infrastruktura (vodovod, nedostatak upravljanja otpadom, kanalizacija); nedovoljan kvalitet seoskih puteva; loše javne usluge 6) Nedostatak adekvatnih savetodavnih usluga i pristup stručnim i poslovnim obukama
MOGUĆNOSTI 1) Potencijalna potražnja za tradicionalnim poljoprivrednim proizvodima 2) Potencijalna potražnja za turističkim uslugama i uslugama za odmor koje se nude u ruralnim zonama 3) Efektivno korišćenje EU IPARD II fondova	PRETNJE 1) Stalne selidbe stanovništva nastavljaju slabljenje već ograničenih ljudskih resursa 2) Sve veće siromaštvo u ruralnim zonama 3) Rastuće razlike između ruralnih i urbanih zona 4) Klimatske promene i nepredviđene prirodne katastrofe 5) Dug vremenski proces dobijanja građevinskih dozvola 6) Nezavršen proces za legalizaciju izgradnje u nekim selima i gradovima

4.4. SWOT - PRIPREMA I SPROVOĐENJE LOKALNIH STRATEGIJA RURALNOG RAZVOJA - LEADER

SNAGE 1) Postojeće grupe tipa LAG 2) Postojeće lokalne (ruralne) strategije za razvoj na opštinskom nivou 3) Postojeća mreža za ruralni razvoj 4) Osnovni kapacitet planiranja i iskustvo u finansiranju, uglavnom iz EU i drugih donatorskih projekata 5) Opšta svest o mogućnostima lokalne zajednice pod LEADER inicijativom 6) Postojeće državne mreže za podršku razvoja LEADER inicijative	SLABOSTI 1) Ograničeni kapaciteti LAG (nedostatak ljudskih resursa, pripreme projekata/veština upravljanja, itd.) 2) Nedostatak finansijskih izvora 3) Ograničena svest o lokalnim razvojnim strategijama 4) Nedostatak sprovođenja postojećih lokalnih razvojnih strategija do sada 5) Ograničene veštine za sastavljanje projekata, njihovo sprovođenje, itd.
MOGUĆNOSTI 1) Nacionalna ruralna mreža je jača da bi podržala LEADER inicijativu 2) Saradnja između LAG i odgovarajućih centralnih institucija 3) Veće mogućnosti apliciranja za finansijska sredstva 4) Razvoj kapaciteta predstavnika LAG sticanjem veština u okviru EU IPARD II programa	PRETNJE 1) Nedostatak usklađenosti između centralnih institucija i lokalnog nivoa 2) Slabo razumevanje uloge LAG i slaba saradnja sa istom od strane lokalnog stanovništva

V GLAVNI REZULTATI PRETHODNIH INTERVENCIJA

5.1. GLAVNI REZULTATI PRETHODNIH DRŽAVNIH INTERVENCIJA, DODELJENI IZNOSI, REZIME VREDNOVANJA ILI IZVUČENE POUKE

U 2013. godini, 27.500.000.000 RSD potrošeno je na finansiranje podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju, predviđenih propisima i zakonima. Od toga 25.900.000.000 RSD potrošeno je na direktna plaćanja, tj. 94,4% sredstava.

Investiranje u primarnu biljnu proizvodnju i uzgoj životinja tokom proteklih osam godina doprinelo je većoj konkurentnosti domaćih proizvođača. Isplate su vršene nakon što korisnik završi kompletnu investiciju. Sprovođenje ove mere pratio je niz administrativnih problema vezanih za dug period za izdavanje građevinskih i drugih dozvola, kao i za definisanje uslova za odobravanje projekata. Takođe, investicije su se morale završiti u periodu od godinu dana, prema zahtevu nacionalnih mera i nacionalnog budžeta.

U 2013. godini, subvencije za ruralni razvoj iznosile su 1.100.000.000 RSD, odnosno 4,0% ukupnih sredstava za subvencionisanje poljoprivrede i ruralnog razvoja. Sa podrškom za ruralnu infrastrukturu (od 616.300.000 RSD), ukupni iznosi plaćanja u 2013. godini iznosili su 1.720.000.000 RSD, tj. 6,25% ukupnog budžeta.

U okviru subvencija za ruralni razvoj za 2013. godinu, najčešće su realizovane subvencije za poboljšanje konkurentnosti poljoprivrede putem investiranja u poljoprivredna gazdinstva. U tu svrhu potrošeno je 1.080.000.000 RSD ili 98,6% od ukupnog iznosa podrške za ruralni razvoj. Investicije u poljoprivredna gazdinstva date su u vidu bespovratnih sredstava (do određenog procenta ukupne vrednosti investicije) za renoviranje i izgradnju objekata, kupovinu stoke, opremu i mehanizaciju, poboljšanje standarda, kao i obnovu i proširenje zasada višegodišnjih biljaka. U okviru sredstava

dodeljenih za ovu namenu, značajan deo novca uplaćen je na osnovu obaveza iz prethodne, 2012. godine (preko 90% od ukupnih sredstava za investiranje u poljoprivredna gazdinstva).

U periodu od 2010. do 2012. godine, 527 korisnika dobilo je ukupno 80.942.036,63 RSD kao podršku investicijama za nabavku mašina za proizvodnju žitarica, industrijskog bilja i povrća. Za nove zasade voća od 2002. do 2012. godine, 3.789 korisnika je dobilo ukupno 1.377.114.326 RSD. Za izgradnju ULO i standardnih hladnjača i objekata za sušenje voća, u periodu od 2006. do 2013. godine, 33 korisnika dobilo je ukupno 469.651.270,9 RSD. Od 2002. do 2012. godine, 1.804 korisnika je dobilo 1.917.072.751 RSD za nove zasade vinove loze. Novčana podrška imala je značajan uticaj na postepenu promenu različitih struktura, tj. uvođenje novih sorti i klonova čiji su plodovi traženi na svetskom tržištu, povećanje izvoza, uvođenje novog sortimenta i poboljšanje kvaliteta domaćeg vina, više proizvođača vina sa geografskom indikacijom, postavljanje osnove za poslovanje da bi se zadovoljile domaće potrebe za kvalitetnim i sertifikovanim sadnicama voća i vina.

Tokom 2010. godine investirano je u preradu i reklamiranje poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva, dok su 2011. godine ciljni proizvodi bili mleko, meso, voće i povrće. Iskorišćenost sredstava u okviru ove mere je samo 22% zbog nedostatka informacija o raspoloživoj podršci, zahteva za prijavu, nedostatka sredstava korisnika za sufinansiranje investicija, nepovoljnih kamatnih stopa, zbog slabog razumevanja potrebnih uslova i odsustva stručne podrške za izradu formulara za prijavu i podnošenje potrebne dokumentacije. Najteži deo pripreme prijave bili su ekonomski i finansijski kriterijumi i nedostatak razumevanja značaja kompletnosti dokumentacije. U 2011. godini, oko 280.000.000 RSD izdvojeno je za unapređenje prerađivačkih kapaciteta za investiranje u proizvodnju i preradu mleka, mesa, voća i povrća, grožđa, i podršku aktivnostima usmerenim ka stvaranju proizvoda sa dodatom vrednošću. Konkurs za mere je kasno otvoren, te kandidati nisu imali dovoljno vremena da se pripreme i podnesu prijave, što je rezultiralo niskom iskorišćenošću (oko 6%).

Podsticaji za unapređenje životne sredine i ruralnih područja odnosili su se na mere za podršku organske proizvodnje i genetičkih resursa. Podrška za unapređenje životne sredine je tradicionalno manje prisutna u strukturi utrošenih sredstava za podršku ruralnom razvoju. U 2013. godini, samo 14.693.000 RSD potrošeno je na ove mere tj. 1,3% ukupnih sredstava namenjenih za podršku ruralnom razvoju. Imajući u vidu složenost problema životne sredine u Republici Srbiji, značaj ovog vida podrške za određene oblasti i objektivne mogućnosti za bolje korišćenje pretpristupnih fondova u ove svrhe, jasno je da će se ovom segmentu politike posvetiti mnogo više pažnje u narednom periodu.

Podrška diverzifikaciji aktivnosti na poljoprivrednim gazdinstvima finansirana je kroz meru ekonomske aktivnosti u smislu dodavanja vrednosti poljoprivrednim proizvodima, kao i uvođenje i sertifikacija sistema bezbednosti i kvaliteta hrane, organskih proizvoda i proizvoda sa oznakom geografskog porekla. Mere za podršku razvoja seoskog turizma i tradicionalnih zanata, nisu finansirane iako su bile predviđene uredbom, zato što budžetska sredstva u to vreme nisu bila dostupna. Ukupna utrošena sredstva za podršku diverzifikaciji aktivnosti (seoski turizam) u 2013. godini iznosila su 712.112 RSD, što je samo 0,07% od ukupne podrške ruralnom razvoju.

U 2011. godini, Fond za razvoj Republike Srbije imao je posebnu budžetsku liniju isključivo namenjenu finansiranju sertifikovanih tradicionalnih umetnosti i rukotvorina, što se nastavilo u 2012. godini.

Investiciona podrška ruralne infrastrukture ranije je bila mnogo jača, naročito u 2006. godini, nakon čega su se umanjila raspoloživa sredstva. U 2013. godini, podrška ruralnoj infrastrukturi iznosila je 616.300.000 RSD ili 2,24% od budžetskih sredstava za subvencije.

Podrška aktivnostima PSSS u poljoprivredi i bezbednosti kontrole hrane deo je posebnih podsticaja i u 2013. godini je iznosila 442.050.000 RSD, tj. 1,65% budžetskih sredstava za subvencije, što je nešto više u odnosu na prethodnu godinu.

5.2. GLAVNI REZULTATI PODRŠKE IZ FONDOVA EU, DODELJENI IZNOSI, REZIME VREDNOVANJA ILI IZVUČENE POUKE

Glavni izvori EU finansiranja poljoprivrednih projekata u Republici Srbiji bili su *CARDS* program i IPA fondovi. Republika Srbija je, od 2007. godine dobila pomoć u okviru IPA fondova iz prve dve od ukupno pet IPA komponenata, a prvi ugovori su potpisani 2010. godine.

IPA projekti namenjeni jačanju kapaciteta i institucionalnoj pripremi za IPARD:

1) Projekat IPA 2007: "Izgradnja kapaciteta za sprovođenje politike ruralnog razvoja u skladu sa EU standardima" (4.500.000 evra), namenjen jačanju kapaciteta i stručnosti Uprave za agrarna plaćanja i Upravljačkog tela. Projekat se sastojao od dve komponente. Komponenta 1 - Tvining projekat "Jačanje kapaciteta Srbije za apsorpciju fondova EU za ruralni razvoj u pretpristupnom periodu", i Komponenta 2 - Tehnička pomoć "Izgradnja kapaciteta za formiranje i sprovođenje LIS";

Izveštaj o vrednovanju OU navodi da su rezultati Komponente 1 delimično ostvareni. Rezultat 1 - osnivanje IPARD Agencije (AP) u skladu sa zahtevima EU, nije ostvaren. Rezultat 2 - UT je sada osnovano u okviru Sektora za ruralni razvoj, i tako je cilj ostvaren, iako je potrebno nastaviti sa zapošljavanjem dodatne radne snage. Plan obuke za AP i UT (rezultat 3) je obrađen i trenutno se sprovodi.

Komponenta 2 - LIS projekat je ostvario mešovite rezultate, a prema izveštaju o vrednovanju OU, to su sledeći: 1) kapaciteti i svest lokalnih zajednica da učestvuju u *LEADER* pristupu (rezultat 1) su povećane; 2) na osnovu ovog snažnog sistematičnog rada sa lokalnim opštinskim grupama, ocenjena je pilot simulaciona vežba za izbor potencijalnih LAG za preko 25 prijava u novembru 2012 godine. Procenjeno je da se očekuje da će najmanje 15-20 potencijalnih LAG ispuniti kriterijume selekcije koji odgovaraju zahtevima rezultata 2; 3) manje zadovoljavajući je napredak u postizanju rezultata 3 ("ljudske, tehničke, organizacione i finansijske procedure i/ili sredstva za sveobuhvatnu podršku *LEADER* pristupu u okviru MPŠV su ojačali"). Nije uspostavljen nijedan institucionalni mandat (najnoviji planovi za "*LEADER* savetodavni odbor" su propali zbog nedostatka posvećenosti i odluke od strane Ministarstva za nacionalne međuagencijske forume o ruralnom razvoju, kao što je to ranije činjeno kroz planove za, *LEADER* vodeće grupe"). Nisu razvijeni mehanizmi u okviru UAP za razvoj procedura za sprovođenje *LEADER* mera.⁷

⁷ "Tehnička pomoć za vrednovanje sektora poljoprivrede i ruralnog razvoja sprovedena i finansirana od strane IPA Programa i drugih Donatora u Republici Srbiji", Izveštaj o vrednovanju, januar 2013. godine.

2) IPA 2009 OU Europe Aid/127054/C/SER/multi - LOT br. 1: Ruralni razvoj "Pomoć Upravi za agrarna plaćanja" (april 2013. - februar 2014. godine). Cilj projekta bio je da se obezbedi TP UAP u cilju jačanja nacionalnih i regionalnih kapaciteta potrebnih za prioritete usklađivanja sa EU i razvoj sektora, sa akcentom na ispunjenju uslova za akreditaciju za IPA Komponentu V. Jedan od rezultata projekta je proces samoocenjivanja koji je istakao glavne nedostatke (faktore blokade) koji značajno mogu uticati na akreditovanje UAP. Rezultat procesa samoocenjivanja bio je konačan izveštaj o internoj reviziji (podnet 26. jula 2013. godine);

3) Projekat IPA 2010 "Sistem računovodstvenih podataka na poljoprivrednim gazdinstvima (*FADN*)", sa budžetom od 2.000.000 evra imao je za cilj da unapredi ekonomske, finansijske i podatke o učinku na srpskim poljoprivrednim gazdinstvima. Izveštaj o vrednovanju OU navodi da su rani pokazatelji za postizanje rezultata sledeći: 1) razvijen je petogodišnji Nacionalni plan za *FADN*; 2) osnovan je institucionalni okvir za *FADN*, a jačanje kapaciteta je u toku; 3) *FADN* softver je u fazi razvoja (mada se opet IT zaduženja delegiraju ka UAP, postavljajući još veće zahteve njenim resursima), a sve

obuke, prikupljanje podataka i metodološka pitanja u vezi sa prvim pilot poljoprivrednim gazdinstvima su uspešno sprovedeni;

4) IPA 2010 OU: "Tehnička pomoć za Nacionalni fond u okviru Ministarstva finansija u Republici Srbiji za pripremu IPA Komponente V". Cilj: završetak procedura, razvoj računovodstvenih standarda, završetak paketa akreditacije za IPARD za Nacionalni fond. Status: projekat završen u junu 2013. godine;

5) IPA 2011 - EU tvining lajt projekat, *SR/2013/IB/AG/01TWL*: "Pomoć Upravljačkom telu Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede u saradnji sa IPARD programom 2014-2020, podrška u akreditaciji i obuci." Projekat je pomogao u obradi osnovnih elemenata IPARD Programa 2014-2020. godine (identifikovanje adekvatnih mera podrške, pokazatelja, pravnih nedostataka u vezi sa sprovođenjem mera, razrada mera, izrada izveštaja za praćenje i procenu sa neophodnim pratećim dokumentima) uz dodatnu obuku za UT tokom procesa. Nove mere su uključene, a spisak minimalnih državnih standarda je revidiran. Osim priprema za IPARD program 2014-2020. godine, projekat podržava obuku trenutno zaposlenog osoblja na radnom mestu i pomaže u reviziji dokumenata u skladu sa dobijenim komentarima i preporukama od *DG AGRI* i prethodnog *ex-ante* vrednovanja. Podnošenje prvog Nacrta IPARD II programa EK je najvredniji rezultat ostvaren u okviru ovog projekta. Kako bi se upoznalo sa budućim zadacima u okviru radne strukture pod IPARD II programom zaposleni u Upravljačkom telu su imali brojne obuke na radnom mestu. Sprovedene su važne konsultacije sa zainteresovanim stranama u cilju predstavljanja Nacrta IPARD II programa. Pozvani su predstavnici prerađivačke industrije i poljoprivrednici, udruženja, zadruge i NVO uključene u ruralni razvoj kako bi svojim pisanim komentarima i diskusijom tokom sastanka doprineli boljem kvalitetu IPARD II programa;

6) Projekat IPA 2012: "Tehnička podrška srpskim vlastima u upravljanju programima pretpristupne pomoći" u Ministarstvu finansija koji je započeo u martu 2014. godine, trajaće dve godine. Osim toga što će biti pretežno usmeren na zaposlene i procedure NSO/NF i kancelarije za podršku NSO, projekat ima i IPARD komponentu sa sledećim aktivnostima: mapiranje stanja IPARD pripreme, pregled trenutne pravne osnove i radnih procedura za IPA V i njena izmena u skladu sa novim finansijskim propisima, kreiranje i sprovođenje obuka prilagođenih za zaposlene u NF i IPARD OS, obuke i treninge na radnom mestu kroz studije slučaja u okviru IPARD, posebno osmišljene za NF i IPARD OS i dajući smernice alate za rad NF u cilju efektivnog funkcionisanja upravljačkog kontrolnog sistema;

7) IPA 2012 TVL projekat 12SER01/11/71: "Podrška Upravljačkom telu MPŠV u pregovorima i akreditaciji IPARD Programa 2014-2020 " - počeo je u prvoj polovini 2015 godine. Ovaj projekat će pomoći UT u pregovaračkom procesu za IPARD i pripremi za nacionalnu akreditaciju. Projekat će takođe, pomoći u obradi nacionalnih standarda i standarda EU za IPARD i osnivanju Stalne radne grupe (SRG), koju čine predstavnici UT, AP i tehničkih tela IPARD programa, koji će raditi na definisanju nacionalnih i EU standarda, pripremi odgovarajućih Priručnika za korisnike IPARD II programa, kao i IPARD promotivnim aktivnostima.

IPA projekat: "Priprema strateških programskih dokumenata 5" (*PPF5*) (*Broj ugovora: 2012/302-220*) doprinela je pripremi IPARD II programa za MPŠV. Kvantitativne, kvalitativne i ažurirane programske informacije za pripremu IPARD II programa obezbeđene su kroz:

1) ažuriranje tabela u Glavi III. Nacrta programskog dokumenta za IPARD II, opisujući društveno-ekonomsko stanje i poljoprivredne sektore kroz najnovije izvore podataka, uključujući i zvanični Popis poljoprivrede iz 2012. godine;

2) ažuriranje sektorskih studija iz 2010. godine za proizvodnju i preradu mleka, proizvodnju i preradu mesa, kao i za proizvodnju i preradu voća i povrća;

3) praćenje i stručnu reviziju statističkih podataka i analiza, dostavljenih u okviru ažuriranih sektorskih studija i drugih izveštaja za ažuriranje društveno -ekonomskih analiza koje treba uključiti u IPARD II programu;

4) obradu Nacrta Glave III. IPARD II programa u skladu sa *DG AGRI* planskim smernicama za sadržaj Glave III. Tekst glave ne treba da premaši 50 strana. Treba da sadrži kvantitativni opis trenutne situacije prikazujući disparitete, nedostatke i potencijale razvoja;

5) razmatranje i pružanje informacija o postojećim minimalnim nacionalnim standardima (MNS) i tehničkim telima, odgovornim za kontrolu u oblastima: zaštita životne sredine, kvalitet i bezbednost hrane, zdravlje i dobrobit životinja, zdravlje bilja;

6) procenu potreba vezanih za poljoprivredne mašine/mehanizaciju u sektoru biljne proizvodnje;

7) *ex-ante* procenu Programa za ruralni razvoj u Republici Srbiji pod IPARD Programom 2014-2020. godine.

IPA projekti namenjeni oblasti bezbednosti i standardima su sledeći:

1) Za IPA 2008 projekat "Usaglašavanje nacionalnih propisa u oblasti registracije i kontrole sredstava za zaštitu bilja sa propisima Evropske unije i primena novih zakonskih propisa" izdvojen je budžet od 1.200.000 evra. Svrha projekta bila je podrška UZB u uspostavljanju sveobuhvatne strukture za efektivnu primenu čitavog sistema autorizacije i kontrole proizvoda za zaštitu bilja (PZB) u skladu sa standardima EU, počev od zakonodavstva i građenja institucija, a zatim obezbeđivanje komunikacionih sistema. Glavni rezultati su sledeći:

(1) uvođenje novih načina rada u cilju poboljšanja efikasnosti, pripremanje novih vrsta aplikacija koje se mogu očekivati kada se zakonodavstvo uskladi sa onim u EU i pisanje standardnih procedura rada za sve ključne oblasti posla, a takođe, razvijena je i usvojena nova strategija za zaštitu bilja,

(2) zaposleni u UZB, kao i veliki broj stručnjaka sa instituta i fakulteta, upoznati su sa svim oblastima standarda i metodologija EU koje se tiču procene rizika,

(3) pripremljen je nacrt zakona o PZB, dok su odgovarajuća podzakonska akta za autorizaciju PZB pripremljena i objavljena,

(4) sistem za upravljanje učinkom približen je zaposlenima u UZB i pripremljen je nacrt tendera i ugovora. Izvršena je ocena fakulteta i instituta koji su pogodni za učešće u daljem procesu,

(5) izvršena je provera budućih organizacija Dobre eksperimentalne prakse i predložene su izmene u budućem radu u vođenju efikasnog isprobavanja PZB;

2) IPA 2008 projekat "Jačanje kapaciteta i tehnička podrška za obnovu rejonizacije vinogradarstva i za sistem oznaka geografskog porekla vina" (1.200.000 evra) imao je za cilj da poboljša situaciju u vinogradarskom sektoru, posebno kroz novu rejonizaciju vinogradarstva koja bi pomogla malim proizvođačima vina u siromašnim i slabije razvijenim ruralnim područjima, koji proizvode specifična vina tipična za dati geografski prostor;

3) IPA 2010 projekat "Opremanje Direkcije za nacionalne referentne laboratorije Republike Srbije u lancu ishrane" (6.500.000 evra) imao je za cilj izgradnju kapaciteta novoosnovane DNRL i puštanje u rad laboratorijskog kompleksa u Batajnici, kao i dovođenje iste u potpuno operativno stanje kako bi

bila usklađena sa najboljim praksama i standardima EU. Projekat je zasnovan na odredbama Zakona o bezbednosti hrane. Podela zaduženja između NRL i ostalih sektora MPŠV, posebno Uprave za veterinu (veterinarske inspekcije), Generalnog inspektorata (fitosanitarna inspekcija) i Uprave za zaštitu bilja, nije jasno definisana. Prema izveštaju o proceni OU postizanje rezultata je na niskom nivou (ukupno je postignuto samo 26% rezultata do kraja septembra 2012. godine). Navodi se da je 35% rezultata postignuto u okviru Komponente II (izgradnja, sistem za upravljanje informacijama laboratorije), a 33% u okviru komponente III (akreditacija). Objekti u Batajnici namenjeni mreži laboratorija potpuno su obnovljeni, bez dovoljnog broja stručnog osoblja i skupi su za održavanje;

4) IPA 2011 projekat "Izgradnja kapaciteta u oblasti bezbednosti hrane i dobrobiti životinja" imao je za cilj razvijanje kapaciteta za veterinarski sektor kako bi se omogućilo ispitivanje potencijalnih rizika koji proističu iz baze podataka životinja za buduće aktivnosti koje su u skladu sa pravnim tekovinama EU. Završen je u septembru 2014. godine. Do sada su postignuti sledeći rezultati:

- (1) ažuriran sistem dokumentovanja po pitanju upravljanja hranom i stočnom hranom,
- (2) obučeni zaposleni u Upravi za veterinu, uključujući i inspektore, o uvođenju zakona EU o hrani.

IPA projekti namenjeni oblasti zdravlja životinja su sledeći:

1) IPA 2008, 2009, 2011 projekat "Podrška za kontrolu/iskorenjivanje klasične kuge svinja", (doprinos EU od 20.300.000 evra) ima za cilj da iskoreni bolesti životinja u zemljama zapadnog Balkana, posebno one koje su i dalje pretnja zemljama članicama EU, poput besnila i KKS. Projekat se mora primenjivati najmanje pet uzastopnih godina na čitavoj teritoriji zapadnog Balkana (npr. 2010, 2011, 2012, 2013. i 2014. godine), uz vakcinacije dva puta godišnje, na proleće i jesen (april - maj i oktobar - novembar). Postignuti rezultati su sledeći: (1) akcioni plan za poboljšanje trenutnog institucionalnog okvira za iskorenjivanje, kontrolu i praćenje KKS i besnila, (2) strateški operativni višegodišnji akcioni plan za iskorenjivanje, kontrolu i praćenje KKS i besnila, (3) strateški operativni višegodišnji akcioni plan za iskorenjivanje, kontrolu i praćenje KKS, uključujući plan protiv nevakcinisanja za KKS, (4) plan za nepredviđene slučajeve i radni priručnik za KKS, (5) program obuke koji je uveden uz saglasnost korisnika, (6) uputstva ili protokoli usvojeni od strane korisnika, za praćenje broja i prostorne rasprostranjenosti lisica i divljih svinja i (7) sistem za praćenje za besnilo i KKS, zasnovan na GIS-u, prilagođen od strane veterinarskog informacionog menadžment sistema. Kao rezultat programa vakcinacije, broj identifikovanih slučajeva besnila u Republici Srbiji spao je sa gotovo 200 u 2009. godini na samo 1 u 2014. godini sa perspektivom da Republika Srbija dobije status zemlje bez besnila, u narednim godinama.

Praćenje efektnosti oralne vakcinacije lisica (ORV) neprekidno se sprovodi od 2011. godine i zasnovano je na: (1) *post mortem* laboratorijska ispitivanja moždanog tkiva ciljnih životinjskih grupa (lisice, šakali i drugi mesojedi) testom fluorescentnih antitela (FAT), (2) detekcija antitela protiv virusa besnila u uzorcima krvi *ELISA* metodom i (3) detekcije biomarkera tetraciklina u vilicama radi procene reakcije na mamak sa vakcinom. Od septembra 2011. do maja 2014. godine, analizirano je ukupno 4.943 uzoraka moždanih tkiva, 4.241 krvnih seruma i 4.984 vilica. Broj potvrđenih tkiva pozitivnih na besnilo smanjio se od deset u 2011/2012. godini na šest u 2012/2013. godini, a u 2013/2014. godini na jednu pozitivnu lisicu. Stopa serokonverzije se povećala sa 10,48% (133/1269) na 20,12% (362/1800) i 42,23% (495/1172) u 2011/2012, 2012/2013, odnosno 2013/2014. godini. Zajedno sa serokonverzijom i broj detektovanih tetraciklin pozitivnih vilica zabeležio je tendenciju rasta u istom periodu, od: 49,67% (682/1373) u 2011/2012, 62,54% (1294/2067) u 2012/2013. godine i 90,33% (1383/1531) u programu za praćenje sprovedenom tokom 2013/2014. godine. Prikazani rezultati pokazuju da je ORV divljih životinja u Republici Srbiji protiv besnila bila uspešna i praćena stalnim rastom uzimanja mamaka sa vakcinom i imunizacijom životinja;

2) IPA 2012 tvining projekat "Jačanje kapaciteta za unapređenje objekata za proizvodnju hrane i upravljanje sporednim proizvodima životinjskog porekla" (2.000.000 evra) podržava razvoj strategija u dve različite oblasti: za unapređenje objekata za preradu hrane i za upravljanje sporednim proizvodima životinjskog porekla. Takođe, projekat podržava razvoj odgovarajućih standarda u različitim sektorima (npr. mesa i mleka), a sprovodi obuke za inspektore i kampanje podizanja šire javne svesti. Ovaj projekat je snažno povezan sa pripremama za realizaciju IPARD II programa za investiranje u poljoprivredna gazdinstva, kao i investiranje u prerađivačku industriju u sektorima za meso, mleko, voće i povrće. Podnosioci prijave treba da ispune minimalne nacionalne standarde u pogledu zdravlja životinja, javnog zdravlja, bezbednost i zdravlje na radu, kako bi ispunili uslove za pomoć u okviru mera za investiranje u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva, za koju podnosioci prijave, odnosno, potencijalni korisnici, na kraju investiranja moraju da dostignu standarde EU. Sledeća važna stavka je da se standardi moraju proveravati na licu mesta, što znači da se veterinarska inspekcija smatra tehničkim zahtevom za sprovođenje IPARD II programa. Krajnji rezultat bilo bi poboljšanje standarda prehrambenih objekata korisnika što bi pomoglo većoj apsorpciji sredstava.

5.3. GLAVNI REZULTATI SPROVEDENE MULTILATERALNE POMOĆI, DODELJENI IZNOSI, REZIME VREDNOVANJA ILI IZVUČENE POUKE

Promociju nacionalnog rasta, kroz povećanu konkurentnost MSP, podršku preduzeća da zadrže međunarodne standarde i sertifikaciju, podršku prodaje i reklamiranja (sajmovi i istraživanje tržišta), stvaranje industrijskih grupa i udruženja, simuliranje poslovnih klastera, stvaranje mreže za saradnju između državnih i privatnih zainteresovanih strana i podršku elektronskoj upravi kroz standardizaciju internet stranica, podržali su donatori, poput Austrije, Češke, Nemačke, Japana, Holandije, Danske, Norveške, Rumunije, Španije, Švedske, Švajcarske, SAD, UN i Svetske banke (spisak donatora sa odgovarajućim budžetima i trajanjem nalazi se u Prilogu 1 koji je odštampan uz ovaj program i čini njegov sastavni deo). Prema efikasnosti ZRP, podrška se može najbolje sagledati na lokalnom nivou i uz bilateralne projekte, koje često finansiraju manji donatori, kao i pomoć pokrivenu drugim sektorom (reforma državne uprave (RDU), konkurentnost, građansko društvo, mediji i kultura).⁸

Norveška pruža pomoć Republici Srbiji od 2001. godine. Poslednji projekat bio je "Unapređenje organizacije rada zemljoradničkih zadruga u Republici Srbiji po norveškom modelu" (1.000.000 evra). Cilj projekta bio je da unapredi poslovanje novih i postojećih zadruga i zemljoradničkih udruženja prema zapadnoevropskom - norveškom modelu. Ključni rezultati su sledeći: 1) jačanje poljoprivredne proizvodnje u Republici Srbiji kroz revitalizaciju osam poljoprivrednih zadruga i stvaranje novih, savremenih organizacija poljoprivrednih proizvođača prema evropskim principima; 2) organizovane obuke o uspostavljanju i radu modernih poljoprivrednih zadruga, marketingu i trgovini, prenosu znanja savetodavnim službama i poljoprivrednim zadrugama i njihovoj strategiji; 3) razvijena uputstva i priručnici za uspostavljanje zadruga; 4) pripremljena osnovna analiza o poljoprivrednim zadrugama u Republici Srbiji i 5) pripremljena strategija o poljoprivrednim zadrugama u Republici Srbiji.

Projekat "Sprovođenje programa privatnog sektora za podršku voćarstvu i sektoru gajenja jagodastog i bobičastog voća na jugu Srbije" (donacija Danske) - podržao je pet važnih voćnih lanaca za domaća i strana tržišta. Ovo je bio potpuno odgovarajući projekat jer Republika Srbija ima određene konkurentne prednosti u sektoru voćarstva. Projekat je počeo krajem 2010. godine, a biće završen 2016. godine. Njime su obezbeđeni tehnička podrška (4.000.000 evra) i donacije (5.300.000 evra) kroz dva poziva za apliciranje godišnje.

Projekat "Partnerstvo za revitalizaciju ruralnih područja" (donacija Vlade Rumunije) - sproveden je od strane programa UNDP. Budžet: 200.000 evra. Projekat je započet u julu 2010. godine i nastavljen je do kraja 2011. godine, a razmatra se dalje proširenje projekta na opštine Kučevo, Žagubica i Golubac. Ovaj projekat ima za cilj da poveže postojeće potencijale pet zasebnih ruralnih opština u APV koristeći LEADER pristup. Projektne aktivnosti predstavljaju jačanje ruralnog društvenog kapitala i

promovisanje ruralnog razvoja kroz inovativne obuke, poboljšanu saradnju svih učesnika bitnih za ruralni razvoj i povećanje raznolikosti ruralnih razvojnih strategija. Rezultati projekta su sledeći: 1) podržan razvoj ruralnih područja u APV kroz podršku pet postojećih mreža i mreža u razvoju; 2) angažovan ruralni društveni kapital i naponi zajednice kako bi se ojačale aktivnosti u oblasti ruralnog razvoja ciljnih pilot opština; 3) realizovana izgradnja kapaciteta potencijalnih LAG u ciljnim podregionima i opštinama i Mreže za ruralni razvoj u cilju održivog sprovođenja inicijativa za lokalni ruralni razvoj kroz promovisanje i obuke o LEADER pristupu i metodologiji.

^a Izveštaj agencije SIDA o "Proceni delotvornosti i efikasnosti razvojne pomoći Republici Srbiji po sektorima"

Projekti Svetske banke

Projekat "STAR" pokrenut je u decembru 2008. godine, a završen u maju 2013. godine, uz Ugovor o zajmu od 12.500.000 evra i GEF Ugovor od 4.500.000 USD. Cilj je bio unaprediti konkurentnost srpske poljoprivrede. Projekat je podržao: jačanje Agencije za plaćanje u cilju dodele sredstava za investiranje u ruralni razvoj i procenu uticaja istih, kapacitet poljoprivrednih proizvođača i prerađivača da iskoriste ova sredstva, program obuke za pružaoce savetodavnih usluga koji je proširen sa 250 na 1.800 poljoprivrednih savetodavaca od novembra 2011. godine, kritične investicije u opštinsku infrastrukturu u udaljenim ruralnim područjima (GEF program) što je doprinelo većoj pristupačnosti ponude ruralnog turizma. Program tranzicione reforme poljoprivrede (STAR) Svetske banke tokom prve tri godine vratio je samo 6% od IBRD Ugovora o zajmu i 7,6% od finansijskog programa Svetske banke namenjenom podršci zaštite životne sredine (GEF). Pred MPSV postavljen je izazov u razumevanju i sprovođenju mera i intervencija ZRP.⁹

DREPR (GEF, SIDA), Svetska banka pokrenula je početkom 2006. godine, sa budžetom od 9.000.000 evra. Globalni cilj projekta za zaštitu životne sredine bio je smanjenje nutritivnih odliva sa poljoprivrednih gazdinstava i preduzeća u vodotokove povezane sa rekam Dunav, kao i promovisanje uticaja na javno zdravlje, ekonomsku održivost poljoprivredne proizvodnje, očuvanje prirodnog nasleđa i zaštite životne sredine. Projekat je uspešno ostvario definisane projektne ciljeve i ključne rezultate kroz četiri komponente projekta: regulatornu reformu i izgradnju kapaciteta, investiranje u smanjenje nutrijenata, praćenje kvaliteta vode i zemljišta, povećanje svesti javnosti i strategija replikacije i upravljanje, sprovođenje i praćenje projekata. Glavni postignuti rezultati DREPR projekta bili su: 1) pripremljen pravilnik dobrih poljoprivrednih praksi; 2) razvijena studija "Priprema plana za uvođenje ND i pravnih okvira za Srbiju"; 3) pripremljeno 120 planova za upravljanje nutrijentima; 4) rad sa preko 200 poljoprivrednih gazdinstava; 5) 105 poljoprivrednih gazdinstava dobilo je donacije za podršku; 6) tri klanice su podržane kroz nabavku opreme za upravljanje rizičnim otpadom; 7) osnovan je COI za prenos znanja o Dobroj poljoprivrednoj praksi; 8) 650 učesnika obučeno je u COI centru o zakonodavstvu EU u vezi sa ND i ODV, PDPP, pravilnom upravljanju stajnjakom i otpadom iz klanica; 9) nabavka opreme za laboratorije i softvera za Institut za zemljište, RHMZ i četiri lokalne laboratorije; 10) 104 poljoprivredna gazdinstva podržana su u izgradnji objekata za odlaganje stajnjaka sa opremom za rasturanje stajnjaka.

Glavni rezultati projekta: "Podrška agroekološkoj politici i programima za Republiku Srbiju - IUCN". bili su: 1) priprema dve pilot agroekološke šeme za različite zaštićene zone gde je bitno nastaviti tradicionalnu poljoprivrednu praksu u cilju očuvanja biološke raznovrsnosti u vezi sa HNV poljoprivrednim sistemima i poljoprivrednim zemljištem; 2) osnovana agroekološka radna grupa, tipologija HNV poljoprivrednih sistema, nacrt mape za HNV poljoprivredno zemljište, kao i razna tehnička dokumenta; 3) vođene obuke o stvaranju i sprovođenju agroekološke politike: značaj poljoprivredne proizvodnje HNV; 4) završen i odštampan priručnik za pripremu nacionalnog agroekološkog programa sa ciljem da se pokrene i obezbedi zaštita biološke raznovrsnosti i upravljanje održivim prirodnim resursima u Republici Srbiji.

Planirani rezultati projekta UN agencija "Održivi turizam za ruralni razvoj" su: razvijanje pravnog i političkog okvira za podršku diverzifikacije ruralne ekonomije kroz turizam što doprinosi postizanju Milenijumskih razvojnih ciljeva; bolje povezivanje i organizovanje lokalnog ruralnog turizma i prateće proizvodnje, kao i unapređenje kapaciteta lokalnih zainteresovanih strana u smislu dostavljanja usluga i proizvoda. Izlazne vrednosti projekta su bile: 1) razvoj pravnog i političkog okvira za podršku diverzifikacije ruralne ekonomije kroz turizam; 2) izrada Nacionalnog master plana za ruralni turizam; 3) izrada Nacionalnog programa za ruralni razvoj 2010-2013. godine; 4) umrežavanje i organizacija lokalnog turizma i pratećih industrija; 5) unapređenje kapaciteta lokalnih zainteresovanih strana za pružanje usluga i ponudu proizvoda u skladu sa strategijama.

Kako bi se postigli ovi rezultati, ZP je koristio nekoliko strateških pristupa u sprovođenju, i to su: 1) izgradnja kapaciteta za pripremu *LEADER* programa EU i 2) portfolio obuka i aktivnosti za razvoj kapaciteta usmerenih lokalnim zainteresovanim stranama u javnom, privatnom i civilnom sektoru.

Glavna dostignuća: 1) projekat je podržao razvoj Nacionalnog master plana za ruralni turizam koji je odobrila Vlada koji čine dijagnostički, strateški, akcioni planovi i plan za sprovođenje, a sadrži okvir i principe za razvoj dečjeg, porodičnog turizma i turizma za mlade. Takođe, osnovan je i Nacionalni savet za ruralni razvoj; 2) povećanje kapaciteta za održivi ruralni turizam; preko 1.000 zainteresovanih za ruralni turizam je obučeno kroz radionice, praktične treninge i obuke u okviru programa koji su uglavnom koncentrisani na energetske efikasnost i održivo korišćenje resursa. Program je pomogao umrežavanje grupa i pojedinaca uključenih u ruralni turizam (dobavljača, lokalnih turističkih agencija, opština i civilnog društva); 3) razrađene su lokalne razvojne strategije za sve opštine i u svakom od četiri ciljna regiona. Pojačan je kapacitet potencijalnih lokalnih akcionih grupa, uključujući planiranje i razvoj strategija, razvijena je sposobnost pojedinaca ili grupa, uključenih u ruralni razvoj, da pripreme lokalne razvojne strategije i upravljaju projektnim ciklusom; 4) podstaknuto je formiranje partnerstava između javnog, civilnog i privatnog sektora kroz više od 60 projekata i pripremljene su smernice za javno - privatna partnerstva u ruralnom turizmu.

⁹ Izveštaj agencije SIDA o "Proceni delotvornosti i efikasnosti razvojne pomoći Republici Srbiji po sektorima"

VI OPIS STRATEGIJE

6.1. OPIS POSTOJEĆE NACIONALNE STRATEGIJE RURALNOG RAZVOJA

NARDS za period 2014-2024. godine usvojena je 31. jula 2014. godine i objavljena u "Službenom glasniku RS", broj 85/14. Zasnovana je na sledećoj viziji za razvoj poljoprivrede i ruralnih područja: efikasan i inovativan poljoprivredno-prehrambeni sektor zasnovan na znanju, modernim tehnologijama i standardima, nudi proizvode visokog kvaliteta na domaćem i stranom tržištu, kao i održivi razvoj prirodnih resursa, životne sredine i kulturnog nasleđa ruralnih područja, obezbeđujući ekonomske aktivnosti i mogućnosti zapošljavanja, kao i kvalitet života za mlade i drugo stanovništvo ruralnih područja.

U skladu sa ovom vizijom, definisani su sledeći ciljevi strateškog razvoja:

- 1) povećanje rasta proizvodnje i stabilnost prihoda proizvođača;
- 2) poboljšanje konkurentnosti uz prilagođavanje zahtevima domaćih i stranih tržišta i uz tehnološko i tehničko unapređenje sektora;
- 3) održivo upravljanje resursima i zaštita životne sredine;

4) bolji kvalitet života u ruralnim područjima i smanjenje siromaštva;

5) efikasno upravljanje javnom politikom i poboljšani institucionalni okvir za razvoj poljoprivrede i ruralnih područja.

Radi postizanja ovih strateških razvojnih ciljeva, definirani su sledeći principi politike:

1) poljoprivredna politika i politika ruralnog razvoja treba da budu usmerene ka navedenim ciljevima;

2) treba obezbediti usvajanje i potpuno usklađivanje sa *acquis communautaire* i

3) institucionalne reforme u vezi sa efikasnim sprovođenjem politike i izgradnjom kapaciteta za primenu ZPP EU.

Kao rezultat analize stanja i sagledanih unutrašnjih i spoljašnjih izazova, određeni su sledeći sektorski prioriteti:

1) stabilizacija prihoda u poljoprivredi;

2) povećano finansiranje poljoprivrede i ruralnog razvoja i upravljanje rizicima;

3) efikasno upravljanje zemljištem i unapređenje raspoloživosti zemljišnih resursa;

4) unapređenje fizičkih resursa;

5) bolji sistem prenosa znanja i razvoj ljudskih resursa;

6) ublažavanje efekata klimatskih promena i prilagođavanje istim;

7) razvoj tehnologije i modernizacija poljoprivredne proizvodnje i prerade;

8) razvoj trgovinskih lanaca i logistička podrška sektora;

9) zaštita i unapređenje životne sredine i očuvanje prirodnih resursa;

10) očuvanje poljoprivrede, ljudskih i prirodnih resursa u područjima sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi;

11) diverzifikacija ruralne ekonomije i očuvanje kulturnog i prirodnog nasleđa;

12) poboljšanje društvene strukture i jačanje društvenog kapitala;

13) modernizacija i prilagođavanje institucija i pravnog okvira;

14) poboljšanje kvaliteta i bezbednosti proizvoda.

Da bi se ostvarili strateški ciljevi, određene su sledeće političke intervencije:

1) direktna plaćanja i intervencije podrške tržištu i cenama, u vezi sa podrškom prihoda poljoprivrednika;

2) intervencije u oblasti ruralnog razvoja, finansirane kroz IPARD II program i nacionalne šeme finansiranja;

3) podrška opštim uslugama, uključujući veterinu i zaštitu bilja;

4) institucionalni razvoj i izgradnja kapaciteta.

Osim toga, Republika Srbija ima za cilj da podrži navedenu politiku i ostvarenje svojih ciljeva kroz dve makroregionalne strategije u kojima učestvuje (tj. kroz Strategiju EU za Dunavski region (COM (2010) 715) i Strategiju EU za Jadransko-jonsku oblast (COM (2014) 357)).

6.2. UTVRĐIVANJE POTREBA I REZIME CELOKUPNE STRATEGIJE

6.2.1. Utvrđene potrebe

1) Povećanje konkurentnosti poljoprivrednog sektora

Poljoprivrednici u Republici Srbiji nemaju dovoljno konkurentne proizvode, usled postojećeg standarda svojih imanja, nestabilnih uslova proizvodnje i niske efikasnosti proizvodnje, kao i velikih proizvodnih troškova. Kao rezultat toga, prihodi su nestabilni.

IPARD mera "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava" osmišljena je da podstakne investiranje u objekte, mehanizaciju, opremu i tehnologiju, koji bi omogućili razvoj produktivnosti i efikasnosti, uz zadržavanje standarda EU za proizvodnju, posebno u domenu javnog zdravlja, zaštite životne sredine, dobrobiti životinja i zaštite na radu. Investiranja u povećanje standarda farmi za uzgoj životinja u cilju poboljšanja nivoa higijene sirovog mleka (objekata za proizvodnju i hlađenje mleka), uslova za dobrobit životinja (čuvanje, provetravanje, itd.) i odlaganje i čuvanje stajnjaka su hitna. Investiranje u gazdinstva koja se bave proizvodnjom voća i povrća je potrebno u smislu poboljšanja infrastrukture koja se koristi nakon berbe i da bi korišćenje vode za navodnjavanje bilo optimalno. Takođe, investiranje u gazdinstva potrebno je da bi se postigla efikasnija proizvodnja. NPRR je osmišljen kako bi pomogao manjim poljoprivrednim gazdinstvima da unaprede svoju proizvodnju i/ili da zadrže poljoprivrednu proizvodnju bilo kao posao sa tendencijom razvoja ili kao dodatni izvor prihoda.

2) Unapređenje sektora za preradu za dostizanje standarda EU

Za veliki broj preduzeća u prehrambenoj industriji potrebno je investiranje u modernizaciju objekata i proizvodnih linija. Postoji potreba za hitnim uspostavljanjem bezbednog sakupljanja i skladištenja sirovina u cilju smanjenja otpada i bezbednosti hrane. Podrška ovom sektoru planirana je isključivo kroz IPARD meru "Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva". Podrška će biti usredsređena na povećanje produktivnosti i efikasnosti prerade hrane da bi se izdržao pritisak tržišne konkurencije, kao i da bi se pomoglo sektoru da se postepeno uskladi sa standardima EU. Obnovljeni agro - industrijski kapaciteti treba da ispune poboljšane standarde na nivou EU, naročito u vezi sa higijenom, dobrobiti životinja, okolinom i kvalitetom proizvoda.

3) Diverzifikacija aktivnosti i izvora prihoda u ruralnim područjima

IPARD mera "Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja" doprinosi diverzifikaciji ruralne ekonomije i smanjenoj zavisnosti ruralnih područja od poljoprivrednih prihoda i stvara uslove za mala poljoprivredna gazdinstva. IPARD mera "Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja" podržaće ruralni turizam, a time i dati mogućnost poljoprivrednicima da primene i diverzifikuju svoje aktivnosti i zaradu. Analiza ruralnog turizma u Republici Srbiji

pokazuje da on već doprinosi ruralnoj ekonomiji, kao i da ima veliki potencijal za dalji razvoj. Štaviše, ruralna područja karakterišu raznolikost pejzaža, visoka biološka raznovrsnost, kulturno nasleđe i prirodni resursi.

Osim toga, nacionalne šeme za podršku će obezbediti sredstva za pčelarstvo i proizvodnju meda, kao i za sektor akvakulture.

4) Razvoj nepoljoprivrednog sektora ruralne ekonomije

Diverzifikacija ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima proširuje spektar usluga koje su dostupne ruralnom stanovništvu i podržava proizvode i usluge zasnovane na tradicionalnom znanju i tehnologiji, prirodnim resursima i kulturnom nasleđu i biće podržana kroz nacionalne mere podrške i projekte ruralnog turizma u okviru IPARD mere "Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja" koji će biti usredsređeni na one zone koje imaju odgovarajući razvojni potencijal. Ekonomska diverzifikacija treba da podrži rast, zaposlenost i održivi razvoj ruralnih područja i time doprinese boljoj teritorijalnoj ujednačenosti, kako ekonomskoj, tako i društvenoj, direktno povećavajući prihod u ruralnim područjima razvijanjem nepoljoprivrednih aktivnosti.

5) Bolji kvalitet stručnih obuka i informativnih servisa za poljoprivrednike i lokalna preduzeća

Savetodavne službe biće obučene da pomognu poljoprivrednicima, šumarima i MSP u ruralnim područjima u korišćenju podsticaja koje pruža IPARD II program, kao i u unapređenju održivog upravljanja i ekonomskog i ekološkog učinka poljoprivrednih gazdinstava ili povezanih preduzeća, a time i čitavog sektora. Razvoj savetodavnih službi jedan je od glavnih prioriteta MPŠV. Nacionalni budžet i IPA institucionalna izgradnja omogućiće podršku razvoja savetodavnih službi. Pod merama IPA TP, savetodavne službe biće podržane u aktivnom organizovanju promotivnih i neformalnih kampanja za potencijalne korisnike.

6) Bolje upravljanje prirodnim resursima i efikasno korišćenje resursa

Jak doprinos smanjenju sadašnjeg trenda uništavanja prirode i životne sredine usled neodrživog upravljanja zemljištem i poljoprivrednih praksi koje za rezultat imaju propadanje i eroziju zemljišta, zagađenje vode i gubitak biološke raznovrsnosti, može se ostvariti kroz IPARD mere "Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva" i "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava". One su čvrsto povezane za ovom potrebom, pošto su u velikoj meri namenjene poboljšanju ekoloških standarda u primarnoj proizvodnji i preradi poljoprivrednih proizvoda, pa tako doprinose smanjenju zagađivanja vazduha i zemljišta, posebno kroz investiranje u bolji sistem upravljanja otpadom, uvođenje tehnologija za čuvanje vode i obnovljivu energiju. Podrška za fizičku imovinu namenjenu primarnoj proizvodnji i preradi mleka, mesa, voća i povrća i žitarica, obezbediće korisnicima neophodnu opremu i alate za pravilno upravljanje prirodnim resursima i bolji kvalitet vode i zemljišta i istovremeno će pomoći u sprovođenju dobrih ekoloških praksi u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji i preradi. Na kraju svakog podržanog projekta, čitavo preduzeće će morati da bude usklađeno sa relevantnim minimalnim nacionalnim standardima na snazi u vezi sa zaštitom životne sredine, javnim zdravljem, dobrobiti životinja i bezbednosti i zdravlja na radu. Investiranje u sisteme za navodnjavanje doprineće adekvatnom korišćenju vodnih resursa. S obzirom na to da postoje dobre mogućnosti u vezi sa povećanom potražnjom organskih proizvoda, kao i za ekoturizmom i agroturizmom, koji zavise od očuvanja životne sredine, a i doprinose očuvanju prirode, "Agro - ekološko - klimatske mere i mera organske proizvodnje" kao i "Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja" su ključne mere direktno osmišljene za rešavanje ovih problema. Razvoj kapaciteta savetodavnih službi i bolje pružanje informacija i saveta poljoprivrednicima o održivom upravljanju prirodnim resursima podržaće ovu potrebu.

7) Održavanje biološke raznovrsnosti i ekološke vrednosti poljoprivrednih zona i poljoprivrednih sistema, kao i održavanje kvaliteta vodnih resursa

"Agroekološko-klimatske mere i mera organske proizvodnje" IPARD programa podižu svest proizvođača o zaštiti i unapređenju dostupnih prirodnih resursa. One obuhvataju zaštitu i očuvanje zemljišta, kvaliteta vazduha, vode, životinjskih i biljnih staništa, tradicionalnih ruralnih i poljoprivrednih područja velike prirodne vrednosti. Zajednički efekti investicionih mera "Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva" i "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava" poput: definisanja posebnih kriterijuma za investicionu podršku, posebnog programa subvencionisanja u oblasti snabdevanja energijom, tehnološkog unapređenja proizvodnih procesa i posebnih subvencija za uvođenje dobre ekološke tehnologije, mogu dovesti do unapređenja i zaštitnih efekata. Politika podrške će postepeno dobijati oblik politike koja je usklađena sa standardima EU, što zahteva administrativno jačanje u područjima praćenja i sprovođenja agroekoloških šema. NPRR će nastaviti sa pružanjem podrške u oblasti agroekologije kroz očuvanje životinjskih i biljnih genetičkih resursa, kao i u očuvanju i zaštiti zemljišta. Nove mere NPRR obezbediće podršku održivom upravljanju šumama i šumskim aktivnostima. Ukoliko u budućnosti resursi budu dostupni, posebna pažnja posvetiće se očuvanju biološke raznovrsnosti i autohtonih rasa.

8) Promovisanje održivog upravljanja šumama (OUŠ), unapređenje pristupačnosti šuma i dostupnost dobrih ekoloških tehnologija u sektoru šumarstva

Podrška održivom i klimatski povoljnom korišćenju zemljišta treba da uključi razvoj šumskih zona i održivo upravljanje šumama. Šume igraju ključnu ulogu ka prelasku na ekonomiju niske emisije ugljenika, očuvanju biološke raznovrsnosti, sekvestraciji ugljenika, pružanju usluga ekosistema, rekreaciji i pružanju mogućnosti zaposlenja i zarade u ruralnim područjima. Aktivnosti i podrška za očuvanje i zaštitu šuma, promovisanje ulaganja u šumska područja i njihovu zaštitu, finansiraće se iz državnog budžeta i mogućih sredstava donatora.

9) Održavanje niskog nivoa emisija gasova sa efektom staklene bašte (EGS) iz poljoprivrednog sektora i ruralnih područja i podrška za prelazak na ekonomiju na bazi niske emisije ugljenika

Poljoprivredni razvoj će u budućnosti sve više biti suočen sa uticajima klimatskih promena. Veće količine ugljen - dioksida i drugih EGS, viša temperatura, promena godišnjih i sezonskih padavina i učestalije ekstremne temperature neizbežno će uticati na obim proizvodnje i kvalitet hrane, stabilnost prinosa i okruženje. Takođe, mogu se očekivati posledice poput smanjene dostupnosti vode, češćih pojava bolesti i štetočina, kao i propadanja kvaliteta zemljišta. Sve odabrane mere u okviru IPARD II programa osmišljene su da doprinesu smanjenju emisija ugljen-dioksida i pomognu u ublažavanju uticaja koje klimatske promene imaju na poljoprivredni sektor. S obzirom na to da se NPRR koncentriše na manja poljoprivredna gazdinstva, njime nisu predviđena sredstva za ovu vrstu investicija.

10) Smanjenje stepena siromaštva i rizika od socijalne isključenosti

U Republici Srbiji ima preko 750.000 nezaposlenih i oni uglavnom žive u seoskim predelima. Ekonomska kriza je snažno pogodila srpsku privredu, što potvrđuje rast stope siromaštva tokom poslednjih godina. Ruralna područja su posebno pogođena siromaštvom, dok su razlike između ruralnih i urbanih područja sve veće. U tom smislu, više pažnje treba posvetiti ovom problemu i odabranim merama, jer IPARD može da obezbedi podršku smanjenju siromaštva i socijalne isključenosti održavanjem i stvaranjem pozicija za zaposlenje na selima. Konkretno, investicione mere kao što su "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava" i "Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva",

"Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja", ali i mera koja se odnosi na organsku proizvodnju, mogu pomoći u smanjenju ovog problema. Glavna podrška se očekuje kroz NPRR zato što omogućava finansiranje manjih poljoprivrednih gazdinstava, a time korisnicima olakšava uslove za korišćenje mera podrške.

11) Bolja osnovna infrastruktura i usluge u ruralnim područjima

Teško je ostvariti usluge, ekonomski razvoj u ruralnim područjima, potencijal rasta i promovisanje održivosti bez zadovoljavajuće osnovne infrastrukture. U periodu od 2014-2020. godine osnovna infrastruktura i usluge u ruralnim oblastima biće podržani iz nacionalnog budžeta i donatorskim sredstvima.

12) Otvaranje radnih mesta u ruralnom okruženju

Bez otvaranja novih radnih mesta nije moguće postići održivi razvoj sela, a tako i neophodne strukturne promene. Iz tog razloga se izbor mera IPARD II programa u velikoj meri svodi na one koje mogu direktno da doprinesu stvaranju novih radnih mesta, kao što su "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava", "Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva", i "Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja". Usled razlike u ograničenjima i veličini korisnika, NPRR će se više koncentrisati na zadržavanje postojećih radnih mesta, nego na stvaranje novih i na pripreme za dalji razvoj gazdinstava.

13) Poboljšanje kapaciteta lokalnih zainteresovanih strana sa ciljem uvođenja LEADER pristupa

Na lokalnom i regionalnom nivou uspostavljeno je 24 potencijalna LAG, podržanih sa 605 tematskih akcionih grupa. Ostvaren je veliki napredak u razvoju civilnog društva i društvenog dijaloga u okviru ruralnog stanovništva Republike Srbije i omogućavanju dobrog upravljanja kroz lokalna partnerstva, kao i u podsticanju zapošljavanja i razvoju ljudskog kapitala. Ovakvim pristupom integrisanog teritorijalnog razvoja na "lokalnom" nivou, bolje je zagarantovan uravnotežen teritorijalni razvoj ruralnih područja, što je jedan od sveobuhvatnih ciljeva politike ruralnog razvoja. Radi postizanja sveobuhvatnije pokrivenosti teritorije LAG i finansiranja prvih projekata, navedenih kao prioritetnih u SLR, planirano je uvođenje IPARD mere "Implementacija lokalnih razvojnih strategija - LEADER pristup" u drugoj fazi uvođenja IPARD II programa. Mere TP i NPRR će se koristiti da bi se obezbedilo stvaranje partnerstava i razvijanje sposobnosti potencijalnih lokalnih akcionih grupa za izradu i implementaciju SLR.

6.2.2. Pregled glavnih potreba ruralnog razvoja i operativnih mera

Rezime strategije u okviru IPARD II programa

U skladu sa strateškim ciljevima NARDS za period od 2014-2024. godine zasnovanim na sveobuhvatnoj SWOT analizi i utvrđenim potrebama, a u skladu sa IPA II prioritetima, intervencije IPARD II programa u Republici Srbiji će se koncentrisati na sledeće ciljeve:

- 1) podršku konkurentnosti poljoprivredno-prehrambenog sektora, usklađivanje sa veterinarskim i fitosanitarnim, ekološkim i standardima bezbednosti hrane EU, kao i restrukturiranje i modernizaciju sektora;
- 2) doprinos razvoju održivih praksi upravljanja zemljištem podržavajući organsku proizvodnju i druge agroekološke prakse;

3) doprinos održivom ruralnom razvoju kroz podršku diverzifikaciji ekonomskih aktivnosti i jačanje LEADER pristupa;

4) podršku za efikasno sprovođenje Programa, za praćenje, procenu i promociju u okviru mere "Tehnička pomoć".

Pod IPARD II programom EU dostupno je 11 mera koje pružaju sredstva za različite intervencije i ciljne grupe. Izabrano je šest mera koje će biti uključene u IPARD II program za period od 2014-2020. godine.

Izbor mera koje treba uključiti u IPARD II program za period od 2014-2020. godine zasnovan je na sektorskim analizama prioriternih sektora u okviru poljoprivrede i prehrambene industrije, na proceni potreba i potencijala za diverzifikaciju ruralne ekonomije i analizi stanja životne sredine.

Poljoprivredno-prehrambeni sektor suočava se sa velikim izazovima u smislu uspešnog restruktuiranja, uvođenja standarda EU i povećanja produktivnosti i konkurentnosti. Proces usklađivanja državnog zakonodavstva sa *acquis communautaire* i postepeno usklađivanje sa standardima EU u oblasti bezbednosti hrane, higijene, dobrobiti životinja i životne sredine, zahteva značajno investiranje u modernizaciju postrojenja uz unapređenje znanja i veština radne snage.

Najvažniji izazov za poljoprivrednike je unapređenje stanja u primarnom sektoru, a za preduzeća u preradi i prodaji. Zbog toga je, iz ukupnog budžeta za period od 2014-2020. godine planirano oko 44% sredstava za meru "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava" i oko 35% sredstava za meru "Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva". U tom kontekstu, sektor će doživeti napredak naročito u oblasti konkurentnosti, standarda kvaliteta i unapređenja životne sredine, modernizacije proizvodnje i prerade i stabilizacije prihoda u poljoprivredi. Uspešan razvoj konkurentnog poljoprivredno-prehrambenog sektora važan je za održivi razvoj ruralnih područja. Unapređenje uticaja na stanje životne sredine poljoprivredno-prehrambenog sektora takođe, je važan za životnu sredinu i očuvanje biološke raznovrsnosti. Stoga, podrška poljoprivredno - prehrambenog sektora će doprineti razvoju ruralne ekonomije i poboljšanju životne sredine, kao i ublažavanju klimatskih promena, što je jedan od strateških ciljeva IPA.

Sa budžetom od oko 10% sredstava za meru "Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja" kroz podršku investiranja u ruralni turizam dovešće do stabilizacije dohotka u ruralnim područjima, kako za porodice poljoprivrednika, tako i za ostalo stanovništvo u ruralnim područjima. LEADER pristup ("Sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja - LEADER pristup") će sa sprovođenjem započeti kasnije, sa ukupnim budžetom od oko 3% sredstava. LEADER pristup u Republici Srbiji će na početku, biti podržan u okviru mere "Tehnička pomoć" za sticanje veština potencijalne lokalne akcione grupe i izradu strategije lokalnog razvoja.

Sveobuhvatan cilj agroekološko-klimatskih mera i mere organske proizvodnje povezan je sa uvođenjem pilot projekata za razvoj poljoprivrednih metoda usklađenih sa zaštitom i očuvanjem životne sredine. Imajući u vidu složenost pripreme tih mera i mehanizme neophodne za njihovo sprovođenje, planirano je da se "Agroekološko-klimatske mere i mera organske proizvodnje" uvedu u kasnijoj fazi programa. Do tada, ova mera će biti u procesu izrade uz podršku IPA 2012 projekta tehničke pomoći. Budžet planiran za ovu meru iznosi oko 5% sredstava.

Oko 3% sredstava ukupnog budžeta dodeljeno je meri "Tehnička pomoć". Ova mera će podržavati upravljanje IPARD II programom, tako što će pomoći UT da osnuje sistem za praćenje i procenu, komunikaciju i promociju i rad Odbora za praćenje IPARD II programa. Ova mera će podržati sticanje znanja potencijalnih LAG, dalje unapređenje nacionalne ruralne mreže, obučavanje UT i sprovođenje politike ruralnog razvoja.

Deo koji se odnosi na utvrđene potrebe poljoprivredno-prehrambenog sektora i ruralnog stanovništva (potrebe za stručnim obučavanjem, bolji seoski putevi itd.) vršiće se izvan IPARD II programa preko drugih oblasti politika, nacionalnih programa, kao i donatorskih projekata, na način prikazan u Tabeli 23.

Tabela 23: Zbirna tabela koja pokazuje glavne ruralne razvojne potrebe i mere za rad

Identifikovane potrebe	IPARD mere	IPA	Drugi donator	Državno
Potreba 1: Povećanje konkurentnosti poljoprivrednog sektora	"Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava"	P		P
Potreba 2: Nadgradnja sektora za proizvodnju do postizanja standarda EU	"Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva"	P		P
Potreba 3: Diverzifikacija aktivnosti i izvora prihoda u ruralnim područjima	"Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja"		P	
Potreba 4: Razvoj sektora nepoljoprivredne ruralne ekonomije	"Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja"		P	P
Potreba 5: Bolji kvalitet stručnih obuka i informativnih usluga za poljoprivrednike i mala lokalna preduzeća			P	P
Potreba 6: Bolje upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa	Doprinos kroz mere "Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva", "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava", "Agroekološko-klimatske mere i mera organske proizvodnje", "Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja"	P	P	P
Potreba 7: Održavanje biološke raznovrsnosti i ekološke vrednosti poljoprivrednih zona i poljoprivrednih sistema, kao i održavanje kvaliteta vodnih resursa	"Agro-ekološko-klimatske mere i mera organske proizvodnje" Doprinos kroz mere "Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i prodaje poljoprivrednih i ribljih proizvoda" i "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava"	P	P	P
Potreba 8: Promovisanje održivog upravljanja šumama (OUŠ), unapređenje pristupačnosti šuma i dostupnost dobrih ekoloških tehnologija u sektoru šumarstva		P	P	P

Potreba 9: Održavanje niskog nivoa EGS iz poljoprivrednog sektora i ruralnog područja i podrška za prelazak na ekonomiju sa niskom emisijom ugljenika	Doprinos kroz mere "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava", "Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva", - "Agroekološko-klimatske mere i mera organske proizvodnje"	P	P	P
Potreba 10: Smanjenje stepena siromaštva i rizika od socijalne isključenosti	Doprinos kroz mere "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava" i "Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva", "Agroekološka mera", "Sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja - LEADER pristup"	P	P	P
Potreba 11: Bolja osnovna infrastruktura i usluge u ruralnim područjima		P	P	P
Potreba 12: Otvaranje radnih mesta u ruralnom okruženju	Doprinos kroz mere "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava" i "Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva", "Agroekološka mera", "Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja", "Sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja - LEADER pristup"	P	P	P
Potreba 13: Poboljšanje kapaciteta lokalnih zainteresovanih strana sa ciljem uvođenja LEADER pristupa	"Sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja - LEADER pristup" "Mera tehničke podrške"		P	

6.3. USKLAĐENOST IZMEĐU PREDLOŽENE IPARD INTERVENCIJE I SZK

Prioriteti finansijske pomoći EU Republici Srbiji na putu ka pridruživanju, za period od 2014-2020. godine, definiše SZK. On prenosi političke prioritete definisane strategijom za proširenje i najnovijim godišnjim Izveštajima o napretku, na ključne oblasti za korišćenje finansijske podrške koje vode ka ispunjenju kriterijuma za pridruživanje.

Razvoj poljoprivrede i ruralni razvoj su ključne oblasti politike koje će podržati projekat IPA II u periodu od 2014-2020. godine.

Cilj pomoći EU je da podrži usklađivanje poljoprivredne politike sa ZPP, da doprinese stvaranju konkurentnog, održivog i efikasnog poljoprivrednog sektora, održavajući ruralne zajednice živim i da poboljša bezbednost hrane, veterinarske i fitosanitarne propise, kao i zdravlje životinja i biljaka. Očekuju se sledeći rezultati:

1) poljoprivredna politika Republike Srbije se postepeno usklađuje sa pravnim tekovinama EU, uključujući uspostavljanje strukture i sistema neophodnih za sprovođenje ZPP;

- 2) konkurentnost poljoprivrednog sektora Republike Srbije je unapređena kroz modernizaciju poljoprivredno-prehrambenih objekata, kako bi se ispunili ekološki, standardi bezbednosti hrane i drugi odgovarajući standardi;
- 3) teritorijalni razvoj je uravnotežen u ruralnim područjima, uključujući diverzifikaciju ekonomskih aktivnosti i investiranje u ruralnu infrastrukturu;
- 4) bezbednost hrane je poboljšana u skladu sa standardima EU;
- 5) veterinarske i fitosanitarne usluge i kontrole sprovode se u skladu sa zahtevima EU i
- 6) zdravlje životinja je poboljšano kroz iskorenjivanje bolesti i/ili bolju kontrolu bruceloze, leukoze i tuberkuloze goveda, besnila i klasične kuge svinja.

Podrška će biti obezbeđena za sprovođenje nove strategije poljoprivrednog sektora, zakonodavnih reformi i strukturnog prilagođavanja neophodnog da bi Republika Srbija preuzela obaveze članstva u EU, za mere koje omogućavaju rast i razvoj u poljoprivrednoj proizvodnji i preradi i koje imaju za cilj obezbeđivanje konkurentnog, održivog i efikasnog poljoprivrednog sektora. Aktivnosti izgradnje kapaciteta će doprineti prilagođavanju politike podrške poljoprivrednicima u skladu sa principima ZPP. Takođe, podrška će biti obezbeđena za uspostavljanje struktura i sistema neophodnih za sprovođenje ZPP.

IPA pomoć će biti obezbeđena u okviru dve linije: institucionalne i linije za izgradnju kapaciteta, u okviru sedmogodišnjeg programa ruralnog razvoja (IPARD).

IPARD II program, uz odabrane mere, pružiće, pre svega, investicionu podršku za jačanje konkurentnosti poljoprivredno-prehrambenog sektora i svojim postepenim prilagođavanjem standardima EU za higijenu, bezbednost hrane, veterinarskim i ekološkim standardima, doprineće promenama u ruralnoj ekonomiji. Štaviše, podrška za agroekološke šeme i podrška lokalnim inicijativama biće ostvarene kroz IPARD II program. IPARD II program će ojačati kapacitete odgovarajućih struktura za upravljanje fondovima EU da bi mogao efikasno da upravlja programom i da ga sprovodi u skladu sa zahtevima EU. Institucionalni kapaciteti MPŠV i povezane organizacije poput PSSS biće ojačani kako bi se izvršila priprema za pristup podršci EU.

Prioriteti IPARD II programa su u potpunosti usklađeni sa IPA SZK za Republiku Srbiju, što se ogleda u finansijskoj težini dodeljenoj merama i selekciji prioritetnih područja za intervenciju. Priprema oba dokumenta organizovana je u bliskoj međuministarskoj koordinaciji i uz konsultovanje najznačajnijih zainteresovanih strana, uz korišćenje pripremljenih sektorskih analiza.

Osim toga, kao što je navedeno u SZK, Republika Srbija učestvuje u Dunavskoj strategiji EU i Strategiji za Jadransko-jonski region (EUSAIR), koje predstavljaju makro-regionalne strategije sa ciljem poboljšanja saradnje, društveno-ekonomskog razvoja i teritorijalne ujednačenosti između zemalja članica EU i zemalja koje nisu u sastavu EU u datim regionima. Strategije se odnose na bolju zaštitu životne sredine, aktivnosti održivog turizma, kao i na mere za društveno-ekonomski razvoj u okviru specifičnog geografskog konteksta. Makro-regionalne strategije podržavaju usklađenost propisa i stoga, olakšavaju IPARD intervencije.

6.4. TABELA KOJA POKAZUJE LOGIKU INTERVENCIJA I ODABRANE MERE

Mera	Kvantifikovani ciljevi		Programski ciljevi (ukupno kao kombinacija pokazatelja na nivou mere)
Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava	Broj podržanih projekata	900	Broj projekata koji su dobili IPA podršku u poljoprivredno-prehrambenom sektoru i ruralnom razvoju: 1.410 Ukupan iznos investicija dobijenih kroz IPA za poljoprivredno-prehrambeni sektor i ruralni razvoj (EUR): 396.679.342,17 Broj preduzeća koja sprovode projekte za modernizaciju u poljoprivredno-prehrambenom sektoru: 960
	Broj gazdinstava koja sprovode projekte za modernizaciju	750	
	Broj gazdinstava koja uvode standarde EU	475	
	Broj gazdinstava koja investiraju u proizvodnju obnovljive energije	60	
	Broj gazdinstava koja ulažu u upravljanje stočarstvom u pogledu smanjenja N20 i emisije metana (odlaganje stajnjaka)	120	
	Ukupna podržana investiranja u fizički kapital po gazdinstvu (EUR)	213.364.073,42	
Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva	Broj podržanih projekata	210	Broj preduzeća koja sprovode projekte za modernizaciju u poljoprivredno-prehrambenom sektoru: 960 Broj preduzeća koja progresivno napreduju ka standardima EU: 685
	Broj preduzeća koja sprovode projekte za modernizaciju	210	
	Broj preduzeća koja uvode standarde EU	210	
	Broj preduzeća koja investiraju u proizvodnju obnovljive energije	21	
	Ukupna podržana investiranja u fizički kapital po preduzeću (EUR)	129.571.679,01	
	Broj novostvorenih radnih mesta (bruto)	120	
Agro-ekološko-klimatske mere i mera organske proizvodnje	Broj ugovora	0	Broj ostvarenih novostvorenih radnih mesta (bruto): 180 Broj korisnika koji ulažu u promovisanje resursne efikasnosti i podržavaju napredak ka niskoj emisiji ugljenika, kao i ekonomiju otpornu na klimatske promene u poljoprivrednom, prehrambenom i sektoru za šumarstvo: 231"
	Poljoprivredno zemljište (ha) pod ekološkim ugovorima	0	
	Broj podržanih tipova aktivnosti	0	
	Ukupna površina prema vrsti, po tipu aktivnosti (organska poljoprivreda)	0	
	Broj podržanih gazdinstava koja se bave organskom poljoprivrednom proizvodnjom	0	
	Broj podržanih projekata	300	

Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja	Broj poljoprivrednih gazdinstava/preduzeća koja razvijaju dodatne ili diverzifikovane izvore prihoda u ruralnim područjima	150	
	Broj korisnika koji investiraju u obnovljivu energiju	30	
	Ukupna podržana investiranja u fizički kapital po korisniku (EUR)	53.743.589,74	
	Broj novostvorenih radnih mesta (bruto)	60	
Sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja - LEADER pristup	Broj LAG koje posluju u ruralnim područjima	0	
	Stanovništvo koje pokrivaju LAG	0	
	Broj novostvorenih radnih mesta (bruto)	0	
	Broj predloženih projekata	0	
	Broj malih projekata	0	
Tehnička pomoć	Broj promotivnih materijala za opšte informisanje svih zainteresovanih strana (leci, brošure i sl)	530	
	Broj promotivnih kampanja	8	
	Broj radionica, konferencija, seminara	16	
	Broj podržanih angažovanja stručnjaka	2	
	Broj sastanaka Odbora za praćenje	12	
	Broj studija o izradi i sprovođenju programskih mera	4	
	Broj podržanih aktivnosti ruralnog umrežavanja	2	
	Broj potencijalnih podržanih LAG grupa	4	

6.5. CILJEVI IPARD PROGRAMA

Pomoć IPA II u okviru programa ruralnog razvoja u oblasti politike poljoprivrede i ruralnog razvoja biće obezbeđena na osnovu relevantnih prioriteta navedenih u nacionalnim strateškim dokumentima, kroz unapred definisan skup mera dalje naveden u Sektorskom sporazumu. Implementacija će se realizovati kroz višegodišnje programe ruralnog razvoja sa razdvajanjem obaveza u skladu sa članom

189. (3) Finansijske uredbe, koji su sačinjeni na nacionalnom nivou i pokrivaju celi period sprovođenja IPA II.

Pomoć u okviru IPARD programa će doprineti postizanju sledećih ciljeva:

(a) U pogledu prioriteta Unije za ruralni razvoj, putem razvoja ljudskog i fizičkog kapitala, povećanje bezbednosti hrane od strane korisnika IPA II i sposobnosti poljoprivredno-prehrambenog sektora da se nosi sa pritiskom konkurencije, kao i postepeno usklađivanje sektora sa standardima Unije, naročito sa onima koji se tiču higijene i zaštite životne sredine, uz istovremenu brigu o uravnoteženom teritorijalnom razvoju ruralnih područja.

(b) Usmeravanje investicione podrške kroz sistem upravljanja i kontrole koji je u skladu sa dobrim standardima upravljanja moderne javne uprave i gde relevantne državne strukture primenjuju standarde jednake onima koji se primenjuju u sličnim organizacijama u zemljama članicama Evropske unije.

VII SVEOBUHVAATNA FINANSIJSKA TABELA

7.1. MAKSIMALAN INDIKATIVNI DOPRINOS EU ZA IPARD FONDOME U EUR¹⁰, 2014-2020. GODINE

Godina	2014	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2014 - 2020.
Ukupno (EUR)	-	15.000.000	20.000.000	21.303.212,67	30.000.000	40.000.000	45.000.000	171.303.212,67

¹⁰ Doprinosi su indikativni pošto se iznosi definišu na godišnjem nivou u okviru budžeta EU.

7.2. FINANSIJSKI PLAN PREMA MERI U EUR, 2014-2020. GODINE

Mera	Ukupna javna pomoć (EUR)	Doprinos EU (EUR)	Doprinos EU procenat (%)	Nacionalni doprinos (EUR)	Nacionalni doprinos stopa (%)
Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava	128.018.444,05	96.013.833,04	75	32.004.611,01	25
Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih i proizvoda ribarstva	64.785.839,51	48.589.379,63	75	16.196.459,88	25
Agro-ekološko-klimatske mere i mera organske proizvodnje	0	0	85	0	15

Sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja - LEADER pristup	0	0	90	0	10
Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja	34.933.333,33	26.200.000	75	8.733.333,33	25
Tehnička pomoć	588.235,29	500.000	85	88.235,29	15
Ukupno	228.325.852,19	171.303.212,67		57.022.639,52	

7.3. ANALIZA BUDŽETA PO MERAMA 2014-2020. GODINE

Mera	Ukupna javna pomoć (EUR)	Privatni doprinos (EUR)	Ukupni rashodi (EUR)
Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava	128.018.444,05	85.345.629,37	213.364.073,42
Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva	64.785.839,51	64.785.839,51	129.571.679,01
Agro-ekološko-klimatske mere i mera organske proizvodnje	0	-	0
Sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja - LEADER pristup	0	-	0
Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja	34.933.333,33	18.810.256,41	53.743.589,74
Tehnička pomoć	588.235,29	-	588.235,29
Ukupno	228.325.852,19	168.941.725,29	397.267.577,47

7.4. ANALIZA BUDŽETA PO MERAMA 2014-2020. GODINE

Mera	Doprinos EU (EUR)							
	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2014- 2020. (EUR)
Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava	-	7.535.248	9.900.325	9.663.583,04	12.199.743	18.902.434	37.812.500	96.013.833,04
Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i prodaje	-	7.464.752	10.099.675	7.952.129,63	9.162.757	13.910.066	-	48.589.379,63

poljoprivrednih i ribljih proizvoda								
Agro-ekološko-klimatske mere i mere organske proizvodnje	-	-	-	-	-	-	-	0
Sprovođenje lokalnih razvojnih strategija - LEADER pristup	-	-	-	-	-	-	-	0
Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja	-	-	-	3.687.500	8.637.500	7.187.500	6.687.500	26.200.000
Tehnička podrška	-	-	-	-	-	-	500.000	500.000
Ukupno	-	15.000.000	20.000.000	21.303.212,67	30.000.000	40.000.000	45.000.000	171.303.212,67

7.5. PROCENAT DOPRINOSA EU PO MERAMA 2014-2020. GODINE

Mera	Doprinos EU (%)						
	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava	-	50,23	49,50	45,36	40,67	47,26	84,03
Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva	-	49,77	50,50	37,33	30,54	34,77	-
Agro-ekološko-klimatske mere i mera organske proizvodnje	-	-	-	-	-	-	-
Sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja - LEADER pristup	-	-	-	-	-	-	-
Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja	-	-	-	17,31	28,79	17,97	14,86
Tehnička pomoć	-	-	-	-	-	-	1,11
Ukupno (%)	-	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

VIII OPIS ODABRANIH MERA

8.1. ZAHTEVI KOJI SE ODNOSU NA SVE MERE

Opšti zahtevi obuhvataju: minimalne nacionalne standarde, relevantne nacionalne propise, osnov za izbor mera, kao i mogućnost njihove provere i kontrole.

8.1.1. Minimalni nacionalni standardi i državni propisi od značaja za program

Primenljivi nacionalni standardi i propisi navedeni su u Prilogu 3. Minimalni nacionalni standardi, koji je odštampan uz ovaj program i čini njegov sastavni deo. Korisnici IPARD II programa treba da ispune relevantne nacionalne standarde u pogledu registracije poljoprivrednog gazdinstva, dobrobiti životinja i zaštite životne sredine, zdravstvene bezbednosti hrane i hrane za životinje, kao i načina obeležavanja i registrovanja životinja.

Poljoprivrednici bi trebalo da budu upoznati sa zahtevima koje treba da ispoštuju na čitavom gazdinstvu na dan prijavljivanja, a zatim, pre konačne isplate odobrene investicije.

8.1.2. Opšti kriterijumi prihvatljivosti primenljivi na sve ili na neke od mera

8.1.2.1. Prihvatljivi troškovi

U skladu sa čl. 29. i 31. OS i članom 33. tačka 5) SS, prihvatljivi troškovi ograničeni su na:

- a) izgradnju ili unapređenje nepokretne imovine do njene tržišne vrednosti;
- b) kupovinu novih mašina i opreme, uključujući kompjuterske programe, do iznosa njihove tržišne vrednosti;
- v) opšte troškove u vezi sa troškovima koji se odnose na tač. a) i b) ovog stava, kao što su naknade za arhitekte, inženjere i druge konsultantske naknade, studije izvodljivosti, koji će biti prihvatljivi do 12% iznosa troškova koji se odnose na navedene tačke prema sledećim uslovima:
 - 1) prihvatljiv iznos opštih troškova ne treba da prelazi razuman trošak definisan u skladu sa članom 11. tačka 2) podtačka (đ) i članom 11. tačka 3) podtačka (g) SS,
 - 2) za projekte sa prihvatljivim troškovima investicija iz tač. a) i b) većim od 3.000.000 evra, troškovi pripreme biznis plana ne mogu biti veći od 3% prihvatljivih troškova ovih investicija,
 - 3) za projekte sa prihvatljivim troškovima investicija iz tač. a) i b) u iznosu od najmanje 1.000.000 evra i ne većem od 3.000.000 evra, troškovi pripreme biznis plana ne mogu biti veći od 4% prihvatljivih troškova ovih investicija,
 - 4) za projekte sa prihvatljivim troškovima investicija iz tač. a) i b) u iznosu manjem od 1.000.000 evra, troškovi pripreme biznis plana ne mogu biti veći od 5% prihvatljivih troškova ovih investicija.

Detaljnije odredbe u vezi sa maksimalnim prihvatljivim iznosom iz ovog pododeljka po meri i sektoru date su u okviru teksta odgovarajuće mere u narednim poglavljima.

U skladu sa članom 31. stav 1) tačka (b) OS i članom 33. tačka 6) SS, investicioni projekti će ostati prihvatljivi za finansiranje od strane EU pod uslovom da, tokom pet godina od konačne isplate od strane IPARD Agencije, ne pretrpe suštinske promene. Suštinske promene projekta su one koje za rezultat imaju:

- 1) prekid ili izmeštanje neke proizvodne aktivnosti izvan oblasti koje su obuhvaćene IPARD II programom,
- 2) promene u vlasništvu komponente infrastrukture koja daje preduzeću ili javnom organu neopravdanu prednost ili
- 3) suštinske izmene koje utiču na prirodu, ciljeve ili uslove sprovođenja projekta koje rezultiraju izmenom njegovih polaznih ciljeva.

g) (*brisana*)

8.1.2.2. Pravila o poreklu prihvatljivih troškova

U skladu sa članom 19. tačka 1) OS, sva roba kupljena po osnovu ugovora o nabavci ili u skladu sa ugovorom o donaciji, koje finansira ovaj program treba da potiče iz jedne od sledećih prihvatljivih zemalja:

- a) države članice EU, korisnice IPA II, ugovorne strane Sporazuma o evropskom ekonomskom prostoru i partnerske države obuhvaćene Instrumentom za evropsku susedsku politiku i
- b) države za koje EK utvrdi recipročni pristup spoljnoj pomoći. Recipročni pristup može biti dodeljen, na ograničen period od najmanje jedne godine, kada država odobri učešće pod jednakim uslovima subjektima iz Unije i iz drugih država koje se smatraju prihvatljivim u okviru IPA II. Pre nego što odluči o recipročnom pristupu i njegovom trajanju, EK se konsultuje sa korisnikom IPA II. Međutim, roba može imati poreklo iz bilo koje druge države kada je vrednost robe koja se nabavlja niža od minimalnog iznosa za sprovođenje konkurentnog pregovaračkog postupka. U ove svrhe, termin "poreklo" je definisan u čl. 23. i 24. Uredbe Saveta (EEZ) broj 2913/92 od 12. oktobra 1992. godine, koja uspostavlja Carinski zakon EU i druge propise Zajednice koje regulišu nepreferencijalno poreklo.

8.1.2.3. Neprihvatljivi troškovi

U skladu sa članom 33. tačka 3) SS, sledeći troškovi neće biti prihvatljivi u okviru IPARD II programa:

- 1) porezi, uključujući PDV;
- 2) carine i uvozne dažbine ili neke druge dažbine;
- 3) kupovina, zakup ili lizing zemljišta i postojećih objekata, bez obzira na to da li će lizing rezultirati promenom vlasništva, osim ako odredbama IPARD II programa nije drugačije određeno;
- 4) kazne, finansijski penali i troškovi parničenja;
- 5) troškovi poslovanja, osim kada je to opravdano prirodom mere IPARD II programa;
- 6) polovna mehanizacija i oprema;
- 7) bankarski troškovi, troškovi garancija i slični troškovi;
- 8) troškovi konverzije, troškovi i gubici u pogledu kursne razlike u vezi sa IPARD namenskim računom, kao i drugi čisto finansijski troškovi;
- 9) doprinosi u naturi;

10) kupovina poljoprivrednih proizvodnih prava, životinja, jednogodišnjih biljaka i njihova sadnja;

11) bilo kakvi troškovi održavanja, amortizacije ili zakupa, osim u slučajevima kada to opravdava priroda mere IPARD II programa;

12) bilo kakav trošak i bilo kakva plaćanja nastala od strane državne administracije prilikom upravljanja i sprovođenja pomoći, odnosno troškovi upravljanja i operativne strukture i posebno, režijski troškovi, troškovi zakupnine i plate za zaposlene u okviru aktivnosti upravljanja, sprovođenja, praćenja i kontrole, osim u slučajevima kada to opravdava priroda mere IPARD II programa.

U skladu sa članom 33. tačka 4) SS, osim ukoliko EK jasno i izričito ne odluči drugačije, takođe, sledeći troškovi se smatraju neprihvatljivim:

1) troškovi projekata koji su, pre završetka, naplaćeni korisnicima ili učesnicima, osim ukoliko primljene nadoknade nisu oduzete od troškova koji se potražuju;

2) promotivni troškovi, osim onih koji su od zajedničkog interesa;

3) troškovi korisnika, koji u strukturi vlasništva ima više od 25% javnog kapitala, osim ukoliko EK drugačije ne odluči u specifičnom slučaju na osnovu opravdanog zahteva podnetog od strane vlasti Republike Srbije. EK će o tome odlučiti u roku od tri meseca nakon prijema zahteva. Izuzeće nije primenljivo na infrastrukturne troškove, *LEADER* pristup ili ljudski kapital.

8.1.3. Mogućnost kontrole i proverljivosti mera

U skladu sa čl. 8. i 9. SS, UT na osnovu mišljenja IPARD Agencije, potvrđuje mogućnost proverljivosti i kontrole mera.

Mogućnost kontrole i proverljivosti mera biće osigurani na sledeći način:

1) definisanjem i primenom jasnih, transparentnih i nediskriminišućih kriterijuma prihvatljivosti i selekcije;

2) kriterijumima selekcije koji imaju za cilj da osiguraju podjednak tretman podnosilaca prijave, bolju iskorišćenost finansijskih sredstava i odabir mera u skladu sa definisanim prioritetima Programa. Prilikom definisanja kriterijuma selekcije, treba uzeti u obzir princip proporcionalnosti u zavisnosti od veličine podrške. Proces selekcije je zasnovan na prethodno definisanim i objavljenim kriterijumima sa transparentnim i dokumentovanim procedurama (revizorski izveštaj) i administrativnim kapacitetima, koje omogućavaju usklađenost sa principima dobrog finansijskog upravljanja, a uključuje selekciju prijave, administrativnu kontrolu i kontrolu prihvatljivosti troškova na licu mesta, proveru usklađenosti sa principom vrednost za novac i propisima za javne nabavke, kao i adekvatnim IT sistemima. Uspostavljen je odgovarajući sistem procene prijave zasnovan na bazi referentnih cena i korišćenju "standardnih troškova". Ispravno vođenje dokumentacije i provera dokumenata - od korisnika će se zahtevati da vode evidenciju o poslovanju, fakturama, kao i računovodstvenu evidenciju. Naknadne *Ex-post* provere aktivnosti u vezi sa investicijom se sprovode radi provere poštovanja obaveza navedenih u IPARD II programu. Naknadne *Ex-post* provere se vrše u roku od pet godina od dana konačne isplate korisniku. Sve investicije će se proveravati na osnovu analize rizika i finansijskog uticaja koje imaju različite radnje ili mere.

Rizik nastanka grešaka će biti umanjen uz pomoć sledećih mera:

1) dobro uspostavljenog sistema interne kontrole, koji garantuje da se kontrole opisane u procedurama zaista primenjuju na način na koji su akreditovane, a supervizori nadgledaju funkcionisanje kontrole;

2) objavljivanja i diseminacije pratećih dokumenata za potencijalne korisnike, koji jasno opisuju kriterijume prihvatljivosti, uslove konkursa, kriterijume selekcije, pravila sprovođenja projekata i pripremu zahteva za isplatu;

3) obuka i objavljivanje vodiča za korisnike po pitanju prihvatljivosti, sprovođenja i pripreme zahteva za isplatu;

4) redovnih obuka zaposlenih u IPARD Agenciji, kao i tehničkih tela o procedurama za verifikaciju prihvatljivosti podnosilaca prijave, prijava i zahteva za isplatu, prepoznavanju i sprečavanju nepravilnosti.

8.1.4. Odabir mera

Odabir mera je sproveden na sledeći način:

1) kriterijumi prihvatljivosti ograničavaju podršku na prioritetne sektore i ciljne grupe. Ciljne grupe se određuju na osnovu: potrebe dostizanja standarda EU, nivoa proizvodnje, održivosti proizvodnje i veličine korisnika;

2) kriterijumi selekcije usmeravaju podršku ka ispunjavanju prioriteta IPARD II programa i ciljeva mera.

8.1.5. Paket mera

Sprovođenje mera počće nakon što se izvrši poveravanje poslova implementacije budžeta i to u tri faze. Imajući u vidu uslove neophodne za sprovođenje IPARD II programa, potrebe za izgradnjom kapaciteta operativnih struktura, kao i stečeno iskustvo u sprovođenju nacionalnih šema podrške, odlučeno je da se u prvoj fazi sprovode mere podrške investicijama.

Stoga će IPARD II program u Republici Srbiji početi sprovođenjem dve mere, i to:

1) investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava;

2) investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva.

Druga faza u sprovođenju mera IPARD II programa u Republici Srbiji uključice sledeće mere:

1) diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja;

2) tehnička pomoć.

Mere čije se sprovođenje priprema u trećoj fazi su:

1) sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja - *LEADER* pristup;

2) agroekološko-klimatske mere i mera organske proizvodnje.

8.2. INVESTICIJE U FIZIČKU IMOVINU POLJOPRIVREDNIH GAZDINSTAVA

8.2.1. Pravni osnov

- 1) Član 2. tačka 1) IPA Uredbe (EU) br. 236/2014 Evropskog parlamenta i Saveta od 11. marta 2014. godine kojom su propisana zajednička pravila i procedure za sprovođenje instrumenata Unije za finansiranje aktivnosti izvan Unije;
- 2) Član 27. tačka 1) podtačka (1) SS;
- 3) Prilog 4 SS.

8.2.2. Obrazloženje

U skladu sa analizama u Glavi III, trenutno stanje tehničke opremljenosti poljoprivredno-prehrambenog sektora je takvo da zahteva značajna ulaganja u cilju jačanja proizvodnog lanca. Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja predviđa davanje podrške korisnicima u cilju povećanja produktivnosti i konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje.

Investicije u fizičku imovinu će kroz tehnološka poboljšanja dovesti do povećanja produktivnosti i konkurentnosti poljoprivrednih gazdinstava. Pored toga, gazdinstva će se, pre svega, uskladiti sa setom nacionalnih standarda i na kraju sa standardima EU po pitanju zaštite životne sredine i dobrobiti životinja.

Kroz podršku za nabavku nove mehanizacije i tehnologije, ova mera će takođe doprineti ublažavanju uticaja poljoprivrednog sektora na klimatske promene.

Investicije u obnovljive izvore energije na poljoprivrednim gazdinstvima bi mogle značajno da doprinesu ublažavanju siromaštva kroz smanjenje troškova za struju. Manji računi za struju ostavljaju veći raspoloživi prihod za gazdinstva, pojedince i pravna lica. Takođe, investicije u energetske efikasnost su važan deo vladinih strategija za povećanje zelene proizvodnje koja dovodi do smanjenja emisija GSB i ublažavanja klimatskih promena.

Pregled po sektorima

Sektor 1: Mleko

Sektor se suočava sa sledećim specifičnim problemima koji se tiču procesa proizvodnje i marketinga (analiza sektora u Glavi III):

- 1) osnovni problem je nizak nivo kvaliteta proizvedenog mleka i niska mlečnost krava, što vodi ka neprofitabilnom poslovanju, mali obim proizvodnje;
- 2) veće farme se suočavaju sa lošom tehnologijom ishrane životinja, nedostatkom naprednog genetičkog potencijala i lošim uslovima držanja stoke;
- 3) sledeći značajan problem je uvođenje pravilnog načina skladištenja i pravilne distribucije tečnog i čvrstog stajnjaka. Ove investicije predstavljaju značajan investicioni trošak za gazdinstva srednje veličine, ali su veoma važne za zdravlje životinja i zaštitu životne sredine. Neadekvatan način skladištenja i hlađenja mleka kao i nedovoljna zastupljenost proizvoda sa dodatkom vrednošću utiču na niži nivo konkurentnosti i kvaliteta proizvoda.

Sektorom dominiraju mali proizvođači. Naturalna i polunaturalna poljoprivredna gazdinstva su dominantno zastupljena. Ulaganja u poboljšanje kvaliteta i kvantiteta mleka, kao i restrukturiranje veličine gazdinstava, uticaće na poboljšanje kvaliteta, konkurentnosti i održivosti poslovanja poljoprivrednog gazdinstva.

Sektor 2: Meso

Prema sektorskoj analizi, sektor proizvodnje mesa se suočava sa značajnim strukturnim problemima. U sektoru stočarstva dominira veliki broj gazdinstava sa niskim intenzitetom proizvodnje, koja treba da povećaju proizvodnju i poboljšaju kvalitet proizvoda.

U okviru proizvodnje crvenog mesa (goveda, ovce i koze), trendovi pokazuju pad u proizvodnji goveđeg mesa, što rezultira manjom ukupnom proizvodnjom mesa. Gazdinstva koja se bave proizvodnjom mesa nisu specijalizovana i ne koriste pravilno pašnjake (nizak kvalitet pašnjaka) i uopšte, kvalitet korišćene stočne hrane nije na odgovarajućem nivou. Drugi ključni problemi su loši uslovi skladištenja hrane za životinje i objekata za čuvanje stoke.

Pad proizvodnje crvenog mesa se delimično kompenzuje značajnim porastom proizvodnje i potrošnje živinskog mesa. Sektor govedarstva karakteriše ograničeni broj velikih tovnih farmi (uglavnom u APV) i veliki broj relativno malih mešovitih farmi koje proizvode mleko i meso.

1) potrebna je specijalizacija gazdinstava u proizvodnji mesa, sa fokusom na uzgoju svinja, goveda i ovaca.

2) mala gazdinstva treba da poboljšaju produktivnost i konzistentnost u proizvodnji prasadi u cilju unapređenja rezultata tova, kao i kvaliteta mesa.

3) velika gazdinstva i farme pilića treba da unaprede objekte za skladištenje stajnjaka, kao i mehanizaciju za rukovanje stajnjakom.

Sa stanovišta budućeg pridruživanja Republike Srbije EU, važno je podržati specijalizovan, održiv sektor kako bi se pripremio za konkurenciju na tržištu i uskladio sa standardima EU. IPARD intervencije u okviru ove mere treba da budu usmerene na pomoć sektoru za proizvodnju goveda, ovaca, koza i svinja, kako bi se uskladili sa relevantnim standardima EU, posebno onim koji se tiču dobrobiti životinja i zaštite životne sredine.

Sektor 3: Voće i povrće

Sektor proizvodnje voća i povrća karakteriše nekoliko problema koji se odnose na mala poljoprivredna gazdinstva, iako ova gazdinstva mogu imati specijalizovaniju proizvodnju voća i/ili povrća. Mali proizvođači ne stvaraju dovoljno profita zbog visokih troškova proizvodnje i veoma malih mogućnosti da utiču na cene u lancu snabdevanja hranom. Kao posledica toga, oni ne mogu dovoljno da investiraju i povećaju svoju konkurentnost, što rezultira padom u kvalitetu proizvoda i problemima u preradi. Štaviše, mladi poljoprivrednici iz ovog sektora žele da dođu do drugog, profitabilnijeg posla u obližnjim gradovima.

Takođe, očigledna je potreba da se unaprede objekti za sortiranje, pakovanje i skladištenje. Nizak stepen obrazovanja i stručne osposobljenosti stvara poteškoće u smislu pravilne upotrebe savremene opreme za proizvodnju i berbu, kao i za pravilno korišćenje inputa. Neophodno je sprečiti gubitke izazvane ranim mrazom i povećati produktivnost unapređenjem metoda navodnjavanja. Problem u lancu prerade voća i povrća je što se prerađivački kapaciteti ne snabdevaju dovoljno visoko kvalitetnim sirovinama.

Sektor 4: Ostali usevi (žitarice, uljarice, šećerna repa)

Prema analizi sektora (Glava III), prinosi useva u Republici Srbiji su znatno niži nego u većini zemalja EU, pre svega, zbog nedovoljne upotrebe mineralnih đubriva i sertifikovanog semenskog materijala. Poljoprivrednici u Republici Srbiji koriste manje od polovine potrebne količine

mineralnog đubriva u odnosu na poljoprivrednike razvijenih zemalja, uglavnom zbog nedostatka finansijskih sredstava, tehnološke zaostalosti i neefikasnog sistema transfera tehnologija. Štaviše, oprema/mehanizacija koja se koristi u ratarstvu je zastarela, naročito u pogledu zaštite životne sredine.

Imajući u vidu navedene probleme, postoji potreba da se kroz IPARD podršku utiče na povećanje prinosa i poboljšanje agro-tehnologije, kao i na modernizaciju skladišnih kapaciteta gazdinstava koja se bave ratarskom proizvodnjom.

Sektor 5: Jaja

Prema sektorskoj analizi, sektor proizvodnje jaja se suočava sa specifičnim problemom koji se odnosi na nedovoljan nivo usklađenosti sa EU zahtevima u oblasti dobrobiti životinja i standardima zaštite životne sredine. To se posebno odnosi na neophodnost:

- 1) zamene neobogaćenih kaveza obogaćenim i alternativnim načinom držanja kokošaka nosilja;
- 2) investicija u poboljšanje biosigurnosnih mera;
- 3) poboljšanja sistema klasiranja, obeležavanja, pakovanja i skladištenja jaja.

Usklađivanje zakonske regulative sa legislativom Evropske unije, proizvođačima donosi dodatne troškove vezane za dobrobit životinja, bezbednost hrane i zaštitu životne sredine. Ekonomska istraživanja su pokazala da primena zakonske regulative Evropske unije povećava troškove proizvodnje jaja u proseku za 16%, što se negativno odražava na njihovu konkurentnost.

Primena EU standarda dobrobiti životinja nakon zamene neobogaćenih kaveza posledično smanjuje broj kokošaka nosilja u postojećim objektima za 30-40%, što će dovesti do ogromnog deficita od najmanje 500.000.000 jaja na tržištu Republike Srbije.

Sektor 6: Vinogradarstvo

Na osnovu sektorske analize, sektor vinogradarstva i vinarstva se susreće sa značajnim problemima i poteškoćama u proizvodnji i prometu grožđa i vina. Osnovni problem koji utiče na slabu konkurentnost proizvođača grožđa Republike Srbije je usitnjenost vinograda (posebno u Centralnoj Srbiji) koja indukuje visoke troškove proizvodnje i time smanjuje konkurentnost vinogradara i vinara. Pored toga, prosečna površina pod vinogradima po pojedinačnom gazdinstvu je mala, odnosno nezadovoljavajuća za ostvarivanje profita koji bi se dalje ulagao u nove investicije u sektor vinogradarstva i vinarstva.

Proizvođači grožđa nisu usko specijalizovani za ovu vrstu proizvodnje, a susreću se i sa sledećim problemima:

- 1) mala mogućnost podizanja novih zasada sa sertifikovanim klonskim sadnim materijalom od autohtonih, regionalnih i domaćih stvorenih sorti vinove loze, kao i postojanje vinograda koje je neophodno restruktuirati i zameniti novim vinogradima u cilju postizanja veće konkurentnosti;
- 2) nedovoljna raznovrsnost loznih podloga u komercijalnim zasadima prilagođenih konkretnim zemljišnim karakteristikama i generalno ekološkim uslovima;
- 3) prisustvo neizlečivih bolesti u vinogradima, gde je neophodno izvršiti eradikaciju tih vinograda, odnosno konverziju sa novim vinogradima;

- 4) mali udeo modernog naslona u vinogradima, odnosno metalnih stubova kojima se smanjuju troškovi amortizacije i povećava cenovna konkurentnost proizvedenog grožđa;
- 5) slabi kapaciteti po pitanju vinogradarske mehanizacije i priključnih mašina koji bi bili odgovarajući za primenu u modernim novopodignutim zasadima sa gušćom sadnjom (većim brojem biljka po hektaru);
- 6) prisustvo "nekonkurentnih" vinograda u vinogradima velikih (bivših društvenih) sistema.

Proizvođači sadnog materijala vinove loze se susreću sa problemima nepostojanja odgovarajućih modernih objekata, mehanizacije, kao i matičnih zasada neophodnih za proizvodnju kvalitetnog klonskog sadnog materijala viših fitosanitarnih kategorija.

8.2.3. Opšti ciljevi

- 1) podržati proizvođače u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji u usklađivanju sa pravilima EU, standardima, politikama i praksama sa ciljem članstva u EU;
- 2) podržati ekonomski, socijalni i teritorijalni razvoj, sa ciljem pametnog, održivog i inkluzivnog rasta, kroz razvoj fizičkog kapitala;
- 3) odgovoriti na izazove klimatskih promena kroz promovisanje efikasne upotrebe resursa;
- 4) povećati produktivnost, kvalitet proizvoda i smanjiti troškove proizvodnje;
- 5) unaprediti konkurentnost lokalnih proizvođača i prilagoditi se zahtevima domaćeg i inostranog tržišta.

8.2.3.1. Specifični ciljevi

Mera se odnosi na sledeće sektore:

Sektor 1: Mleko

Specifični sektorski ciljevi u okviru ove mere za sektor mleka su:

- 1) da se prvenstveno pomogne malim i srednjim, ali i većim, održivim gazdinstvima koja proizvode mleko (od 20 do 300 krava), kako bi dostigli standarde u pogledu kvaliteta proizvodnje mleka, dobrobiti životinja i zaštite životne sredine, kao i da se unapredi proizvodna infrastruktura i oprema gazdinstva, u cilju dostizanja održivosti i konkurentnosti;
- 2) veća, specijalizovana gazdinstva koja proizvode mleko (više od 300 krava) podršku mogu da ostvare samo za investicije koje se odnose na skladištenje i distribuciju stajnjaka u skladu sa standardima.

Sektor 2: Meso

Specifični sektorski ciljevi u okviru ove mere za sektor mesa su:

- 1) da se prvenstveno pomogne održivim malim i srednjim gazdinstvima (20-1.000 goveda; 150-1.000 ovaca i koza; 100-10.000 svinja; 4.000-50.000 brojlera), kako bi dostigli standarde koji se odnose na dobrobit životinja i zaštitu životne sredine, kao i da unaprede proizvodnu infrastrukturu i opremu, a u cilju dostizanja održivosti i konkurentnosti na tržištu EU;

2) veća, specijalizovana gazdinstva (više od 1.000 goveda, 1.000 ovaca, 10.000 svinja i 5.000 brojlera) mogu da ostvare podršku samo za investicije koje se odnose na standarde EU u vezi sa dobrobiti životinja i skladištenjem i distribucijom stajnjaka.

Sektor 3: Voće i povrće

Specifični sektorski ciljevi u okviru mere za sektor voća i povrća su:

- 1) uspostavljanje novih proizvodnih linija i obnavljanje postojeće proizvodnje, postavljanje zaštićenog prostora;
- 2) modernizacija mašina i opreme radi smanjenja gubitaka nakon berbe i radi poboljšanja proizvodnog procesa kroz čitav proizvodni lanac;
- 3) unapređenje skladišnih kapaciteta voća, povrća i sadnica.

Sektor 4: Ostali usevi: žitarice, uljarice, šećerna repa

Specifični sektorski ciljevi u okviru ove mere su sledeći:

- 1) kupovina traktora (do 100 kW), mašina i mehanizacije (osim kombajna), kao i izgradnja i opremanje objekata za skladištenje;
- 2) izgradnja, proširenje, renoviranje, modernizacija i opremanje skladišnih kapaciteta.

Sektor 5: Jaja

Specifični sektorski ciljevi u okviru ove mere za sektor jaja su:

- 1) unapređenje konkurentnosti i produktivnosti poljoprivrednih gazdinstava, koja se bave proizvodnjom jaja (od 5.000 do 200.000 kokošaka nosilja), kroz investicije u izgradnju objekata i nabavku opreme;
- 2) dostizanje EU standarda u pogledu bezbednosti i kvaliteta jaja, dobrobiti životinja i zaštite životne sredine, kroz investicije koje se odnose na izgradnju objekata i nabavku opreme za uzgoj kokošaka nosilja, skladištenje i distribuciju stajnjaka, kao i u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora na gazdinstvu.

Sektor 6: Vinogradarstvo

Specifični sektorski ciljevi u okviru ove mere za sektor vinogradarstva su:

- 1) poboljšanje konkurentnosti proizvođača grožđa kroz podizanje novih vinograda, restruktuiranje i konverziju postojećih "nekonkurentnih" vinograda i povećanje ukupne površine pod vinogradima po gazdinstvu;
- 2) poboljšanje fitosanitarnog stanja vinograda kroz eradikaciju, odnosno konverziju vinograda;
- 3) unapređenje mehanizacije i priključnih mašina, kao i uvođenje iste prilagođene modernoj vinogradarskoj proizvodnji sa većim brojem biljaka vinove loze po hektaru;
- 4) poboljšanje skladišnih kapaciteta za stono grožđe, kao i kapaciteta za hlađenje vinskog grožđa;

- 5) povećanje površina vinograda koji se navodnjavaju i koji imaju sisteme za protivgradnu zaštitu;
- 6) povećanje površina sa vinogradima visokog kvaliteta grožđa namenjenog proizvodnji vina sa geografskim poreklom;
- 7) jačanje sistema sertifikacije i klonske selekcije sorti vinove loze i unapređenje rasadničarske proizvodnje kroz omogućavanje proizvodnje viših fitosanitarnih kategorija sadnog materijala.

8.2.4. Povezanost sa drugim IPARD i nacionalnim merama

Mera je povezana sa merom "Investicije u fizičku imovinu za preradu i marketing poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva".

Bolji uslovi prerade i marketinga vode ka unapređenju kvaliteta i bezbednosti sirovina potrebnih prerađivačkoj industriji i usklađivanju proizvodnog lanca. Otuda proizlazi da racionalna i efikasna prerada rezultira sinergetskim efektom na obe strane.

Razlika je obezbeđena definisanjem različitih tipova korisnika, te je ova mera namenjena poljoprivrednim gazdinstvima koja se bave primarnom proizvodnjom, dok su korisnici drugih mera preduzeća koja se bave preradom i marketingom.

NPRR podržaće mala poljoprivredna gazdinstva da unaprede konkurentnost poljoprivredne proizvodnje ili da se diverzifikuju ka nepoljoprivrednim aktivnostima (razgraničenja su data u Glavi X). Takođe, neka od njih treba podstaći da premaše nivo održivosti.

8.2.5. Korisnici

Korisnici ove mere su poljoprivredni proizvođači ili grupe proizvođača, fizička ili pravna lica, i druga poljoprivredna pravna lica (npr. privatna poljoprivredna preduzeća) odgovorna za finansiranje i sprovođenje investicija na poljoprivrednom gazdinstvu (kako je definisano nacionalnim propisima i koja su upisana u Registar poljoprivrednih gazdinstava).

Korisnici moraju da imaju u strukturi vlasništva manje od 25% javnog kapitala ili glasačkih prava javnih organa i da budu registrovani u Registru poljoprivrednih gazdinstava prema Zakonu o poljoprivredi i ruralnom razvoju ("Službeni glasnik RS", br. 41/09, 10/13 - dr. zakon i 101/16).

Za korisnike koji su pravna lica prihvatljiva su samo pravna lica razvrstana u mikro, mala i srednja preduzeća u skladu sa propisima kojima se uređuje računovodstvo. Nacionalna definicija mikro, malih i srednjih preduzeća data je u Prilogu 5.

8.2.6. Opšti kriterijumi prihvatljivosti

8.2.6.1. Prihvatljiva gazdinstava

Prihvatljiva gazdinstva treba da:

- 1) dokažu da, u trenutku podnošenja zahteva za odobravanje projekta, odnosno zahteva za odobravanje isplate, nemaju neizmirenih poreza ili obaveza za socijalno osiguranje prema državi;
- 2) podnesu potpisanu izjavu da ne postoji zahtev za isto ulaganje u drugim javnim fondovima;
- 3) u slučaju podnošenja zahteva za investicije, korisnik mora da ispuni sve ugovorne obaveze po osnovu ranije odobrenih investicija finansiranih od strane MPŠV;

4) u slučaju da korisnik nije vlasnik gazdinstva ili zemljišta gde se investicija sprovodi, treba da dostavi ugovor o lizingu ili zakupu. Ugovor između zainteresovanih strana treba da pokrije period od najmanje pet godina od dana konačne isplate.

8.2.6.2. Nacionalni standardi

Najkasnije do konačne isplate investicije, celo gazdinstvo mora da ispuni odgovarajuće minimalne nacionalne standarde koji su na snazi u vezi sa zaštitom životne sredine i dobrobiti životinja.

Ako su nacionalni standardi slični standardima Evropske unije, u opravdanim slučajevima, Evropska komisija može da odobri odstupanje od ovog pravila.

Ispunjenost minimalnih nacionalnih standarda kod poljoprivrednih gazdinstva do 15 ha u Sektoru voća i povrća će se proveravati samo u okviru sektora u kojem korisnik podnosi zahtev, a ne na celom poljoprivrednom gazdinstvu.

U tu svrhu, podnosilac treba da obezbedi, kao obavezan deo zahteva za konačnu isplatu, potvrdu od nacionalnih organa nadležnih za veterinu i životnu sredinu, koji potvrđuje da su svi važeći minimalni nacionalni standardi ispoštovani. Kompletan lista ovih standarda data je u Prilogu 3 i biće dostupna potencijalnim korisnicima uz konkursnu dokumentaciju.

8.2.6.3. Ekonomska održivost gazdinstva

Podnosilac prijave mora da dokaže ekonomsku održivost gazdinstva kroz biznis plan na kraju investicionog perioda. Biznis plan treba da bude u skladu sa obrascem koji priprema IPARD Agencija. Za investicije veće od 50.000 evra, kao što je definisano IPARD implementacionom regulativom, potreban je kompletan biznis plan, dok je za manje investicije, ispod 50.000 evra, potreban biznis plan u pojednostavljenom obliku.

Ekonomska održivost je definisana kao korišćenje svih resursa poljoprivrednog gazdinstva u optimalnom obimu. Poljoprivredno gazdinstvo treba da pokaže da će moći redovno da izmiruje svoje obaveze, ne dovodeći u rizik obavljanje tekućih poslova na poljoprivrednom gazdinstvu.

Kriterijumi koje će IPARD Agencija koristiti za procenu buduće ekonomske održivosti gazdinstva nalaze se u Prilogu 2, koji je odštampan uz ovaj program i čini njegov sastavni deo. IPARD Agencija priprema obrazac biznis plana, koji će biti dostupan svim potencijalnim korisnicima.

8.2.6.4. Standardi EU

Relevantni standardi EU u pogledu zaštite životne sredine i dobrobiti životinja moraju biti ispunjeni do završetka investicije.

Pre podnošenja zahteva za konačnu isplatu IPARD Agenciji, nadležni državni organi moraju da procene da li su ispunjeni relevantni standardi EU, nakon čega izdaju potvrdu. Potvrda predstavlja obavezan deo zahteva za konačnu isplatu koju podnosilac dostavlja IPARD Agenciji.

8.2.6.5. Ostali kriterijumi prihvatljivosti

1) investicija mora da se odnosi na proizvodnju poljoprivrednih proizvoda obuhvaćenih Aneksom I Ugovora o EU i/ ili na razvoj novih proizvoda, postupaka i tehnologija u vezi sa napred navedenim proizvodima;

2) potencijalni korisnici, u momentu podnošenja zahteva za podršku, treba da dokažu da imaju dovoljno iskustva u poljoprivredi i stručnost u jednoj od sledećih kategorija:

(1) srednjoškolsko obrazovanje u oblasti poljoprivrede ili

(2) najmanje tri godine iskustva u poljoprivredi (dokazano potvrdom od strane poslodavca ili statusom registrovanog gazdinstva u tom periodu u Registru poljoprivrednih gazdinstava) ili

(3) visoka stručna sprema ili

(4) srednjoškolsko obrazovanje i potpisana izjava da će pohađati obuke u minimalnom trajanju od 50 časova predavanja u odgovarajućem sektoru pre nego što podnesu zahtev za završnu isplatu,

(5) u slučaju pravnih lica navedeni uslovi odnose se na menadžere;

3) sva roba kupljena u okviru ove mere treba da potiče iz prihvatljive zemlje. Međutim, ona može poticati iz bilo koje zemlje, kada je količina robe koja se kupuje ispod praga za korišćenje konkurentnog pregovaračkog postupka (trenutno 100.000 evra). Za potrebe ove mere, termin "poreklo" treba koristiti na način definisan u Pododeljak 8.1.2.2;

4) samo investicije ostvarene nakon potpisivanja ugovora mogu se smatrati prihvatljivim za nadoknadu od strane IPARD Agencije, osim za studije izvodljivosti i druge konsultantske troškove u vezi sa pripremom prijave;

5) korisnici IPARD podrške mogu dobiti sredstva za kupovinu jednog traktora, sa maksimalnom snagom određenom na osnovu obima i prirode aktivnosti koju obavljaju (ne većom od 100 kW). Za kupovinu traktora u okviru mere investiranja u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava može biti potrošeno najviše 20% od ukupnog iznosa dodeljenih sredstava EU;

6) korisnik je obavezan da, pet godina nakon konačne isplate od strane IPARD Agencije, namenski koristi investiciju bez izmena, koje značajno utiču na njenu prirodu ili na uslove sprovođenja iste, ili na davanje neopravdane prednosti preduzeću ili javnom organu, i/ili rezultiraju promenom prirode vlasništva nad komponentom infrastrukture, ili prekidom ili izmeštanjem jedne proizvodne aktivnosti koja je kofinansirana.

8.2.6.6. Investicije u postrojenja za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora

Mera će podržati investicije za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora (na gazdinstvu) samo za sopstvenu potrošnju. Prodaja struje mreži dozvoljena je u okviru granica sopstvene potrošnje (npr. struja prodana mreži jednaka je prosečnoj godišnjoj potrošnji struje na gazdinstvu).

8.2.7. Specifični kriterijumi prihvatljivosti (po sektoru)

Sektor 1: Mleko

Poljoprivredna gazdinstva sa minimum 20 i maksimum 300 krava na kraju investicije su prihvatljiva za:

1) investiranje u izgradnju i/ili rekonstrukciju i/ili opremanje objekata ili štala za muzne krave, uključujući opremu za objekte za proizvodnju mleka poput mašina za mužu, hlađenje mleka na gazdinstvu, skladišne kapacitete na gazdinstvu; u objekte i opremu za upravljanje otpadom, tretman

otpadnih voda, mere za sprečavanje zagađenja vazduha, u izgradnju i/ili rekonstrukciju kapaciteta za skladištenje stajnjaka, uključujući specifičnu opremu za manipulaciju i korišćenje stočne hrane i stajnjaka poput rezervoara za stajnjak, specijalizovana oprema za transport stajnjaka;

2) investiranje u poljoprivrednu mehanizaciju (uključujući traktore do 100 kW) i opremu;

3) investiranje u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora na gazdinstvu.

Poljoprivredna gazdinstva sa više od 300 krava na početku investicije su prihvatljiva za ulaganje u:

1) izgradnju i/ili rekonstrukciju skladišnih kapaciteta za stajnjak i/ili u specifičnu opremu i mehanizaciju za manipulaciju i korišćenje stajnjaka;

2) investiranje u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora na gazdinstvu.

Sektor 2: Meso

Poljoprivredna gazdinstva sa ukupnim kapacitetom od minimum 20 i maksimum 1.000 goveda i/ili minimum 150 i maksimum 1.000 ovaca i/ili koza i/ili minimum 30 i maksimum 400 krmača, i/ili minimum 100 i maksimum 10.000 tovnih svinja i/ili minimum 4.000 i maksimum 50.000 brojlera po turnusu, odnosno upisanim objektom za proizvodnju roditeljskog jata kokošaka teškog tipa, na kraju investicije su prihvatljiva za:

1) investiranje u izgradnju i/ili rekonstrukciju i/ili opremanje objekata ili štala, u objekte i opremu za upravljanje otpadom, tretman otpadnih voda, mere za sprečavanje zagađenja vazduha, u izgradnju i/ili rekonstrukciju kapaciteta za skladištenje stajnjaka, uključujući specifičnu opremu za manipulaciju i upotrebu stočne hrane i stajnjaka, poput rezervoara za stajnjak, specijalizovana oprema za transport stajnjaka;

2) investiranje u poljoprivrednu mehanizaciju (uključujući traktore do 100 kW) i opremu;

3) investiranje u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora na gazdinstvu.

Poljoprivredna gazdinstva sa kapacitetom objekta većim od 1.000 goveda i/ili većim od 1.000 ovaca i/ili koza i/ili većim od 400 krmača i/ili većim od 10.000 svinja i/ili većim od 50.000 brojlera po turnusu, na početku investicije su prihvatljiva za:

1) izgradnju i/ili rekonstrukciju skladišnih kapaciteta za stajnjak i/ili specifičnu opremu i mehanizaciju za manipulaciju i korišćenje stajnjaka;

2) investiranje u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora na gazdinstvu.

Sektor 3: Voće i povrće

Poljoprivredna gazdinstva sa minimum 2 ha i maksimum 20 ha jagodastog voća i minimum 5 ha i maksimum 100 ha drugog voća na kraju investicije, osim u slučaju skladišnih objekata gde kriterijumi moraju biti zadovoljeni na početku investicije, prihvatljiva su za ulaganje u:

1) kupovinu traktora (do 100 kW), mašina i opreme;

2) izgradnju/proširenje/renoviranje/modernizaciju zaštićenog prostora (pokrivenog staklom i/ili plastikom), kao i kupovinu opreme i/ili materijala za proizvodnju voća, hortikulturu i rasadničku proizvodnju;

3) investiranje u sisteme protivgradne zaštite na gazdinstvu za voćnjake (uključujući računarsku opremu);

4) investiranje u sisteme za navodnjavanje na gazdinstvu koristeći podzemne vode (izvori, bunari) i površinske vode (reke, jezera i rezervoari) i izgradnju sistema za navodnjavanje uključujući pumpe, cevi, ventile i prskalice koji će zameniti stare neefikasne sisteme i doprineti uštedi u količini potrošene vode;

5) investicije u podizanje i obnavljanje zasada voća (kupovina višegodišnjeg sadnog materijala - osim jednogodišnjih biljaka), uključujući pripremu zemljišta;

6) investiranje u izgradnju i/ili rekonstrukciju i/ili opremanje skladišnih kapaciteta za voće, uključujući ULO kapacitete.

Poljoprivredna gazdinstva sa površinom od najmanje 0,5 ha do 5 ha zaštićenog prostora i/ili minimum 3 ha do maksimum 100 ha otvorenog prostora za proizvodnju povrća na kraju investicije, osim u slučaju skladišnih objekata gde kapaciteti moraju biti zadovoljeni na početku investicije, prihvatljiva su za ulaganje u:

1) kupovinu traktora (do 100 kW), mašina i opreme;

2) izgradnju/proširenje/renoviranje/modernizaciju zaštićenog prostora (pokrivenog staklom i/ili plastikom), kao i kupovinu opreme i/ili materijala za proizvodnju povrća i sakupljanje, hortikulturu i rasadničku proizvodnju;

3) sisteme za navodnjavanje na gazdinstvu (otvorena polja) za povrće, koji koriste podzemne (izvori, bunari) i površinske vode (reke, jezera i rezervoari) i izgradnju sistema, uključujući pumpe, cevi, ventile i prskalice;

4) izgradnju i/ili rekonstrukciju i/ili opremanje skladišnih kapaciteta za povrće, uključujući ULO kapacitete;

5) investicije na gazdinstvu za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora.

Poljoprivredna gazdinstva upisana u Registar proizvođača sadnog materijala u skladu sa Zakonom o sadnom materijalu voćaka, vinove loze i hmelja ("Službeni glasnik RS", br. 18/05 i 30/10 - dr. zakon) sa minimum 0,5 ha i maksimum 50 ha matičnih zasada voća na kraju investicije, prihvatljiva su za:

1) investiranje u sisteme za navodnjavanje na gazdinstvu koristeći podzemne vode (izvori, bunari) i površinske vode (reke, jezera i rezervoari) i izgradnju sistema za navodnjavanje uključujući pumpe, cevi, ventile i prskalice koji će doprineti uštedi u količini potrošene vode;

2) podizanje novih matičnih zasada viših fitosanitarnih kategorija sadnog materijala;

3) izgradnja objekata za konzervaciju i multiplikaciju sadnog materijala i nabavka opreme/uređaja/materijala (uključujući biljni materijal) za rasadničarsku proizvodnju, kao i skladišnih kapaciteta za čuvanje sadnog materijala.

Sektor 4: Ostali usevi (žitarice, uljarice, šećerna repa)

Poljoprivredna gazdinstva koja imaju minimum 2 ha i maksimum 50 ha zemljišta pod ostalim usevima su prihvatljiva za investicije u:

1) kupovinu traktora (do 100 kW), mašina i mehanizacije (osim kombajna), i izgradnju objekata za skladištenje i opremanje.

Poljoprivredna gazdinstva koja imaju 50-100 ha zemljišta pod ostalim usevima su prihvatljiva za investicije u:

1) kupovinu mehanizacije i mašina (osim kombajna) za poljoprivrednu proizvodnju i izgradnju objekata za skladištenje i opremanje.

Poljoprivredna gazdinstva koja imaju više od 100 ha zemljišta pod ostalim usevima su prihvatljiva za investicije u:

1) izgradnju, proširenje, renoviranje, modernizaciju i opremanje objekata za skladištenje.

Sektor 5: Jaja

Poljoprivredna gazdinstva sa ukupnim kapacitetom objekta od minimum 5.000 i maksimum 200.000 kokošaka nosilja u eksploataciji, odnosno poljoprivredna gazdinstva koja imaju upisan objekat za proizvodnju roditeljskog jata kokošaka lakog tipa, odnosno odgoj kokošaka nosilja, na kraju investicije, su prihvatljiva za investiranje u:

1) izgradnju i/ili opremanje:

(1) objekata za uzgoj kokošaka nosilja, proizvodnju i skladištenje jaja, kao i hrane za životinje;

(2) objekta za upravljanje otpadom, tretman otpadnih voda, sprečavanje zagađenja vazduha, skladištenje stajnjaka,

2) poljoprivrednu mehanizaciju (uključujući traktore do 100 kW) i opremu;

3) proizvodnju energije iz obnovljivih izvora na gazdinstvu.

Poljoprivredna gazdinstva sa kapacitetom objekta većim od 200.000 kokošaka nosilja, na početku investicije su prihvatljiva za investiranje u rekonstrukciju i/ili opremanje:

1) objekata radi ispunjenja EU standarda u vezi sa dobrobiti životinja;

2) objekta za upravljanje otpadom, tretman otpadnih voda, sprečavanje zagađenja vazduha, skladištenje stajnjaka,

3) investiranje u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora na gazdinstvu.

Sektor 6: Vinogradarstvo

Poljoprivredna gazdinstva upisana u Vinogradarski registar u skladu sa Zakonom o vinu ("Službeni glasnik RS", br. 41/09 i 93/12) sa minimum 2 ha i maksimum 100 ha vinograda na kraju investicije, prihvatljiva su za:

1) podizanje novih, restrukturiranje i konverziju postojećih (krčenje i podizanje) zasada vinove loze;

2) kupovinu voćarsko-vinogradarskih traktora (do 100 kW), mašina za zaštitu bilja, rezidbu, tarupiranje, berbu i obavljanje drugih agrotehničkih i ampelotehničkih mera i opreme;

3) investiranje u sisteme protivgradne zaštite na gazdinstvu za vinograde (uključujući računarsku opremu);

4) investiranje u sisteme za navodnjavanje na gazdinstvu koristeći podzemne vode (izvori, bunari) i površinske vode (reke, jezera i rezervoari) i izgradnju sistema za navodnjavanje uključujući pumpe, cevi, ventile i prskalice koji će doprineti uštedi u količini potrošene vode;

5) investiranje u izgradnju i/ili rekonstrukciju i/ili opremanje skladišnih kapaciteta za grožđe, uključujući ULO kapacitete.

Poljoprivredna gazdinstva upisana u Registar proizvođača sadnog materijala u skladu sa Zakonom o sadnom materijalu voćaka, vinove loze i hmelja sa minimum 0,5 ha i maksimum 50 ha matičnih zasada vinove loze na kraju investicije prihvatljiva su za:

1) investiranje u sisteme protivgradne zaštite na gazdinstvu za matične zasade, rastila, vinograde i drugo (uključujući računarsku opremu);

2) investiranje u sisteme za navodnjavanje na gazdinstvu koristeći podzemne vode (izvori, bunari) i površinske vode (reke, jezera i rezervoari) i izgradnju sistema za navodnjavanje uključujući pumpe, cevi, ventile i prskalice koji će doprineti uštedi u količini potrošene vode;

3) podizanje novih matičnih zasada viših fitosanitarnih kategorija sadnog materijala;

4) izgradnja objekata za konzervaciju i multiplikaciju sadnog materijala i nabavka opreme/uređaja/materijala (uključujući biljni materijal) za rasadničarsku proizvodnju, kao i skladišnih kapaciteta za čuvanje sadnog materijala.

8.2.8. Prihvatljivi troškovi

U skladu sa čl. 29. i 31. OS i članom 33. tačka 5) SS, prihvatljive troškove treba ograničiti na sledeće:

a) izgradnja ili unapređenje nepokretne imovine do njene tržišne vrednosti;

b) kupovina novih mašina i opreme, uključujući kompjuterske programe, do njihove tržišne vrednosti;

v) opšte troškove u vezi sa troškovima koji se odnose na tač. a) i b) ovog stava, kao što su naknade za arhitekta, inženjere i druge konsultantske naknade, studije izvodljivosti, koji će biti prihvatljivi do 12% iznosa troškova koji se odnose na navedene tačke prema sledećim uslovima:

1) prihvatljiv iznos opštih troškova ne treba da prelazi razuman trošak definisan u skladu sa članom 11. tačka 2) podtačka (đ) i članom 11. tačka 3) podtačka (g) SS;

2) za projekte sa prihvatljivim troškovima investicija iz tač. a) i b), u iznosu većem od 3.000.000 evra, troškovi pripreme biznis plana ne mogu biti veći od 3% od prihvatljivih troškova ovih investicija;

3) za projekte sa prihvatljivim troškovima investicija iz tač. a) i b), u iznosu od najmanje 1.000.000 evra, i ne većim od 3.000.000 evra, troškovi pripreme biznis plana ne mogu biti veći od 4% prihvatljivih troškova ovih investicija;

4) za projekte sa prihvatljivim troškovima investicija iz tač. a) i b), u iznosu manjem od 1.000.000 evra, troškovi pripreme biznis plana ne mogu biti veći od 5% prihvatljivih troškova ovih investicija.

Detaljnije odredbe u vezi sa maksimalnim prihvatljivim iznosima iz ovog odeljka za meru "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava" i sektore date su u okviru teksta mere u narednim odeljcima.

U skladu sa članom 31. stav 1) tačka (b) OS i članom 33. tačka 6) SS, investicioni projekti će ostati prihvatljivi za finansiranje od strane EU, pod uslovom da tokom pet godina od konačne isplate od strane IPARD Agencije, ne pretrpe suštinske promene. Suštinske promene projekta su one koje za rezultat imaju:

- 1) prekid ili izmeštanje neke proizvodne aktivnosti izvan oblasti koje obuhvata IPARD program;
- 2) promene u vlasništvu komponente infrastrukture koja daje preduzeću ili javnom organu neopravdanu prednost ili
- 3) suštinsku izmenu koja utiče na njegovu prirodu, ciljeve ili uslove sprovođenja projekta koje rezultiraju izmenom njegovih polaznih ciljeva;

g) postrojenja za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora su prihvatljiva za podršku samo ako njihov proizvodni kapacitet nije veći od prosečne kombinovane godišnje potrošnje termalne i električne energije u okviru poljoprivrednog gazdinstva/preduzeća. Prosečna potrošnja energije računaće se na osnovu tri prethodne godine pre podnošenja prijave.

8.2.9. Kriterijumi selekcije

Vrsta kriterijuma selekcije	Odgovor	Bodovi
Investicija se nalazi u područjima sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi ¹¹	da/ne	25/0
Podnosilac prijave je sertifikovan za organsku proizvodnju	da/ne	20/0
Investicioni projekat je u okviru sektora mleko za gazdinstava sa maksimum 50 krava ili predstavlja investiciju u sektoru proizvodnje mesa za gazdinstva sa maksimum 100 goveda ili maksimum 500 ovaca i koza ili maksimum 1.000 svinja	da/ne	15/0
Potencijalni korisnik je lice mlađe od 40 godina na dan podnošenja zahteva za odobravanje projekta	da/ne	15/0
Potencijalni korisnik je žena	da/ne	15/0
Korisnik je zadruga ili član zadruge	da/ne	10/0

¹¹ Područja sa otežanim uslovima rada određena su Pravilnikom o određivanju područja sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi ("Službeni glasnik RS", broj 102/18) i spisak tih područja naveden je u Prilogu 4, koji je odštampan uz ovaj program i čini njegov sastavni deo.

8.2.10. Intenzitet pomoći i stopa učešća EU

Intenzitet pomoći, izražen kao udeo javne podrške u prihvatljivim troškovima investicije, iznosi do:

- 1) 60% ukupnih prihvatljivih troškova ili
- 2) 65% u slučaju kada je investiciju realizovao mladi poljoprivrednik (mlađi od 40 godina na dan podnošenja zahteva za odobravanje projekta);
- 3) 70% za investicije u planinskim područjima (spisak naselja u planinskim područjima se nalazi u Prilogu 4, koji je odštampan uz ovaj program i čini njegov sastavni deo);

4) dodatnih 10% može biti dodeljeno za investicije u skladištenje stajnjaka, koje su značajne za zaštitu životne sredine.

Stopa kofinansiranja EU je 75% ukupne javne pomoći.

Korisnik može zahtevati podršku, bez obzira na ukupnu vrednost investicije, za prihvatljive troškove u okviru sledećih granica:

Za voće, povrće, vinogradarstvo i ostale useve:

- 1) minimalni iznos 5.000 evra;
- 2) maksimalni iznos 700.000 evra.

Za sektore mleko, meso i jaja:

- 1) minimalni iznos 5.000 evra;
- 2) maksimalni iznos 1.000.000 evra.

Korisnik može da primi ukupnu podršku od maksimalno 1.500.000 evra javne pomoći iz IPARD II programa.

Isplate za investicije se mogu primiti iz dva dela, što se definiše ugovorom potpisanim između korisnika i IPARD Agencije.

8.2.11. Budžet 2014-2020. godine za meru "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava"

Godina	Ukupan prihvatljiv trošak	Javni troškovi						Privatno učešće	
		Ukupno		Učešće EU		Nacionalno učešće			
	EUR	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
	2 = 3 + 9	3 = 5 + 7	4 = 3/2	5	6 = 5/3	7	8 = 7/3	9	10 = 9/2
2014.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2015.	16.744.995,56	10.046.997,33	60	7.535.248	75	2.511.749,33	25	6.697.998,22	40
2016.	22.000.722,22	13.200.433,33	60	9.900.325	75	3.300.108,33	25	8.800.288,89	40
2017.	21.474.628,98	12.884.777,39	60	9.663.583,04	75	3.221.194,35	25	8.589.851,59	40
2018.	27.110.540	16.266.324	60	12.199.743	75	4.066.581	25	10.844.216	40
2019.	42.005.408,89	25.203.245,33	60	18.902.434	75	6.300.811,33	25	16.802.163,56	40
2020.	84.027.777,78	50.416.666,67	60	37.812.500	75	12.604.166,67	25	33.611.111,11	40
UKUPNO	213.364.073,42	128.018.444,05		96.013.833,04		32.004.611,01		85.345.629,37	

8.2.12. Pokazatelji i ciljevi

Naziv pokazatelja	Ciljna vrednost
Broj podržanih projekata	900
Broj gazdinstava koja su modernizovala proizvodnju	750
Broj gazdinstava koja napreduju ka dostizanju standarda EU	475
Broj gazdinstava koja investiraju u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora	60
Broj gazdinstava koja investiraju u smanjenje N20 i emisije metana (skladištenje stajnjaka)	120
Ukupna vrednost investicija u fizičku imovinu podržanih gazdinstava (EUR)	213.364.073,42

8.2.13. Administrativna procedura

Mera će biti sprovedena od strane IPARD Agencije. Projekti u okviru ove mere će biti izabrani kroz javne konkurse za podnošenje prijava. Odluka o raspodeli finansijskih sredstava po meri, po konkursu, biće doneta uz saglasnost IPARD Agencije. UT će svake godine sastavljati godišnji program za konkurse za podnošenje prijava, propisujući broj konkursa, vreme raspisivanja konkursa i rokove za podnošenje prijava, kao i indikativni budžet za svaku meru.

IPARD Agencija će raspisati konkurse za podnošenje prijava i sprovesti sveobuhvatnu kampanju informisanja u saradnji sa Upravljačkim telom.

Dostavljene prijave će biti administrativno proverene od strane IPARD Agencije, kao i na licu mesta, u smislu kompletnosti, administrativne usaglašenosti, prihvatljivosti i održivosti biznis plana. Prijave koje ispunjavaju uslove i koje su prihvatljive, biće rangirane i finansirane do iznosa raspoloživih sredstava.

Korisnici podnose popunjene prijave na obrascima koji su deo konkursne dokumentacije. Detaljne administrativne provere se sprovode pre odobravanja prijave kako bi se utvrdila kompletnost, pravovremenost i ispunjenost uslova za odobravanje prijave. Provere se dokumentuju na detaljnim kontrolnim obrascima.

Prijave koje su potpune, blagovremene i u skladu sa uslovima akta o sprovođenju mere i javnog konkursa će biti pregledane po redosledu njihovog pristizanja. Nakon što IPARD Agencija obradi prijavni formular, na osnovu kriterijuma rangiranja formira se rang lista. Rang lista se kreira, a projekti biraju nakon svakog konkursa. U slučaju kada postoji više projekata sa istim brojem bodova prema kriterijumima za rangiranje, prednost dobija projekat sa ranijim datumom podnošenja kompletne prijave. U slučaju kada je podnet manji broj prijava, koje ispunjavaju uslove i koje su prihvatljive, od raspoloživih sredstava za podršku, rang lista neće biti formirana.

Nakon administrativne kontrole, prihvatljive prijave će biti proverene na licu mesta od strane IPARD Agencije. Nakon administrativne kontrole i kontrole na licu mesta, ugovoriće se finansiranje odabranih projekata.

Sve navedene odredbe su podložne akreditaciji i mogu biti predmet izmena i biće utvrđene procedurama Uprave za agrarna plaćanja.

Podnosioci prijava za podsticaje po osnovu mera u okviru IPARD II programa su u obavezi da IPARD Agenciji dostave svoje prijave i biznis planove zajedno sa drugim traženim dokumentima.

8.2.14. Geografski obim mere

Mera se primenjuje na oblasti definisane u Poglavlju 2.1. Programa.

8.3. INVESTICIJE U FIZIČKU IMOVINU KOJE SE TIČU PRERADE I MARKETINGA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA I PROIZVODA RIBARSTVA

8.3.1. *Pravni osnov*

1) Član 2. tačka 1) IPA Uredbe (EU) br. 236/2014 Evropskog parlamenta i Saveta od 11. marta 2014. godine kojom su propisana zajednička pravila i procedure za sprovođenje instrumenata Unije za finansiranje aktivnosti izvan Unije;

2) Član 27. tačka 1) podtačka 3) SS;

3) Prilog 4 SS.

8.3.2. *Obrazloženje*

Prema analizi iz Glave III, prehrambena industrija i marketing u Republici Srbiji zahtevaju značajnu podršku u oblasti modernizacije tehnologije, obogaćivanja asortimana proizvoda, jačanja trgovinskih lanaca i poboljšanja efikasnosti proizvodnje i kvaliteta proizvoda.

Investicije u modernizaciju prerađivačkih kapaciteta u industriji mleka i mlečnih proizvoda, kao i u sektorima za meso, voće i povrće će povećati produktivnost, konkurentnost i ukupan učinak ovog sektora, i doprineti dostizanju potrebnih standarda EU. Osim toga, ove investicije će olakšati i omogućiti bolje pozicioniranje proizvoda na tržištu i povećati izvoz proizvoda.

Korist od unapređenja energetske efikasnosti za preduzeća u okviru ove industrije uključuje manje iskorišćavanje resursa i smanjenje zagađenja, unapređenje kapaciteta proizvodnje i njegove iskorišćenosti, kao i manje rada i održavanja, što vodi ka većoj produktivnosti i konkurentnosti. Takođe, investicije u energetska efikasnost su važan deo vladinih aktivnosti za povećanje zelene proizvodnje koja dovodi do smanjenja emisija GSB i ublažavanja klimatskih promena.

Pregled po sektorima

Sektor 1: Mlečno-prerađivačka industrija

Prema sektorskoj analizi, tržište mlečnih proizvoda postaje sve zahtevnije. Predviđa se da će se u narednim godinama smanjiti broja mlekara, pošto mnogi neće moći da investiraju u uvođenje standarda EU i tako opstanu na tržištu.

Neophodno je unaprediti tehnološke standarde u mikro, malim i srednjim mlekarama u cilju usklađivanja sa standardima EU u oblasti higijene hrane i zaštite životne sredine. Neophodno je podići nivo konkurentnosti, kako na domaćem tako i na stranom tržištu, stvarajući visokokvalitetne proizvode.

Republika Srbija može da ojača svoju ulogu na domaćem i međunarodnom tržištu mlečnih proizvoda adekvatnim investicijama u modernizaciju mlečno-prerađivačke industrije i povećanjem kvaliteta mleka koji je usklađen sa standardima EU.

Takođe, kvalitet sirovog mleka se može poboljšati boljom organizacijom prikupljanja mleka i bolje opremljenim objektima za prikupljanje i skladištenje mleka, korišćenjem specijalizovanih vozila za transport mleka i odgovarajuće opreme za preradu.

Prerađivačka industrija bi trebalo da ulaže u marketing i savremenu prerađivačku opremu kako bi mogla da se takmiči na domaćem i inostranom tržištu i poveća konkurentnost i profitabilnost gotovih proizvoda.

Sektor 2: Mesno-prerađivačka industrija

Analiza sektora ukazuje da se u narednim godinama očekuje smanjenje broja klanica. Veliki broj postojećih objekata neće biti u mogućnosti da investira u prilagođavanje standardima EU i stoga neće opstati na tržištu, dok sa druge strane, postoji veliki procenat neiskorišćenih postojećih kapaciteta. Kako bi mogla da se takmiči sa drugim dobavljačima, mesna industrija mora da se modernizuje i tehnološki unapredi, mora da poboljša marketing, kvalitet mesa i mesnih proizvoda, kao i da se prilagodi standardima EU.

Opšti ciljevi mere su usklađivanje/poštovanje veterinarskih i sanitarnih propisa u skladu sa odgovarajućim standardima EU i veća konkurentnost poljoprivrednih proizvoda.

Važno je povećati izvoz, kao i ukupan učinak u čitavom lancu proizvodnje mesa, klanja i prerade. Male klanice i postrojenja za sečenje i obradu mesa se moraju modernizovati kako bi se uskladile sa propisima koji se odnose na higijenu i bezbednost hrane, kao i sa propisima koji se odnose na zdravlje ljudi i zaštitu životne sredine.

Sektor 3: Industrija za preradu voća i povrća

Prema analizi, sektor prerade voća i povrća zahteva ulaganja u rekonstrukciju objekata i nabavku nove opreme za potrebe ispunjavanja standarda EU. Ovim investicijama će se povećati konkurentnost prerađivačke industrije na domaćem i posebno na inostranom tržištu.

Prerađivači voća i povrća treba da unaprede svoje poslovanje kroz uvođenje novih tehnologija, novih i modernizovanih proizvoda i poboljšanje marketinga kako bi mogli da se takmiče sa drugim dobavljačima i obezbede bolji plasman svojih proizvoda na domaćem i inostranom tržištu.

Takođe, neophodno je obezbediti podršku mikro, malim i srednjim pravnim licima u cilju prilagođavanja njihovih proizvodnih procesa u smislu kvaliteta, bezbednosti hrane, higijene i zaštite životne sredine kao što je definisano nacionalnim i standardima EU.

Sektor 4: Industrija za preradu jaja

Prema sektorskoj analizi u Republici Srbiji 2/3 proizvoda od jaja, koje su potrebne u industriji i koje se nalaze na tržištu potiču iz uvoza, a ne iz nacionalne proizvodnje. Neophodno je unaprediti tehnološke standarde i EU standarde u oblasti bezbednosti hrane i zaštite životne sredine, kao i podići viši nivo konkurentnosti i produktivnosti objekata za preradu jaja. Očekivane investicije imaju za cilj bolje orijentisanje proizvodnje ka tržištu, korišćenje postojećih tržišnih pozicija, stvaranje novih proizvodnih mesta i uvođenje novih tehnologija.

Sektor 5: Industrija za preradu grožđa

Sektor prerade grožđa, odnosno proizvodnje vina/vinskih proizvoda i aromatizovanih proizvoda na bazi vina je oblast koja zahteva puno ulaganja, znanja i obučenosti samih proizvođača, ali i dodatni napor na uspostavljanju brojnih EU standarda u ovoj oblasti. S obzirom da su potrošači sve više

zahtevni po pitanju kvaliteta uz prihvatljive cene koštanja vina, neophodno je da proizvođači vina i aromatizovanih proizvoda na bazi vina poboljšaju kvalitet vina i dostignu odgovarajuću konkurentnost. Povećanje konkurentnosti na domaćem i stranom tržištu i dostizanje EU standarda zahteva ulaganja u rekonstrukciju proizvodnih pogona i pratećih objekata i nabavku nove opreme, uređaja i sudova.

Cilj ove mere je unapređenje poslovanja prerađivača grožđa, odnosno proizvođača vina/vinskih proizvoda i aromatizovanih proizvoda na bazi vina kroz uvođenje najnovijih tehnologija i proizvodnju inovativnih proizvoda od grožđa i vina po standardima EU. Takođe, u cilju poboljšanja konkurencije i obezbeđivanja prepoznatljivosti srpskih vina, neophodno je obezbediti prepoznatljivost proizvoda sa oznakom geografskog porekla za vina.

8.3.3. Opšti ciljevi

- 1) omogućiti poljoprivredno-prehrambenom sektoru da se izbori sa pritiskom konkurencije ulaganjem u njegovu modernizaciju, odnosno efikasniju proizvodnju;
- 2) progresivno usklađivanje sa pravilima i standardima EU u pogledu zaštite životne sredine, bezbednosti hrane i kvaliteta proizvoda, dobrobiti životinja i sledljivosti u lancu ishrane i upravljanju otpadom;
- 3) jačati konkurentnost prehrambene industrije u odabranim sektorima prilagođavajući se zahtevima domaćeg i inostranog tržišta, i tehničko-tehnološko unaprediti sektor;
- 4) odgovoriti na izazove klimatskih promena promovisanjem energije iz obnovljivih izvora.

8.3.3.1. Specifični ciljevi

Sektor 1: Sektor prerade mleka

Specifični ciljevi za sektor prerade mleka su:

1) podržati održiva preduzeća za preradu mleka čiji je prosečan dnevni kapacitet prikupljenog mleka između 3.000-100.000 l, sa ciljem boljeg pozicioniranja mlečnih proizvoda na domaćem i međunarodnom tržištu kroz:

- (1) unapređenje tehnologije prerade mleka i marketinga,
- (2) uvođenje novih tehnologija, procesa i proizvoda;
- 2) bolji kvalitet i mikrobiološka ispravnost mleka;
- 3) dostizanje standarda EU koji se odnose na bezbednost i kvalitet mlečnih proizvoda kod podržanih pravnih lica.

Sektor 2: Sektor prerade mesa

Specifični ciljevi mesno-prerađivačkog sektora su:

1) podržati investicije u klanice sa minimalnim kapacitetom od: 10 goveda ili 50 svinja ili 50 ovaca i koza ili 5.000 jedinki živine po danu, kako bi se uskladile sa standardima EU;

2) omogućiti uvođenje novih tehnologija, poboljšanje procesa i proizvoda u cilju postizanja bolje pozicije na domaćem i međunarodnom tržištu;

3) podržati uvođenje sistema bezbednosti i kvaliteta hrane (*GHP, GMP, HACCP i ISO*);

4) poboljšati tretman i upravljanje otpadom.

Sektor 3: Sektor prerade voća i povrća

Specifični ciljevi za sektor prerade voća i povrća su:

1) podržati mikro, mala i srednja preduzeća za preradu voća i povrća kako bi se:

(1) sektor prerade voća i povrća unapredio i dostigao standarde EU,

(2) poboljšala tehnika i tehnologija proizvodnje,

(3) podržalo uvođenje sistema bezbednosti hrane i sistema kvaliteta,

(4) poboljšao marketing proizvoda od voća i povrća,

(5) uvođenjem novih tehnologija i opreme, bolje pozicionirala na domaćem i međunarodnom tržištu.

Sektor 4: Sektor prerade jaja

Specifični ciljevi sektora prerade jaja su:

1) podrška investicija u nove i postojeće preradne kapacitete, kako bi se uskladili sa standardima EU i povećali svoju konkurentnost i produktivnost;

2) uvođenje novih tehnologija, poboljšanje procesa i proizvoda u cilju postizanja bolje pozicije na domaćem i međunarodnom tržištu;

3) uvođenje sistema bezbednosti i kvaliteta hrane (*GHP, GMP, HACCP i ISO*), poboljšanje tretmana i upravljanje otpadom.

Sektor 5: Sektor prerade grožđa

Specifični ciljevi za sektor prerade grožđa, odnosno proizvodnje vina/vinskih proizvoda i aromatizovanih proizvoda na bazi vina su podržavanje mikro, malih i srednjih preduzeća koja proizvode vino/vinske proizvode i aromatizovane proizvode na bazi vina kako bi se:

1) unapredio proces proizvodnje i dostigli EU standardi;

2) poboljšala tehnika i tehnologija proizvodnje;

3) podržalo uvođenje šema kvaliteta, odnosno proizvodnje proizvoda sa dodatom vrednošću;

4) poboljšala prepoznatljivost proizvoda od grožđa sa oznakom geografskog porekla na domaćem i stranom tržištu.

8.3.4. Povezanost sa drugim IPARD i nacionalnim merama

Mera je posebno povezana sa merom "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava", koja utiče na stabilnost ponude sirovina. Investicije u preradu i marketing poljoprivrednih proizvoda će obezbediti/osigurati prikupljanje/otkup kvalitetnih proizvoda od primarnih proizvođača, poljoprivrednih gazdinstava/farmi, iz prioriternih sektora.

8.3.5. Korisnici

Korisnici su preduzetnici i pravna lica/preduzeća, koja u strukturi vlasništva imaju manje od 25% javnog kapitala ili glasačkih prava javnih organa. Preduzeće može da čini jedan ili više objekata (lokalne proizvodne jedinice).

Korisnici podsticaja moraju da budu registrovani u Agenciji za privredne registre i moraju biti u aktivnom statusu.

8.3.6. Opšti kriterijumi prihvatljivosti

8.3.6.1. Vrste podržanih pravnih lica

Pravo na podsticaje imaju mikro, mala i srednja pravna lica, kao što je definisano u članu 6. Zakona o računovodstvu ("Službeni glasnik RS", broj 62/13 i 30/18). Nacionalna definicija mikro, malih i srednjih pravnih lica data je u Prilogu 5, koji je odštampan uz ovaj program i čini njegov sastavni deo.

Korisnici:

- 1) moraju da, u slučaju da korisnik nije vlasnik, obezbede ugovor o zakupu zemljišta ili objekta sa minimalnim trajanjem zakupa od deset godina od dana podnošenja prijave;
- 2) treba da dokažu da u trenutku podnošenja zahteva za odobravanje projekta, odnosno zahteva za odobravanje isplate, nemaju neizmireni porez ili obaveze za socijalno osiguranje prema državi;
- 3) podnosilac dostavlja potpisanu izjavu da nema za istu investiciju podnetu prijavu za korišćenje drugih javnih donacija ili šema subvencije;
- 4) mora, u slučaju da je korisnik pravno lice, dokazati da račun nije blokiran¹² u trenutku podnošenja prijave i da nije bio u blokadi duže od 30 dana, u periodu od 12 meseci pre podnošenja prijave;
- 5) objekti trećih zemalja, koji su odobreni od strane EU, za specifične kategorije porekla hrane i životinja i navedeni na internet stranici EU (DG SANTE), nisu prihvatljivi.

¹² Odnosi se na slučaj nesolventnog poslovanja pravnog lica, kada račun može biti blokiran. U slučaju kada je pravno lice koristilo račun u banci kao sredstvo plaćanja, a nije bilo u stanju da isplati račun o roku, račun u banci je blokiran/suspendovan za povlačenje i sav priliv kapitala će biti prenet na račun klijenta kojem pravno lice duguje.

8.3.6.2. Ekonomska održivost pravnog lica

Podnosilac prijave mora da dokaže ekonomsku održivost preduzeća kroz biznis plan na kraju investicionog perioda. Biznis plan treba da bude usklađen sa obrascem koji je pripremila IPARD Agencija. Za investicije koje prelaze 50.000 evra kao što je definisano IPARD implementacionom

regulativom, potreban je kompletan biznis plan, dok je za manje investicije, ispod 50.000 evra, potreban biznis plan u pojednostavljenom obliku.

Kriterijumi koje će IPARD Agencija koristiti za procenu buduće ekonomske održivosti gazdinstva prikazani su u Prilogu 2.

8.3.6.3. Nacionalni standardi/standardi EU

1) celo preduzeće mora biti u skladu sa glavnim relevantnim minimalnim nacionalnim standardima koji su na snazi u vezi sa zaštitom životne sredine, javnog zdravlja (sa aspekta bezbednosti hrane), dobrobiti životinja i bezbednosti na radu (Prilog 3), najkasnije do momenta konačne isplate;

2) podržana investicija mora biti u skladu sa relevantnim standardima EU na kraju realizacije investicije;

3) na kraju projekta, korisnik će priložiti kao obavezan deo finalnog zahteva za plaćanje, potvrdu izdatu od strane nacionalnih veterinarskih/fitosanitarnih i ekoloških organa koji potvrđuju da su u preduzeću ispoštovani svi minimalni nacionalni standardi i da je investicioni projekat u skladu sa standardima EU.

8.3.6.4. Ostali kriterijumi prihvatljivosti

1) podržane investicije moraju se odnositi na preradu i/ili marketing proizvoda obuhvaćenih Aneksom I Ugovora o EU, uključujući proizvode ribarstva, i/ili na razvoj novih proizvoda, procesa i tehnologija u vezi sa napred navedenim proizvodima;

2) sva roba kupljena u okviru ove mere mora poticati iz prihvatljive zemlje. Međutim, roba može poticati iz bilo koje zemlje kada je količina robe koja se kupuje ispod praga za korišćenje kompetitivnog pregovaračkog postupka (trenutno 100.000 evra). Za potrebe ove mere, termin "poreklo" treba koristiti na način definisan u Pododeljak 8.1.2.2;

3) investicije na nivou maloprodaje nisu prihvatljive u okviru ove mere;

4) samo investicije ostvarene nakon potpisivanja ugovora mogu se smatrati prihvatljivim za nadoknadu od strane IPARD Agencije, osim za studije izvodljivosti i druge konsultantske troškove u vezi sa pripremom prijave;

5) korisnik je obavezan da, pet godina nakon konačne isplate od strane IPARD Agencije, namenski koristi investiciju bez izmena koje značajno utiču na njenu prirodu ili na uslove sprovođenja iste, ili na davanje neopravdane prednosti preduzeću ili javnom organu, i/ili rezultiraju promenom prirode vlasništva nad komponentom infrastrukture, ili prekidom ili izmeštanjem jedne proizvodne aktivnosti koja je kofinansirana.

8.3.7. Specifični kriterijumi prihvatljivosti (po sektoru)

Sektor 1: Prerada mleka i marketing

1) korisnik mora biti registrovan u Registru privrednih subjekata u skladu sa Zakonom o veterinarstvu ("Službeni glasnik RS", br. 91/05, 30/10, 93/12 i 17/19 - dr. zakon);

2) mora imati prosečan dnevni kapacitet prikupljenog mleka od 3.000-100.000 l u poslednjoj godini poslovanja pre podnošenja prijave.

Sektor 2: Prerada mesa i marketing

- 1) korisnik mora biti registrovan u Registru privrednih subjekata u skladu sa Zakonom o veterinarstvu;
- 2) u slučaju klanica, prihvatljivi su korisnici sa minimalnim kapacitetom od: 10 goveda ili 50 svinja ili 50 ovaca i koza ili 5.000 jedinki živine na dan.

Sektor 3: Prerada voća i povrća i marketing

Pravo na podsticaje imaju samo mikro, mala i srednja pravna lica, kao što je definisano u članu 6. Zakona o računovodstvu. Definicija mikro, malih i srednjih pravnih lica data je u Prilogu 5.

Sektor 4: Sektor prerade jaja

Pravo na podsticaje imaju samo mikro, mala i srednja pravna lica, kao što je definisano u članu 6. Zakona o računovodstvu. Definicija mikro, malih i srednjih pravnih lica data je u Prilogu 5.

Sektor 5: Sektor prerade grožđa

Korisnik mora biti poljoprivredno gazdinstvo:

- 1) upisano u Vinogradarski registar u skladu sa Zakonom o vinu;
- 2) sa maksimalno mogućim kapacitetom godišnje proizvodnje vina od 20.000 do 1.000.000 litara na kraju investicije upisanim u Vinarski registar u skladu sa Zakonom o vinu.

8.3.8. Prihvatljivi troškovi

U skladu sa čl. 29. i 31. OS i članom 33. tačka 5) SS, prihvatljive troškove treba ograničiti na sledeće:

- a) izgradnja ili unapređenje nepokretne imovine do njene tržišne vrednosti;
- b) kupovina novih mašina i opreme, uključujući kompjuterske programe, do njihove tržišne vrednosti;
- v) opšti troškovi u vezi sa troškovima koji se odnose na tač. a) i b) ovog stava, poput naknada za arhitekte, inženjere i druge konsultantske naknade, studije izvodljivosti, biće prihvatljivi do 12% iznosa troškova koji se odnose na navedene tačke prema sledećim uslovima:

- (1) prihvatljiv iznos opštih troškova ne treba da prelazi razuman trošak definisan u skladu sa članom 11. tačka 2) podtačka (đ) i članom 11. tačka 3) podtačka (g) SS,
- (2) za projekte sa prihvatljivim troškovima investicija iz tač. a) i b) većim od 3.000.000 evra, troškovi pripreme biznis plana ne mogu biti veći od 3% od prihvatljivih troškova ovih investicija,
- (3) za projekte sa prihvatljivim troškovima investicija iz tač. a) i b) od najmanje 1.000.000 evra, i ne većem od 3.000.000 evra, troškovi pripreme biznis plana ne mogu biti veći od 4% prihvatljivih troškova ovih investicija,
- (4) za projekte sa prihvatljivim troškovima investicija iz tač. a) i b) u iznosu manjem od 1.000.000 evra, troškovi pripreme biznis plana ne mogu biti veći od 5% prihvatljivih troškova ovih investicija.

Detaljnije odredbe u vezi sa maksimalnim prihvatljivim iznosima iz ovog odeljka za meru "Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva" i sektore date su u okviru teksta mere u narednim odeljcima.

U skladu sa članom 31. stav 1) tačka (b) OS i članom 33. tačka 6) SS, projekti investiranja će ostati prihvatljivi za finansiranje od strane EU, pod uslovom da tokom pet godina od konačne isplate od strane IPARD Agencije, ne pretrpe suštinske promene. Suštinske promene projekta su one koje za rezultat imaju:

- (1) prekid ili izmeštanje neke proizvodne aktivnosti izvan oblasti koje obuhvata IPARD program;
- (2) promenu u vlasništvu komponente infrastrukture koja daje preduzeću ili javnom organu neopravdanu korist; ili
- (3) suštinsku izmenu koja utiče na njegovu prirodu, ciljeve ili uslove sprovođenja projekta koje rezultiraju izmenom svrhe projekta.

g) postrojenja za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora su prihvatljiva za podršku samo ako njihov proizvodni kapacitet nije veći od prosečne kombinovane godišnje potrošnje termalne i električne energije u okviru poljoprivrednog gazdinstva/pravnog lica. Prosečna potrošnja energije računaće se na osnovu tri prethodne godine pre podnošenja prijave.

Primeri prihvatljivih investicija po sektorima

Sektor 1: Sektor mleka i mlečnih proizvoda

Prihvatljive investicije za sektor mleka i mlečnih proizvoda:

1) izgradnja/proširenje/modernizacija sabirnih centara za mleko i postrojenja za preradu mleka, oprema za skladištenje i hlađenje mleka, specijalizovana oprema za prevoz mleka, oprema i tehnologija za unapređenje i kontrolu kvaliteta i higijene, uključujući jednostavnu test opremu za detekciju mleka lošeg i dobrog kvaliteta, fizičke investicije za uspostavljanje sistema bezbednosti hrane (GHP, GMP, HACCP), IT hardver i softver za registar mleka i praćenje, kontrolu i upravljanje, ulaganje u tehnologije za uštedu energije, zaštitu životne sredine, opremu i postrojenja za preradu otpada i među - proizvoda, tretiranje i uklanjanje otpada, specijalizovana vozila za transport mleka.

Sektor 2: Sektor prerade mesa

Prihvatljive investicije za klanice i pogone za preradu mesa su:

1) izgradnja/renoviranje klanica/objekata za preradu mesa i rashladnih prostorija za skladištenje, oprema za klanice, tehnologija i oprema za tretman otpada i nus-proizvoda, fizičko investiranje u uspostavljanje sistema bezbednosti hrane (GHP, GMP, HACCP), IT hardver i softver za praćenje, kontrolu i upravljanje, ulaganje u obnovljive izvore energije (izgradnja instalacija i oprema) prvenstveno usmerena na sopstvene potrebe.

Sektor 3: Sektor prerade voća i povrća

Prihvatljive investicije za sektor prerade voća i povrća:

1) izgradnja/proširenje/modernizacija prostorija koje se koriste za preradu, u skladu sa relevantnim standardima EU, objekti i oprema za preradu voća i povrća (čuvanje, pasterizaciju, sušenje, zamrzavanje, itd.), oprema za pakovanje i etiketiranje, uključujući linije za punjenje, umotavanje,

obeležavanje i druga specijalizovana oprema, ulaganje u obnovljive izvore energije (izgradnja instalacija i oprema) prvenstveno usmereno na sopstvene potrebe, fizičko investiranje u uspostavljanje sistema bezbednosti hrane i sistema kvaliteta (*GHP, GMP, HACCP*).

Sektor 4: Sektor prerade jaja

Prihvatljive investicije za objekte za preradu jaja su:

- 1) izgradnja/renoviranje objekata za preradu jaja, objekata za pakovanje i skladištenje;
- 2) nabavka opreme za preradu jaja, skladištenje, oprema za tretman otpada i nus-proizvoda;
- 3) fizičko investiranje u uspostavljanje sistema bezbednosti hrane (*GHP, GMP, HACCP*);
- 4) IT hardver i softver za praćenje, kontrolu i upravljanje, ulaganje u obnovljive izvore energije (izgradnja instalacija i oprema) prvenstveno usmerena na sopstvene potrebe.

Sektor 5: Sektor prerade grožđa

Prihvatljive investicije za objekte za preradu grožđa su:

- 1) izgradnja/renoviranje i opremanje pogona, odnosno prostorija koje se koriste za preradu grožđa, odnosno proizvodnju i skladištenje vina/vinskih proizvoda i aromatizovanih proizvoda na bazi vina;
- 2) izgradnja/renoviranje i opremanje prostora za degustaciju, evaluaciju karakteristika i prezentaciju vina;
- 3) oprema, uređaji i sudovi za proizvodnju, punjenje/pakovanje i čuvanje vina/vinskih proizvoda i aromatizovanih proizvoda na bazi vina i druga specijalizovana i laboratorijska oprema, instrumenti i uređaji;
- 4) oprema za dezinfekciju radnika;
- 5) ulaganje u obnovljive izvore energije (izgradnja instalacija i oprema) prvenstveno usmereno na sopstvene potrebe;
- 6) investiranje u uspostavljanje i implementaciju sistema bezbednosti hrane, sistema kvaliteta i geografskog porekla;
- 7) promovisanje oznaka i proizvoda sa geografskim poreklom.

8.3.9. Kriterijumi selekcije

Vrsta kriterijuma selekcije	Odgovor	Poeni
Investicija se nalazi u područjima sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi	da/ne	20/0
Investicija je usmerena ka zaštiti životne sredine ili upravljanju otpadom	da/ne	20/0
Korisnik je sertifikovan za proizvodnju ZOP i ZGO proizvoda	da/ne	20/0
Investicija za unapređenje celokupnog preduzeća za dostizanje standarda EU	da/ne	20/0
Investicija usmerena ka poboljšanju energetske efikasnosti, uključujući i korišćenje obnovljivih izvora energije	da/ne	20/0

Ukoliko podnosioci prijave imaju isti broj bodova, prednost će se dati kandidatu koji je prvi podneo prijavu.

8.3.10. Intenzitet pomoći i stopa učešća EU

Intenzitet pomoći, izražen kao udeo javne podrške u prihvatljivim troškovima investicije, iznosi do:

- 1) 50% ukupnih prihvatljivih troškova ili
- 2) za investicije koje se odnose na skladištenje otpada maksimalni intenzitet pomoći se može povećati za 10% (maksimum 60%).

Stopa kofinansiranja EU iznosi 75% ukupne javne pomoći.

Korisnik može zahtevati podršku, bez obzira na ukupnu vrednost investicije, za prihvatljive troškove u okviru sledećih granica:

Prerada mleka i marketing

- 1) minimalni iznos 10.000 evra;
- 2) maksimalni iznos 2.000.000 evra.

Prerada mesa i marketing

- 1) minimalni iznos 10.000 evra;
- 2) maksimalni iznos 1.000.000 evra.

Prerada voća i povrća i marketing

- 1) minimalni iznos 10.000 evra;
- 2) maksimalni iznos 1.000.000 evra.

Prerada jaja i marketing

- 1) minimalni iznos 10.000 evra;
- 2) maksimalni iznos 1.000.000 evra.

Prerada grožđa i marketing

- 1) minimalni iznos 10.000 evra;
- 2) maksimalni iznos 1.000.000 evra.

Korisnik ne može da dobije više od 2.000.000 evra javne podrške u okviru IPARD II programa.

Prijava za nove investicije se može podneti tek nakon finalizacije (konačne isplate) prethodne investicije.

8.3.11. Budžet 2014-2020. godine za meru "Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerađivačke i marketinške poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva"

Godina	Ukupan prihvatljivi trošak	Javni troškovi						Privatno učešće	
		Ukupno		Učešće EU		Nacionalno učešće			
	EUR	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
	2 = 3 + 9	3 = 5 + 7	4 = 3/2	5	6 = 5/3	7	8 = 7/3	9	10 = 9/2
2014.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2015.	19.906.005,33	9.953.002,67	50	7.464.752	75	2.488.250,67	25	9.953.002,67	50
2016.	26.932.466,67	13.466.233,33	50	10.099.675	75	3.366.558,33	25	13.466.233,33	50
2017.	21.205.679,01	10.602.839,51	50	7.952.129,63	75	2.650.709,88	25	10.602.839,51	50
2018.	24.434.018,67	12.217.009,33	50	9.162.757	75	3.054.252,33	25	12.217.009,33	50
2019.	37.093.509,33	18.546.754,67	50	13.910.066	75	4.636.688,67	25	18.546.754,67	50
2020.	0	0	50	0	75	0	25	0	50
UKUPNO	129.571.679,01	64.785.839,51		48.589.379,63		16.196.459,88		64.785.839,51	

8.3.12. Pokazatelji i ciljevi

Naziv pokazatelja	Ciljna vrednost
Broj podržanih projekata	210
Broj preduzeća koja su modernizovala proizvodnju	210
Broj preduzeća koja napreduju ka dostizanju standarda EU	210
Broj preduzeća koja investiraju u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora	21
Ukupna vrednost investicija u fizičku imovinu podržanih preduzeća (EUR)	129.571.679,01
Broj novostvorenih radnih mesta (bruto)	120

8.3.13. Administrativna procedura

Mera će biti sprovedena od strane IPARD Agencije. Projekti u okviru ove mere će biti izabrani kroz javne konkurse za podnošenje prijave. Odluka o raspodeli finansijskih sredstava po meri, po konkursu, biće doneta uz saglasnost IPARD Agencije. UT će svake godine sastavljati godišnji program za konkurse za podnošenje prijave, propisujući broj konkursa, vreme raspisivanja konkursa i rokove za podnošenje prijave, kao i indikativni budžet za svaku meru.

IPARD Agencija će raspisati konkurse za podnošenje prijave i sprovesti sveobuhvatnu kampanju informisanja u saradnji sa Upravljačkim telom.

Dostavljene prijave će biti administrativno proverene od strane IPARD Agencije, kao i na licu mesta, u smislu kompletnosti, administrativne usaglašenosti, prihvatljivosti i održivosti biznis plana. Prijave

koje ispunjavaju uslove i koje su prihvatljive, biće rangirane i finansirane do iznosa raspoloživih sredstava.

Korisnici podnose popunjene prijave na obrascima koji su deo konkursne dokumentacije. Detaljne administrativne provere se sprovode pre odobravanja prijave kako bi se utvrdila kompletnost, pravovremenost i ispunjenost uslova za odobravanje prijave. Provere se dokumentuju na detaljnim kontrolnim obrascima.

Prijave koje su potpune, blagovremene i u skladu sa uslovima akta o sprovođenju mere i javnog konkursa će biti pregledane po redosledu njihovog pristizanja. Nakon što IPARD Agencija obradi prijavi formular, na osnovu kriterijuma rangiranja formira se rang lista. Rang lista se kreira, a projekti biraju nakon svakog konkursa. U slučaju kada postoji više projekata sa istim brojem bodova prema kriterijumima za rangiranje, prednost dobija projekat sa ranijim datumom podnošenja kompletne prijave. U slučaju kada je podnet manji broj prijavi, koje ispunjavaju uslove i koje su prihvatljive, od raspoloživih sredstava za podršku, rang lista neće biti formirana.

Nakon administrativne kontrole, prihvatljive prijave će biti proverene na licu mesta od strane IPARD Agencije. Nakon administrativne kontrole i kontrole na licu mesta, ugovoriće se finansiranje odabranih projekata.

Sve navedene odredbe su podložne akreditaciji i biće utvrđene procedurama Uprave za agrarna plaćanja.

Podnosioci prijavi za podsticaje po osnovu mera u okviru IPARD II programa su u obavezi da IPARD Agenciji dostave svoje prijave i biznis planove zajedno sa drugim traženim dokumentima.

8.3.14. Geografski obim mere

Mera se primenjuje na oblasti definisane u Poglavlju 2.1. Programa.

8.4. AGRO-EKOLOŠKO-KLIMATSKE MERE I MERA ORGANSKE PROIZVODNJE

8.4.1. Pravni osnov

1) Član 2. tačka 1) IPA Uredbe (EU) Br. 236/2014 Evropskog parlamenta i Saveta od 11. marta 2014. godine kojom su propisana zajednička pravila i procedure za sprovođenje instrumenata Unije za finansiranje aktivnosti izvan Unije;

2) Član 27. tačka 1) podtačka 4) SS;

3) Prilog 4 SS.

8.4.2. Obrazloženje

Razvoj organske poljoprivrede u Republici Srbiji je do sada tekao relativno sporo, ali svakako postoji potencijal za brzo napredovanje uz odgovarajuću podršku i podsticaje. Investicije u organsku proizvodnju mogle bi da doprinesu povećanju površina pod organskom proizvodnjom za 25% u odnosu na trenutno stanje. Republika Srbija ima zemljište i klimatske uslove povoljne za organsku proizvodnju tako da u pogledu organskih proizvoda postoje značajne mogućnosti za razvoj kako domaćeg, tako i izvoznog tržišta.

Plaćanja za konverziju ka organskoj proizvodnji posebno su značajna u smislu pomoći poljoprivrednim proizvođačima za ulazak na tržište organskih proizvoda. Neophodno je kompenzatorno plaćanje za izgubljene prihode i dodatne troškove povezane sa prelaskom na metode organske proizvodnje i održavanje praksi i metoda organske poljoprivrede.

Prednost organske proizvodnje ogleda se u činjenici da pospešuje stvaranje prihoda na manjim poljoprivrednim gazdinstvima, što je od posebnog značaja za poljoprivredni sektor Republike Srbije. Veliki deo poljoprivredne proizvodnje se odvija na tradicionalan način, na malim gazdinstvima, bez upotrebe savremene mehanizacije ili velikih količina pesticida i mineralnih đubriva. Takva poljoprivredna gazdinstva je vrlo lako prevesti na sistem organske proizvodnje.

OP doprinosi smanjenju zagađenja životne sredine, čuva biološku raznovrsnost i unapređuje upravljanje vodom i zemljištem. Štaviše, ne opterećuje zemlju hemijskim pesticidima, mineralnim đubrivima, genetski modifikovanim organizmima i proizvodima koji sadrže ili koji su nastali od genetski modifikovanih organizama. Ona smanjuje emisiju gasova sa efektom staklene bašte i amonijaka, što doprinosi boljem kvalitetu vazduha i ublažavanju klimatskih promena. Pozitivan uticaj poljoprivredne proizvodnje na okruženje i sve veća potreba i zainteresovanost tržišta za organske proizvode, su dobri razlozi da se obezbedi finansijska podrška za aktivnosti ove vrste. Pilot projekti će u budućnosti možda biti prošireni na veću poljoprivrednu teritoriju.

8.4.3. Opšti ciljevi

- 1) doprinos održivom upravljanju resursima i prilagođavanju klimatskim promenama, kao i njihovom ublažavanju, primenom metoda poljoprivredne proizvodnje koje su u skladu sa zaštitom i unapređenjem životne sredine, i koje idu izvan relevantnih obaveznih standarda EU;
- 2) doprinos pripremi Republike Srbije za sprovođenje agroekološko-klimatske mere obuhvaćene programom ruralnog razvoja nakon pristupanja.

8.4.4. Specifični ciljevi

- 1) podrška za uvođenje i održavanje metoda organske poljoprivredne proizvodnje;
- 2) ublažavanje i prilagođavanje klimatskim promenama;
- 3) povećanje poljoprivrednog zemljišta i broja poljoprivrednih gazdinstava kojima se upravlja u skladu sa Zakonom o organskoj proizvodnji i odgovarajućim propisima;
- 4) povećanje konkurentnosti organske poljoprivredne proizvodnje;
- 5) povećanje izvoza organskih proizvoda na inostrana tržišta.

8.4.5. Diseminacija rezultata

Redovne obuke i aktivnosti po pitanju podizanja svesti putem nacionalne savetodavne službe koristiće se u cilju širenja najboljih praksi, rezultata i iskustava stečenih tokom sprovođenja mere.

8.4.6. Povezanost sa drugim IPARD i nacionalnim merama

Mera je povezana sa merom "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava", kao i sa merom "Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva".

Kriterijumi selekcije za meru "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava" daju prioritet investiranju u projekte sertifikovanih organskih proizvođača, što doprinosi sprovođenju agroekološke mere.

Poboljšani uslovi prerade i marketinga predstavljaju pokretačku snagu za poboljšanje primarne proizvodnje specifičnih proizvoda sa dodatom vrednošću. Ovo bi moglo da vodi ka poboljšanju kvaliteta i bezbednosti sirovina koje su potrebne prerađivačkoj industriji i koje bi mogle da utiču na povećanje izvoznog potencijala. Na taj način će se ostvariti racionalna i efikasna prerada, kao rezultat obostrane sinergije.

Razgraničenje obezbeđuje činjenica da je OP sertifikovan proces praćen odgovarajućom dokaznom dokumentacijom.

NPRR podržaće mala gazdinstva bilo u smislu unapređenja konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje ili radi diverzifikacije na nepoljoprivredne aktivnosti (razgraničenje, Glava X). Takođe, neka od njih treba ohrabriti da pređu nivo održivosti. IPARD mera će podržati samo organske proizvođače koji su uključeni u biljnu proizvodnju (gajenje žitarica, uljarica, povrća, voća ili grožđa i aromatičnog/lekovitog bilja), dok će OP životinja kao i životinjski i biljni genetički resursi biti predmet podrške u NPRR.

8.4.7. Korisnici

Korisnici su:

- 1) aktivna registrovana poljoprivredna gazdinstva - fizička lica (uključujući preduzetnike);
- 2) pravna lica, koja u strukturi vlasništva imaju manje od 25% javnog kapitala ili glasačkih prava javnih organa, i koja su registrovana u nacionalnom Registru poljoprivrednih gazdinstava u skladu sa Zakonom o poljoprivredi i ruralnom razvoju.

8.4.8. Vrste aktivnosti

Predložena agroekološka mera će biti usredsređena na sprovođenje organske proizvodnje.

Osnovni cilj izabrane šeme jeste sticanje iskustva u sprovođenju i uvođenje metodologija i praksi EU u ovaj sektor. Istovremeno, njen izbor treba da doprinese rešavanju glavnih agroekoloških problema koji su identifikovani u Republici Srbiji. Mera za organsku poljoprivrednu proizvodnju se već sprovodi u Republici Srbiji poslednjih deset godina i u tom smislu postoji dobra osnova, kao i mehanizam podrške za dalji razvoj u skladu sa šemom podrške EU.

Primeri vrsta aktivnosti

Aktivnosti će se usredsrediti samo na podršku konverziji ka organskoj proizvodnji i/ili njenom održavanju.

8.4.9. Opšti kriterijumi prihvatljivosti za sve vrste aktivnosti

8.4.9.1. Polazna osnova

Korisnik treba da poštuje obavezne minimalne standarde na način predviđen nacionalnim zakonodavstvom koji se odnosi na specifičnu agroekološku šemu. Obavezni standardi predstavljaju nacionalna pravila koja se posebno bave relevantnim GAEC standardima (dobri poljoprivredni i

ekološki uslovi) koji se odnose na zemljište, vode, upravljanje predelima, odgovarajuće minimalne zahteve za korišćenje đubriva i proizvoda za zaštitu biljaka.

8.4.9.2. Odgovarajuće znanje

Svi korisnici moraju da prođu obuku u vezi sa obavezama koje preuzimaju. Korisnik je dužan da pohađa sertifikovanu obuku na temu organske poljoprivredne proizvodnje u trajanju od najmanje 10 dana.

8.4.9.3. Prihvatljiva veličina poljoprivrednog zemljišta/stada

Minimalna površina ratarske i povrtarske proizvodnje iznosi najmanje 0,2 ha, a za gajenje voća i grožđa najmanje 0,3 ha. Ne postoje ograničenja za organsku proizvodnju u zaštićenim prostorima (poput staklenika/plastenika).

8.4.10. Obaveze

Šema 1: Šema organske poljoprivredne proizvodnje

Obrazloženje	OP poboljšava prirodnu ravnotežu biljnih hranljivih materija korišćenjem plodoreda i integrisanjem biljne i stočarske proizvodnje. Zbog slabog korišćenja mineralnih đubriva i pesticida, OP poboljšava kvalitet zemljišta i vode, igra pozitivnu ulogu u očuvanju biološke raznovrsnosti i doprinosi održivom upravljanju zemljištem, voćem, povrćem i vinogradima. Sprovođenje pilot šeme za OP doprineće razvoju organske proizvodnje u Republici Srbiji, koja je trenutno na niskom nivou.
Ekološki ciljevi	1) smanjiti upotrebu mineralnih đubriva i pesticida na poljoprivrednom zemljištu; 2) doprineti održivom upravljanju zemljištem; 3) povećati površinu poljoprivrednog zemljišta i broj poljoprivrednih gazdinstava kojima se upravlja prema standardima organske proizvodnje.
Okvir pilot projekta	Podrška će biti obezbeđena za gajenje povrća, voća ili grožđa, i ratarskih kultura koje su sertifikovane kao organske ili su u procesu konverzije.
Specifični zahtevi prihvatljivosti	Korisnici moraju imati minimalnu površinu za gajenje ratarskih kultura i povrća od najmanje 0,2 ha, a za gajenje voća i grožđa najmanje 0,3 ha, dok za organsku proizvodnju u zaštićenom prostoru (staklenici/ plastenici) ne postoje ograničenja.
Obavezni minimalni standardi	1) Zakon o organskoj proizvodnji ("Službeni glasnik RS", broj 30/10) (zahtevi za poljoprivrednike koji se bave organskom proizvodnjom prema Zakonu o organskoj proizvodnji biće kasnije navedeni); 2) Pravilnik o kontroli i sertifikaciji organske proizvodnje i metodama organske proizvodnje ("Službeni glasnik RS", br. 48/11 i 40/12).
Zahtevi upravljanja	1) pohađati najmanje 10 dana obuke na temu organske proizvodnje; 2) upravljati zemljištem u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom koje uređuje oblast organske proizvodnje; 3) posredovanje ugovora o kontroli i sertifikaciji organske proizvodnje sa ovlašćenim kontrolnim telom u skladu sa Zakonom o organskoj proizvodnji za odgovarajuću oblast rada.
Stope plaćanja	Procenjene stope plaćanja biće izračunate pre akreditacije mere.
Pokazatelji	Polazna osnova (2013): 1) 1.014 ha je uključeno u podršku po osnovu ove mere; 2) 109 proizvođača koji koriste podsticaj za biljnu organsku proizvodnju. Cilj:

	1) 7.500 ha je uključeno u podršku po osnovu mere; 2) 500 proizvođača koji koriste podsticaj za biljnu organsku proizvodnju.
--	---

8.4.11. Prihvatljivi troškovi

Podrška će biti obezbeđena za gajenje žitarica, uljarica, povrća, voća ili grožđa, aromatičnog/lekovitog i krmnog bilja, organski sertifikovanog ili koje je u procesu konverzije.

Stope plaćanja će biti izračunate u procesu akreditacije mere.

IPARD Agencija će vršiti unakrsne kontrole kako bi osigurala poštovanje granica pomoći u slučaju kombinovanja agroekoloških plaćanja i aktivnosti na istom zemljištu.

8.4.12. Intenzitet pomoći i stopa učešća EU

Intenzitet pomoći (javne pomoći) biće na nivou od 100% od ukupnih prihvatljivih troškova. Stopa doprinosa EU će iznositi 85% od javnih troškova, a preostalih 15% će biti obezbeđeno iz nacionalnog budžeta.

8.4.13. Budžet 2014-2020. godine za meru "Agro-ekološko-klimatske mere i mera organske proizvodnje"

Godina	Ukupan prihvatljiv trošak	Javni troškovi						Privatno učešće	
		Ukupno		Učešće EU		Nacionalno učešće			
	EUR	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
	2 = 3 + 9	3 = 5 + 7	4 = 3/2	5	6 = 5/3	7	8 = 7/3	9	10 = 9/2
2014.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2015.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2016.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2017.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2018.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2019.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2020.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
UKUPNO	0	0		0		0		-	-

8.4.14. Pokazatelji i ciljevi

Naziv pokazatelja	Ciljna vrednost
Broj ugovora	0
Poljoprivredno zemljište (ha) koje je obuhvaćeno ekološkim ugovorima	0
Broj podržanih vrsta aktivnosti	0
Ukupna površina prema vrsti aktivnosti (OP)	0
Broj podržanih gazdinstava koja se bave organskom proizvodnjom	0

8.4.15. Geografski obim

Mera se primenjuje na područja definisana u Poglavlju 2.1. Programa.

8.5. SPROVOĐENJE LOKALNIH STRATEGIJA RURALNOG RAZVOJA - LEADER PRISTUP

8.5.1. Pravni osnov

- 1) Član 2. tačka 1) IPA Uredbe (EU) br. 236/2014 Evropskog parlamenta i Saveta od 11. marta 2014. godine kojom su propisana zajednička pravila i procedure za sprovođenje instrumenata Unije za finansiranje aktivnosti izvan Unije;
- 2) Član 27. tačka 1) podtačka 5) SS;
- 3) Prilog 4 SS.

8.5.2. Obrazloženje

Ruralna područja Republike Srbije karakterišu biološka raznolikost i raznolikost pejzaža, bogato kulturno nasleđe i prirodni resursi. S druge strane, ova područja su suočena sa posledicama depopulacije, što je osnovni razlog njihovog nedovoljnog razvoja, nedostatka osnovnih uslova, i rastućeg siromaštva. Veća atraktivnost ruralnih područja kao mesta za život je blisko povezana sa poboljšanjem fizičke infrastrukture, boljim pristupom socijalnim službama, i poboljšanjem socijalnih struktura, kao i podrškom za razvoj preduzetništva.

Nedostatak poštovanja specifičnih potreba sela i njihovog stanovništva, nepostojanje sistematičnog pristupa, kao i nedovoljno koordinisane aktivnosti različitih interesnih grupa, predstavlja ozbiljnu pretnju daljem pogoršanju jaza u pogledu razlika u odnosu na urbana područja.

LEADER koncept obuhvata istovremeno dejstvo teritorijalnog pristupa, pristupa "odozdo prema gore", javno-privatnih partnerstava, integrisanog višesektorskog pristupa, inovacije, saradnje i umrežavanja. Osmišljen je i razvijen kao instrument ruralnog razvoja u EU koji je značajno doprineo jačanju društvenog kapitala, stvaranju mogućnosti dodatnog zapošljavanja i diverzifikaciji ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima, kao i poboljšanju i održavanju konkurentnosti i podsticanju inovativnog načina rešavanja starih i novih ruralnih problema.

Uvođenje mere za sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja po *LEADER* principu i prateće pripreme aktivnosti su način za aktiviranje i sprovođenje ruralnog razvoja u lokalnim ruralnim zajednicama. Mera direktno doprinosi jačanju socijalnog kapitala, promovisanju boljeg lokalnog upravljanja, unapređenju infrastrukture, diverzifikaciji ruralnih aktivnosti, razvoju uslužnog sektora u lokalnim zajednicama kao i negovanju kulturnog nasleđa.

Poslednjih godina su na lokalnom nivou sprovedene pilot inicijative, sa partnerstvima sličnim lokalnim akcionim grupama (LAG), koja obezbeđuju efikasno sprovođenje mera ruralnog razvoja. Partnerstva LAG tipa osnovana su u Republici Srbiji kroz različite projektne inicijative namenjene jačanju ruralnog društvenog kapitala i definisanju prioriteta lokalnih partnerstava, kao i jačanju kapaciteta kroz obuku za pripremu predloga projekata, finansijsko planiranje i upravljanje projektnim ciklusom.

U periodu od 2011. do 2013. godine kroz projekat tehničke pomoći EU, 605 učesnika je registrovano memorandumima o razumevanju, koji su predstavljali Partnerstva za teritorijalni ruralni razvoj. Tokom procesa formiranja i jačanja partnerstava, projekat je podržao osnivanje 24 partnerstva.

Simulacijom procesa IPARD procene, od 24, 21 LSRR je ispunila kriterijume IPARD *LEADER* mere, što čini 8% populacije i oko 15% teritorije Republike Srbije. Ovi rezultati postignuti su primenom postepenog pristupa, kroz usmeravanje, prilagođene obuke, mentorstvo, studije slučaja, terenske posete i drugu neophodnu podršku, zasnovanu na najboljim praksama u EU, tamo gde je to moguće i primenljivo, prilagođeno specifičnostima Republike Srbije. Istovremeno, projekat je na nacionalnom nivou uspostavio principe i koordinaciju za sprovođenje *LEADER* pristupa u Republici Srbiji.

Ova uspešna praksa biće nastavljena i u IPARD II programu. Prvi korak će se odnositi na odabir LAG, a u drugom koraku će biti podržane aktivnosti/projekti ovih grupa.

8.5.3. Opšti ciljevi

Opšti ciljevi su razvoj civilnog društva i jačanje socijalnog dijaloga unutar ruralnog stanovništva, podrška dobrom upravljanju, podsticanje zapošljavanja i razvoj ljudskog kapitala, što, sve zajedno, uz sprovođenje mere kroz lokalna partnerstva, doprinosi održivom razvoju ruralnih područja.

8.5.3.1. Specifični ciljevi

Mera treba da doprinese promovisanju ruralnog razvoja kroz lokalne inicijative i partnerstva, jačanju kapaciteta ruralnog stanovništva i članova osnovanih partnerstava, kroz obuke i edukaciju, da razvije, organizuje i vodi partnerstvo, da pripremi i sprovede LSRR kroz lokalne projekte i da podstakne ruralna područja na umrežavanje i međuteritorijalnu saradnju.

LEADER pristup u Republici Srbiji biće podržan sledećim merama:

1) mera "Tehničke pomoći" za potencijalne LAG - Aktivnost u okviru mere Tehničke pomoći "Sticanje veština i animiranje ruralnog stanovništva" koristiće se za izgradnju kapaciteta potencijalnih LAG;

2) mera "Sprovođenje strategija lokalnog razvoja - *LEADER* pristup" - za odabrane LAG uključuje sledeće aktivnosti:

(1) aktivnost 1: "Sticanje veština, animiranje stanovništva na LAG teritoriji", za izgradnju kapaciteta i animaciju članova i ruralnog stanovništva odabranih LAG,

(2) aktivnost 2: "Tekući troškovi i mali projekti", za vođenje odabranih LAG i sprovođenje malih projekata LAG,

(3) aktivnost 3: "Projekti saradnje", za međuteritorijalne projekte. Ova aktivnost će se uvesti u poslednjoj fazi implementacije. UT će naknadno razviti odgovarajuću proceduru za prijavljivanje za ovu aktivnost i opisati je u okviru programa;

2) mere u IPARD II programu za realizaciju prioriternih projekata navedenih u LSRR.

8.5.4. Povezanost sa drugim IPARD i nacionalnim merama

IPARD *LEADER* mera se neće sprovoditi paralelno sa NPRR. Mera će se sprovoditi u okviru NPRR do početka njenog sprovođenja u okviru IPARD II programa, kako bi se izbeglo dvostruko finansiranje.

8.5.5. Korisnici

Korisnici po pitanju svih aktivnosti su odabrani LAG.

8.5.6. Opšti kriterijumi prihvatljivosti

Kriterijumi prihvatljivosti za odabir LAG

IPARD Agencija će kriterijume prihvatljivosti na osnovu prijave LAG koje je odabralo UT proveravati na sledeći način:

- 1) LAG je udruženje registrovano u Agenciji za privredne registre Republike Srbije;
- 2) izabrani LAG obuhvata ujednačenu, dobro definisanu, geografski kontinuiranu ruralnu teritoriju, sa više od 10.000 i manje od 150.000 stanovnika, uključujući naselja sa populacijom manjom od 25.000;
- 3) na nivou donošenja odluka, ekonomski i socijalni partneri, kao i drugi predstavnici civilnog društva, poput poljoprivrednika, seoskih žena, mladih i njihovih udruženja, moraju činiti više od 50% partnerstva. Štaviše, predstavnici lokalnih vlasti treba da čine minimum 20%. Međutim, javni organi, kao što je definisano nacionalnim propisima ili svaka interesna grupa, treba da ima manje od 50% glasačkih prava;
- 4) članovi i predsedavajući upravljačke strukture LAG moraju biti stanovnici i/ili registrovani ogranak u okviru teritorije LAG;
- 5) LAG mora da predloži sveobuhvatnu LSRR zasnovanu na aktu za *LEADER* meru, koji će razviti UT. Odredbe o minimalnim elementima koje LSRR treba da uključi biće objašnjene u kasnijoj fazi IPARD II programa.

8.5.7. Prihvatljive aktivnosti i prihvatljivi troškovi

Mera "Sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja - *LEADER* pristup" - za odabrane LAG će obuhvatati prihvatljive troškove za sledeće aktivnosti:

8.5.7.1. Prihvatljive aktivnosti za aktivnost 1 - "Sticanje veština, animiranje stanovništva LAG teritorija" za izgradnju kapaciteta i animaciju odabranih LAG

- 1) animacija, podizanje svesti i promotivne aktivnosti, događaji (npr. seminari, radionice, sastanci, itd.);
- 2) obuka i edukacija za osoblje i članove LAG (npr. priprema biznis planova, priprema projektnih prijava, računovodstvo, itd.); studije, analize teritorije i druge analize, kao i prikupljanje podataka neophodnih za sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja;
- 3) promocija koja podržava proces pripreme LSRR i izradu promotivnog materijala za zainteresovane strane u okviru predložene teritorije LAG;
- 4) obuke za osoblje i članove LAG uključenih u osnivanje LAG i sprovođenje LSRR i/ili u pripremu biznis planova, prijava za projekte, itd.;
- 5) učešće članova LAG na seminarima, radionicama, sastancima, studijskim posetama, uključujući događaje nacionalne i evropske mreže za ruralni razvoj;
- 6) planiranje, praćenje i revizija LSRR za teritoriju LAG sa kojim je zaključen ugovor;
- 7) studije koje podržavaju sprovođenje LSRR za područje LAG sa kojim je zaključen ugovor;

8) informativne i promotivne aktivnosti za podršku u sprovođenju LSRR, u cilju podsticanja saradnje i umrežavanja ruralnih aktera u okviru teritorije LAG sa kojim je zaključen ugovor, i kako bi se povećalo učešće osetljivih društvenih grupa (žena, mladih, starijih osoba, manjina, osoba sa invaliditetom i drugih) u sprovođenju LSRR.

Primeri prihvatljivih troškova:

- 1) ekspertske usluge;
- 2) prevod i tumačenje;
- 3) putni troškovi, uključujući smeštaj i dnevnice;
- 4) aktivnosti animacije (npr. obuke, učešće na seminarima, radionice, sajmovi, pretplate i nabavke publikacija, druge podsticajne aktivnosti, itd.);
- 5) zakup prostora i opreme za događaje i ugostiteljske usluge.

8.5.7.2. Prihvatljive aktivnosti za aktivnost 2 - "Tekući troškovi i mali projekti" za vođenje odabranih LAG i sprovođenje malih projekata

- 1) troškovi vođenja kancelarije (zakup kancelarije i režijski troškovi) u okviru teritorije LAG sa kojim je zaključen ugovor i plate zaposlenih u LAG;
- 2) obuka i izgradnja kapaciteta za osoblje LAG sa kojim je zaključen ugovor u cilju poboljšanja kapaciteta za sprovođenje LSRR;
- 3) mali projekti koje sprovode LAG (u vrednosti od 1.000-5.000 evra za podršku kulturnih događaja, promovisanje lokalnih proizvoda, obnovu ili izgradnju kulturnog i prirodnog nasleđa, investiranje u kulturna dobra, malu turističku infrastrukturu, itd.).

Primeri prihvatljivih troškova:

- 1) plate (kofinansiranje) za menadžera LAG i/ili druge zaposlene u LAG;
- 2) zakup kancelarije i režijski troškovi;
- 3) kancelarijski materijal (pisaći pribor itd.);
- 4) kupovina opreme, uključujući IT opremu, nameštaj;
- 5) troškovi komunikacije;
- 6) troškovi obuke;
- 7) usluge (IT stručnjaci, računovođe, itd.);
- 8) mali projekti sprovedeni od strane LAG. Odabir i upravljanje malim projektima biće objašnjeni u LSRR, a predložene aktivnosti će biti u skladu sa LSRR. Aktivnosti male vrednosti: 1.000-5.000 evra treba da podrže, npr. kulturne događaje, promovisanje lokalnih proizvoda, obnovu ili izgradnju kulturnog i prirodnog nasleđa, investiranje u kulturna dobra, itd.

8.5.7.3. Prihvatljive aktivnosti za aktivnost 3 - "Projekti saradnje za međuteritorijalne ili međudržavne projekte"

- 1) obuka i izgradnja kapaciteta za osoblje LAG sa kojim je zaključen ugovor u cilju uspostavljanja animacije i procene projekata saradnje;
- 2) zajedničke akcije i udružene aktivnosti u saradnji sa nacionalnim partnerima.

Primeri prihvatljivih troškova:

- 1) plate podržane od strane LAG i/ili njenih lokalnih partnera;
- 2) putni troškovi za osoblje LAG i njihovih lokalnih partnera;
- 3) troškovi komunikacije;
- 4) troškovi obuke;
- 5) usluge (IT stručnjaci, računovođe, itd.);
- 6) mali projekti u vezi sa zajedničkim akcijama sprovedenim od strane LAG: aktivnosti male vrednosti (1.000-5.000 evra) za zajedničke kulturne događaje, zajedničku promociju lokalnih proizvoda, investiranje u kulturna ili turistička dobra.

8.5.7.4. Neprihvatljivi troškovi

- 1) porezi, javne takse/naknade/obaveze;
- 2) parnični troškovi (zakon);
- 3) troškovi finansiranja;
- 4) troškovi osiguranja (investicije);
- 5) naknade za licence;
- 6) troškovi za fiskalne savete i advokate;
- 7) troškovi (finansijskog) lizinga;
- 8) troškovi investiranja koji ne predstavljaju stvarno stanje;
- 9) troškovi koji proističu iz vremena pre potpisivanja ugovora sa IPARD Agencijom (prijava).

8.5.8. Kriterijumi selekcije

8.5.8.1. Kriterijumi selekcije za ocenjivanje lokalnih strategija ruralnog razvoja LAG

Kriterijumi selekcije za ocenjivanje lokalnih strategija ruralnog razvoja LAG biće zasnovani na:

- 1) teritorijalnom pristupu i koherentnosti LSRR sa teritorijom koju pokriva;

- 2) kvalitetu LSRR, zasnovanom na analizi razvojnih potreba i potencijala teritorije LAG i njegovom usklađenošću sa sadržajem i ciljevima definisanim u IPARD II programu;
- 3) kapacitetu LAG za sprovođenje LSRR;
- 4) kvalitetu partnerstva;
- 5) organ upravljanja LAG mora da osigura starosnu raznolikost i polnu ravnopravnost;
- 6) organ upravljanja LAG mora biti reprezentativan, u pogledu starosne raznolikosti i polne ravnopravnosti, sa najmanje 30% učešća žena;
- 7) projekte podržane iz drugih izvora (isključujući IPARD program) treba posmatrati kao dodatnu vrednost, međutim, dvostruko finansiranje se mora izbeći pisanom izjavom od strane LAG.

8.5.8.2. Minimalna sadržina LSRR

- 1) definicija područja i stanovništva koje je obuhvaćeno strategijom;
- 2) opis trenutne situacije: analiza razvojnih potreba i potencijala područja, uključujući SWOT analizu;
- 3) opis LSRR i njenih ciljeva koja treba da bude usklađena sa IPARD II programom;
- 4) opis procesa uključivanja zajednice u razvoju strategije;
- 5) opis partnerstava LAG i internih pravila za donošenje odluka;
- 6) opis radnji koje pokazuju kako će ciljevi dovesti do očekivanih aktivnosti i vrste podržanih projekata (proces definisanja mera i aktivnosti LSRR);
- 7) opis projekata saradnje koje LAG namerava da prati (subjekti saradnje, ciljani regioni/zemlje) i opis načina na koji će ova saradnja imati pozitivne efekte na lokalnu strategiju ruralnog razvoja i lokalne aktere;
- 8) finansijski plan strategije, uključujući troškove za sticanje veština i animaciju, tekuće troškove i male projekte;
- 9) opis postupka koji se odnosi na predloge lokalnih projekata.

Detaljni kriterijumi za procenu biće dati u aktu o sprovođenju mere, koji sačinjava UT.

Nakon što EK za procenu izvrši selekciju i rangira LAG, IPARD Agencija će zaključiti ugovore sa LAG koji ostvare minimum bodova definisanih aktom o sprovođenju mere koji sačinjava UT.

8.5.9. Intenzitet pomoći i stopa učešća EU

Podrška je obezbeđena iz EU i nacionalnog budžeta i izražava se kao udeo javne podrške u prihvatljivim troškovima u iznosu do 100%, gde stopa doprinosa EU iznosi 90%, a udeo Republike Srbije 10%.

Najveći mogući godišnji iznos javne podrške za specifične aktivnosti i vrste troškova biće definisani aktom o sprovođenju mere. Prihvatljivi troškovi i povezani troškovi/izdaci biće detaljnije razrađeni aktom o sprovođenju mere i konkursom.

8.5.10. Pokazatelji i ciljevi

Naziv pokazatelja	Ciljna vrednost
Broj LAG u ruralnim područjima	0
Stanovništvo koje je obuhvaćeno LAG	0
Broj novostvorenih radnih mesta (bruto)	0
Broj predloženih projekata	0
Broj malih projekata	0

8.5.11. Administrativna procedura

Procedura za selekciju LAG i odobravanje strategija

Postupak naveden u nastavku opisuje proceduru za selekciju LAG koju će vršiti UT.

- 1) LAG će biti izabrani na osnovu otvorene tenderske procedure za sva ruralna područja, koju će raspisati IPARD Agencija;
- 2) koristiće se posebni kriterijumi da bi se obezbedio: a) pristup zasnovan na teritorijalnom razvoju, b) kvalitet i usklađenost predloženih LSRR sa ciljevima IPARD II programa i v) sposobnost LAG da upravlja sprovođenjem predloženog LSRR;
- 3) primenjen postupak selekcije zasnivaće se na sistemu rangiranja na osnovu kriterijuma za selekciju, a ne na osnovu vremena pristizanja zahteva. Sistem kriterijuma za rangiranje biće razvijen (u okviru akta o sprovođenju mere) od strane UT, kao deo uputstva za meru *LEADER* pristup;
- 4) na osnovu podnetih prijava i njihove procene primenom seta kriterijuma za selekciju, preliminarnu selekciju LAG izvršiće Odbor za procenu kojeg čine predstavnici MPŠV/UT i drugih relevantnih ruralnih aktera i neprofitnih organizacija koje se bave ruralnim razvojem. Odbor za procenu predaje preliminarnu listu odabranih LAG IPARD Agenciji na dalju selekciju/odobravanje. Uloga IPARD Agencije ograničena je na proveru prihvatljivosti u okviru procedura za odobrenje;
- 5) konačnu selekciju izvršiće Odbor za selekciju čije članove imenuje ministar MPŠV. Prilikom procesa donošenja odluka o prijavama koje mu je dostavila IPARD Agencija, Odbor za selekciju poštuje pravila postupka definisana aktom o sprovođenju mere. Ukoliko je njegova odluka u suprotnosti sa izveštajem Odbora za procenu, treba je obrazložiti kao neusklađenu sa kriterijumima prihvatljivosti. Ministar MPŠV dostavlja pisanim putem podnosiocima prijave zvanično obaveštenje o odobrenju ili odbijanju njihove prijave za status LAG;
- 6) odbijanje prijave i zahteva za dopunu/objašnjenje/ispravku podnete prijave izdate od strane IPARD Agencije moguće je u slučaju da su podnete nakon roka, ukoliko ne ispunjavaju osnovne kriterijume prihvatljivosti ili nisu podnete u skladu sa odredbama akta o sprovođenju mere sačinjenog od strane UT ili ako su nepotpune i potrebno ih je dopuniti ili ispraviti, itd.

Ugovorna procedura

1) IPARD Agencija će potpisati ugovore koji dalje obuhvataju projekte u skladu sa Aktivnostima 1 i 2 i sprovođenje specifičnih projekata saradnje sa odabranim LAG, kao i uspostavljanje sistema za registraciju odabranih/odobrenih LAG;

2) zaključeni ugovor sa LAG uspostavlja osnovu za nadoknadu prihvatljivih troškova. Postupak ugovaranja vršiće IPARD Agencija i on uključuje administrativnu kontrolu, kontrolu na terenu i zaključivanje ugovora o dodeli IPARD sredstava za kofinansiranje LAG (u daljem tekstu: Ugovor), zasnovanog na priloženom Godišnjem akcionom planu koji je odobrila IPARD agencija;

3) Ugovor za finansiranje tekućih troškova LAG, troškova izgradnje kapaciteta i malih projekata, IPARD Agencija zaključuje sa odabranim LAG koji su priložili Godišnji akcioni plan i koji je IPARD Agencija odobrila na period od godinu dana, čime se regulišu zajednička prava i obaveze;

4) zahtev za isplatu - Sredstva iz IPARD programa isplaćuju se ugovorenom LAG na osnovu zahteva za isplatu koji će LAG dostavljati IPARD Agenciji na kvartalnom nivou. Svi troškovi nastali od strane ugovorenog LAG i navedeni na fakturama ili izjavama o troškovima predatim kao deo zahteva za isplatu, moraju biti isplaćeni u punom iznosu od strane ugovorenog LAG pre nego što se podnesu kao deo zahteva za isplatu. Ugovorenom LAG se ne mogu isplatiti donacije u iznosu većem od iznosa navedenog u IPARD Ugovoru ili Aneksu IPARD Ugovora. Nakon administrativne kontrole i kontrole zahteva za isplatu na terenu, direktor IPARD Agencije donosi odluku o isplati ili o odbijanju isplate ili obaveštenje o odbijanju isplate;

5) administrativnu kontrolu i kontrolu zahteva za isplatu na terenu vrši IPARD Agencija. Takođe, nadležno ministarstvo, Kancelarija za reviziju sistema upravljanja sredstvima Evropske unije, ovlašćeni i legitimni nacionalni organi za superviziju, kao i legitimne vlasti EU imaju pravo da provere usklađenost sa propisima (revizija usklađenosti);

6) izveštavanje ugovorenih LAG - Ugovoreni LAG su u obavezi da UT za svaku godinu rada podnesu dva izveštaja o radu (u daljem tekstu: Izveštaji). UT, na osnovu dostavljenih izveštaja ugovorenih LAG, priprema godišnji pregled, koji se objavljuje na zvaničnoj internet stranici UT;

7) u slučaju da prioritetni projekti predloženi od strane LAG odgovaraju prihvatljivim aktivnostima pojedinih mera u okviru IPARD II programa, primenjivaće se isti uslovi koji se u okviru IPARD II programa primenjuju za datu meru. U pogledu lokalnih projekata u okviru IPARD mera, LAG izdaje pismo preporuke kojim potvrđuje da je projekat u skladu sa LSRR.

8.5.12. Geografski obim mere

LEADER pristup će se sprovoditi u ruralnim područjima na način definisan u Poglavlju 3.1. Programa.

8.5.13. Druge informacije karakteristične za meru

Ne postoje.

8.5.14. Budžet 2014-2020. godine za meru "Sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja - LEADER pristup"

Godina	Ukupan prihvatljiv trošak	Javni troškovi						Privatno učešće	
		Ukupno		Učešće EU		Nacionalno učešće			
	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%	

	$2 = 3 + 9$	$3 = 5 + 7$	$4 = 3/2$	5	$6 = 5/3$	7	$8 = 7/3$	9	$10 = 9/2$
2014.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2015.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2016.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2017.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2018.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2019.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2020.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
UKUPNO	0	0		0		0		-	

8.6. DIVERZIFIKACIJA POLJOPRIVREDNIH GAZDINSTAVA I RAZVOJ POSLOVANJA

8.6.1. Pravni osnov

1) Član 2. tačka 1) IPA Uredbe (EU) Br. 236/2014 Evropskog parlamenta i Saveta od 11. marta 2014. godine kojom su propisana zajednička pravila i procedure za sprovođenje instrumenata Unije za finansiranje aktivnosti izvan Unije;

2) Član 27. tačka 1) podtačka 7) SS;

3) Prilog 4 SS.

8.6.2. Obrazloženje

Dominantan deo ruralne radne snage u Republici Srbiji, oko 45% zaposlenog ruralnog stanovništva, je zaposlen u poljoprivredi. Visoko učešće poljoprivrednog stanovništva u ruralnoj populaciji, svrstava Republiku Srbiju među "pretežno agrarne" evropske zemlje. Pored poljoprivrede, ruralna radna snaga je angažovana u prerađivačkoj industriji (preko 16%), trgovini na veliko i malo (10,2%), građevinarstvu (5,8%) i saobraćaju (4%). Oblasti sa preko 3% učešća u zapošljavanju ruralnog stanovništva su javna uprava, obrazovanje, zdravstvo i socijalni rad. Glavni razlog za mali broj radnih mesta u ovim oblastima i njihovu malu zastupljenost u ukupnoj zaposlenosti, jeste nedovoljna razvijenost sektora javnih usluga u ruralnim područjima. Sadašnja struktura zaposlenosti u ruralnim područjima je rezultat nedovoljno diverzifikovane ekonomske strukture, koja je visoko zavisna od primarnog sektora i eksploatacije prirodnih resursa.

Intervencije u okviru ove mere teže poboljšanju mogućnosti za zapošljavanje u ruralnim područjima. One su usmerene na glavne probleme ruralnih područja, koji su analizom identifikovani i definisani na sledeći način:

1) nedostatak mogućnosti za zapošljavanje;

2) visoka zavisnost od poljoprivrede;

3) opadanje kvaliteta i dostupnosti osnovnih usluga i infrastrukture.

Ovi problemi rezultiraju smanjenjem atraktivnosti ruralnih područja kao mesta za rad i život i povećanjem razlika između urbanih i ruralnih područja. Padom kvaliteta života i mogućnosti zapošljavanja, ruralna područja se suočavaju sa demografskim padom i smanjenjem zapošljavanja.

Dostupnost IPARD fondova, jačanje socijalnog kapitala i tržišnih veza, trebalo bi da ojačaju ruralne zajednice i doprinesu njihovom održivom razvoju u budućnosti.

Analize ruralnog turizma pokazuju da on doprinosi ruralnoj ekonomiji i ima veliki potencijal za dalji razvoj (Poglavlje 3.4.). Fokus diverzifikacije u okviru IPARD II programa će biti ruralni turizam zbog postojanja duge tradicije podrške kroz nacionalne šeme, kao i zbog velikog potencijala i potrebe za daljim razvojem tog sektora. Štaviše, ruralna područja u Republici Srbiji karakterišu raznovrsnost pejzaža i biološka raznovrsnost, bogato kulturno nasleđe i prirodni resursi. Diverzifikacija ruralne ekonomije kroz viši nivo usluga i aktivnosti u ruralnom turizmu će smanjiti zavisnost prihoda od poljoprivrede i obezbediti uslove za stabilan dodatni prihod. Ova vrsta podrške će doprineti manjoj ekonomskoj i socijalnoj ugroženosti ruralnih područja. Sa druge strane, aktivnosti u ruralnom turizmu proširuju obim dodatnih usluga dostupnih ruralnom stanovništvu, kao i usluga i proizvoda koji se zasnivaju na tradicionalnom znanju, tehnologiji, prirodnim resursima i kulturnom nasleđu.

8.6.3. Opšti ciljevi

- 1) povećanje stepena diverzifikacije i razvoja ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima kroz razvoj poslovnih aktivnosti, uz mogućnost stvaranja novih radnih mesta i direktno uvećanje prihoda gazdinstva i domaćinstva;
- 2) poboljšanje kvaliteta života u ruralnim područjima i shodno tome, smanjenje depopulacije ruralnih područja.

8.6.3.1. Specifični ciljevi

- 1) investiciona podrška za razvoj turističkih objekata i usluga za poljoprivredne proizvođače i druge privredne subjekte u ruralnim područjima, a stoga i proširenje ekonomskih aktivnosti u zemlji u oblasti ruralnog turizma;
- 2) podrška razvoju turističkih i rekreativnih aktivnosti, naročito za porodični i dečji turizam.

8.6.4. Povezanost sa drugim IPARD i nacionalnim merama

Sprovođenje ove mere je u bliskoj vezi sa *LEADER* pristupom. U ovom slučaju, lokalna populacija i njene lokalne strukture moraju biti od početka uključene u izradu LSRR koja identifikuje aktivnosti prihvatljive za svaki specifičan region.

Mera je povezana sa merom: "Sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja - *LEADER* pristup".

Mera će upotpuniti podršku u okviru nacionalnog programa za zaštitu lokalnog nasleđa (npr. zanata i tradicionalnih proizvoda), kao i za prodajna mesta tradicionalnih proizvoda.

8.6.5. Korisnici

Korisnici ove mere su:

- 1) fizička lica registrovana kao poljoprivredni proizvođači u ruralnim područjima ili članovi poljoprivrednog gazdinstva koja diverzifikuju svoje aktivnosti, bilo da su poljoprivredne ili nepoljoprivredne;

2) mikro i mala pravna lica, kao što je definisano u Zakonu o računovodstvu koja su osnovana ili rade u ruralnim područjima. Definicija mikro i malih pravnih lica je prikazana u Prilogu 5. Takođe, pravna lica, istog raspona, osnovana izvan ruralnih područja, su prihvatljiva za podršku ako se podržane investicije/aktivnosti nalaze u ruralnim područjima.

8.6.6. Opšti kriterijumi prihvatljivosti

- 1) na kraju realizacije, investicija mora biti u skladu sa relevantnim nacionalnim standardima i zahtevima, kao što je navedeno u Prilogu 3;
- 2) korisnik mora biti registrovan u skladu sa odredbama Zakona o turizmu ("Službeni glasnik RS", broj 17/19) i Zakona o ugostiteljstvu ("Službeni glasnik RS", broj 17/19), na kraju realizacije investicije, a pre konačne isplate;
- 3) podnosilac zahteva mora da dokaže ekonomsku održivost preduzeća kroz biznis plan na kraju investicionog perioda. Biznis plan treba da bude usklađen sa obrascem koji je pripremila IPARD Agencija. Za investicije koje prelaze 50.000 evra kao što je definisano IPARD implementacionom regulativom, potreban je kompletan biznis plan, dok je za manje investicije, ispod 50.000 evra, potreban biznis plan u pojednostavljenom obliku. Kriterijumi koje će IPARD Agencija koristiti za procenu buduće ekonomske održivosti gazdinstva su prikazani u Prilogu 2;
- 4) podnosilac zahteva mora da dokaže da u trenutku podnošenja zahteva za odobravanje projekta, odnosno zahteva za odobravanje isplate nema neizmirenih poreza ili obaveza za socijalno osiguranje prema državi. Podnosilac dostavlja potpisanu izjavu da ne postoji prijava za istu investiciju iz drugog javnog fonda ili šeme za subvencionisanje;
- 5) korisnik je obavezan da, pet godina nakon konačne isplate od strane IPARD Agencije, namenski koristi investiciju bez izmena, koje značajno utiču na njenu prirodu ili na uslove sprovođenja iste ili na davanje neopravdane prednosti preduzeću ili javnom organu i/ili rezultiraju promenom prirode vlasništva nad komponentom infrastrukture ili prekidom ili izmeštanjem jedne proizvodne aktivnosti koja je kofinansirana.

8.6.7. Specifični kriterijumi prihvatljivosti

Maksimalan kapacitet u broju ležajeva, u svim registrovanim objektima za smeštaj, ograničen je do 30 individualnih ležajeva po korisniku.

8.6.8. Prihvatljivi troškovi

Sledeći troškovi će biti prihvatljivi:

- 1) izgradnja i unapređenje nepokretne imovine;
- 2) kupovina nove opreme i nameštaja, uključujući i specijalnu opremu i nameštaj za osobe sa invaliditetom i decu;
- 3) kupovina novih mašina, mehanizacije i opreme za održavanje turističkog mesta i pejzaža, za turističke i gastronomske svrhe, uključujući i IT hardver i softver do njihove tržišne vrednosti;
- 4) investicije u spoljašnje i unutrašnje prostore kao što su igrališta i odgovarajuća oprema;

5) opšti troškovi, kao što su naknade za arhitekte, inženjere i druge konsultantske naknade, studije izvodljivosti, sticanje patentnih prava i licenci do 12% od vrednosti ukupnih prihvatljivih troškova, od kojih su troškovi biznis planova prihvatljivi do 5%, ali ne više od 2.000 evra;

6) investicija u obnovljive izvore energije (izgradnja instalacija i opremanje), mora biti deo projekta za turizam.

8.6.9. Prihvatljive aktivnosti

Investicija u izgradnju i/ili rekonstrukciju i/ili opremanje objekata za pružanje turističkih i ugostiteljskih usluga, kao što su sobe, restorani i drugi objekti, uključujući i objekte za skladištenje, prodaju, rekreaciju, držanje životinja, igranje, turističke kampove, poboljšanje spoljašnjih prostora (za jahanje, ribolov na površinskim vodama, biciklizam, tematske rute, staze za jahanje) i druge objekte/mehanizaciju, mašine i opremu u svrhu turizma/ugostiteljstva, itd.

8.6.10. Kriterijumi selekcije

Vrsta kriterijuma selekcije	Odgovor	Bodovi
Podnosilac nije stariji od 40 godina na dan podnošenja zahteva za odobravanje projekta	da/ne	20
Podnosilac je žena ili preduzeće koje u svojoj strukturi zaposlenih ima najmanje 30% žena	da/ne	20
Podnosilac se nalazi u planinskom regionu definisanom u Prilogu 4	da/ne	20
Diploma srednje škole u oblasti ugostiteljstva/turizma; diploma visoke škole strukovnih studija u oblasti ugostiteljstva/turizma; univerzitetska diploma	da/ne	3/6/10
Projekat podrazumeva otvaranje novih radnih mesta na osnovu biznis plana	da/ne	20
Projekat uključuje investicije u infrastrukturu i opremu za osobe sa invaliditetom	da/ne	10

8.6.11. Intenzitet pomoći i stopa učešća EU

Intenzitet pomoći, izražen kao udeo javne podrške u prihvatljivim troškovima investicije iznosi do 65%.

Stopa kofinansiranja EU je 75% od javne pomoći.

Korisnici mogu da prijave više od jednog projekta tokom trajanja IPARD II programa. Prijava za naredni investicioni projekat može se podneti nakon finalizacije (konačne isplate) prethodnog investicionog projekta.

Korisnik može zahtevati podršku, bez obzira na ukupnu vrednost investicije, za prihvatljive troškove u okviru sledećih granica:

- 1) minimalni iznos 20.000 evra;
- 2) maksimalni iznos 300.000 evra.

Korisnik može podneti do tri projekta i da primi ukupnu podršku u iznosu od maksimalno 400.000 evra javne podrške iz IPARD II programa.

8.6.12. Budžet 2014-2020. godine za meru "Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja"

Godin a	Ukupni prihvatljiv trošak	Javni troškovi						Privatno učešće	
		Ukupno		Učešće EU		Nacionalno učešće			
	EUR	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
	2=3 + 9	3 = 5 + 7	4 = 3/2	5	6 = 5/3	7	8 = 7/3	9	10 = 9/2
2014.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2015.	-	-	-	-	-	-		-	-
2016.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2017.	7.564.102,5 6	4.916.666,6 7	65	3.687.50 0	75	1.229.166, 67	25	2.647.435,9 0	35
2018.	17.717.948, 72	11.516.666, 67	65	8.637.50 0	75	2.879.166, 67	25	6.201.282,0 5	35
2019.	14.743.589, 74	9.583.333,3 3	65	7.187.50 0	75	2.395.833, 33	25	5.160.256,4 1	35
2020.	13.717.948, 72	8.916.666,6 7	65	6.687.50 0	75	2.229.166, 67	25	4.801.282,0 5	35
Ukupn o	53.743.589, 74	34.933.333, 33		26.200.0 00		8.733.333, 33		18.810.256, 41	

8.6.13. Pokazatelji i ciljevi

Naziv pokazatelja	Ciljna vrednost
Broj podržanih projekata	300
Broj poljoprivrednih gazdinstava/preduzeća koja razvijaju dodatne ili diverzifikovane izvore prihoda u ruralnim područjima	150
Broj korisnika koji investiraju u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora	30
Ukupna vrednost podržanih investicija u fizičku imovinu po korisniku (EUR)	53.743.589,74
Broj novostvorenih radnih mesta (bruto)	60

8.6.14. Administrativna procedura

Mera će se sprovoditi od strane IPARD Agencije. Projekti u okviru ove mere će biti izabrani kroz javne konkurse za podnošenje prijava. Odluka o raspodeli finansijskih sredstava po meri, po konkursu, biće doneta uz saglasnost IPARD Agencije. UT će svake godine sastavljati godišnji program za konkurse za podnošenje prijava, propisujući broj konkursa, vreme raspisivanja konkursa i rokove za podnošenje prijave, kao i indikativni budžet za svaku meru.

IPARD Agencija će raspisati konkurse za podnošenje prijava i sprovesti sveobuhvatnu kampanju informisanja u saradnji sa UT.

IPARD Agencija će dostavljene prijave proveravati administrativno i na licu mesta, u smislu kompletnosti, administrativne usaglašenosti, prihvatljivosti i održivosti biznis plana. Prijave koje

ispunjavaju uslove i koje su prihvatljive, biće rangirane i finansirane do raspoloživih sredstava alociranih za pojedinačni konkurs.

Korisnici popunjavaju prijave na obrascima koji su u skladu sa zahtevima i javnim konkursima. Detaljne administrativne provere se sprovode pre odobravanja prijave kako bi se utvrdila kompletnost, pravovremenost i ispunjenost uslova za odobravanje prijave. Provere se dokumentuju na detaljnim kontrolnim obrascima.

Prijave koje su potpune, blagovremene i u skladu sa uslovima akta o sprovođenju mere i javnog konkursa biće pregledane po redosledu njihovog pristizanja. Nakon što IPARD Agencija obradi prijavni formular, na osnovu kriterijuma rangiranja formira se rang lista. Rang lista se kreira, a projekti biraju nakon svakog konkursa. U slučaju kada postoji više projekata sa istim brojem bodova prema kriterijumima za rangiranje, prednost dobija projekat sa ranijim datumom podnošenja kompletne prijave. U slučaju kada je podnet manji broj prijava koje ispunjavaju uslove i koje su prihvatljive, od raspoloživih sredstava za podršku, rang lista neće biti formirana.

Nakon administrativne kontrole, prihvatljive prijave će biti proverene na licu mesta od strane IPARD Agencije. Nakon administrativne kontrole i kontrole na licu mesta, ugovoriće se finansiranje odabranih projekata.

Sve navedene odredbe su podložne akreditaciji, mogu biti predmet izmena i biće utvrđene procedurama Uprave za agrarna plaćanja.

Podnosioci prijave za podsticaje po osnovu mera u okviru IPARD programa su u obavezi da IPARD Agenciji dostave svoje prijave i biznis planove zajedno sa drugim traženim dokumentima.

8.6.15. Geografski obim mere

Mera se primenjuje na ruralna područja na način definisan u Poglavlju 3.1. Programa.

8.7. TEHNIČKA POMOĆ

8.7.1 Pravni osnov

1) Član 2. tačka 1) IPA Uredbe (EU) br. 236/2014 Evropskog parlamenta i Saveta od 11. marta 2014. godine kojom su propisana zajednička pravila i procedure za sprovođenje instrumenata Unije za finansiranje aktivnosti izvan Unije;

2) Član 27. tačka 1) podtačka 9) SS;

3) Prilog 4 SS.

8.7.2. Obrazloženje

Mera podržava tehničku pomoć i troškove u vezi sa sprovođenjem IPARD II programa.

8.7.3. Opšti ciljevi

Cilj ove mere jeste da pomogne u sprovođenju i praćenju programa, kao i u njegovoj eventualnoj izmeni.

8.7.3.1. Specifični ciljevi

U okviru podrške za sprovođenje i praćenje programa, specifični ciljevi obuhvataju sledeće:

- 1) podršku za praćenje programa;
- 2) podršku odgovarajućem protoku informacija i publicitetu;
- 3) podršku za studije, posete i seminare;
- 4) podršku za eksternu ekspertizu;
- 5) podršku za procenu programa;
- 6) podršku potencijalnim LAG i pripremu za *LEADER* meru IPARD II programa;
- 7) podršku za nacionalnu mrežu ruralnog razvoja.

8.7.4. Povezanost sa drugim IPARD merama i nacionalnim merama

Mera će obuhvatati potrebe tehničke pomoći za sve mere programa.

8.7.5. Korisnici

Korisnik u okviru mere "Tehnička pomoć" je UT IPARD II programa.

8.7.6. Opšti kriterijumi prihvatljivosti

Prihvatljivi trošak je stvarni trošak sprovođenja finansirane aktivnosti i mora se odnositi na isplate koje izvrši krajnji korisnik, što se dokazuje računima ili računovodstvenim dokumentima jednake dokazne vrednosti¹³.

Svi projekti moraju biti pripremljeni u skladu sa pravilima eksterne pomoći Komisije, koja su sadržana u Finansijskoj uredbi. U te svrhe, primena *PRAG* procedura se može prilagoditi specifičnostima zemlje korisnice. Javnu nabavku može sprovesti centralizovani nadležni državni organ u ime finansijskog korisnika.

Ukoliko se aktivnosti iz ove mere finansiraju ili će se finansirati u okviru tvining ili drugih projekata podržanih po osnovu drugih oblasti politika, one neće biti prihvatljive.

Tehnička pomoć za podršku uspostavljanju sistema upravljanja i kontrole je prihvatljiva i pre početka prenosa upravljanja: "poveravanja zadataka za realizaciju budžeta", za troškove nastale nakon 1. januara 2014. godine.

Izveštaj o prihvatljivim troškovima predstavlja deo godišnjeg izveštaja.

¹³ "Računovodstveni dokument jednake dokazne vrednosti" označava bilo koji dokument priložen radi dokazivanja da unos u računovodstvene knjige predstavlja istinitu i stvarnu transakciju u skladu sa Zakonom o računovodstvu koji je na snazi.

8.7.7. Specifični kriterijumi prihvatljivosti (po sektoru)

Ne postoje.

8.7.8. Prihvatljivi troškovi

1) troškovi održavanja sastanaka Odbora za praćenje, uključujući troškove stručnjaka i ostalih učesnika, tamo gde se njihovo prisustvo smatra neophodnim da bi se obezbedio efikasan rad Odbora;

2) drugi troškovi neophodni za izvršavanje obaveza Odbora za praćenje koji se odnose na sledeće kategorije:

(1) ekspertaska pomoć za razmatranje i pregled polaznih osnova i pokazatelja programa,

(2) stručna pomoć ili savetovanje Odbora za praćenje u pogledu sprovođenja i funkcionisanja sistema praćenja;

3) troškovi održavanja sastanaka i troškovi dodatnih zadataka radnih grupa;

4) troškovi informativnih i javnih kampanja, uključujući troškove štampanja i distribucije materijala;

5) troškovi prevođenja i tumačenja na zahtev Komisije, ne uključujući one koje zahteva primena OS, SS i finansijskog sporazuma;

6) troškovi u vezi sa posetama i seminarima. Svaka poseta i seminar zahtevaju blagovremeno podnošenje izveštaja Odboru za praćenje u pisanoj formi;

7) troškovi u vezi sa pripremom ili unapređenjem sprovođenja mera u okviru programa, u cilju obezbeđenja njihove efektivnosti, uključujući i mere čija je primena predviđena u kasnijoj fazi;

8) troškovi u vezi sa "Sticanjem veština" za pripremu potencijalnih LAG za implementaciju mere "Sprovođenje lokalnih strategija razvoja - LEADER pristup";

9) troškovi procene programa;

10) troškovi u vezi sa uspostavljanjem i radom nacionalne mreže za koordinaciju aktivnosti pripreme i sprovođenja lokalnih strategija ruralnog razvoja. Ovde su takođe, uključeni i troškovi koji se odnose na osnivanje nacionalne mreže za ruralni razvoj u skladu sa pravilima EU za države članice, kao i troškovi u vezi sa učešćem u Evropskoj mreži za ruralni razvoj;

11) troškovi podrške zaradi zaposlenima u SRR i UAP koji uzimaju u obzir nivoe zarada na tržištu rada u cilju zadržavanja zaposlenih i izgradnje/održavanja znanja u okviru administracije. Uvođenje ovakvih troškova može se izvršiti samo nakon prethodne saglasnosti Komisije i može biti vremenski ograničeno;

12) troškovi za nabavku neophodnih softvera, hardvera, specijalizovane i kancelarijske opreme, kao i materijala u cilju poboljšanja kvaliteta i efektivnosti rada Odbora za praćenje;

13) troškovi u vezi sa poboljšanjem određenih delova sistema za upravljanje i kontrolu, u cilju veće efektivnosti i efikasnosti putem specifičnih kratkoročnih aktivnosti.

8.7.9. Kriterijumi selekcije

Ne postoje.

8.7.10. Intenzitet pomoći i stopa učešća EU

Intenzitet pomoći, izražen kao udeo javne podrške u prihvatljivim troškovima iznosi do 100%, dok je stopa učešća EU 85%. Predfinansiranje se može obezbediti nacionalnim učešćem, ali se ne može smatrati troškovima koje će nadoknađivati EK.

8.7.11. Budžet 2014-2020. godine za meru "Tehnička pomoć"

Godina	Ukupno		Učešće EU		Nacionalno učešće	
	EUR	%	EUR	%	EUR	%
2014.	-	-	-	-	-	-
2015.	-	-	-	-	-	-
2016.	-	-	-	-	-	-
2017.	-	-	-	-	-	-
2018.	-	-	-	-	-	-
2019.	-	100	-	85	-	15
2020.	588.235,29	100	500.000	85	88.235,29	15
Ukupno	588.235,29		500.000		88.235,29	

8.7.12. Pokazatelji i ciljevi

Naziv pokazatelja	Ciljna vrednost
Broj promotivnih materijala za opšte informisanje svih zainteresovanih strana (leci, brošure itd.)	530
Broj promotivnih kampanja	8
Broj radionica, konferencija, seminara	16
Broj podržanih ekspertskih zadataka	2
Broj sastanaka Odbora za praćenje	12
Broj studija o izradi i sprovođenju programskih mera	4
Broj podržanih aktivnosti ruralnog umrežavanja	2
Broj podržanih potencijalnih LAG	4

8.7.13. Administrativna procedura

UT svake godine sastavlja okvirni akcioni plan za aktivnosti predviđene merom Tehničke pomoći, koji podnosi IPARD Odboru za praćenje na saglasnost. Ugovore bi trebalo odobriti nakon sprovođenja procedura nabavke u skladu sa pravilima eksterne pomoći EU i u tom pogledu treba poštovati osnovne principe Ugovora, kao što su: transparentnost, proporcionalnost, jednak tretman, nediskriminacija i dobro finansijsko upravljanje (vrednost za novac).

8.7.14. Geografski obim mere

Nije primenljivo.

8.7.15. Prelazni aranžmani

Aktivnosti tehničke pomoći podržane po osnovu programskog perioda 2014-2020. godine mogu se takođe, odnositi i na naredne programske periode. Stoga se tehnička pomoć dodeljena za programski

period 2014-2020. godine može koristiti da olakša, npr. pripremu za programski period nakon 2020. godine.

IX NACIONALNA MREŽA ZA RURALNI RAZVOJ

Proces podsticanja svih zainteresovanih strana uključenih u ruralni razvoj za pripremu NMRR u Republici Srbiji započeo je osnivanjem udruženja "Mreža za ruralni razvoj Republike Srbije". Udruženje predstavlja volontersku, nevladinu i neprofitnu organizaciju, zasnovanu na slobodnom udruživanju fizičkih lica ili pravnih subjekata i osnovanu sa ciljem poboljšanja kvaliteta života i stvaranja balansa u regionalnom razvoju ruralnih područja Republike Srbije.

Oblast delovanja udruženja je teritorija Republike Srbije, a članove MRRS čini 15 regionalnih udruženja NVO koja pokrivaju čitavu teritoriju Republike Srbije.

Vizija Mreže: ujednačeno razvijena Republika Srbija, gde ruralna područja predstavljaju mesta poželjna za život i gde ljudi svojim radom i aktivnostima, doprinose očuvanju, razvoju i uvećanju svih potencijala, vrednosti i prednosti koje ruralne zajednice poseduju.

Misija Mreže: mreža ima za cilj da obezbedi podršku zainteresovanim stranama u ruralnom razvoju, kroz identifikovanje, pristupanje, unapređenje i umrežavanje učesnika, potencijala i prednosti, što doprinosi jačanju regionalnog razvoja i poboljšanju kvaliteta života u ruralnim zajednicama.

Vrednosti Mreže: mreža će zasnivati svoj rad na principima volonterstva, demokratije, otvorenosti, jednakih mogućnosti, rodnoj ravnopravnosti, transparentnosti, sprovođenju najboljih praksi i usklađenosti sa svim lokalnim karakteristikama prisutnim u ruralnim zajednicama Republike Srbije.

Ključne oblasti za postizanje vizije:

- 1) jačanje kapaciteta i održivosti organizacije;
- 2) bolja vidljivost i identitet organizacije;
- 3) bolje informacione i servisne odredbe za ciljne grupe;
- 4) aktivno učešće u planiranju i sprovođenju mera za ruralni razvoj;
- 5) jačanje partnerstava sa međunarodnim organizacijama.

Osnovni radni koncept Mreže:

- 1) poboljšanje ukupnih kapaciteta za rad na aktivnostima u oblasti ruralnog razvoja i poljoprivredne podrške, uključujući informacije koje su od značaja za ruralna područja i imajući u vidu razvojne politike poljoprivrede i sela, kao i druge nacionalne politike i politike na nivou Evrope koje su od značaja za stanovništvo;
- 2) ostvarivanje funkcionalne saradnje sa institucijama na međunarodnom, nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, sa akcentom na MPŠV i postojećim ruralnim mrežama u inostranstvu;
- 3) organizovanje i vođenje obuka, informativnih događaja i seminara za ruralno stanovništvo i druge zainteresovane u ruralnom razvoju;

4) jačanje i formalizovanje povezanosti sa institucijama na lokalnom nivou i jačanje udruženih razvojnih aktivnosti u vezi sa ruralnim razvojem, sa ciljem da se osigura potpuna jednakost između ruralnih područja po pitanju korišćenja fondova iz državnog budžeta;

5) promovisanje *LEADER* pristupa i započinjanje inicijative za stvaranje lokalnih akcionih grupa, uz uključivanje zainteresovanih strana iz javnih, civilnih i komercijalnih sektora;

6) iniciranje saradnje sa lokalnim vlastima, udruženjima i svim drugim zainteresovanim stranama za pripremu lokalnih i regionalnih ruralnih razvojnih strategija;

7) utvrđivanje i promovisanje dobrih praksi i uspešnih inicijativa širom Republike Srbije i Evrope, radi sticanja znanja i podsticanja kreativnosti i novih ideja za korišćenje i razvoj postojećih potencijala za ruralni razvoj na lokalnom nivou.

Ključne ciljne grupe i potencijalni članovi: registrovana poljoprivredna gazdinstva u Republici Srbiji, lokalne zajednice, organizacije civilnog društva, lokalne vlasti, inicijative LAG i preduzeća aktivna u ruralnim područjima.

Ključni partneri: osnivači i članovi MRRS, MPŠV, Pokrajinski sekretarijat za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo, regionalne Privredne komore, Agencije za regionalni razvoj i Poljoprivredne savetodavne i stručne službe, ostala ministarstva.

Saradnja sa MPŠV:

1) razvijanje okvira za udruženo delovanje pri razvoju i sprovođenju politike ruralnog razvoja;

2) saradnja u obezbeđivanju mogućnosti za identifikaciju i dalju izgradnju kapaciteta ostalih lokalnih zainteresovanih strana po osnovu tema koje se odnose na ruralni razvoj;

3) prikupljanje podataka sa terena i pomoć u promotivnim aktivnostima MPŠV na lokalnom i regionalnom nivou;

4) podržavanje učešća civilnog društva u planiranju i sprovođenju nacionalne politike ruralnog razvoja i procesa za pristupanje EU, kao i podrška informisanja i konsultovanja sa lokalnim zainteresovanim stranama o nacionalnoj politici ruralnog razvoja i pitanjima pristupanja EU.

Međunarodna saradnja: udruženje "Mreža za ruralni razvoj Republike Srbije" postalo je stalni član EU PREPARE mreže u 2011. godini i osnivač je Mreže za ruralni razvoj Balkana od 2013. godine.

NMRR u Republici Srbiji će se dalje razvijati u okviru IPARD II programa za period od 2014-2020. godine. Razvoj NMRR će biti finansiran kroz meru "Tehnička pomoć" i obuhvatiće sledeće vrste troškova:

1) operativno funkcionisanje upravne jedinice NMRR, kao i postavljanje i vođenje operativnih foruma na mreži;

2) pripremanje akcionog plana za mrežu i njegovo sprovođenje uključujući organizaciju za razmenu stručnosti i znanja, pripremu programa za obuku za *LEADER* LAG, uključujući tehničku podršku za aktivnosti saradnje unutar i van zemlje od strane LAG;

3) uspostavljanje integrisane baze podataka i internet portala za mrežu koji će pomoći razmeni stručnosti, znanja i najboljih praksi;

4) pravila, način rada i obaveze mreže treba definisati dalje u pisanom statutu.

X INFORMACIJE O KOMPLEMENTARNOSTI IPARD II PROGRAMA SA MERAMA FINANSIRANIM IZ DRUGIH (DRŽAVNIH ILI MEĐUNARODNIH) IZVORA

10.1. KRITERIJUMI ZA RAZGRANIČENJE IPARD II PROGRAMA KOJI IMAJU PODRŠKU PREKO DRUGIH OBLASTI POLITIKA

Razgraničenje IPARD II programa od drugih oblasti politika vrši se uglavnom u odnosu na odgovarajuće korisnike, s obzirom na to da će IPARD II program podržavati privatne korisnike (poljoprivrednike, MSP iz poljoprivredno-prehrambenog sektora, itd.), dok su druge IPA komponente uglavnom usmerene na javne institucije. Koordinacija i planiranje podrške na državnom nivou za sve IPA komponente je u nadležnosti Sektora za planiranje, programiranje, praćenje i izveštavanje o sredstvima EU i razvojnoj pomoći u okviru KEI. KEI koordiniše planiranje i korišćenje evropskih fondova, donacija i drugih oblika inostrane razvojne pomoći. Ministar bez portfelja zadužen za evropske integracije ima ulogu koordinatora te pomoći. Ostali kapaciteti za koordinaciju donatora na centralnom nivou uključuju Komisiju za programiranje i upravljanje fondovima EU i razvojnom pomoći i SRG, gde IPARD UT ima svoje predstavnike.

SRG su glavni mehanizmi za koordinaciju razvojne pomoći na nacionalnom nivou. SRG su osnovane 2010. godine sa ciljem da obezbede efikasnu pomoć u okviru sledećih oblasti: vladavina prava, državna administracija, civilno društvo, mediji i kultura, konkurentnost, razvoj ljudskih resursa, transport, životna sredina i energija i poljoprivreda i ruralni razvoj. Vodeći princip svake od SRG je da osigura i pomogne sprovođenje ciljeva i programa nacionalne strategije u skladu sa definisanim potrebama i prioritetima sektora.

U pogledu kriterijuma za razgraničenje *LEADER* mere sa PGS, detalji kontrole biće definisani u pripremi za akreditaciju mere i biće povezani sa jačanjem kontrolnog mehanizma u okviru Upravnog odbora PGS, kao i sa predajom pisanih izjava od strane korisnika.

10.2. KOMPLEMENTARNOST IPARD II PROGRAMA SA DRUGIM FINANSIJSKIM INSTRUMENTIMA

Drugi institucionalni mehanizam za koordinaciju je Grupa za koordinaciju donatorske pomoći u oblasti poljoprivrede čije se uspostavljanje zasniva na Pravilima i procedurama za koordinaciju donatorske pomoći. Pravila i procedure su zasnovane na dokumentu "Uspostavljanje efikasnijeg mehanizma za koordinaciju donatorske pomoći u Republici Srbiji".

Grupa za koordinaciju donatorske pomoći zadužena je za:

- 1) koordinaciju i usklađivanje donatorske podrške i strategija;
- 2) analizu stanja sektora i davanje predloga za razvoj sektora;
- 3) diskusiju o strategijama podrške;
- 4) definisanje/postavljanje očekivanih rezultata grupe (godišnjih, šestomesečnih ili kvartalnih);
- 5) identifikovanje slabosti i problema tokom procesa programiranja i sprovođenje donatorske pomoći, kao i predlaganje mera za njihovu eliminaciju;

6) priprema ulaznih informacija za SRG;

7) saradnja sa koordinatorima makro-regionalne strategije.

Poslove Sekretarijata Grupe za koordinaciju pomoći vodi nacionalna institucija - MPŠV, što garantuje isključenje mogućnosti dvostrukog finansiranja.

Drugi instrument koji štiti od dodatnog sufinansiranja IPARD mera obezbeđen je u članu 13. Zakona o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju, Prema ovom članu, sve opštine koje planiraju da dobiju podršku za poljoprivredu i ruralni razvoj, moraju da pribave odobrenje MPŠV pre uvođenja iste. Ova odobrenja izdaje UT, obezbeđujući uvid u druge vidove podrške ruralnom razvoju, kako bi se sprečilo preklapanje sa IPARD merama podrške.

10.2.1. Komplementarnost sa pristupom zasnovanim na razvoju teritorije

U okviru Strategije SEE2020, EU treba da pomogne zemljama zapadnog Balkana da bolje odgovore na tržišne signale, integrišu poljoprivredu u sve veća regionalna i međunarodna tržišta, uvećaju efikasnost i da obezbede alternativne poslove van poljoprivrede. Regionalna saradnja i razmena najboljih praksi su efikasan način promovisanja ruralnog razvoja, posebno u pograničnim područjima koja treba bolje povezati sa susednim regionima. Ovi izazovi biće najbolje savladani uz praćenje sveobuhvatnog pristupa po ugledu, na primer, na pristup zasnovan na teritorijalnom razvoju (*ABD*).

Postoji određena potreba da se podstakne održivi lokalni razvoj i poveća prosperitet ljudi i zajednica u udaljenim i ruralnim pograničnim područjima koja često ekonomski zaostaju. Tokom godina, pogranična područja su se pretvorila u marginalizovane periferije sa ograničenim pristupom tržištu, gde je suštinski teško preneti znanja i tehnologiju i gde su demografski pokazatelji u padu. Ipak, mnoga ova područja imaju značajan postojeći potencijal, koji bi, ako bi se oslobodio, preokrenuo trend i doveo do povećanja ruralnog prosperiteta. Održivi razvoj ciljnih pograničnih zona podstakao bi zaposlenost i doprineo daljoj regionalnoj saradnji i dobrim susedskim odnosima.

ABD označava sveobuhvatni pristup ka društveno-ekonomskom razvoju teritorija koje pokrivaju manje povoljne lokalne zajednice u pograničnim zonama. Tokom poslednjih godina, rad na pripremi za sprovođenje ovog pristupa podržala je EK, a sprovela Stalna radna grupa za regionalni ruralni razvoj (*SWG*). Za sada su izdvojeni akteri, a prioriteti postavljeni za četiri regiona zapadnog Balkana, dok je pripremni rad u dva regiona u toku. Nekoliko opština u Republici Srbiji pripada regionu Drina-Tara i Drina-Sava gde je *ABD* pristup primenjen.

Veći deo potreba i prioriteta definisanih *ABD* pristupom će u vidu projekata, biti predloženi za finansiranje od strane relevantnog Programa za prekograničnu saradnju. Međutim, da bi se postigla značajna promena u izabranim područjima, neophodno je objединiti sve izvore finansiranja, koji su u mnogim slučajevima dopunjeni nacionalnom zakonodavnom aktivnošću i lokalnim vlastima. U tom pogledu će sprovođenje IPARD II programa u tim područjima igrati značajnu ulogu. Stoga je neophodno uložiti trud kako bi sinergija IPARD II programa i *ABD* doprinela ostvarenju *ABD* ciljeva.

10.3. KRITERIJUMI ZA RAZGRANIČENJE I KOMPLEMENTARNOST IPARD MERA I DRŽAVNE POLITIKE

Postoji potreba za definisanjem kriterijuma za razgraničenje između NPRR 2018-2020. godine i IPARD II mera.

Republika Srbija garantuje da su sve mere osmišljene u skladu sa pravilima koje nalaže IPARD II program. Tokom ispitivanja prihvatljivosti i odabira pojedinačnih projekata od strane IPARD

Agencije, dati kriterijumi za razgraničenje će biti provereni i isključiće se mogućnosti dvostrukog finansiranja.

Pod svetlom reforme ZPP na nivou EU i nedavno sprovedenog Popisa poljoprivrede Republike Srbije, MPŠV je razvilo Strategiju poljoprivrede i ruralnog razvoja za period od 2014-2024. godine. Strategija pruža pregled glavnih ciljeva za relevantne poljoprivredne sektore i ruralni razvoj. Istovremeno su identifikovane glavne mere koje će pomoći u daljem razvoju datih sektora tokom budućeg vremenskog perioda. U skladu sa ovom strategijom pripremljen je NPRR 2018-2020. godine. NPRR će obezbediti alate i konkretne mere za podršku u cilju dostizanja standarda u kvalitetu proizvodnje i prerade hrane, kao i poboljšanja u oblasti očuvanja i zaštite životne sredine i dobrobiti životinja.

U 2011. godini MPŠV je osnovalo Nacionalni savet za ruralni razvoj kako bi obezbedilo dobru koordinaciju i komunikaciju sa relevantnim ministarstvima, institucijama i zainteresovanim stranama. Jedan od osnovnih ciljeva je sprečavanje dvostrukog finansiranja, kao i preklapanja finansiranja projekata i programa za ruralni razvoj.

Razgraničenje između IPARD i NPRR programa biće omogućeno putem različitih kriterijuma za odabir korisnika podrške. IPARD program će u većoj meri pružiti podršku održivim poljoprivrednim gazdinstvima i privatnim korisnicima (poljoprivrednicima, MSP iz poljoprivredno - prehrambenih sektora, itd.), dok će druge nacionalne mere uglavnom biti usmerene ka pomoći manjim poljoprivrednim gazdinstvima kako bi povećala svoju proizvodnju i unapređenju diverzifikacije poljoprivredne i nepoljoprivredne ekonomije. Poljoprivredna gazdinstva iznad IPARD II limita, u meri 8.2 biće prihvatljiva samo za investiranje za upravljanje stajnjakom ili za investiranje u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora. Velika preduzeća ne ulaze u razmatranje za dodelu podrške, bilo iz nacionalnog budžeta ili iz IPARD II programa.

IPARD II program i NPRR su komplementarni. Sprovođenje NPRR programa počće zajedno sa sprovođenjem IPARD II programa. Kriterijumi za razgraničenje između mera IPARD II programa i NPRR prikazani su u Tabeli 24. Kriterijumi za razgraničenje u okviru sektora za mleko pod merom "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava" predstavljaju minimalan i/ili maksimalan broj muznih krava na početku investicije. Slično tome, kriterijumi za razgraničenje u sektoru za meso u okviru iste mere su minimalan/maksimalan broj goveda, ovaca, koza, svinja ili brojlera na početku investicije. Kriterijume za razgraničenje u sektoru za voće i povrće predstavlja minimalna/maksimalna površina zemljišta ili kapacitet plastenika. Investiranje u proizvodnju grožđa predviđa samo NPRR. U kontekstu mera za agroekološko-klimatsku i organsku poljoprivrednu proizvodnju, IPARD II program će podržati samo organske proizvođače koji su uključeni u biljnu proizvodnju (žitarica, uljarica, povrća, proizvodnju voća ili grožđa, kao i u proizvodnju aromatičnog/lekovitog bilja), dok će organska stočarska proizvodnja biti predmet podrške NPRR.

Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva i LEADER mera, biće obezbeđeni isključivo kroz IPARD II program.

Tabela 24: Razgraničenje i komplementarnost IPARD II programa i NPRR

Mera	Sektor	IPARD	NPRR
Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava	Sektor mleka	KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva sa minimum 20 do maksimum 300 krava na kraju investicije. PODRŠKA - Investiranje u izgradnju i/ili	KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva od 1 do 19 priplodnih goveda na kraju investicije. Za investicije u sektoru mleka kod priplodnih ovaca i koza nema specifičnih kriterijuma; - U slučaju kada se radi o nabavci

		rekonstrukciju i/ili opremanje štala za krave muzare, uključujući opremu za proizvodnju mleka poput mašina za mužu, opremu za hlađenje na licu mesta i skladišta na gazdinstvu; u postrojenja i opremu za upravljanje otpadom, prečišćavanje otpadnih voda, mere za sprečavanje zagađenja vazduha, izgradnju i/ili rekonstrukciju kapaciteta za odlaganje stajnjaka uključujući posebnu opremu za odlaganje i korišćenje stočne hrane i stajnjaka, poput rezervoara stajnjaka, posebne opreme za transport stajnjaka; - Investiranje u mehanizaciju poljoprivrednog gazdinstva (uključujući traktore do 100 kW) i opremu; - Veće specijalizovane mlečne farme (više od 300 krava) imaju pravo samo na upravljanje stajnjakom i na taj način imaju korist od investicija podrške za odlaganje stajnjaka i dostizanje standarda; - Investicije na poljoprivrednom gazdinstvu u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora.	kvalitetnih priplodnih životinja, prihvatljivi korisnici su poljoprivredna gazdinstva koja poseduju 0-100 grla priplodnih goveda dok minimalni broj grla na kraju investicije mora biti 3 priplodna goveda. Za investicije u sektoru mleka kada se radi o nabavci kvalitetnih priplodnih životinja, priplodnih ovaca i koza, nema specifičnih kriterijuma. PODRŠKA - Kupovina životinja (mlečne krave, ovce i koze) - Investiranje u izgradnju/proširenje/adaptaciju/modernizaciju i/ili u opremu za štale za krave muzare, uključujući opremanje postrojenja za proizvodnju mleka (za mužu u otvorenom ili zatvorenom sistemu, za objekte za hlađenje i skladištenje); - Investiranje u izgradnju/proširenje/adaptaciju/modernizaciju objekata za čuvanje stočne hrane i/ili oprema/mehanizacija za pripremu, rad, distribuciju i čuvanje hrane i stočne hrane na poljoprivrednom gazdinstvu;
	Sektor mleka	KORISNIK Poljoprivredna gazdinstva sa više od 300 krava na početku investicija. PODRŠKA - Izgradnja i/ili rekonstrukcija kapaciteta za rad i/ili specifična oprema i mehanizacija objekata za korišćenje i rad sa stajnjakom; - Investicije na poljoprivrednom gazdinstvu u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora.	- Investiranje u izgradnju/proširenje/adaptaciju/modernizaciju objekata za upravljanje, čuvanje i preradu stajnjaka i/ili mehanizaciju/opremu za odlaganje, čuvanje i korišćenje stajnjaka; - Izgradnja/proširenje/adaptacija prostorija za mužu; - Nabavka opreme za mužu ili zatvorenih sistema za mužu u slobodnom i vezanom sistemu držanja; - Nabavka prenosne opreme za mužu; - Nabavka opreme za hlađenje i skladištenje mleka.
	Sektor mesa	KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva sa ukupnim kapacitetom od minimum 20 i maksimum 1.000 goveda i/ili minimum 150 i maksimum 1.000 ovaca i/ili koza i/ili minimum 30-400 priplodnih krmača, i/ili minimum 100 i maksimum 10.000 tovnih prasadi, i/ili minimum 4.000	KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva sa 1 do 19 goveda i/ili sa 1 do 149 ovaca i koza, i/ili sa 1-29 priplodnih krmača i objektima sa kapacitetom od 1.000 do 3.999 brojler pilića na kraju investicije. - U slučaju kada se radi o nabavci kvalitetnih priplodnih životinja,

		do maksimum 50.000 brojler pilića po turnusu na kraju investicije. PODRŠKA - Investiranje u izgradnju i/ili rekonstrukciju i/ili opremanje štala, u postrojenja i opremu za upravljanje otpadom, prečišćavanje otpadnih voda, mere za sprečavanje zagađenja vazduha, izgradnju i/ili rekonstrukciju kapaciteta za odlaganje stajnjaka uključujući posebnu opremu za odlaganje i korišćenje stočne hrane i stajnjaka, poput rezervoara stajnjaka, posebne opreme za transport stajnjaka; - Investiranje u mehanizaciju poljoprivrednog gazdinstva (uključujući traktore do 100 kW) i opremu; - Investicije na poljoprivrednom gazdinstvu u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora:	prihvatljivi korisnici su poljoprivredna gazdinstva sa 0-100 grla kvalitetnih priplodnih goveda, ili 0-500 grla priplodnih ovaca i koza, ili 0-150 grla priplodnih svinja, dok minimalni broj grla na kraju investicije mora biti minimalno tri grla kvalitetnih priplodnih goveda, ili 10 grla kvalitetnih priplodnih ovaca i koza, ili minimalno 5 grla kvalitetnih priplodnih svinja na kraju investicije. PODRŠKA - Kupovina priplodnih životinja tovnih rasa (goveda, ovce, koze, svinje); - Izgradnja/proširenje/adaptacija/modernizacija objekata/prostorija za skladištenje hrane i stočne hrane (sena, silaže, senaže); - Kupovina opreme i mehanizacije za pripremu, rukovanje i distribuciju hrane i stočne hrane (sena, silaže, senaže) na poljoprivrednom gazdinstvu, električnih ormara i termalnih pojila; - Izgradnja/proširenje/adaptacija/modernizacija objekata za rukovanje, skladištenje i korišćenje stajnjaka u slučaju čuvanja u zatvorenom na poljoprivrednom gazdinstvu i kupovina opreme i mehanizacije u te svrhe; - Izgradnja/proširenje/adaptacija/modernizacija bokseva za krmače, uzgoj prasića.
	Sektor mesa	KORISNIK Poljoprivredna gazdinstva sa više od 1.000 goveda ili više od 1.000 ovaca i koza ili više od 10.000 svinja ili više od 50.000 brojler pilića na početku investicije. PODRŠKA - Izgradnja i/ili rekonstrukcija kapaciteta za odlaganje stajnjaka i/ili specifičnu opremu i mehanizaciju za rad sa stajnjakom i korišćenje istog; - Investicije na poljoprivrednom	

		gazdinstvu u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora.	
	Voće	KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva sa minimum 2 i maksimum 20 ha jagodastog voća i minimum 5 i maksimum 100 ha ostalog voća. PODRŠKA - Kupovina traktora (do 100 kW), mehanizacije i opreme - Izgradnja/proširenje/obnova/modernizacija plastenika (prekrivenih staklom i/ili plastikom), kao i kupovina opreme i/ili materijala za proizvodnju voća - Investiranje u sisteme na poljoprivrednom gazdinstvu za zaštitu voćnjaka od nepogoda (uključujući i kompjuterizovanu opremu); - Investiranje u sisteme za navodnjavanje na poljoprivrednom gazdinstvu uz korišćenje podzemnih voda (iz izvora, bunara) i površinskih voda (iz reka, jezera i rezervoara) kao i izgradnja sistema, uključujući pumpe, cevi, ventile i sprinklere; - Investicije u podizanje i obnavljanje zasada voća (kupovina višegodišnjeg sadnog materijala - osim jednogodišnjih biljaka), uključujući pripremu zemljišta; - Investiranje u izgradnju i/ili rekonstrukciju i/ili u opremanje objekata za skladištenje voća; uključujući ULO kapacitete. KORISNIK Poljoprivredna gazdinstva upisana u Registar proizvođača sadnog materijala u skladu sa Zakonom o sadnom materijalu voćaka, vinove loze i hmelja sa minimum 0,5 ha i maksimum 50 ha matičnih zasada voća na kraju investicije PODRŠKA - Investiranje u sisteme protivgradne zaštite na gazdinstvu za matične zasade (uključujući računarsku opremu);	KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva sa manje od 2 ha jagodastog voća ili manje od 5 ha ostalog voća/proizvodnje grožđa. PODRŠKA - Podizanje novih ili obnavljanje postojećih (krčenje i podizanje) proizvodnih (sa naslonom) i matičnih zasada voćaka i vinove loze, kao i postavljanje mrežanika, objekata za konzervaciju i multiplikaciju sadnog materijala; - Troškovi rejonizacije voćarskog sektora koji se odnose na definisanje rejona i uslova za proizvodnju visokokvalitetnih i konkurentnih plodova; - Nabavka voćarsko-vinogradarskih rigolera, podriivača i mašina za rezidbu, tarupiranje i berbu; - Nabavka mehanizacije i opreme za setvu, sadnju, zaštitu bilja i navodnjavanje za voćarsku proizvodnju, proizvodnju cveća na otvorenom polju (nabavka mehanizacije za voćarsku proizvodnju; nabavka preciznih mašina za setvu, visokokvalitetnih prskalica ili atomizera za zaštitu od bolesti, korova i štetočina; sistema sa mikropiskalicama za zaštitu voćnjaka od izmrzavanja; protivgradnih mreža i prateće opreme; nabavka sistema kap po kap; nabavka plastičnih folija, agrotekstila, i prskalica za navodnjavanje); - Izgradnja/proširenje/adaptacija staklenika i nabavka opreme i/ili materijala za proizvodnju jagodastog voća, kao i cvećarstvo u zaštićenom prostoru (nabavka konstrukcija za plastenike i staklenike, visoko kvalitetnog pokrova za plastenike i staklenike, sistema za zagrevanje plastenika, sistema za veštačko osvetljavanje, sistema za navodnjavanje i đubrenje vodotopivim đubrivima); - Izgradnja/proširenje/adaptacija kapaciteta za skladištenje voća, sadnog materijala (izgradnja

		- Investiranje u sisteme za navodnjavanje na gazdinstvu koristeći podzemne vode (izvori, bunari) i površinske vode (reke, jezera i rezervoari) i izgradnju sistema za navodnjavanje uključujući pumpe, cevi, ventile i prskalice koji će zameniti stare neefikasne sisteme i doprineti uštedi u količini potrošene vode; - Podizanje novih matičnih zasada viših fitosanitarnih kategorija sadnog materijala; - Izgradnja/proširenje/adaptacija objekata za konzervaciju i multiplikaciju sadnog materijala i nabavka opreme/uređaja/materijala (uključujući biljni materijal) za rasadničarsku proizvodnju, kao i skladišnih kapaciteta za čuvanje sadnog materijala	hladnjača, kapaciteta za čuvanje i pripremu za otpremanje sadnog materijala); izgradnja i opremanje centara za skupljanje i pripremu voća, za tržište, kao i nabavka opreme za pripremu voća tržište (oprema za pakovanje i nabavka mašina za pranje, poliranje, čišćenje, sortiranje, ocenu i pakovanje proizvoda, kao i nabavka paleta za dugoročno skladištenje proizvoda). KORISNIK Poljoprivredna gazdinstva upisana u Registar proizvođača sadnog materijala u skladu sa Zakonom o sadnom materijalu voćaka, vinove loze i hmelja sa maksimum 0,50 ha matičnih zasada PODRŠKA - Investiranje u sisteme protivgradne zaštite na gazdinstvu za matične zasade (uključujući računarsku opremu); - Investiranje u sisteme za navodnjavanje na gazdinstvu koristeći podzemne vode (izvori, bunari) i površinske vode (reke, jezera i rezervoari) i izgradnju sistema za navodnjavanje uključujući pumpe, cevi, ventile i prskalice koji će zameniti stare neefikasne sisteme i doprineti uštedi u količini potrošene vode; - Podizanje novih matičnih zasada viših fitosanitarnih kategorija sadnog materijala; - Izgradnja/proširenje/adaptacija objekata za konzervaciju i multiplikaciju sadnog materijala i nabavka opreme/uređaja/materijala (uključujući biljni materijal) za rasadničarsku proizvodnju, kao i skladišnih kapaciteta za čuvanje sadnog materijala
	Povrće	KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva sa kapacitetom od minimum 0,5 ha do 5 ha pod plastenicima i/ili sa minimum 3 i maksimum 100 ha otvorenog prostora za proizvodnju povrća, na kraju investicije osim za skladišne kapacitete gde	KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva sa kapacitetom manjim od 0,5 ha pod plastenicima za povrće/ cveće/ rasadničku proizvodnju ili manje od 3 ha pod proizvodnjom povrća/cveća na otvorenom.

		proizvodne površine moraju postojati na početku investicije. PODRŠKA - Kupovina traktora (do 100 kW), mehanizacije i opreme - Izgradnja/proširenje/obnova/modernizacija staklenika i plastenika (prekrivenih staklom i/ili plastikom) kao i kupovina opreme i/ili materijala za proizvodnju i branje povrća, i rasadnička proizvodnja i proizvodnja u oblasti hortikulture; - Investiranje u sisteme za navodnjavanje na poljoprivrednom gazdinstvu (na otvorenom) za povrće uz korišćenje podzemne vode (iz izvora, bunara) i površinske vode (iz reka, jezera i rezervoara) kao i izgradnja sistema, uključujući pumpe, cevi, ventile i sprinklere; - Investiranje u izgradnju i/ili rekonstrukciju i/ili u opremanje objekata za skladištenje povrća; uključujući ULO kapacitete.	PODRŠKA - Nabavka mehanizacije i opreme za setvu, sadnju, zaštitu bilja i navodnjavanje za povrtarsku proizvodnju (uključujući i proizvodnju rasada i cvečarstvo) na otvorenom polju (nabavka preciznih mašina za setvu, mašina za rasađivanje rasada, visokokvalitetnih prskalice ili atomizera za zaštitu od bolesti, korova i štetočina; protivgradnih mreža i prateće opreme; nabavka sistema kap po kap; nabavka plastičnih folija, agrotekstila, i prskalice za navodnjavanje); - Izgradnja/proširenje/adaptacija staklenika i nabavka opreme i/ili materijala za povrtarsku proizvodnju rasadničarsku proizvodnju, sertifikaciju i klonsku selekciju, kao i cvečarstvo u zaštićenom prostoru (nabavka konstrukcija za plastenike i staklenike, visoko kvalitetnog pokrova za plastenike i staklenike, sistema za zagrevanje plastenika, sistema za veštačko osvetljavanje, sistema za navodnjavanje i đubrenje vodotopivim đubrivima i stolova za proizvodnju rasada); - Izgradnja/proširenje/adaptacija kapaciteta za skladištenje i povrća (izgradnja hladnjača, kapaciteta za čuvanje i pripremu za otpremanje sadnog materijala); izgradnja i opremanje centara za skupljanje i pripremu povrća za tržište, kao i nabavka opreme za pripremu povrća za tržište (oprema za pakovanje i nabavka mašina za pranje, poliranje, čišćenje, sortiranje, ocenu i pakovanje proizvoda, kao i nabavka paleta za dugoročno skladištenje proizvoda).
	Ostali usevi (žitarice, uljarice, šećerna repa)	KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva koja imaju minimum 2 i maksimum 50 ha zemljišta pod ostalim usevima. PODRŠKA - Kupovina traktora (do 100 kW), mehanizacije i opreme (osim kombajna) i konstrukcija objekata za čuvanje, kao i opremanje.	KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva koja imaju manje od 2 ha zemljišta pod usevima. PODRŠKA - Nabavka mašina za obradu zemljišta; - Nabavka sejalice; - Nabavka prskalice za prihranu i zaštitu biljaka od bolesti, štetočina i korova;

		KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva koja imaju 50-100 ha zemljišta pod ostalim usevima. PODRŠKA - Kupovina mehanizacije i mašina (osim kombajna) za poljoprivrednu proizvodnju i izgradnja objekata za skladištenje, kao i opremanje. KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva koja imaju preko 100 ha zemljišta pod ostalim usevima. PODRŠKA - Izgradnja/proširenje/obnova/modernizacija i opremanje objekata za skladištenje.	- Izgradnja/proširenje/adaptacija sušara za začinsko i lekovito bilje. KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva koja imaju minimum 2 ha a maksimum 50 ha. PODRŠKA - Nabavka mašina i mehanizacije koja nije obuhvaćena Listom prihvatljivih troškova - LPT u IPARD programu.
	Jaja	KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva sa ukupnim kapacitetom objekta od minimum 5.000 i maksimum 200.000 kokošaka nosilja u eksploataciji, odnosno poljoprivredna gazdinstva koja imaju upisan objekat za proizvodnju roditeljskog jata kokošaka lakog tipa, odnosno odgoj kokošaka nosilja, na kraju investicije. PODRŠKA - Investiranje u izgradnju i/ili opremanje objekata za uzgoj kokošaka nosilja, proizvodnju i skladištenje jaja, kao i hrane za životinje; objekta za upravljanje otpadom, tretman otpadnih voda, sprečavanje zagađenja vazduha, skladištenje stajnjaka. - Investiranje u poljoprivrednu mehanizaciju (uključujući traktore do 100 kW) i opremu. - Investicije na poljoprivrednom gazdinstvu u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora. KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva sa kapacitetom objekta većim od	KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva sa ukupnim kapacitetom objekta od maksimum 5.000 kokošaka nosilja u eksploataciji. PODRŠKA - Izgradnja objekata i nabavka nove opreme za objekat za smeštaj životinja i proizvodnju konzumnih kokošijih jaja, - Izgradnja objekata za skladištenje i manipulaciju stajnjaka; nabavku novih mašina i opreme pripremu stočne hrane, nabavku novih mašina i opreme kojom se štiti dobrobit životinja

		200.000 kokošaka nosilja, na početku investicije PODRŠKA - Investiranje u izgradnju i/ili opremanje objekata radi ispunjenja EU standarda u vezi sa dobrobiti životinja; objekta za upravljanje otpadom, tretman otpadnih voda, sprečavanje zagađenja vazduha, skladištenje stajnjaka. - Investicije na poljoprivrednom gazdinstvu u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora.	
	Vinogradars tvo	KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva upisana u Vinogradarski registar u skladu sa Zakonom o vinu. Poljoprivredna gazdinstva sa minimum 2 ha i maksimum 100 ha vinograda na kraju investicije, upisanih u Vinogradarski registar. PODRŠKA - Investiranje u podizanje novih, restrukturiranje i konverziju postojećih (krčenje i podizanje) zasada vinove loze. - Investiranje u izgradnju i/ili rekonstrukciju i/ili opremanje skladišnih kapaciteta za grožđe, uključujući ULO kapacitete. - Investiranje u poljoprivrednu mehanizaciju (uključujući traktore do 100 kW) i opremu. KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva upisana u Registar proizvođača sadnog materijala u skladu sa Zakonom o sadnom materijalu voćaka, vinove loze i hmelja sa minimum 0,5 ha i maksimum 50 ha matičnih zasada vinove loze na kraju investicije PODRŠKA - Investiranje u podizanje novih matičnih zasada viših fitosanitarnih kategorija sadnog materijala; - Investiranje u izgradnju i/ili opremanje objekata za konzervaciju i multiplikaciju sadnog materijala i nabavka	KORISNIK - Poljoprivredna gazdinstva upisana u Vinogradarski registar u skladu sa Zakonom o vinu. Poljoprivredna gazdinstva sa minimum 0.1 ha i maksimum 2 ha vinograda upisanih u Vinogradarski registar. PODRŠKA - Izgradnja objekata i nabavka opreme, mašina i mehanizacije za proizvodnju grožđa - nabavku sadnica vinove loze - pripremu, obradu i hemijsku analizu zemljišta

		opreme/uređaja/materijala (uključujući biljni materijal) za rasadničarsku proizvodnju, kao i skladišnih kapaciteta za čuvanje sadnog materijala.	
Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva	Sektor mleka	KORISNIK - Održiva preduzeća i pravna lica/preduzeća za proizvodnju mleka sa kapacitetom između 3.000 l-100.000 l sakupljenog mleka u proseku po danu. PODRŠKA - Izgradnja/proširenje/obnova/modernizacija centara za sakupljanje i postrojenja za preradu mleka, skladištenje i hlađenje mleka, specijalizovane opreme za transport mleka, opreme i tehnologije za poboljšanje i kontrolu kvaliteta i higijenskih uslova, uključujući jednostavnu opremu za ispitivanje koja može da razgraniči loš i dobar kvalitet mleka, fizičko investiranje u osnivanje sistema za bezbednost hrane (GHP, GMP, HACCP), IT hardvere i softvere za registrovanje i praćenje, kontrolu i rad sa mlekom, investiranje u tehnologije za uštedu energije, zaštitu životne sredine, opremu i objekte za preradu poluproizvoda i otpad; odlaganje i eliminisanje otpada, posebna vozila za transport mleka.	Podrška za investiranje u fizičku imovinu koja se odnosi na proizvodnju i marketing poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva biće obezbeđena isključivo kroz IPARD II program. NPRR mera Diverzifikacija ruralne ekonomije i razvoj poslovanja obuhvata preradu na gazdinstvu.
	Sektor mesa	KORISNIK - Preduzetnici i pravna lica/preduzeća - klanice sa minimalnim kapacitetom od 8 radnih sati za: 10 goveda ili 50 svinja ili 50 ovaca ili koza, ili 5.000 jedinki živine na dan. PODRŠKA - Izgradnja/obnova klanica/objekata za preradu mesa i odeljenja za hlađenje, oprema za klanice, tehnologija i oprema za odlaganje otpada i nusproizvoda, fizičko investiranje u osnivanje sistema za bezbednost hrane (GHP, GMP, HACCP), IT hardvere i softvere za praćenje, kontrolu i	Podrška za investiranje u fizičku imovinu koja se odnosi na proizvodnju i marketing poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva biće obezbeđena kroz IPARD II program.

		upravljanje, investiranje u obnovljivu energiju (izgradnju i ugradnju opreme) primarno zasnovanu na sopstvenim potrebama.	
	Voće i povrće	KORISNIK Samo mikro, mala i srednja preduzeća za preradu voća i povrća. PODRŠKA - Izgradnja/proširenje/modernizacija objekata za preradu hrane, kako bi bili u skladu sa relevantnim standardima EU, objekata i opreme za preradu voća i povrća (čuvanje, pasterizacija, sušenje, zamrzavanje, itd.), opreme za pakovanje i obeležavanje, uključujući linije za punjenje, zavijanje, označavanje i ostalu specijalizovanu opremu, investiranje u obnovljivu energiju (izgradnju i ugradnju opreme) primarno zasnovanu na sopstvenim potrebama, fizičko investiranje u osnivanje sistema za bezbednost i upravljanje kvalitetom hrane (GHP, GMP, HACCP, ISO).	Podrška za investiranje u fizičku imovinu koja se odnosi na proizvodnju i marketing poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva biće obezbeđena kroz IPARD II program. NPRR mera Diverzifikacija ruralne ekonomije i razvoj poslovanja obuhvata preradu na gazdinstvu.
	Jaja	KORISNIK - Samo mikro, mala i srednja preduzeća za preradu jaja. PODRŠKA - Izgradnja/renoviranje objekata za preradu jaja, objekata za pakovanje i skladištenje, nabavka opreme za preradu jaja, skladištenje, oprema za tretman otpada i nus-proizvoda, fizičko investiranje u uspostavljanje sistema bezbednosti hrane (GHP, GMP, HACCP), IT hardver i softver za praćenje, kontrolu i upravljanje, ulaganje u obnovljive izvore energije (izgradnja instalacija i oprema) prvenstveno usmerena na sopstvene potrebe.	KORISNIK Podrška za investiranje u fizičku imovinu koja se odnosi na proizvodnju i marketing poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva biće obezbeđena kroz IPARD II program.
	Vinarstvo	KORISNIK - Poljoprivredno gazdinstvo upisano u Vinogradarski registar u skladu sa Zakonom o vinu, sa maksimalno mogućim kapacitetom	KORISNIK - Poljoprivredno gazdinstvo upisano u Vinogradarski registar u skladu sa Zakonom o vinu, sa maksimalno mogućim kapacitetom godišnje

		godišnje proizvodnje vina od 20.000 do 1.000.000 litara na kraju investicije upisanim u Vinarski registar u skladu sa Zakonom o vinu PODRŠKA - Izgradnja/renoviranje i opremanje pogona, odnosno prostorija koje se koriste za preradu grožđa, odnosno proizvodnju i skladištenje vina/vinskih proizvoda i aromatizovanih proizvoda na bazi vina; Izgradnja/ renoviranje i opremanje prostora za degustaciju, evaluaciju karakteristika i prezentaciju vina; - Oprema, uređaji i sudovi za proizvodnju, punjenje/pakovanje i čuvanje vina/vinskih proizvoda i aromatizovanih proizvoda na bazi vina i druga specijalizovana i laboratorijska oprema, instrumenti i uređaji; - Oprema za dezinfekciju radnika; - Investiranje u obnovljive izvore energije (izgradnja instalacija i oprema) prvenstveno usmereno na sopstvene potrebe; - Investiranje u uspostavljanje i implementaciju sistema bezbednosti hrane, sistema kvaliteta i geografskog porekla.	proizvodnje vina do 20.000 litara upisanim u Vinarski registar u skladu sa Zakonom o vinu PODRŠKA - Izgradnja/renoviranje i opremanje pogona, odnosno prostorija koje se koriste za preradu grožđa, odnosno proizvodnju i skladištenje vina/vinskih proizvoda i aromatizovanih proizvoda na bazi vina; Izgradnja/ renoviranje i opremanje prostora za degustaciju, evaluaciju karakteristika i prezentaciju vina; - Oprema, uređaji i sudovi za proizvodnju, punjenje/pakovanje i čuvanje vina/vinskih proizvoda i aromatizovanih proizvoda na bazi vina i druga specijalizovana i laboratorijska oprema, instrumenti i uređaji; - Oprema za dezinfekciju radnika; - Investiranje u obnovljive izvore energije (izgradnja instalacija i oprema) prvenstveno usmereno na sopstvene potrebe; - Investiranje u uspostavljanje i implementaciju sistema bezbednosti hrane, sistema kvaliteta i geografskog porekla.
Diverzifikacija ruralne ekonomije		KORISNIK - Fizička lica koja su registrovana kao poljoprivredni proizvođači u ruralnim područjima ili su članovi poljoprivrednih domaćinstava koja diverzifikuju poljoprivredne ili nepoljoprivredne aktivnosti na gazdinstvu; - Privatna pravna lica koja su osnovana ili koja rade u ruralnim područjima u opsegu mikro i malih preduzeća, kako je definisano u Zakonu o računovodstvu. PODRŠKA Investiranje u izgradnju i/ili rekonstrukciju i/ili opremanje objekata za pružanje turističkih i ugostiteljskih usluga, poput soba, restorana i drugih objekata, uključujući objekte namenjene	Seoski turizam i stari i umetnički zanati KORISNIK - Fizička lica koja se bave pružanjem ugostiteljskih usluga u ugostiteljskim objektima u domaćoj radinosti ili seoskom turističkom domaćinstvu; - Pravna lica i preduzetnici koji su registrovani za očuvanje starih, tradicionalnih zanata, odnosno poslove domaće radinosti i koji su upisani u Registar poljoprivrednih gazdinstava. PODRŠKA - Izgradnja, rekonstrukcija i adaptacija objekata za bavljenje seoskim turizmom kao i nabavka opreme za pružanje ugostiteljskih usluga u ugostiteljskim

		rekreaciji, igri, turističkim kampovima, unapređenje prostora na otvorenom (za jahanje, ribolov na površinskim vodama, biciklizam, tematske rute, staze za jahanje), troškovi marketinga poput štampanja promotivnog materijala, pravljenje/održavanje internet stranice. Minimalni iznos podrške je 20.000 EUR.	objektima u domaćoj radinosti ili seoskom turističkom domaćinstvu; - Nabavka opreme i alata radi očuvanja i unapređenja starih i umetničkih zanata, odnosno poslova domaće radinosti. Maksimalni iznos podrške je 20.000 EUR. Dodata vrednost preradom proizvoda na poljoprivrednom gazdinstvu. KORISNIK - Fizička lica proizvođači malih količina hrane biljnog i životinjskog porekla upisana u Registar poljoprivrednih gazdinstava (isključujući preduzetnike) za investicije iz sektora mleka, mesa, voća, povrća, lekovitog i aromatičnog bilja; - Preduzetnici i pravna lica za investicije iz sektora vinarstvo i proizvodnja jakih alkoholnih pića. PODRŠKA - Izgradnja/proširenje/adaptacija objekata za preradu; - Oprema za proizvodnju, uzorkovanje, prijem, preradu, punjenje i pakovanje proizvoda; - Oprema za čišćenje, pranje i dezinfekciju (sterilizaciju) preradnih objekata; - Laboratorijska oprema (ne uključujući stakleni pribor) za internu upotrebu; - Podrška promociji proizvoda i prodaji proizvoda na gazdinstvu. Sektor vina i jakih alkoholnih pića - Izgradnja/proširenje/adaptacija i opremanje objekata za proizvodnju, punjenje i skladištenje vina i jakih alkoholnih pića, degustacionih sala i prostorija za enoturizam i druge oblike agroturizma, kao i uređenje prostora u okviru vinarija i destilerija; - Oprema za proizvodnju vina i jakih alkoholnih pića i repromaterijal (staklene boce, zapušači, kapice i etikete); - Laboratorijska oprema (bez staklenog pribora) za internu upotrebu; - Podrška promociji oznaka geografskog proreka i prodaji
--	--	---	---

			proizvoda; - Izgradnja/proširenje/adaptacija postrojenja za obradu otpadnih voda i sprečavanje zagađenja vazduha; - Izgradnja postrojenja za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora za sopstvenu potrošnju (solarne elektrane, hidroelektrane, vetrogeneratore, elektrane na biomasu, izmenjivačke pumpe).
Agro- ekologija	OP	KORISNIK - Aktivna registrovana poljoprivredna gazdinstva - fizička lica (uključujući preduzetnike); - Pravna lica. PODRŠKA - Podrška će biti obezbeđena samo za uzgoj bilja (žitarica, uljarica, povrća, uzgoj voća i grožđa i uzgoj aromatičnog/lekovitog bilja) koji je sertifikovan kao organski ili je u fazi konverzije.	KORISNIK - Fizička lica upisana u Registar poljoprivrednih gazdinstava, preduzetnici, pravna lica, naučno-istraživačke organizacije, visokoobrazovne ustanove, nacionalna Banka biljnih gena. PODRŠKA - očuvanje biljnih genetičkih resursa u Banci biljnih gena i institucijama koje čuvaju kolekcije (ex situ očuvanje); - očuvanje biljnih genetičkih resursa za hranu i poljoprivredu na poljoprivrednim gazdinstvima (in situ/on farm očuvanje). KORISNIK - Fizička lica upisana u Registar poljoprivrednih gazdinstava, preduzetnici, pravna lica, naučno-istraživačke i obrazovne institucije, centri za VO, banke gena, manastiri. PODRŠKA - očuvanje životinjskih genetičkih resursa u banci životinjskih gena (ex situ očuvanje); - očuvanje životinjskih genetičkih resursa na poljoprivrednom gazdinstvu (in situ očuvanje).
			KORISNIK - Fizička lica i pravna lica upisana u Registar poljoprivrednih gazdinstava. PODRŠKA - Kompenzacijski podsticaji, koji se plaćaju na godišnjem nivou u svrhu naknade dodatnih troškova i gubitaka prihoda zbog implementacije zahteva agroekoloških mera i praksi očuvanja

			poljoprivrednih prdela visoke prirodne vrednosti (HNVF). KORISNIK - Fizička lica i pravna lica upisana u Registar poljoprivrednih gazdinstava; PODRŠKA - će biti obustavljena kada zaživi IPARD mera organske proizvodnje; - Kompenzacijski podsticaji, koji se plaćaju na godišnjem nivou u svrhu naknade dodatnih troškova i gubitaka prihoda zbog implementacije metoda organske proizvodnje (biljna i životinjska organska proizvodnja). KORISNIK - Fizička lica i pravna lica upisana u Registar poljoprivrednih gazdinstava. PODRŠKA Sprečavanje erozije zemljišta sprovođenjem sledećih aktivnosti: - Utvrđivanje mera za zaštitu zemljišta kao prirodnog resursa i stavljanje pod kontrolu erozionih procesa; - Rana setva ozimih useva i stvaranje odgovarajućeg travnog pokrivača u područjima gde je opasnost od erozije veća; - Postizanje najmanje 25% pokrivenosti zemljišta do početka jesenjih i zimskih erozivnih uticaja putem vode, vetra, poplava i slično; - Formiranje traka travnog pokrivača na osetljivim mestima, posebno na padinama i dnu parcele ako je pod nagibom; - Ostavljanje žetvenih ostataka na površini zemljišta u cilju održavanja organske materije; - Odbrana od vetra, smanjenje njegove brzine na manje od 20 km/h, odnosno izgradnja vetrozaštitnih pojaseva sa propusnošću od 40-50% i regulisanje visine pojaseva; - Stvaranje grebenova na površini zemljišta u visini od 5-10 cm; - Obrada zemljišta po konturama odnosno popreko u odnosu na pad zemljišta; - Obrada zemljišta stvaranjem
--	--	--	--

			specifičnih struktura u cilju zaštite od vodenih bujica (npr. izgradnja terasa). KORISNIK - Registrovana poljoprivredna gazdinstva; - Udruženja sopstvenika šuma (na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou); - Korisnici državnih šuma u šumskim područjima i nacionalnim parkovima; - Privatni preduzetnici u oblasti šumarstva koji obavljaju delatnost u ruralnim područjima; - Upravljači zaštićenim prirodnim dobrima. PODRŠKA - Razvoj šumskih područja i unapređenje isplativosti gazdovanja šumama; - Ulaganja u šumarske tehnologije, preradu i mobilizaciju i plasman šumskih proizvoda na tržište; - Podrška izgradnji šumske infrastrukture sa ciljem povećanja dostupnosti i efikasnosti korišćenja šumskih resursa; - Savetodavna šumarska služba; - Uspostavljanje grupa i organizacija proizvođača; - Podrška uspostavljanju mreže NATURA 2000; - Podrška saradnji i stvaranju klastera i mreža u šumarstvu.
LEADER		KORISNIK Odabrani LAG-ovi PODRŠKA je predviđena u trećoj fazi sprovođenja IPARD II Programa - "Sticanje veština, podsticanje stanovnika LAG teritorija" za izgradnju kapaciteta i podsticanje selektovanih LAG; - "Tekući troškovi i mali projekti" za pokretanje izabrane LAG i sprovođenje malih projekata; - "Projekti saradnje za međuteritorijalne ili transnacionalne projekte".	LEADER podrška LAG biće omogućena samo kroz IPARD program. NPRR će podržati osnivanje partnerstava i pripremu LSRR koji se mogu koristiti za IPARD program. KORISNIK - Partnerstva za teritorijalni ruralni razvoj (u daljem tekstu: partnerstva), odnosno, registrovana udruženja građana, ukoliko za izradu lokalnih strategija ruralnog razvoja, za čije priznavanje podnose prijavu, nisu koristili sredstva međunarodnog donatora ili Autonomne pokrajine. PODRŠKA Podsticaji za proces formiranja partnerstava za teritorijalni ruralni

			razvoj i proces izrade razrade i dopune LSRR, kao što su: - Troškovi nastali u toku pripremnih aktivnosti za formiranje partnerstva; - Troškovi vezani za razradu i dopunu LSRR partnerstva; - Troškovi vezani za rad partnerstva; - Troškovi implementacije LSRR.
--	--	--	---

XI OPIS OPERATIVNE STRUKTURE, UKLJUČUJUĆI PRAĆENJE I PROCENU

11.1. OPIS OPERATIVNE STRUKTURE I OSNOVNE FUNKCIJE NJENIH OGRANAKA

Operativna struktura za IPARD II program osnovana je u skladu sa zahtevima člana 10. tačka 1) podtačka (v) OS:

a) UT, kao javno telo koje deluje na nacionalnom nivou, biće zaduženo za pripremu i sprovođenje programa, uključujući odabir mera i promociju, koordinaciju, procenu, praćenje i izveštavanje o datom programu kojim će rukovoditi visoki predstavnik sa izričito propisanom odgovornošću i

b) IPARD Agencija, sa funkcijama sličnim kao što ih ima Agencija za plaćanje u državi članici, zadužena za promociju, odabir projekata, kao i za autorizaciju, kontrolu i obračun obaveza i plaćanja i njihovo izvršenje.

Odlukom o određivanju odgovornih lica i tela za upravljanje programima pretprijetne pomoći Evropske unije u okviru instrumenta za pretprijetnu pomoć (IPA II) za period 2014-2020. godine ("Službeni glasnik RS", broj 93/15) za sprovođenje IPA programa za ruralni razvoj određen je Sektor za ruralni razvoj kao UT za IPARD, dok je UAP određena kao IPARD Agencija.

11.1.1. Upravljačko telo

Odeljenje za ruralni razvoj MPŠV ima ulogu UT:

1) u skladu sa članom 10. tačka 1) OS i članom 8. SS, UT je odgovorno za upravljanje IPARD II programom na efikasan, delotvoran i ispravan način. Biće mu dodeljene funkcije i odgovornosti u skladu sa Aneksom 1 SS:

- (1) izrada nacrtu IPARD II programa i bilo koje izmene i dopune istog,
- (2) kontrola i proverljivost mera, definisanih IPARD II programom u saradnji sa IPARD Agencijom,
- (3) odabir mera za svaki poziv za apliciranje po osnovu IPARD II programa i finansijska raspodela za svaku meru, po konkursu, uz saglasnost IPARD Agencije,
- (4) garantovanje da je odgovarajući nacionalni pravni osnov za sprovođenje IPARD II programa relevantan, i po potrebi ažuriran,

(5) pomoć u radu IPARD II Odbora za praćenje, kao što je definisano članom 52. SS, posebno u pribavljanju dokumenata neophodnih za praćenje kvaliteta sprovođenja IPARD II programa,

(6) UT će uspostaviti sistem za izveštavanje i informisanje kako bi sakupilo finansijske i statističke informacije o napredovanju IPARD II programa, na osnovu informacija koje dobije od IPARD Agencije i ove podatke će proslediti IPARD II Odboru za praćenje, u skladu sa dogovorima postignutim između Republike Srbije i Komisije, koristeći gde je to moguće, kompjuterizovane sisteme koji omogućavaju razmenu podataka sa Komisijom i koji su povezani sa sistemom za izveštavanje i informisanje koje definiše NSO,

(7) sistem za izveštavanje i informisanje doprineće izradi godišnjih i konačnih izveštaja o sprovođenju,

(8) UT predlaže Komisiji izmene i dopune IPARD II programa, uz priloženu kopiju za NIPAK, a nakon konsultovanja sa IPARD Agencijom i u skladu sa dogovorom između IPARD II Odbora za praćenje. UT odgovorno je za informisanja nadležnih organa o potrebi da se izvrše odgovarajuće administrativne promene nakon odluke Komisije o izmeni IPARD II programa,

(9) UT treba svake godine da sastavi akcioni plan za aktivnosti predviđene merom Tehnička pomoć, koji treba da podnese na saglasnost IPARD II Odboru za praćenje,

(10) UT sastavlja plan za procenu programa u skladu sa članom 56. SS i treba da ga podnese IPARD II Odboru za praćenje, najkasnije godinu dana nakon usvajanja IPARD II programa od strane Komisije. Takođe, IPARD II Odboru za praćenje i Komisiji treba da podnese izveštaj o napretku u sprovođenju ovog plana,

(11) UT će sastaviti akcioni plan komunikacije i vidljivosti, u skladu sa članom 24. OS, koji se sprovodi putem godišnjih aktivnosti, a nakon što se posavetuje sa IPARD II Odborom za praćenje konsultovaće i informisati Komisiju. Plan sadrži konkretne inicijative, kao i one koje treba preduzeti u pogledu informisanja opšte javnosti o ulozi koju ima EU u vezi IPARD II programa, kao i o njegovim rezultatima,

(12) Ukoliko UT deo svojih zaduženja delegira drugom telu, ono će i dalje biti u potpunosti odgovorno za upravljanje i sprovođenje ovih zaduženja, u skladu s principom zdravog finansijskog upravljanja.

Grafikon 2: Organizaciona šema UT

11.1.2. IPARD Agencija

Ulogu IPARD Agencije vrši UAP, zvanično osnovana u oktobru 2009. godine. UAP je odgovorna za poljoprivredne subvencije i plaćanja. Mere za ruralni razvoj obrađuje direktno UAP, uključujući i potraživanja za naplatu.

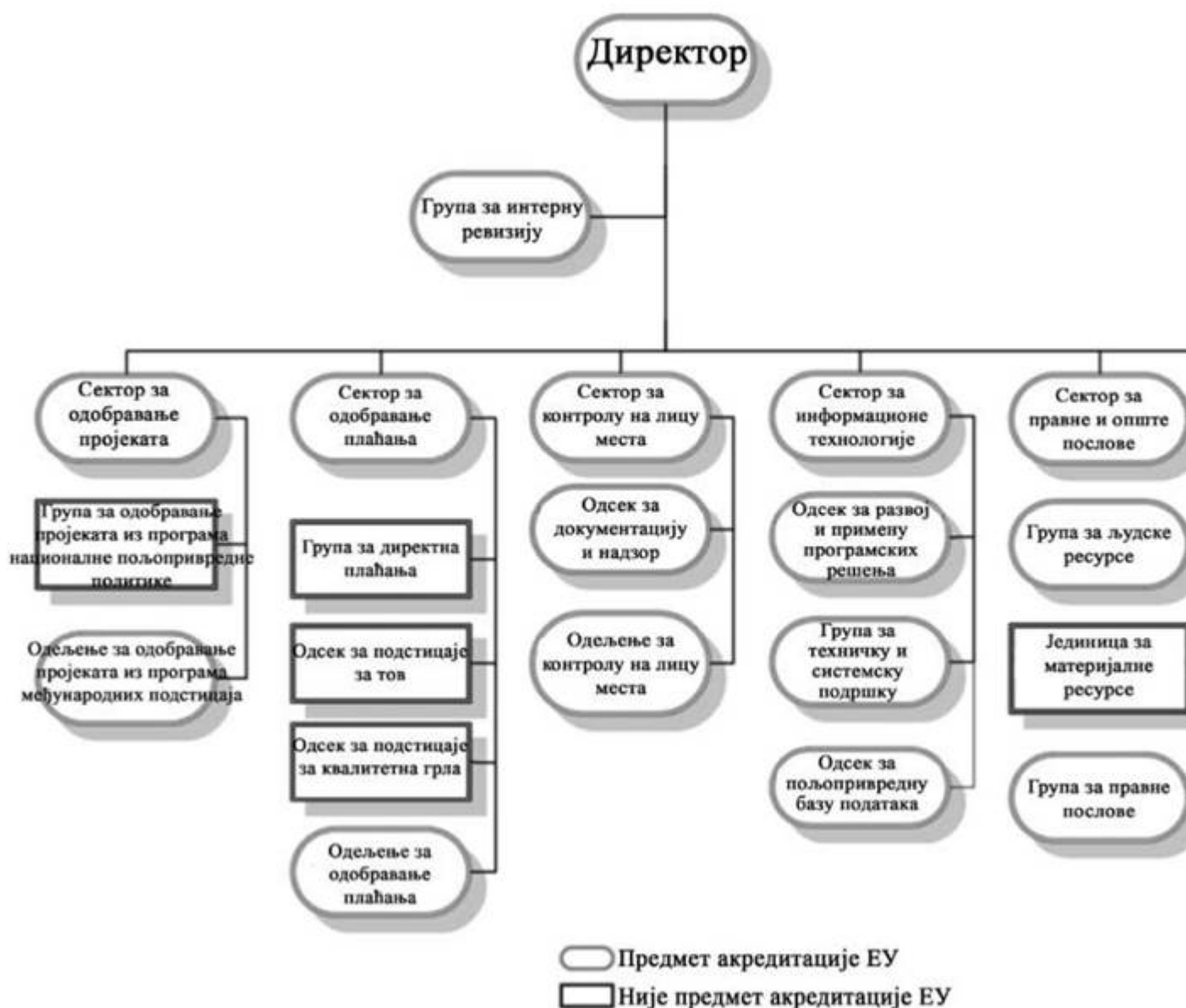
IPARD Agenciji biće dodeljene funkcije i odgovornosti u skladu sa Aneksom 1 SS.

U skladu sa članom 10. tačka 1) OS i članom 10. SS, odgovorna je da:

- 1) da mišljenje UT o mogućnosti kontrole i proverljivosti mera u okviru IPARD II programa;
- 2) poziva na apliciranje i objavljuje uslove za sticanje prava na isto uz prethodno obaveštavanje UT;
- 3) odabere projekte koji će se sprovoditi;
- 4) pisanim putem uspostavi ugovorne obaveze između IPARD Agencije i korisnika, uključujući i informacije o mogućem sankcionisanju u slučaju neusklađenosti sa tim obavezama i gde je to potrebno, da odobrenje za početak rada;
- 5) prati aktivnosti kako bi obezbedila napredovanje projekata koji su u toku;
- 6) izveštava o napretku mera koje se sprovode u odnosu na pokazatelje;

- 7) osigura da je korisnik upoznat sa doprinosom koji je EU dala projektu;
- 8) obezbedi izveštavanje o nepravilnostima na nacionalnom nivou;
- 9) se postara da NSO, upravljačka struktura i UT dobiju sve informacije koje su im neophodne da bi obavljali svoje zadatke;
- 10) osigura usklađenost sa obavezama koje se tiču promocije kao što je navedeno u članu 23. OS.
- 11) u pogledu investicija u projekte infrastrukture onog tipa za koji bi se standardno očekivalo generisanje značajnog neto prihoda, IPARD Agencija treba da proceni, pre nego što stupi u ugovorne aranžmane sa potencijalnim korisnikom, da li se radi o projektu tog tipa. Kada se zaključi da to jeste slučaj, IPARD Agencija treba da obezbedi da javna pomoć iz svih izvora ne prelazi 50% ukupnih troškova koji se odnose na ovaj projekat i koji se smatraju prihvatljivim za sufinansiranje od strane EU.
- IPARD Agencija treba da obezbedi da za bilo koji projekat u okviru IPARD II programa akumulacija odobrene javne pomoći iz svih izvora ne prelazi maksimalne limite za javne rashode, navedene u članu 32. SS.

Grafikon 3: Šematski prikaz organizacione strukture Uprave za agrarna plaćanja

11.2. OPIS SISTEMA ZA PRAĆENJE I PROCENU, UKLJUČUJUĆI I PREDVIĐENI SASTAV ODBORA ZA PRAĆENJE

11.2.1. Praćenje

U skladu sa odredbama programiranja EU, funkcija praćenje je institucionalizovana osnivanjem sistema za praćenje u okviru UT i IPARD II Odbora za praćenje.

UT i IPARD II Odbor za praćenje prate efektivnost, delotvornost i kvalitet sprovođenja IPARD II programa i izveštavaju IPA II Odbor za praćenje i Komisiju o napretku mera programa u skladu sa članom 53. tačka 2) OS i članom 52. SS.

Praćenje programa treba da se vrši prema pokazateljima navedenim u IPARD II programu.

Prikupljanje podataka

IPARD Agencija postupka kao organ odgovoran da dostavlja proverene i tačne podatke UT, na način na koji je to UT definisalo u pripremljenim tabelama za praćenje. Tabele su postavljene u odnosu na pokazatelje i u skladu sa predloženim tabelama EK za praćenje. Čitav postupak biće zasnovan na IT i podržan neophodnim softverima, starajući se da je svaki korak ispravno registrovan.

Za svaku meru biće pripremljen formular za praćenje sa zajedničkim pokazateljima i biće priložen kao obavezan deo prijavnog formulara i konačnog zahteva za plaćanje. IPARD Agencija biće odgovorna da u bazu podataka za praćenje unese podatke koje dostave korisnici i da obezbedi proveru kvaliteta. Provereni podaci biće u dogovorenom i odgovarajućem formatu prebačeni u sistem za praćenje UT, gde će se dalje obrađivati i gde će se izrađivati tabele za praćenje. Detaljne obaveze i odgovornosti UT i IPARD Agencije u pogledu praćenja, procene i izveštavanja biće definisane u Memorandumu o razumevanju.

Ugovornim obavezama će se korisnicima propisati odgovornost za dostavljanje podataka IPARD Agenciji/UT i/ili proceniteljima ili drugim organima koji treba da izvrše praćenje i vrednovanje IPARD II programa.

Odbor za praćenje

U skladu sa članom 19. Uredbe Komisije o sprovođenju (EU) br. 447/2014, članom 53. OS, IPARD II Odbor za praćenje biće osnovan najkasnije 6 meseci nakon što prvi ugovor o finansiranju stupi na snagu.

U skladu sa članom 52. SS IPARD II programa, Odbor za praćenje treba da:

- 1) ispita rezultate IPARD II programa, a posebno postizanje ciljeva definisanih za određene mere i napredak u korišćenju finansijskih sredstava dodeljenih tim merama. S tim u vezi, UT treba da se postara da sve relevantne informacije u vezi sa napretkom mera budu dostupne Odboru za praćenje i NIPAK;
- 2) povremeno ispita napredak ka ostvarenju ciljeva definisanih u IPARD II programu;
- 3) uzme u obzir i odobri, po potrebi, bilo koji predlog koji sačini UT radi izmena i dopuna IPARD II programa i koji UT treba da preda Komisiji, uz kopiju NIPAK;
- 4) bez obzira na odredbe člana 8. tačka 3) SS, IPARD II Odbor za praćenje može da, nakon što konsultuje UT i IPARD Agenciju, predloži UT izmene i dopune ili mišljenje o IPARD II programu kako bi obezbedio postizanje ciljeva programa i poboljšao efikasnost pružene pomoći, za dostavljanje Komisiji, i uz kopiju za NIPAK i NSO;
- 5) uzme u obzir i odobri godišnje i konačne izveštaje o sprovođenju pre nego što ih pošalje NIPAK za dostavljanje Komisiji i NSO, uz kopiju Revizorskom telu;
- 6) ispita procene IPARD II programa;
- 7) uzme u obzir i odobri plan aktivnosti komunikacije i vidljivosti, kao i svaku njegovu dodatnu izmenu;
- 8) bude konsultovan o aktivnostima tehničke pomoći po osnovu IPARD II programa. Treba da uzme u obzir i odobri indikativni akcioni plan za sprovođenje aktivnosti tehničke pomoći za svaku godinu, uključujući indikativne iznose.

Sva konačna dokumenta sa sastanaka IPARD II Odbora za praćenje su javna.

Sastav Odbora za praćenje

IPARD II Odbor za praćenje čine predstavnici nadležnih državnih organa i tela, odgovarajućih ekonomskih, socijalnih i ekoloških partnera. Broj nevladinih organizacija u okviru IPARD II Odbora za praćenje treba da bude najmanje jednak broju članova iz državnih organa i tela. Ekonomske, socijalne i ekološke nevladine organizacije, pozvane da postanu članovi IPARD II Odbora za praćenje, biće odabrane među organizacijama, konsultovanim tokom pripreme Programa ili drugim relevantnim organizacijama, predstavnicima datog sektora. Predstavnici bilateralnih i multilateralnih donatorskih organizacija, bankarskog sektora, akademskih i ostalih organizacija, relevantnih za IPARD II program, biće pozvani kao posmatrači IPARD II Odbora za praćenje.

Radne grupe IPARD II Odbora za praćenje mogu biti osnovane da bi se bavile specifičnim problemima.

IPARD II Odborom za praćenje treba da predsedava viši predstavnik MPŠV koji ima pravo glasanja.

EK, Operativna struktura, NSO i NIPAK učestvuju u radu IPARD II Odbora za praćenje bez prava glasanja.

IPARD II Odbor za praćenje treba da usvoji svoj pravilnik o radu. IPARD II Odbor za praćenje treba da se sastaje najmanje dva puta godišnje. Takođe, mogu da budu sazvani i *ad-hoc* sastanci.

IPARD II Odbor za praćenje treba da izveštava IPA II Odbor za praćenje i može da da predlog za bilo koju korektivnu meru kako bi obezbedio postizanje ciljeva aktivnosti i poboljšali efikasnost, delotvornost, uticaj i održivost IPARD podrške.

UT će postupati kao Sekretarijat IPARD II Odbora za praćenje, pomagaće mu u radu kroz dostavljanje informacija i analiza i obaveštavaće ga o svojim odlukama.

11.2.2. Vrednovanje

Vrednovanje ukazuje na efektivnost (meru u kojoj su postignuti ciljevi), efikasnost (najbolje odnose između angažovanih resursa i postignutih rezultata) i relevantnost intervencije (meru u kojoj ciljevi intervencije odgovaraju potrebama, problemima i pitanjima).

Obaveza za vrednovanje IPARD II programa definisana je čl. 55. i 57. OS, a dalje je objašnjena čl. 54-58. SS. IPARD II program je predmet prethodnog (*ex-ante*) i naknadnog (*ex-post*) vrednovanja i kada EK smatra da je potrebno, periodičnog vrednovanja (*interim*), koje će biti sprovedeno od strane nezavisnih procenitelja pod odgovornošću UT koje organizuje vrednovanje. Vrednovanje će biti finansirano merom "Tehnička pomoć". UT će biti odgovorno za ispravno izveštavanje o rezultatima vrednovanja, kao i za preporuke date nadležnim državnim organima i EK.

Vrednovanje treba da ispita stepen iskorišćenosti resursa, efektivnost i efikasnost programiranja, njegov društveno - ekonomski uticaj, kao i uticaj na definisane ciljeve i prioritete. Ono treba da obuhvati ciljeve IPARD II programa i da teži da izvuče pouku u vezi sa politikom ruralnog razvoja. Takođe, treba da identifikuje faktore koji su doprineli uspehu ili neuspehu u sprovođenju IPARD II programa, uključujući održivost aktivnosti i identifikovanje najboljih praksi.

U skladu sa članom 56. SS, UT će biti odgovorno za sastavljanje plana vrednovanja za period od 2014-2020. godine, sledeći zahteve člana 57. OS. Plan vrednovanja će biti predat IPARD II Odboru za praćenje najkasnije godinu dana nakon što EK usvoji IPARD II program. UT će svake godine izveštavati IPARD II Odbor za praćenje o postignutim rezultatima prema planu vrednovanja, uz dostavljene kopije Revizorskom telu. Zaključak o aktivnostima biće uključen u godišnji izveštaj.

Detaljne preporuke sprovedenog postupka vrednovanja biće razmatrane i uvedene u proces sprovođenja IPARD II programa. Kvalitet tih preporuka vrednovaće UT, IPARD II Odbor za praćenje i EK.

U skladu sa članom 58. SS, najkasnije u toku prve godine nakon perioda sprovođenja programa, treba da se pripremi naknadno *ex-post* vrednovanje za IPARD II program. Taj izveštaj će biti kompletiran i predat EK najkasnije do kraja te godine.

Ex-post vrednovanje treba da pokrije iskorišćenost izvora, efektivnost i efikasnost IPARD II programa, njegov uticaj i doslednost sa prethodnim *ex-ante* vrednovanjem, zatim treba da pokrije faktore koji doprinose uspehu ili neuspehu u sprovođenju, dostignućima i rezultatima IPARD II programa, uključujući i njihovu održivost. Takođe, treba da izvuče zaključke relevantne za IPARD II program, kao i za proces proširenja.

11.2.3. Izveštavanje

Obaveza izveštavanja o IPARD II programu definisana je čl. 58-60. OS, a detaljnije opisana članom 59. SS.

U skladu sa čl. 58. i 59. OS u vezi sa opštim zahtevima po pitanju izveštavanja i zahtevima po pitanju izveštavanja EK pod indirektnom upravom korisnika IPA II, NIPAK i NSO treba da, do 15. februara naredne finansijske godine, dostave EK godišnji izveštaj o sprovođenju IPA II podrške i godišnji izveštaj o sprovođenju potrebnih aktivnosti po pitanju poverenog budžeta.

U skladu sa članom 60. OS, Operativna struktura dostavlja sve neophodne informacije NIPAK koordinatoru i NSO u svrhu izveštavanja.

Obaveza UT da sastavi godišnje i konačne izveštaje o sprovođenju IPARD II programa definisana je članom 54. SS. UT, nakon što konsultuje IPARD Agenciju, sastavlja godišnje izveštaje o sprovođenju IPARD II programa tokom prethodne kalendarske godine, do 30. juna svake naredne godine, sledeći punu kalendarsku godinu sprovođenja IPARD II programa.

Godišnji izveštaji o sprovođenju treba da uključe podatke koji se odnose na prethodnu kalendarsku godinu, kao i kumulativne finansijske podatke i podatke za praćenje za čitav period sprovođenja IPARD II programa, zajedno sa sažetim tabelama za praćenje. Konačni izveštaji o sprovođenju IPARD II programa treba da pokriju čitav period sprovođenja i mogu da obuhvate i poslednji godišnji izveštaj.

Svi godišnji i konačni izveštaji o sprovođenju treba da sadrže konkretne informacije koje se odnose na: napredak u sprovođenju prioriteta i mera u vezi sa ostvarivanjem ciljeva IPARD II programa; probleme na koje se naišlo tokom upravljanja programa uz preduzete mere; finansijske tabele koje pokazuju troškove EU; nacionalne i ukupne troškove po meri i/ili sektoru, kao i obavljene aktivnosti finansijskog i nadzornog karaktera ili aktivnosti vrednovanja.

Godišnje i konačne izveštaje o sprovođenju treba poslati, nakon što ih pregleda i odobri IPARD II Odbor za praćenje NIPAK koordinatoru, kako bi ih predao EK uz kopije za NSO i Revizorsko telo.

EK treba da pregleda godišnje i konačne izveštaje o sprovođenju i informiše (korisnika IPA II) o svom mišljenju u roku od četiri meseca od datuma prijema godišnjeg izveštaja o sprovođenju i pet meseci od datuma prijema konačnog izveštaja o sprovođenju.

Konačni izveštaj treba predati najkasnije šest meseci nakon krajnjeg datuma za prihvatljivost troškova po osnovu IPARD II programa.

EK izdaje smernice po pitanju sadržaja i načina prikaza godišnjeg i konačnog izveštaja o sprovođenju.

XII REZIME O STRUKTURI UPRAVLJANJA I KONTROLE

U skladu sa članom 7. Uredbe Komisije o sprovođenju (EU) br. 447/2014, Republika Srbija je imenovala sve organe vlasti po osnovu IPA propisa.

Tabela 25: Struktura i nadležni organi u odnosu na situaciju u Republici Srbiji

Telo/ Nadležni organ	Opis u odnosu na IPA II propise	Situacija u Republici Srbiji
Nacionalni IPA koordinator	NIPAK treba da bude imenovan od strane korisnika IPA II. NIPAK će biti visoko rangiran predstavnik Vlade ili državne uprave korisnika IPA II, uz odgovarajuću vlast. Osim funkcija i odgovornosti po osnovu člana 6. tačka 2), člana 18. tačka 2), čl. 62. i 78. OS, gde je sprovođenje budžetskih ovlašćenja povereno korisniku IPA II, NIPAK će: 1) preduzeti mere kako bi obezbedio da se ciljevi navedeni u aktivnostima ili programima za koje su već povereni zadaci za sprovođenje budžeta adekvatno izvršavaju tokom sprovođenja podrške IPA II; 2) u skladu sa članom 60. ovog Sporazuma, koordinisati sastavljanje plana za vrednovanje uz konsultovanje Komisije i predstavljajući aktivnosti vrednovanja koje treba sprovesti tokom različitih faza sprovođenja po osnovu odredaba člana 58. ovog sporazuma.	Vlada je, Zaključkom 05 broj 119-3909/2014 od 22. maja 2014. godine, postavila ministra bez portfelja zaduženog za evropske integracije, Jadranku Joksimović, za Nacionalnog IPA koordinatora (NIPAK) i potvrdila ulogu Odeljenja za planiranje, programiranje, praćenje i izveštavanje o fondovima EU i razvojnu pomoć u okviru Kancelarije za evropske integracije, kao tehničkog Sekretarijata NIPAK. Uloge i odgovornosti svih organa u okviru IPA strukture navedene su u OS koji je potvrđen. Specifičnosti u vezi sa IPARD II programom analizirane su u različitim poglavljima u zavisnosti od teme svakog poglavlja sporazuma. Ovo je takođe slučaj kod Priloga A gde se nalaze informacije o funkcijama i odgovornostima strukturnih tela i organa vlasti (uključujući NIPAK), kao i član 18. Odeljka III Pravila za programiranje, st. 2. i 5. Nacrta modela OS.
Nacionalni službenik za odobravanje	NSO osniva korisnik IPA II. NSO treba da bude visoko rangiran predstavnik Vlade ili državne uprave korisnika IPA II, uz odgovarajuću vlast. NSO snosi čitavu odgovornost za finansijsko vođenje IPA II podrške [IPA II korisnik] i obezbeđujući zakonitost i ispravnost troškova. NSO će konkretno biti odgovoran za: 1) upravljanje računima i finansijskim poslovima programa IPA II; 2) efikasno funkcionisanje unutrašnjih kontrolnih sistema za sprovođenje podrške IPA II u skladu sa Prilogom B ovog sporazuma. Strukturu za upravljanje činiće Nacionalni fond i kancelarija za podršku NSO. Zadaci i odgovornosti Nacionalnog	Vlada je Zaključkom 05 broj 119-8560/2013 od 14. oktobra 2013. godine, imenovala državnog sekretara u Ministarstvu finansija za NSO. Memorandum o razumevanju koje treba da potpišu NSO i IPARD OS (IPARD Agencija i UT) odražavaće institucionalne, proceduralne, komunikacione i aranžmane za izveštavanje i biće potpisan u dogledno vreme.

	fonda i kancelarije za podršku biće adekvatno podeljeni.	
Nacionalni fond Odeljenje za podršku NSO	Nacionalni fond treba da se nalazi u okviru državnog ministarstva korisnika IPA II, sa centralnom budžetskom nadležnošću i da postupa kao centralni trezor. Treba da podržava NSO u vršenju njegovih/njenih zadataka, posebno onih koji se tiču upravljanja računima IPA II i finansijskim poslovima definisanim u Klauzuli 2(3) Priloga A OS i bude zadužen za poslove finansijskog upravljanja podrškom IPA II, pod odgovornošću NSO.	Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta u Ministarstvu finansija od 5. februara 2009. godine, formiran je Nacionalni fond (i u funkciji trezora i u funkciji usluga za NSO), osnovan direktno pod NSO kao novo odeljenje Ministarstva finansija. Odeljenje Nacionalnog fonda za upravljanje fondovima EU u okviru Ministarstva finansija preuzima ulogu Nacionalnog fonda pod direktnom nadležnošću NSO. Trenutno, broj osoblja zaposlenog na puno radno vreme u Nacionalnom fondu je 14. Pravilnici o radu NF u kontekstu IPARD II programa su izrađeni i biće usklađeni sa propisima IPA II programa.
IPARD operativna struktura	Operativnu strukturu koju tek treba uspostaviti u skladu sa čl. 10. i 55. Uredbe Komisije o sprovođenju (EU) br. 447/2014, treba u okviru programa za ruralni razvoj, da sačinjavaju sledeći zasebni organi koji blisko sarađuju: 1) UT, kao javno telo koje deluje na nacionalnom nivou, zaduženo za pripremu i sprovođenje programa, uključujući odabir mera i promociju, koordinaciju, vrednovanje, praćenje i izveštavanje o datom programu i koga vodi visoki predstavnik sa isključivim odgovornostima i 2) IPA Agencija za ruralni razvoj sa funkcijama sličnim kao što ih ima IPARD Agencija u državi članici zadužena za javno oglašavanje, odabir projekata, kao i za autorizaciju, kontrolu i obračun obaveza i uplata i izvršenje plaćanja.	Videti Poglavlje 10.1.
Revizorsko telo	IPA II korisnik treba da obezbedi telo za eksternu reviziju koje će biti nezavisno od NIPAK, NSO, upravljačke i operativne strukture i kome će biti obezbeđena neophodna finansijska autonomija. Ono treba da bude usklađeno sa međunarodno priznatim revizorskim standardima. Predsednika revizorskog tela imenuje IPA II korisnik. On/ona treba da poseduje odgovarajuću kompetentnost, znanje i iskustvo u oblasti revizije radi obavljanja zahtevanih zadataka. Revizorsko telo sprovodi revizije sistema	Kancelarija za reviziju sistema upravljanja sredstvima Evropske unije osnovana je Uredbom o osnivanju Kancelarije za reviziju sistema upravljanja sredstvima Evropske unije ("Službeni glasnik RS", br. 41/11 i 83/11), kao Revizorsko telo za IPA programe pod decentralizovanim načinom upravljanja. U decembru 2013. godine, Vlada je usvojila Uredbu o imenovanju Revizorskog tela i njegovog direktora za reviziju sistema upravljanja programima pretprijetne pomoći EU u okviru Instrumenta za

	za upravljanje i kontrolu, aktivnosti, transakcija i godišnjih računa u skladu sa međunarodno prihvaćenim revizorskim standardima i u skladu sa revizorskom strategijom. Dalje smernice i definicije Komisije mogu da dopune ove standarde.	pretpristupnu pomoć (IPA), koji predstavlja pravni osnov za rad Revizorskog tela.
--	---	---

Tabela 26: Imenovanje svih nadležnih organa i pregled strukture upravljanja i kontrole (NIPAK, NSO, UT, IPARD Agencija i Revizorsko telo)

Nadležni organ	Naziv organa/tela i odeljenja ili jedinice, gde postoji	Direktor organa/tela (pozicija ili mesto)	Adresa	Telefon	Elektronska pošta
NSO	Nije dostupno	državni sekretar u Ministarstvu finansija Milovan Filimonović Nikola Ćorsović	Kneza Miloša 20 11000 Beograd Republika Srbija	+381 11/3642-602	milovan.filimonovic@mfin.gov.rs
NIPAK	Nije dostupno	ministar bez portfelja zadužen za evropske integracije Jadranka Joksimović	Nemanjina 11 11000 Beograd Republika Srbija	+381 11/3617-580	kabinet@eu.rs
UT	Sektor za ruralni razvoj	vršilac dužnosti pomoćnika ministra Dragan Mirković	Nemanjina 22-26 11 000 Beograd	+381 11/3348-053	dragan.mirkovic@minpolj.gov.rs
IPARD Agencija	UAP	vršilac dužnosti direktora Žarko Radat	Bulevar kralja Aleksandra 84 11 000 Beograd	+381 11/3020-164	zarko.radat@minpolj.gov.rs
Revizorsko telo	Kancelarija za reviziju sistema upravljanja sredstvima Evropske unije	vršilac dužnosti direktora Slobodan Karanović	Nemanjina 11 11000 Beograd Republika Srbija	+381 11/3639-951	kancelarija@aa.gov.rs

XIII REZULTATI KONSULTACIJA IZRADE PROGRAMA I ODREDBE ZA UKLJUČIVANJE NADLEŽNIH ORGANA I TELA,

KAO I ADEKVATNIH PARTNERA U OBLASTI EKONOMIJE, DRUŠTVA I ŽIVOTNE SREDINE

13.1. USVOJENE ODREDBE ZA UKLJUČIVANJE NADLEŽNIH ORGANA, TELA I PARTNERA

U skladu sa specifičnim odredbama o programima ruralnog razvoja, navedenim u članu 55. Uredbe Komisije o sprovođenju (EU) br. 447/14 od 2. maja 2014. godine, IPARD II program pripremljen je uz konsultacije sa odgovarajućim zainteresovanim akterima koji primenjuju princip o partnerstvu.

Republika Srbija ima višegodišnje značajno iskustvo u primeni principa o partnerstvu u okviru nacionalnog strateškog formulisanja politike, koje uključuje Vladu, civilno društvo i zainteresovane strane privatnog sektora, kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou. Partnerstvo je široko primenjivano tokom pripreme Nacionalne strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja za period od 2014-2024. godine, kao i tokom pripreme IPARD I i IPARD II programa od 2009. godine. Relevantni akteri (kompetentni regionalni, lokalni i ostali državni organi, ekonomski i socijalni partneri, NVO) biće uključeni u sve faze IPARD II programa, u sprovođenje, praćenje i vrednovanje, u skladu sa pravnim zahtevima EU.

U cilju jačanja unutrašnje i međuministarske koordinacije po pitanju formulisanja politike i programa ruralnog razvoja Republike Srbije, Odlukom o obrazovanju Nacionalnog saveta za ruralni razvoj ("Službeni glasnik RS", br. 100/10 i 75/11) obrazovan je Nacionalni savet za ruralni razvoj. Savetom je predsedavao ministar poljoprivrede i zaštite životne sredine, koji je imao 14 članova, predstavnike iz MPŠV i drugih ministarstava.

Za uključivanje u različite faze pripreme i sprovođenja IPARD II programa izabrane su sledeće grupe zainteresovanih učesnika:

1) državni organi i tela sa ciljem jačanja unutrašnje i međuministarske koordinacije, koje čine:

(1) MPŠV sa organima u sastavu (Uprava za veterinu, UZB, Republička direkcija za vode, Grupa za savetodavne službe),

(2) predstavnici ostalih ministarstava Republike Srbije - Ministarstvo finansija, Ministarstvo zaštite životne sredine, Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave, Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture, Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija, Ministarstvo privrede, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Ministarstvo omladine i sporta, kao i Kancelarija za evropske integracije i RZS;

2) regionalne i lokalne vlasti - Stalna konferencija gradova i opština, Razvojna agencija Srbije;

3) sektorska udruženja i nevladine organizacije iz oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije - Privredna komora Srbije, Udruženje poljoprivrednika, Nacionalna asocijacija poljoprivrednika i zadružni savez, Nacionalna asocijacija prerađivača hrane, Organizacije koje se bave pitanjima životne sredine, Nacionalna udruženja za promovisanje prava žena i muškaraca, kao i pitanja u vezi sa osobama sa hendikepom, Romima, itd.;

4) donatorske organizacije kao što su Svetska banka, UNDP, *USAID*, *GIZ*;

5) ostali partneri poput komercijalnih banaka i mikro-finansijskih institucija u Republici Srbiji, istraživačkih instituta i akademskih institucija;

6) predstavnici Ministarstva spoljnih poslova i Kancelarije za evropske integracije, kao nacionalni koordinatori za makro-regionalne strategije EU za Dunav i jadransko-jonski makro-region.

Proces pripreme *NARDS* za period od 2014-2024. godine za Republiku Srbiju sproveo je UT uz podršku osam tematskih/sektorskih radnih grupa, osnovanih 2013. godine rešenjem ministra poljoprivrede i zaštite životne sredine. Članovi radnih grupa predstavljaju odeljenja MPŠV, istraživače i relevantne zainteresovane strane. Kako je *NARDS* pripremljena i osmišljena u skladu sa zahtevima IPARD II programa, svi komentari i sugestije u vezi sa *NARDS* korišćeni su za izradu IPARD II programa. Rad radnih grupa organizovan je kroz redovne sastanke i radionice tokom kojih se predstavljaju i tumače rezultati.

Proces konsultacija započeo je u maju 2013. godine - u periodu od 13. do 17. maja 2013. godine, organizovano je osam radionica za članove tematskih radnih grupa, u cilju predstavljanja *SWOT* analiza i diskutanja o istim, kao i o identifikovanim potrebama poljoprivredno - prehrambenog sektora i ruralnih područja u Republici Srbiji. U julu 2013. godine održan je jednodnevni sastanak radnih grupa radi prezentovanja *NARDS* strategije i diskutanja o istoj. Tokom narednog perioda, organizovane su tri radionice sa glavnim predstavnicima radnih grupa sa ciljem završetka Nacrta strategije.

Nacionalni sastanak zainteresovanih strana, sa ciljem prezentovanja i diskusije o prvom nacrtu *NARDS* za period 2014-2024. godine, organizovan je 29. januara 2014. godine u Beogradu. Sve imenovane zainteresovane strane bile su pozvane da učestvuju na sastanku.

U februaru i martu 2014. godine, *NARDS* bila je predstavljena u Novom Sadu, Kruševcu, Čačku i Leskovcu i istovremeno je postavljena na internet portal MPŠV sa elektronskim adresama za komentare i predloge. Svi primljeni komentari i mišljenja sadržani su u tekstu *NARDS* strategije, odnosno IPARD II programa.

U periodu mart-jun 2014. godine, prvi Nacrt IPARD II programa, kao i potencijalne mere za korisnike, prikazani su na različitim radionicama i sastancima radnih grupa, kao što su:

- 1) dve paralelne putujuće radionice - karavani su održani u periodu od 31. marta do 1. aprila 2014. godine sa zainteresovanim stranama iz ruralnih područja radi diskutanja o *LEADER* pristupu u Republici Srbiji i mogućnostima koje nudi IPARD II program za period 2014-2020. godine;
- 2) sastanci sa zainteresovanim stranama i predstavnicima preduzeća i udruženja poljoprivrednika u vidu seminara i konferencija, održanim na Međunarodnom sajmu poljoprivrede u Novom Sadu u maju 2014. godine;
- 3) sastanci tematskih radnih grupa koje učestvuju u tržišnom lancu, sektoru za voće, povrće i stočarstvo, u cilju razgovora o konceptu mere "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava", uključujući i specifične kriterijume za selekciju po sektoru, pogodne investicije, ekonomsku opravdanost za poljoprivredna gazdinstva, itd;
- 4) sastanak sa predstavnicima civilnog sektora, kao i sa predstavnicima zainteresovanih grupa iz oblasti zaštite životne sredine, poljoprivrede i ruralnog razvoja u cilju razgovora o politici ruralnog razvoja i Nacrtu IPARD II programa, održan je 16. juna 2014. godine u organizaciji Kancelarije za saradnju sa civilnim društvom.

Tokom procesa pripreme *NARDS* i IPARD II programa, UT organizuje sastanke na tri nivoa. Prvi nivo čine predstavnici sektorskih udruženja, poljoprivredne zadruge, lokalne samouprave i opštine, NVO uključene u ruralni razvoj, organizacije za zaštitu životne sredine, udruženja iz oblasti prehrambene industrije i marketinga, organizacije za pružanje jednakih mogućnosti i rodne

ravnopravnosti, druge zainteresovane strane koje predstavljaju potencijalne korisnike IPARD II mera i nacionalnih šema podrške, kao i predstavnici savetodavnih službi i MRRS.

Drugi nivo obuhvata predstavnike svih organizacionih jedinica MPŠV i organa u sastavu (kao što su Uprava za veterinu, Uprava za šume, UZB, Uprava za zemljište, itd.), kao i predstavnike međunarodnih organizacija i univerziteta.

Treći nivo čine predstavnici ostalih ministarstava i drugih organa državne uprave.

Sastanak o nacionalnom partnerstvu organizovan je 24. jula 2014. godine i tom prilikom prikazan je Nacrt IPARD II programa, uključujući SWOT analizu, strategiju za utvrđene potrebe i odabrane mere. Svi imenovani partneri, na način prikazan u Tabeli u Poglavlju 13.2., pozvani su da daju svoj doprinos izradi IPARD II programa. Predstavnici delegacije EU u Republici Srbiji učestvovali su u diskusijama na sastancima zainteresovanih strana. Nacrt IPARD II programa poslat je imenovanim na listi zainteresovanih strana dve nedelje pre konsultacionog sastanka, a od učesnika je zatraženo da UT dostave komentare i sugestije pisanim putem. Značajan broj zainteresovanih strana je pisanim putem dao svoj doprinos, što je UT uzelo u razmatranje tokom izrade teksta IPARD II programa.

13.2. KONSULTOVANI PARTNERI - REZIME

Predstavnici Univerziteta		
Naziv institucije/tela/osobe	Nadležnost/Stručnost	Ime kontakt osobe
Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu	Agroekonomija	prof. dr Natalija Bogdanov
Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu	Agroekonomija	prof. dr Miladin Ševarlić
Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu	Oplemenjivanje bilja	prof. dr Slaven Prodanović
Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu	Voćarstvo	prof. dr Zoran Keserović
Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu	Stočarstvo	prof. dr Snežana Trivunović
Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu	Voćarstvo	prof. dr Nada Korać
Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu	Voće i grožđe	prof. dr Dragoslav Ivanišević
Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu	Stočarstvo	Miloš Beuković
Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu	Stočarstvo	Vladan Bogdanović
Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu	Prehrambena tehnologija	dr Viktor Nedović
Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu	Stočarstvo	Cvijan Mekić
Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu	Prehrambena tehnologija	prof. dr Petar Puđa
Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu	Stočarstvo	Dragan Glamočić

Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu	Agroekonomija	Saša Todorović
Fakultet tehničkih nauka, Univerzitet u Novom Sadu	Biosistemska inženjerstvo	Milan Martinov
Fakultet veterinarske medicine, Univerzitet u Beogradu	Veterina	Mila Savić
Predstavници javnih institucija		
Savetodavna služba Sombor	Poljoprivredna stručna služba	Branislav Ogrizović
Garancijski fond AP Vojvodine	Agroekonomija	Goran Vasić
Uprava za poljoprivredu i razvoj sela grada Niša	Ruralni razvoj	Ivan Pavlović
Pokrajinski fond za razvoj poljoprivrede	Regionalni razvoj	Jožef Sabo
Savetodavna služba Vrbas	Poljoprivredna stručna služba	Katarina Radonić
Savet za zaštitu životne sredine opštine Vršac	Zaštita životne sredine	Miloš Vasić
Pokrajinski sekretarijat za poljoprivredu	Ruralni razvoj	Slobodan Teofanov
Institut za povrtarstvo, Smederevska Palanka	Poljoprivredna stručna služba	Milan Zdravković
Institut PKB	Poljoprivredna stručna služba	Petar Stojić
Savetodavna služba Kraljevo	Poljoprivredna stručna služba	Vekoslav Savić
Savetodavna služba Sremska Mitrovica	Poljoprivredna stručna služba	Željko Graovac
Savetodavna služba Čačak	Poljoprivredna stručna služba	Vesna Nišavić Veljković
Institut za ratarstvo i povrtarstvo, Novi Sad	Ratarstvo i povrtarstvo	Ana Marjanović Jeromela
Agencija za zaštitu životne sredine	Zaštita životne sredine	Maja Krunic Lazić
Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva	Socijalno uključivanje	Jelena Milovanović
Institut za kukuruz "Zemun Polje"	Proizvodnja semenskog kukuruza	Miodrag Tolimir
Institut za ekonomiku poljoprivrede	Agroekonomija	dr Drago Cvijanović
Nacionalna agencija za regionalni razvoj	Regionalni razvoj	Slobodan Mišković
Centar za razvoj Jablaničkog i Pčinjskog upravnog okruga	Regionalni razvoj	Goran Milenković
IPN	Agroekonomija	Snežana Janković
Institut za vodoprivredu "Jaroslav Černi"	Zaštita voda	Milorad Milovanović
Predstavници međunarodnih institucija i organizacija		
GIZ	Poljoprivreda	Emilija Stefanović
USAID	Poljoprivreda	Đorđe Boljanović
Ambasada Kraljevine Holandije	Poljoprivreda	Mila Mirković
Mlekarska industrija		
Mlekara Šabac	Proizvodnja mleka i mlečnih proizvoda	Zoran Đerić

"Niška mlekarar"	Proizvodnja mleka i mlečnih proizvoda	Zvezdan Gavrilović
AD "Imlek"	Proizvodnja mleka i mlečnih proizvoda	Dragica Bolić
"Mlekarar Subotica"	Proizvodnja mleka i mlečnih proizvoda	Valentina Minić
"Meggle"	Proizvodnja mleka i mlečnih proizvoda	Tanja Soldatović
"Somboled"	Proizvodnja mleka i mlečnih proizvoda	Dimitar Pavlevski
"Mlekoprodukt"	Proizvodnja mleka i mlečnih proizvoda	Živanko Radovančev
"Kuč - kompani"	Proizvodnja mleka i mlečnih proizvoda	Đukić Dejan
"Granice"	Proizvodnja mleka i mlečnih proizvoda	Nemanja Gajević
"Lazar"	Proizvodnja mleka i mlečnih proizvoda	Milan Vidojević
"Dis Todorović"	Proizvodnja mleka i mlečnih proizvoda	Slaviša Todorović
"Eko - Mlek"	Proizvodnja mleka i mlečnih proizvoda	Saša Nedeljković
Mesnoprerađivačka industrija		
"Carnex"	Proizvodnja mesa	Milorad Šekularac
AD "Neoplanta"	Proizvodnja mesa	Boris Mačak
"Juhor - eksport"	Proizvodnja mesa	Dragan Miladinović
"Imes" AD	Proizvodnja mesa	Rajko Latinović
IM "Bačka Topola"	Proizvodnja mesa	Danilo Žunjić
"Union MZ"	Proizvodnja mesa	Zvonko Milenković
"Kotlenik promet"	Proizvodnja mesa	Milomir Tošović
"Nedeljković"	Proizvodnja mesa	Dušan Branković
"Đurđević"	Proizvodnja mesa	Nebojša Nikitović
"Koteks"	Proizvodnja mesa	Verica Josipović
Predstavnicar udruženja		
Serbia Organica	OP	Ivana Simić
Centar za obuku poljoprivrednih savetnika i poljoprivrednika	Poljoprivredna stručna služba	Aleksandar Davidov
Panonska Rakija	Alkoholna pića	Ana Pandžić
Udruženje poljoprivrednika Gložan	Udruženje poljoprivrednih proizvođača	Andrija Bartoš
Agrarna unija opštine Kanjiža	Udruženje poljoprivrednih proizvođača	Bata Eržebet
Prognozno-izveštajna služba NS	Usluge prognoziranja i izveštavanja	Dragica Janković
Udruženje voćara "Eko - voće" Arilje	Voćarstvo	Božo Joković

Udruženje odgajivača ovaca Šumadija - Wuerttemberg	Stočarstvo	Branko Andrijašević
Banatski forum	Regionalni razvoj	Zoran Sefkerinac
Unija poljoprivrednih proizvođača	Udruženje poljoprivrednih proizvođača	Zlatan Đurić
Savez udruženja poljoprivrednika	Udruženje poljoprivrednih proizvođača	Jožef Kovač
Udruženje poljoprivrednika Senta	Udruženje poljoprivrednih proizvođača	Ferenc Šoti
Savez udruženja poljoprivrednika Vojvodine	Udruženje poljoprivrednih proizvođača	Mikloš Nađ
Udruženje "Futoški kupus"	Proizvodnja kupusa	Miroljub Janković
Udruženje poljoprivrednika "Subotica"	Udruženje poljoprivrednih proizvođača	Miroslav Kiš
Udruženje poljoprivrednih proizvođača "Banatska lenija"	Udruženje poljoprivrednih proizvođača	Nikola Filipović
Šabačko udruženje odgajivača goveda	Stočari	Slobodan Ilić
Srpski mlekerski forum	Proizvodnja mlečnih proizvoda	Mira Čubilo
Savez pčelarskih organizacija Republike Srbije	Predsednik Saveza pčelarskih organizacija Republike Srbije	Rodoljub Živadinović
Udruženje pivara Republike Srbije	Predsednik udruženja	Miodrag Maksimović
Poslovno udruženje hladnjača Republike Srbije	Izvršni direktor poslovnog udruženja	Evica Mihaljević
"Žita Srbije", Udruženje za unapređenje proizvodnje i izvoza žitarica i uljarica	Predsednik udruženja	Vukosav Saković
ZZ "Agronom", Pivara	Poljoprivreda, Ovlašćeni predstavnik	Stevan Beljanski
Udruženje poljoprivrednika "Subotica"	Predsednik udruženja poljoprivrednika	Miroslav Ivković
Poslovno udruženje za živinarstvo "Zajednica Živinara"	Proizvodi od živine	Rade Škorić
SeCoNs Grupa za razvojnu inicijativu	Direktor istraživanja SeCoNS grupe	Slobodan Cvejić
Društvo srpskih domaćina	Poljoprivrednik	Nikola Bajić
Partnerstvo za teritorijalni ruralni razvoj - LAG Partnerstvo za Potamišje	Preduzetnik	Nenad Nikolić
PLAG Đerdap, Donji Milanovac	Direktor	prof. dr Vesna Vandić
RRC Dunav	RRC Dunav koordinator	Snežana Jovanović
ZZ Begečki povrtari	Inženjer poljoprivrede, Direktor	Goran Zec
Zadružni savez Republike Srbije	Predsednik Zadružnog saveza Republike Srbije	mr Dragan Marković
Poljoprivredni proizvođač Vinča	Voćarstvo, rasadnički proizvođač	Verko Kačarević
NVO	Udruženje poljoprivrednika	Nenad Nikolić
NVO	Zeleni eko krug	Milorad Čosić
NVO	Centar za održivi razvoj	Nataša Gligorijević

Predstavници privrednih komora		
Privredna komora Srbije	Udruženje za poljoprivredu, Udruženje za hranu i vodu	Nenad Budimović
Privredna komora Vojvodine, Novi Sad	Sekretar udruženja poljoprivrednika	Dorđe Bugarin
Predstavници industrije		
"Bambi" AD	Generalni direktor koncerna "Bambi"	Miroslav Miletić
"Delhaize Srbija"	Menadžer kategorije proizvoda	Biljana Kaličanin
"Rubin" AD	Zamenik direktora "Rubina"	Miroslav Jovanović
MK Grupa	Savetnik predsednika MK Grupe	Jaroslav Stupavski
Ostali		
GROW rasad, Irig	Rasadnički proizvođač	Anđelko Mišković
"Žitovojvodina", Novi Sad	Zamenik direktora	Zdravko Šajatović
Agrogrnja d.o.o.	Rukovodilac centra za kooperaciju	Dejan Jovkić
SKGO	Savetnik lokalne vlasti	Marko Tomašević
SKGO	Savetnik	Sladana Grujić

13.3. REZULTATI KONSULTACIJA - ZAKLJUČAK

Tabela sa detaljnim rezultatima konsultacija nalazi se u Prilogu 6, koji je odštampan uz ovaj program i čini njegov sastavni deo.

XIV REZULTATI I PREDLOZI PRETHODNOG (EX-ANTE) VREDNOVANJA PROGRAMA

14.1. OPIS PROCESA

Ex-ante vrednovanje IPARD II programa za period od 2014-2020. godine izvršio je u periodu jun-jul 2014. godine tim za vrednovanje dva međunarodna stručnjaka, g-đa Simona Kristiano i g-din Roberto Kaljero (Ugovor potpisan 24. juna 2014. godine).

Korišćena metodologija poštovala je procedure definisane dokumentima "Instrument za pretpristupnu pomoć ruralnom razvoju 2014-2020 (IPARD II): Nacrt uputstva za *Ex-ante* vrednovanje" (Generalni direktorat za poljoprivredu i ruralni razvoj, 2014. godine) i "Maksimalno iskoristite RDP: Smernice za *ex-ante* vrednovanje za RDP 2014-2020" (EENRD 2012, nacrt). Određeni broj naknadnih relevantnih studija i drugih dokumenata se odnosio na proces ovog vrednovanja i bio je u vezi sa čitavim razvojem programa.

Ex-ante vrednovanje sprovedena je u tesnoj vezi sa UT, a čitav proces je bio otvoren i iskren. UT i IPARD Agencija su u potpunosti sarađivale u pogledu dostavljanja podataka, konsultovanja i revizije Programa.

Ex-ante vrednovanje sprovedena je korišćenjem različitih pristupa, uključujući pregled literature, tekstualne analize nacrtu različitih dokumenata koji posredno ili neposredno doprinose IPARD II programu i organizovanjem nekoliko sastanaka između tima za vrednovanje i zvaničnika uključenih u proces razvoja programa. Takođe, bilo je reči o aktivnostima tima za vrednovanje i one su koordinisane od strane EK i osoblja PPF5 - Priprema strateških programskih dokumenata, Republika Srbija.

Ex-ante vrednovanje je zvanično započela prvim sastankom održanim 26. juna 2014. godine u Beogradu. Ovaj sastanak je upoznao procenitelje sa ključnim zvaničnicima UT i IPARD Agencije, omogućio pregled procesa za nacrt IPARD II programa i dostavio kopije materijala proizvedenog do tog trenutka, kao i druga relevantna dokumenta: pravnu osnovu za IPARD; relevantne nacionalne propise; strateška dokumenta; prethodne programe za ruralni razvoj i sektorske analize. Procenitelji su takođe, tražili SS, konačnu verziju SZK, konačnu verziju OS i propise za implementaciju.

Početni izveštaj (D0), koji predstavlja revidirano vrednovanje radnog programa, dostavljen je UT nakon početnog sastanka, kako bi se uzele u obzir izmene u vremenskom okviru izrade nacrt IPARD II programa.

Preliminarna revizija analize konteksta i odgovarajućih *SWOT* analiza sprovedena je odmah, uz povratnu prezentaciju koja je obavljena 1. jula 2014. godine (zasnovanu na novoj preliminarnoj verziji IPARD II programa). Tokom sastanka, procenitelji su se takođe bavili vrednovanjem potreba i opštom strukturom logike internih i eksternih intervencija, dajući početne preporuke. Osim toga, procenitelj je pružio podršku u aktivnostima za vrednovanje cilja (rezultata) na nivou intervencije (mera). Prethodno navedene aktivnosti upotrebio je određeni broj neformalnih povratnih razgovora i mejlova u različitim fazama procesa, kao odgovor na dostavljanje dodatnih i izmenjenih dokumenata i u odnosu na pitanja postavljena proceniteljima. Analiza i *SWOT* šema, kao i ciljni pokazatelji, izmenjeni su u skladu sa preporukama.

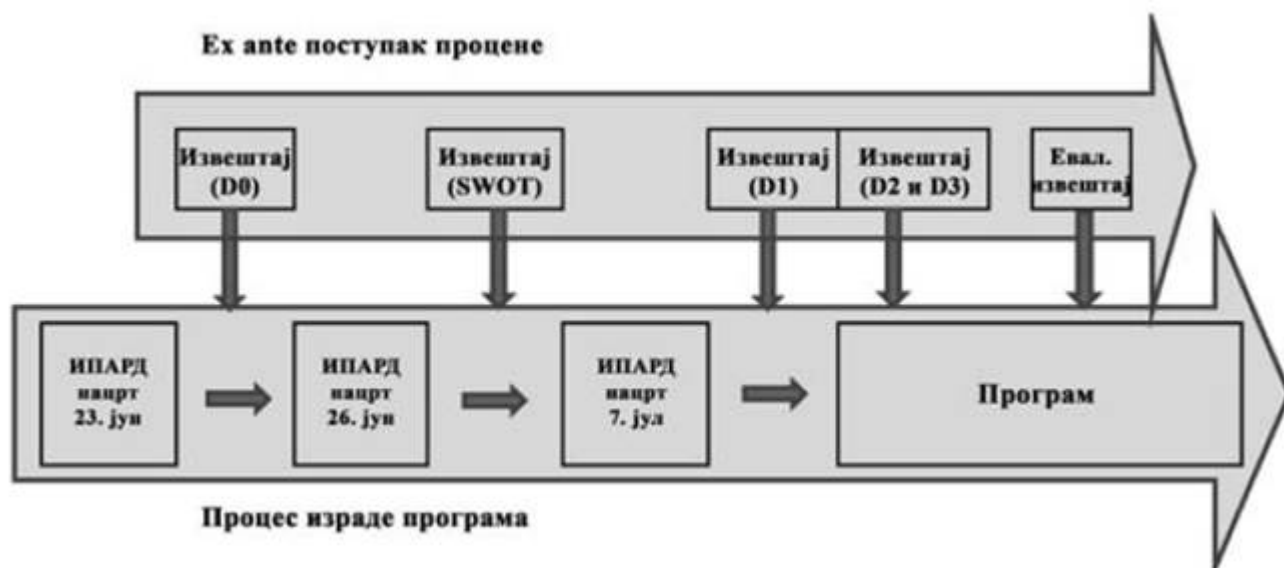
Pisani izveštaj (D1) sastavljen je na osnovu pregleda raspoložive dokumentacije i prikazan je UT 13. jula 2014. godine. Ovaj dokument predstavlja prednacrt o opisu procesa vrednovanja i glavne zaključke i preporuke (dokumentarna tabela), kako bi objasnio na koji način su rezultati vrednovanja uzeti u obzir tokom razvoja programa.

Povratne informacije o nacrtu logike intervencije, usklađenosti sa merama finansiranih iz drugih izvora, opisu OS i opisu strukture za upravljanje i kontrolu dostavljene su UT 14. jula 2014. godine.

Tokom jula, procenitelj je dostavio dva privremena izveštaja (D2 i D3), koji se odnose na fazu 1 (*SWOT* analiza), fazu 2 (logika intervencije) i fazu 3 (rukovođenje i upravljanje). Završni izveštaj o vrednovanju je dostavljen krajem jula.

Izveštaj o vrednovanju zasnovan je na pitanjima o vrednovanju sadržanim u dokumentu koji je smernica i onim specifičnim pitanjima o kojima se razgovaralo i složilo sa UT. Tokom procesa, posebna pažnja posvećena je zahtevu da IPARD demonstrira snažnu interventnu logiku i konkretan kapacitet sprovođenja.

Procenitelji su bili zadovoljni što su, kao što je to prikazano u Nacrtu IPARD II programa, ti uslovi ispunjeni.

14.2. PREGLED PREDLOGA

P 1. Sveobuhvatnost analize konteksta

Datum: 1. jul 2014. godine

Tema: Obezbediti sveobuhvatan opis područja programiranja

Analiza konteksta, kao i SWOT analiza i vrednovanje potreba, nisu dali celovitu sliku područja programiranja. Konkretno, analizama trenutne situacije nedostajao je konkretniji opis ključnih dimenzija ruralnog razvoja u Republici Srbiji, kao što su životna sredina, ruralna ekonomija, kvalitet života i LEADER. Stoga, su analize unapređene u tom smislu.

Takođe, u pojedinim slučajevima analiza konteksta nije davala ispravan opis dispariteta, trendova, početnih merila ili vremenskih razdoblja koji bi mogli bolje da objasne trenutnu situaciju u pogledu različitih dimenzija ruralnog razvoja u Republici Srbiji. Ovo je posebno bilo uočljivo u slučaju kvaliteta života.

U tom smislu, procenitelj je preporučio bolje analiziranje konteksta kroz naglašenu identifikaciju ključnih pokretačkih snaga koje se mogu posmatrati za različite dimenzije ruralnog razvoja u Republici Srbiji.

Konačno, u slučaju sektorskih analiza, preporučio je sveobuhvatniji opis različitih sektora i pojašnjenje razloga zbog čega se analiza koncentriše samo na pojedine sektore. Osim toga, sektorska analiza trebalo je da bude sažeta u skladu sa formatom EU.

P 2. Upotreba kontekst pokazatelja

Datum: 1. jul 2014. godine

Tema: Omogućiti adekvatno korišćenje kontekst pokazatelja

U skladu sa naznakama EK, čitav spisak zajedničkih kontekst pokazatelja (ZKI) trebalo je u potpunosti da se primenjuje kroz kontekst analizu. U tom smislu, procenitelj je preporučio

kvantitativno nabranje onih ZKI koji još uvek nedostaju u analizi, kao i bolje pojašnjenje onih privremeno procenjenih. Ovo je posebno slučaj u oblasti stanja životne sredine.

Takođe, sve dok ZKI imaju svrhu u analizi konteksta, radi boljeg pojašnjenja nekih ključnih aspekata trenutne situacije u Republici Srbiji, procenitelj je preporučio povezivanje tih pokazatelja sa različitim delovima analize.

Procenitelj je preporučio korišćenje programskih kontekst pokazatelja, gde je to potrebno, u pogledu boljeg isticanja specifične situacije ruralnog razvoja u Republici Srbiji.

P 3. SWOT analiza

Datum: 1. jul 2014. godine

Tema: Dostaviti adekvatnu i sveobuhvatnu SWOT analizu

U skladu sa naznakama EK, SWOT analizu treba da opravda analiza konteksta, o kojoj bi trebalo da bude obezbeđeno dijagnostičko čitanje. U tom smislu, preporučena je revizija SWOT analize, davanjem jasnog obrazloženja svake stavke, zasnovanog na analizi konteksta, na zajedničkim/programskim pokazateljima i kvalitativnim informacijama.

Procenitelj je preporučio pripremu opštih SWOT matrica, kojima se unapređuju informacije na nivou sektora i na tematskom nivou, na način na koji to zahteva predložena struktura sadržaja IPARDII programa. Takođe, SWOT analizi nedostajala je analiza useva.

Revizija SWOT analize išla je u pravcu racionalizacije njenih stavki, brisanjem viškova i ponovnim klasifikovanjem određenih stavki, kao i boljeg prikaza njihove međusobne povezanosti. U tom pogledu, *ex-ante* procenitelj je preporučio korišćenje racionalne SWOT analize u cilju omogućavanja dinamičnog iščitavanja konteksta programa.

P 4. Vrednovanje potreba

Datum: 1. jul 2014. godine

Tema: Omogućiti celovito vrednovanje potreba

Vrednovanje potreba može se razmatrati u kontekstu SWOT analize, pa je stoga, 13 potreba IPARD II programa delovalo opravdano, čak iako sve potrebe nisu imale doslednu osnovu u SWOT analizi. Takođe, treba podvući kao kritičnu tačku, činjenicu da u pojedinim slučajevima dokazi o disparitetima nisu bili istaknuti kroz izbor vremenske ili prostorne odrednice. Procenitelj je preporučio, po potrebi, postavljanje odgovarajućih početnih merila.

Osim toga, bilo je potrebno svih 13 potreba rangirati prema važnosti, kako bi se direktno upravljalo strategijom, iako je prioritete bilo moguće odrediti indirektno. Glavna preporuka u pogledu osmišljavanja strategije odnosila se na jasno definisanje IPARD ciljeva, umesto IPARD prioriteta na koje je ukazano u Nacrtu programa.

P 5. Opis logike intervencije

Datum: 13. jul 2014. godine

Tema: Obezbediti doslednu strategiju

Logika intervencije i osmišljavanje programa, uključujući i izbor mera, su opravdani i konkretno procenjeni u odnosu na druge nacionalne programe i poljoprivredne šeme, prvenstveno NPRR.

Strategija programa u celini trebalo je da bude povezana sa rezultatima ranijih analiza konteksta i SWOT analiza i u smeru vrednovanja potreba u oblasti programa. Procenitelj je istakao potrebu za poboljšanjem doslednosti logike intervencije u smislu povezanosti sa vrednovanjem potreba i drugim instrumentima koji su komplementarni IPARD II programu.

Konkretno, procenitelj je preporučio da se nastale potrebe rangiraju kroz podešavanje okvira za IPARD ciljeve i da se jasno objasne motivi koji su doveli do izbora UT da koristi različite mere IPARD II programa, kao i u odnosu na druge instrumente. Kritičnu tačku predstavljalo je objašnjenje zašto su samo neke potrebe predmet IPARD intervencija, a druge nisu.

Što se tiče unutrašnje doslednosti, IPARD ciljevi su u skladu sa potrebama i izabranim intervencijama i opravdani su putem logike intervencije. Balans između različitih mera je odgovarajući i obezbeđivanje međusobnog jačanja interakcija je na mestu. Nema neposrednih mogućih konflikata i protivrečnosti između mera i ciljeva.

Po pitanju eksterne doslednosti, povezanost programa sa ostalim intervencijama (Glave VI. i X.), posebno sa NPRR, pokazuju dobar nivo mogućnosti za ujednačenost sa tim drugim intervencijama, mada razgraničenje nije uvek veoma jasno i nije moguće uočiti pojedine rizike po pitanju proverljivosti i kontrole. Jasno je da paralelno sprovođenje, uz izbegavanje preklapanja i omogućavajući sinergiju između IPARD II programa i NPRR, ali takođe, zajedno sa drugim instrumentima, može biti strateški relevantno rešenje. U tom pogledu, najznačajnija preporuka je bila uspostaviti "tabelu za razgraničenje i komplementarnu tabelu".

P 6. Opis odabranih mera

Datum: 13. jul 2014. godine

Tema: Dosledno opisati mere

Sadržaj mera, kao i odabranih ciljnih grupa je odgovarajući.

Pregledi po sektorima su jasni i u skladu sa analizom konteksta (npr. investicije), ali bilo bi dobro da se rezimiraju.

Okvir ciljeva odabranih intervencija je generalno u skladu sa ciljevima IPARD II programa, a specifični ciljevi doprinose opštim. Međutim, u nekim slučajevima u opisu konkretnih ciljeva su istaknuti kriterijumi prihvatljivosti, koji su zatim ponovljeni u određenim delovima. Bilo bi bolje izbeći takva dupliranja.

Opisi povezanosti sa ostalim instrumentima, kao i ekonomska održivost i standardi, su složeni i imaju određene tačke u proverljivosti. Procenitelj u tom smislu je preporučio jasnije objašnjenje ovih stavki.

Administrativne procedure trebalo je detaljnije opisati, iako predlog mera zahteva samo generički opis administrativnih procedura za sprovođenje ove mere, ali npr. ne postoje naznake u oblasti kontrole. Procenitelj je u tom smislu preporučio da se ove stavke objasne.

Kriterijumi prihvatljivosti izvedeni su iz veoma birokratskog pristupa i mogu imati rizik proverljivosti. Formulacija Poslovnog plana nije jasna, te je bilo potrebno izvršiti poređenje sa FADN metodologijom. Odabir kriterijuma se nije video uvek u analizi konteksta, kao ni u SWOT analizi. Procenitelj je u tom smislu preporučio objašnjenje ovih stavki.

P 7. Definisanje ciljeva

Datum: 13. jul 2014. godine

Tema: Omogućiti jasno kvantifikovanje ciljeva

Identifikovanje odgovarajućih kvantifikovanih ciljnih vrednosti za one pokazatelje koji su direktno povezani sa dostignućima u okviru prioritetne oblasti je od vitalnog značaja za merenje postignutog nivoa prvobitno postavljenih ciljeva datog programa. UT ima odgovornost da postavi odgovarajuće ciljne vrednosti, dok tim za vrednovanje treba da potvrdi njihovu verodostojnost. Prema ovakvom načinu sagledavanja, procenitelj je direktno dao podršku UT tokom ovog procesa.

Korišćeni izvori informacija su pouzdani, a predložene metode za obračun su dovoljno rigorozne i zasnovane na informacijama koje dolaze iz IPARD Agencije i podeljene su sa ekspertskom grupom. Stoga, ciljevi su zasnovani na proračunu jediničnih troškova iz prethodnih sličnih ili istih intervencija finansiranih u okviru nacionalnih/regionalnih programa.

Vrednovanje ciljnih vrednosti sprovedeno je zajedno sa analizom doprinosa očekivanih ishoda rezultata, dok aktuelni Nacrt IPARD II programa ne ukazuje na ukupno vrednovanje ciljeva (Poglavlje 6.4.), niti na bilo kakve informacije o pokazateljima rezultata i uticaja. U tom smislu, procenitelj je predložio, s jedne strane, da se proverí realan obim potencijalnih korisnika i s druge strane, da se definiše set odgovarajućih i ciljanih pokazatelja rezultata i uticaja.

P 8. Raspodela finansijskih sredstava

Datum: 13. jul 2014. godine

Tema: Obezbediti doslednu raspodelu budžeta

U sadašnjem kontekstu ograničenih resursa, definisanje prioriteta i usredsređivanje je od velikog značaja. IPARD II program, s ove tačke gledišta, pokazuje da je raspodela finansijskih sredstava po merama uravnotežena, usredsređena i odgovarajuća radi ispunjenja postavljenih ciljeva. Sve u svemu, dosledna raspodela raspoloživih resursa mogla bi da poveća dodatnu vrednost javne podrške i dovede do efikasnijeg korišćenja resursa ka postizanju ciljeva, ali samo veoma doslednim sprovođenjem i sa svim raspoloživim instrumentima podrške.

U pogledu doslednosti budžetskih resursa u odnosu na programske ciljeve, troškovi su usmereni ka potrebama i izazovima identifikovanim u SWOT analizi i vrednovanju potreba. Veći deo budžeta je adekvatno alociran u odnosu na ciljeve sa značajnijim uticajem, ali nije moguće vrednovati stepen budžetske doslednosti sa teritorijalnog i stanovišta ekonomskih sektora.

Osim toga, tim za vrednovanje nije mogao da upotpuni analizu budžeta vrednovanjem nivoa rizika sa stanovišta finansijske implementacije, da prepozna one mere koje su po svojoj prirodi povezane sa složenijim razvojnim procesima. Međutim, moguće je zaključiti sledeće:

- 1) IPARD mere se nikada nisu primenjivale;
- 2) opis administrativnih procedura ne može pružiti iscrpnu sliku;
- 3) ne postoje informacije o neopredeljenosti;
- 4) neke mere, npr. *LEADER*, imaju složenije mehanizme sprovođenja, uključujući brojne zainteresovane strane;

5) ostale mere, kao i agroekološko-klimatske mere mogle bi da privuku veću potražnju od očekivane.

U ovom smislu, procenitelj je predložio adekvatan opis rizika sprovođenja.

P 9. Opis operativnih struktura i njihovih funkcija

Datum: 13. jul 2014. godine

Tema: Obezbediti bolji opis rada, uloga i funkcija

Opis operativnih tela je prilično sveobuhvatan. Uključuje informacije o praktičnom sprovođenju IPARD mera, sistemu za praćenje i vrednovanje, ali mu je nedostajao detaljan opis upravljanja finansijama i kontrolnih mehanizama IPARD II programa. Konkretno, preporučeno je da se bolje objasni "šta, ko i kada radi", kroz upotrebu funkcionalnog grafikona i grafikona rada. To bi moglo da pomogne jasnijoj identifikaciji zadataka i uloga svakog od operativnih tela, kao i recipročnom protoku informacija, a takođe, može poslužiti vrednovanju administrativnih kapaciteta uključenih u sprovođenje IPARD II programa.

Osim toga, postojala je konkretna potreba da se bolje objasne načini upravljanja LEADER pristupom, posebno detaljnijim opisom uloge i funkcije LAG u aktivnostima upravljanja, praćenja, kontrole i vrednovanja.

P 10. Ljudski resursi i administrativni kapaciteti za upravljanje programom

Datum: 13. jul 2014. godine

Tema: Navesti detalje o ljudskim resursima uključenim u IPARD II program

Nacrt IPARD II programa nije pružio dovoljno informacija o ljudskim resursima i administrativnim kapacitetima uključenim u sprovođenje IPARD II programa.

S tim u vezi, procenitelj je predložio da se detaljno prikaže broj zaposlenih koji rade u kancelarijama IPARD UT i da se opišu aktivnosti sprovedene sa ciljem unapređenja njihovih sposobnosti, poput obuka. Takođe, trebalo je detaljno opisati podršku drugih aktivnosti za pomoć na radnom mestu, kao što su tvining i tehnička pomoć.

P 11. Sistem izveštavanja

Datum: 13. jul 2014. godine

Tema: Dostaviti detalje o sistemu izveštavanja

Opis sistema izveštavanja nije bio zadovoljavajući. Konkretno, trebalo ga je poboljšati detaljnim opisom postupaka za praćenje i vrednovanje za prikupljanje podataka i informacija i izveštavanje, kao što je identifikacija izvora informacija sa posebnim osvrtom na upotrebu FADN i ISUK sistema za sprovođenje IPARD II programa.

Takođe, postojala je posebna potreba da se predvide specifični aranžmani za sprovođenje LEADER pristupa, posebno u svrhu praćenja, kontrole i finansiranja. To podrazumeva sprovođenje aktivnosti za podržavanje LAG u veoma ranoj fazi.

Uz poseban osvrt na pitanja praćenja i vrednovanja, bilo je preporučljivo da se objasni da li je predviđeno uspostavljanje posebnih struktura upravljanja i koji službenici će za to biti zaduženi.

Konkretno, preporučeno je uspostavljanje jedinice za praćenje i vrednovanje, kao i podrška grupe za vrednovanje, s tim da se obezbedi angažovanje adekvatnih specifičnih kapaciteta u određenim aktivnostima.

P 12. Upravljanje finansijama

Datum: 13. jul 2014. godine

Tema: Dati sveobuhvatniji opis finansijskih aranžmana i tokova

Opis upravljanja finansijama je bio nezadovoljavajući i sadržao je samo opis odgovornosti. Posebno je preporučeno da se opišu finansijski tokovi i predviđeni aranžmani, i to putem grafikona finansijskog protoka i identifikacije operativnih tela i njihovih zadataka. Opis IPARD mera treba da objasni ključne korake procesa plaćanja: avanse, periodične isplate i konačne isplate korisnicima. Takođe, trebalo je obezbediti detalje o tome kako će podaci o finansijskim tokovima biti uneti u sistem za praćenje.

Konačno, postoji specifična potreba da se predvide posebni aranžmani za sprovođenje *LEADER* pristupa, posebno razjašnjavanjem uloge koju LAG imaju u finansijskom sistemu.

P 13. Uključivanje zainteresovanih strana

Datum: 13. jul 2014. godine

Tema: Dati sveobuhvatniji opis aranžmana za efikasnije i dalje uključivanje zainteresovanih strana

Nacrt IPARD II programa daje detaljan opis relevantnih zainteresovanih strana i konsultacija koje je sproveo UT tokom faze planiranja. Međutim, opisu je nedostajao osvrt na kriterijume korišćene za identifikaciju relevantnih zainteresovanih strana i na koji način su rezultati konsultacija uzeti u obzir prilikom planiranja. Takođe, trebalo je obezbediti informacije o daljem angažovanju zainteresovanih strana tokom perioda izrade programa, sa posebnim osvrtom na prikaz napredovanja sprovođenja IPARD II programa i rezultate.

Kada je u pitanju *LEADER* pristup, postojala je potreba za objašnjenjem da li i na koji način se LAG smatraju relevantnim zainteresovanim stranama programa.

Opis uključivanja zainteresovanih strana nije pružao informacije potrebne za vrednovanje efikasnog učešća zainteresovanih strana u kreiranju i sprovođenju programa.

Tabela 27: Pregled preporuka

Datum	Tema	Preporuka	Način na koji je preporuka razmotrena
SWOT analiza, vrednovanje potreba			
1. jul	Obezbediti sveobuhvatniji opis oblasti programa	Analize treba budu pojačane usredsređivanjem na ključne dimenzije. Dati odgovarajući opis dispariteta. Unaprediti analizu konteksta putem upotrebe ključnih pokretača. Sektorske analize treba rezimirati, u skladu sa formatom EU.	Preporuke su razmotrene, a izmene uvedene u konačnu verziju programa.

1. jul	Omogućiti adekvatno korišćenje kontekst pokazatelja	Treba u potpunosti primeniti čitav spisak ZIK. Kvantitativno opisati one ZIK koji još uvek nedostaju u analizi i bolje objasniti one privremeno procenjene. Definisati grupu najvažnijih specifičnih pokazatelja.	Preporuke su razmotrene, a izmene uvedene u konačnu verziju programa.
1. jul	Dostaviti adekvatnu i sveobuhvatnu <i>SWOT</i> analizu	Proveriti stavke i omogućiti da su sve stavke opravdane. Ići u pravcu racionalizacije stavki: brisanje viškova, ponovna klasifikacija pojedinih stavki. Omogućiti prikaz povezanosti među stavkama.	<i>SWOT</i> tabela je u potpunosti reorganizovana u skladu sa preporukama.
1. jul	Omogućiti celovito vrednovanje potreba	Vrednovati rangiranje 13 potreba.	Preporuke su razmotrene, a izmene uvedene u konačnu verziju programa.
Izrada logike intervencija			
1. jul	Obezbediti doslednu strategiju	Postaviti okvir IPARD ciljeva, da bi se jasno objasnio izbor UT da koristi različite IPARD mere. Uspostaviti "tabelu za razgraničenje i komplementarnu tabelu" u Glavi X.	Preporuke su razmotrene, a izmene uvedene u konačnu verziju programa.
13. jul	Dosledno opisati mere	Izbegavati dupliranja i viškove. Dati detaljniji opis povezanosti, razgraničenja i kriterijuma. Administrativne procedure moraju biti detaljnije opisane.	Preporuke su razmotrene, a izmene uvedene u konačnu verziju programa.
Definisanje ciljeva, raspodela finansijskih sredstava			
13. jul	Omogućiti jasno kvantifikovanje ciljeva	Definisati realan obim potencijalnih korisnika. Dostaviti niz odgovarajućih pokazatelja rezultata i uticaja.	Preporuke su razmotrene, a izmene uvedene u konačnu verziju programa.
13. jul	Obezbediti doslednu raspodelu budžeta	Dostaviti adekvatan opis rizika sprovođenja.	
Sprovođenje programa, praćenje, vrednovanje i finansijski aranžmani			
13. jul	Obezbediti bolji opis rada, uloga i funkcija	Bolje objasniti "šta, ko i kada radi", kroz upotrebu funkcionalnog grafikona i grafikona rada. Bolje objasniti načine upravljanja <i>LEADER</i> pristupom.	Ova preporuka biće uzeta u obzir kroz IPARD Odbor za praćenje <i>LEADER</i> mere.
13. jul	Navesti detalje o uključenim ljudskim resursima	Detaljno prikazati brojno stanje ljudskih resursa koji rade u IPARD UT i opisati aktivnosti sprovedene ka unapređenju njihovih sposobnosti.	Preporuke su razmotrene, a izmene uvedene u konačnu verziju programa.
13. jul	Dostaviti detalje o sistemu izveštavanja	Sistem izveštavanja mora biti jasnije opisan.	Ova preporuka biće uzeta u obzir kroz IPARD Odbor za praćenje <i>LEADER</i> mere.

13. jul	Dati sveobuhvatan opis finansijskih aranžmana i tokova	Opisati finansijski tok i predviđene aranžmane, ako je moguće putem grafikona finansijskog toka i identifikacije operativnih tela i njihovih zadataka.	Ova preporuka biće uzeta u obzir kroz IPARD Odbor za praćenje LEADER mere.
Ostalo			
13. jul	Dati sveobuhvatan opis aranžmana za efikasnije i dalje uključivanje zainteresovanih strana	Dostaviti informacije o daljem angažovanju zainteresovanih strana tokom perioda sastavljanja programa. Pojasniti da li i na koji način se LAG smatraju relevantnim zainteresovanim stranama programa. Opisati, gde je moguće, efikasno učešće zainteresovanih strana u osmišljavanju i sprovođenju programa.	Preporuke su razmotrene, a izmene uvedene u konačnu verziju programa.

XV PUBLICITET, VIDLJIVOST I TRANSPARENTNOST U SKLADU SA IPA PROPISIMA

U skladu sa pravilima koja su definisana u čl. 23. i 24. OS i dalje detaljno opisana u čl. 29. i 30. SS, MPŠV će kreirati set aktivnosti i odgovarajućih procedura kako bi obezbedilo transparentno sprovođenje i maksimalnu dostupnost informacijama, javnost i vidljivost podrške po osnovu IPARD II programa za period od 2014-2020. godine. OS IPARD II programa treba da ispuni zahteve u vezi sa informisanjem, promocijom, transparentnošću i da obezbedi odgovarajuću vidljivost aktivnosti EU.

Aktivnosti po pitanju komunikacija i vidljivosti težiće da:

- 1) omogućće dovoljan broj kvalitetnih aplikacija i transparentnost sprovođenja putem efikasne dostave informacija o prilikama za finansiranje po osnovu IPARD II programa;
- 2) se postaraju da rezultati sprovedenih projekata budu vidljivi i da promovišu pozitivan doprinos EU i nacionalnih fondova za ruralni razvoj u Republici Srbiji;
- 3) omogućće transparentnost javne podrške objavljivanjem imena korisnika donacija;
- 4) povećaju svest opšte javnosti o procesu pristupanja EU i IPARD podršci Republici Srbiji.

U skladu sa članom 30. SS, sve aktivnosti po pitanju informisanja, promocije i vidljivosti biće isplanirane, sprovedene, nadgledane i ocenjene u okviru IPARD II plana vidljivosti i komunikacija za period od 2014-2020. godine, i sprovedene kroz godišnji spisak aktivnosti. O planu aktivnosti koje se tiču vidljivosti i komunikacija treba da se slože UT i EK. Odbor za praćenje IPARD II programa treba da vrednuje plan aktivnosti koje se tiču vidljivosti i komunikacija i da definiše:

- 1) ciljeve i ciljne grupe;
- 2) sadržaj i strategiju mera komunikacije i informacionih mera, navodeći mere koje treba preduzeti;
- 3) indikativni budžet;
- 4) administrativna odeljenja ili tela odgovorna za sprovođenje.

Kriterijumi će biti korišćeni za vrednovanje uticaja mera koje se tiču informacija i promocije u smislu transparentnosti, svesti o IPARD II programu i ulozi EU.

Programi koji doprinose makro-regionalnim strategijama mogu da prikažu najbolja dostignuća na godišnjim forumima i drugim događajima koji su povezani sa makro-regionalnim strategijama.

Aktivnosti Plana vidljivosti i komunikacija biće finansirane iz mere Tehnička pomoć. Na sastancima IPARD II Odbora za praćenje, predsedavajući će dati izveštaj o napretku u sprovođenju aktivnosti koje se tiču informisanja i promocije, i dostaviće članovima Odbora primere takvih aktivnosti.

15.1. AKTIVNOSTI PREDVIĐENE U CILJU INFORMISANJA POTENCIJALNIH KORISNIKA, STRUČNIH ORGANIZACIJA, PARTNERA U DOMENU EKONOMIJE, DRUŠTVA I ŽIVOTNE SREDINE, KAO I TELA UKLJUČENIH U PROMOVISANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI I NVO O MOGUĆNOSTIMA KOJE PRUŽA PROGRAM, KAO I O PRAVILIMA ZA PRISTUP FINANSIRANJU

UT, u bliskoj saradnji sa IPARD Agencijom, biće odgovorno za informisanje potencijalnih korisnika o mogućnostima finansiranja u okviru IPARD II programa. UT će osigurati uspostavljanje posebne internet stranice koja će pružiti informacije o IPARD II programu, kao i pristup IPARD II programu za Republiku Srbiju, uključujući informacije o rokovima sprovođenja programa, kao i bilo kojim drugim povezanim procesima javnih konsultacija.

Potencijalnim korisnicima biće na raspolaganju široki spektar instrumenata za podršku, poput štampanog informativnog materijala, informativnih sastanaka, seminara i obuka. UT će se postarati da sve ovo dođe do javnosti kojoj je i namenjeno, a posebnu pažnju posvetiće širokoj rasprostranjenosti štampanog materijala i korišćenju lokalnih medija javnog informisanja u slučaju ruralnih područja gde je još uvek ograničen pristup internetu. Predstavnici organizacija za podršku, PSSS, granska udruženja i NVO će biti pozvani na informativne događaje, seminare i obuke.

Kako bi pomogli korisnicima IPARD II programa da kvalitetno pripreme svoje prijave, stručnjaci iz savetodavnih službi i privatni konsultanti biće obučeni o pravilima za sticanje prava za prijavljivanje. Obuke za savetodavne službe i privatne konsultante biće organizovane pre početka implementacije mera i biće usmerene na Vodič za korisnike, odnosno na to kako pomoći potencijalnim korisnicima u popunjavanju prijavnih formulara i pripremi biznis planova. Spisak kancelarija savetodavnih službi i kontakata obučanih konsultanata biće dostupan potencijalnim korisnicima na IPARD internet stranici.

15.2. AKTIVNOSTI PREDVIĐENE U CILJU INFORMISANJA KORISNIKA O DOPRINOSU EU

Korisnicima sa kojima je zaključen ugovor po osnovu mera IPARD II programa biće dostavljene detaljne smernice u pisanoj formi o sprovođenju projekta, uključujući uputstva za pripremu zahteva za plaćanje, kao i smernice po pitanju vidljivosti. UT i IPARD Agencija postaraće se da korisnici donacija striktno ispunjavaju uslove vidljivosti definisane u Vodiču za korisnike i u zaključenom ugovoru.

UT i IPARD Agencija obezbediće neophodnu podršku u sprovođenju ovih pravila, uključujući izdavanje jasnih tehničkih opisa i uputstava i organizujući obuke.

Administrativna uputstva i Vodič za korisnike za sprovođenje mera obuhvatiće jasne smernice, definišući odgovornost korisnika po pitanju javnosti i vidljivosti, kao i informaciju o tome da će spisak finalnih korisnika sa iznosom IPARD podrške biti objavljen od strane IPARD Agencije.

15.3. AKTIVNOSTI U CILJU INFORMISANJA ŠIRE JAVNOSTI O ULOZI EU U PROGRAMIMA I REZULTATIMA ISTIH

UT će informisati javnost o usvajanju IPARD II programa, njegovim izmenama i dopunama, glavnim dostignućima u procesu sprovođenja i rezultatima, uz pomoć medija na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou. Poseban akcenat biće na informisanju o doprinosu EU u okviru projekata finansiranih IPARD II programom.

Po odobravanju programa, UT će objaviti sadržaj programa i učiniti dostupnim program i administrativna uputstva za sprovođenje mera za sve zainteresovane strane kroz jedinstvenu internet stranicu IPARD II programa, kroz internet stranicu MPŠV i internet stranice partnera/posrednika i gde je to moguće, dostaviće odštampane primerke. UT će organizovati informativnu kampanju, uključujući informativne sastanke, konferencije za štampu, objave u medijima, itd.

UT će planirati i sprovoditi mere za objavljivanje namenjene informisanju opšte javnosti o rezultatima programa. U svrhu obezbeđenja transparentnosti i odgovornosti u sprovođenju, UT će redovno objavljivati informacije o programu, uključujući finansijske pokazatelje, pokazatelje rezultata, kao i izveštaje o vrednovanju.

Da bi se omogućila transparentnost po pitanju podrške po osnovu IPARD II programa, IPARD Agencija će biti odgovorna za objavljivanje spiska aktivnosti i korisnika podrške IPARD II programa u skladu sa uslovima definisanim članom 23. tačka 2) OS. Spisak aktivnosti treba da bude dostupan kroz jedinstvenu internet stranicu IPARD II programa i ažuriran na svakih šest meseci.

XVI PROMOVISANJE RAVNOPRAVNOSTI POLOVA I NEDISKRIMINACIJE TOKOM RAZLIČITIH FAZA PROGRAMA (PLANIRANJA, SPROVOĐENJA, PRAĆENJA I VREDNOVANJA)

16.1. POJAŠNJENJE NAČINA NA KOJI ĆE RAVNOPRAVNOST POLOVA BITI PROMOVISANA TOKOM RAZLIČITIH FAZA PROGRAMA

Ravnopravnost polova garantovana je Ustavom Republike Srbije, a Republika Srbija je potpisnica nekoliko međunarodnih konvencija i dokumenata koji garantuju ravnopravnost muškaraca i žena i koji zabranjuju polnu diskriminaciju. Strategija za poboljšanje položaja žena i unapređenje ravnopravnosti polova za 2009-2015. godinu je identifikovala šest oblasti u kojima je neophodan napredak: unapređenje ekonomskog statusa; poboljšanje zdravlja; veća uključenost u proces donošenja odluka; napredak u izvršnoj vlasti i državnoj upravi; ravnopravnost u obrazovanju; sprečavanje nasilja i iskorenjivanje polnih stereotipa u medijima.

Uporedo sa razvojem propisa koji se tiču ravnopravnosti polova, izgrađeni su odgovarajući institucionalni mehanizmi na svim nivoima. URP, osnovana 2007. godine kao upravno telo u okviru ministarstva nadležnog za poslove rada, zadužena je za predlaganje pravnih i političkih mera namenjenih poboljšanju položaja žena i promovisanju politike jednakih mogućnosti. Narodna skupština je osnovala Odbor za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova, dok Vlada ima Savet za ravnopravnost polova kao savetodavni organ. U okviru nezavisnog državnog organa Zaštitnika građana nalazi se predstavnik za ravnopravnost polova, prava dece i prava osoba sa

invaliditetom. Određivanje Poverenika za zaštitu ravnopravnosti kao nezavisne državne agencije u 2010. godini smatra se vrlo važnim. Na nivou APV, politiku za ravnopravnost polova promovise Sekretarijat za privredu, zapošljavanje i ravnopravnost polova, Odbor za ravnopravnost polova, predstavnik Ombudsmana za ravnopravnost polova i Zavod za ravnopravnost polova. Više od polovine lokalnih samouprava (oko 100) osnovalo je tela za ravnopravnost polova.

Principi ravnopravnosti polova razmatrani su tokom procesa pripreme IPARD II programa. Da bi se osigurao odgovarajući osvrt na pitanja koja se tiču polova, državni organi i NVO aktivne u oblasti jednakih mogućnosti se konsultuju tokom NARDS i pripreme IPARD II programa.

Odnos među polovima se uzima u obzir u procesu kreiranja mera za podršku, davanjem prioriteta ženama preduzetnicama kroz kriterijume za rangiranje. Štaviše, program obezbeđuje uključivanje organizacija ruralnog ženskog stanovništva u partnerstvo LAG i rodnu ravnopravnost u upravnom telu LAG.

Tokom sprovođenja IPARD II programa, biće posebno praćeno korišćenje mera podrške od strane žena koje upravljaju poljoprivrednim gazdinstvima i preduzećima. Svi izveštaji praćenja i vrednovanja uključice deo o jednakim mogućnostima, u okviru kojih će se ispitati uticaji IPARD II programa na ravnopravnost polova. Predstavnici državnih i NVO organizacija koje promovišu jednake mogućnosti biće pozvane da učestvuju u IPARD II Odboru za praćenje.

Informacije i promotivne aktivnosti imaće za cilj ravnopravno učešće žena i muškaraca.

16.2. POJAŠNJENJE NAČINA NA KOJI ĆE SE DISKRIMINACIJA ZASNOVANA NA POLU, RASI, POREKLU, RELIGIJI, STAROSTI, SEKSUALNOM OPREDELJENJU, SPREČAVATI TOKOM RAZLIČITIH FAZA SPROVOĐENJA PROGRAMA

U Republici Srbiji je uspostavljen pravni okvir protiv diskriminacije. Pored Ustava Republike Srbije, opšti režim zaštite obuhvata Zakon o zabrani diskriminacije ("Službeni glasnik RS", broj 22/09), Zakon o Zaštitniku građana ("Službeni glasnik RS", br. 79/05 i 54/07) i Statut Autonomne pokrajine Vojvodine ("Službeni list AP Vojvodine", broj 20/14). Klauzule protiv diskriminacije su deo i drugih pravnih akata, tako da je politika jednakih mogućnosti, garantovana članom 15. Ustava, dalje razvijena. Član 60. Ustava daje "fer naknadu za rad", dok je princip ravnopravne naknade za identičan rad muškaraca i žena garantovan članom 17. Zakona o ravnopravnosti polova ("Službeni glasnik RS", broj 104/09), a Zakon o radu ("Službeni glasnik RS", br. 24/09, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 - US, 113/17 i 95/18 - autentično tumačenje), kao i Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti ("Službeni glasnik RS", br. 36/09, 88/10, 38/15, 113/17 i 113/17 - dr. zakon), takođe sadrže odredbe koje imaju za cilj sprečavanje diskriminacije žena na tržištu rada i prilikom zapošljavanja.

Zakon o zabrani diskriminacije uvodi princip ravnopravnosti u odnosu na pol, rasu, boju, etnički, jezički, rodni identitet, seksualnu orijentaciju, političku, versku ili filozofsku opredeljenost, ekonomsku, obrazovnu i socijalnu situaciju, trudnoću, roditeljstvo (veze/odgovornost), starosnu dob, porodični ili bračni status, građanski status, boravište, zdravstveno stanje, invaliditet, odnos prema posebnim grupacijama, i u odnosu na bilo koji drugi oblik diskriminacije.

Priprema i sprovođenje IPARD II programa poštuje sve odredbe navedene u pomenutoj pravnoj osnovi, kao i principe jednakog tretmana. Neće biti neposredne ili posredne diskriminacije bilo kog lica na osnovu pola, starosti, bračnog statusa, jezika, mentalnih ili fizičkih invaliditeta, seksualne orijentacije, političke pripadnosti ili ubeđenja, etničkog porekla, nacionalnosti, vere, rase, socijalnog porekla ili bilo kog drugog statusa. Pravila ponašanja UT i IPARD Agencije u potpunosti poštuju sve

odredbe protiv diskriminacije propisane odgovarajućim zakonom, što će takođe biti potkrepljeno odgovarajućom obukom za zaposlene.

Mere programa ne obuhvataju diskriminatorne kriterijume. Sprovođenje IPARD II programa neće tolerisati bilo kakvu diskriminaciju prema potencijalnim korisnicima na osnovu vere, nacionalnosti, pola ili fizičkog invaliditeta.

XVII TEHNIČKI I SAVETODAVNI SERVISI

Prema Popisu poljoprivrede iz 2012. godine, u Republici Srbiji postoji 631.122 gazdinstava i veliki broj malih poljoprivrednih gazdinstava (prosečne veličine gazdinstva 5,3 ha). Ovakva struktura vlasništva, skromno znanje i nedostatak dodatne obučenosti ruralnog stanovništva (97% ruralnog stanovništva se nije dodatno obučavalo, 54% ne poseduje specifična znanja i veštine) doveli su do niske produktivnosti i niskih prihoda iz poljoprivrede. Postojeći savetodavni sistem je nedovoljan i ne uspeva da odgovori na dinamičke potrebe tehničkog i tehnološkog restruktuiranja sektora.

Prenos znanja u oblasti poljoprivrede odvija se kroz formalno obrazovanje na svim nivoima (od srednjih škola do doktorskih studija), kao i kroz razne obuke koje organizuju obrazovne i istraživačke institucije, savetodavne službe, privatne firme, projektne jedinice i mediji.

Da bi se poljoprivrednici približili najnovijim naučnim dostignućima i stručnim preduzećima i da bi im se pomoglo da uvedu nove tehnologije i praksu u periodu od 2004. do 2007. godine, a kasnije i u 2013. i 2014. godini, sprovedena je nacionalna mera za podršku prenosa znanja u oblasti poljoprivrede kroz podršku posebnih obrazovnih projekata u oblasti poljoprivrede. Takođe je u 2010. godini uvedena slična mera kroz projekat Tranzicione reforme poljoprivrede (*STAR*) koja je sprovedena kroz kredite IBRD.

Savetodavna služba Republike Srbije će igrati važnu ulogu u procesu sprovođenja IPARD II programa. Planom komunikacije i vidljivosti predviđeno je da ova služba bude glavni partner MPŠV u promovisanju programa i pružanju pomoći poljoprivrednicima da popune prijavne formulare. Ovo će povećati potrebu za dodatnim kadrom i povećanim obimom posla, što je predviđeno u *NARDS* i podržano predloženim povećanjem budžeta. Savetodavnu službu Republike Srbije čini 35 poljoprivrednih savetodavnih i stručnih službi sa 256 zaposlenih savetnika. Od toga, 13 čine službe na teritoriji APV, sa 88 savetnika, među kojima je 12 javnih i jedna privatna. Kontrolu i koordinaciju ovih službi vrši Pokrajinski sekretarijat uz pomoć PSS u Novom Sadu, kao organizacije ovlašćene za stručno osposobljavanje savetnika. Pokrajinski sekretarijat u skladu sa zakonom usvaja godišnji program i način finansiranja ovih aktivnosti.

U ukupno 22 savetodavne službe u zemlji (ne uključujući APV), 19 je javnih i 3 privatne, a zaposleno je 168 savetnika. Kontrolu i koordinaciju službi sprovodi MPŠV uz pomoć IPN, koji je imenovan kao organizacija za stručno osposobljavanje savetodavaca, kao i za poslove praćenja i vrednovanja rezultata rada savetodavaca (ovlašćenje dobijeno u skladu sa zakonom, na period od pet godina).

Pravni osnov za aktivnosti Savetodavnih službi:

- 1) Zakon o obavljanju savetodavnih i stručnih poslova u oblasti poljoprivrede ("Službeni glasnik RS", broj 30/10);
- 2) Srednjoročni program razvoja savetodavnih poslova u poljoprivredi za period 2011-2015;
- 3) Godišnji program za razvoj savetodavnih poslova u poljoprivredi.

MPŠV usvaja godišnji program i finansijsku podršku ovih aktivnosti u skladu sa zakonom. Godišnji program definiše vrstu i tačan broj aktivnosti koje savetodavac obavlja tokom godinu dana, rokove ili dinamiku realizacije, način praćenja i vrednovanja efekata rada savetodavca, teritorijalnu pokrivenost nekom službom, broj i stručnost savetodavaca, izvor, raspodelu i način korišćenja sredstava.

Obim rada savetodavaca sa poljoprivrednim gazdinstvima zasnovan je na sledećem pristupu:

1) rad sa pojedinačnim poljoprivrednim gazdinstvima:

- (1) rad sa odabranim poljoprivrednim gazdinstvima tokom perioda od tri godine, pri čemu savetodavac mora da poseti odabrano poljoprivredno gazdinstvo nekoliko puta godišnje i da obračuna određene ekonomske parametre,
- (2) rad sa drugim gazdinstvima u kancelariji, putem telefona, faksa, elektronske pošte ili na terenu,
- (3) pomoć u popunjavanju formulara i prijava za pripremu dokumenata i biznis planova, prilikom podnošenja zahteva za korišćenje sredstava;

2) rad sa grupama:

- (1) poljoprivredne zadruge i udruženja poljoprivrednika,
- (2) organizacije, udruženja i neformalne grupe poljoprivrednih proizvođača,
- (3) predavanja,
- (4) radionice (obuke uz praktičnu demonstraciju),
- (5) seminari/ zimske škole,
- (6) dani polja - demonstracija na licu mesa/u polju,
- (7) tribine (u cilju promovisanja politike poljoprivrede i ruralnog razvoja);

3) rad putem masovnih medija: TV emisija, radio emisija, članaka na internet stranici www.psss.rs, tekstova u biltenima koje izdaje služba ili lokalne novine.

4) praćenje, prikupljanje i diseminacija podataka:

- (1) za Sistem tržišnih informacija poljoprivrede Republike Srbije - STIPS,
- (2) za sezonske radove u poljoprivredi, voćarstvu i vinogradarstvu,
- (3) za sistem računovodstva za poljoprivredna gazdinstva u Republici Srbiji - FADN.

U skladu sa zakonom IPN, kao ovlašćena organizacija u Republici Srbiji, i PSS Novi Sad u APV usvajaju Godišnji plan za obuku savetodavaca. Stručno i savetodavno veće odobrava planove, a njihovo sprovođenje se finansira iz budžeta Republike Srbije, odnosno budžeta APV.

Savetodavnu službu za poljoprivredna gazdinstva nadziru i prate dva nezavisna tela ovlašćena od strane MPŠV:

1) stručno i savetodavno veće za savetodavne usluge i primenjena istraživanja u poljoprivredi koje predlaže srednjoročni program, razvojnu politiku i finansiranje savetodavnih službi i primenjenih istraživanja, daje stručno mišljenje o prirodi i vrsti obrazovanja i predlaže vrste obuka za savetodavce i poljoprivrednike i daje stručno mišljenje o Godišnjem planu usavršavanja poljoprivrednih savetodavaca;

2) IPN koji obučava savetodavce, razvija nacrt programa Obuke za savetodavce i dodatne module, sastavlja i štampa materijal za savetodavnu službu, organizuje edukaciju - obučavanje, praćenje i vrednovanje rezultata rada savetodavaca, vrednovanje PSS kancelarija, sastavlja rang listu savetodavaca prema ostvarenim planiranim zadacima, izrađuje jedinstvenu metodologiju za vođenje evidencije o savetodavnim aktivnostima (formulari, softver, portal), štampa objave i drugi materijal za savetodavnu službu i podnosi izveštaj MPŠV.

Savetodavne službe organizuju obuke, seminare i edukaciju za poljoprivrednike kroz Godišnje programe dogovorene i finansirane od strane MPŠV. Godine 2010. usvajanjem novog Zakona o savetodavnim i stručnim službama u poljoprivredi, određena je podrška za modernizaciju i poboljšanje savetodavne službe Republike Srbije. Obrazloženje za usvajanje zakona, između ostalog, je u činjenici da je nacionalna savetodavna služba imala ograničen broj stručnjaka. Stručnjaci imaju težak zadatak da odgovore na izazove sa kojima je suočeno oko 631.000 poljoprivrednih gazdinstava od čega je preko 466.000 registrovanih zainteresovano za savetodavne usluge. Ukupan broj poljoprivrednika u okviru savetodavnih usluga u 2013. godini bio je oko 20.000.

Jedna od aktivnosti savetodavne službe Republike Srbije je uspostavljanje *FADN* sistema, dok u pogledu sprovođenja IPARD II programa savetodavna služba radi na promovisanju mera IPARD II programa, kao i pomoći potencijalnim korisnicima u pripremi prijavnih formulara za IPARD i razvoj biznis plana. Kako rad savetodavne službe finansira ograničen državni budžet, nastala je potreba da se uvede sistem licenciranja i tako poveća pokrivenost stručnjacima koji pružaju usluge komercijalnim gazdinstvima, uključujući druge pružaoce usluga pod strogim pravilima i uslovima.

Neophodne mere koje u narednom periodu treba preduzeti u cilju izgradnje kapaciteta PSSS da bi ispunila predstojeće obaveze i da bi se pripremila za podršku u sprovođenju IPARD II programa odnosiće se na izradu plana obuke koji će pomoći u planiranju budućeg rada vezanog za podršku korisnika. Posebno se treba koncentrisati u oblasti ispunjavanja standarda, razrade Vodiča za korisnike i aktivnosti sa potencijalnim korisnicima. Ovaj početni skup aktivnosti obuke treba da pokrije uvod u politiku ruralnog razvoja, zadatke i ciljeve, gde savetodavci treba da dobiju dovoljno znanja na ovu temu, kao i prve informacije o budućem radu u promotivnim aktivnostima u vezi sa IPARD II programom.

Savetodavna služba će raditi sa potencijalnim korisnicima na prijavnom formularu za IPARD, razvoju biznis planova, kao i na promovisanju mera IPARD II programa. U te svrhe biće joj potrebna pomoć za prenos znanja i obuke kroz različite vidove podrške EU (*TW*, *TWL* projekata).

Što se tiče pripremanja drugih tehničkih službi i organa za sprovođenje IPARD II programa, drugi set materijala za obuku biće povezan sa zahtevima u vezi sa odgovarajućim državnim i EU standardima, uz poseban osvrt na to šta korisnici moraju da znaju pre nego što planiraju da se prijave za IPARD sredstva. Ove zadatke će dalje razraditi, podržati i nadgledati Stalna radna grupa MPŠV koja će biti osnovana u narednom periodu. Osnovni zadaci Stalne radne grupe MPŠV, osim definisanja nacionalnih i standarda EU, odnose se na predviđanje mogućih problema definisanjem kriterijuma i uslova koje korisnici moraju da ispune u vreme podnošenja zahteva za IPARD sredstva, kao i na kraju investiranja, da predloži kontrolni spisak za ove kriterijume/uslove u pogledu ovih standarda, da identifikuje ili predloži dokument koji tehnička tela za sprovođenje IPARD II programa moraju da izdaju kao potvrdu ispunjenja određenih standarda, da podrži pripremu priručnika za korisnike i uputstava za izdavanje dokumenata za sprovođenje IPARD II programa, definiše odnos IPARD

Agencije i tehničkih tela (proces komunikacije i odgovornost tehničkih tela), odredi potreban plan obuke za izgradnju kapaciteta tehničkih tela i da učestvuje u sprovođenju ovog plana obuke.

Osim pružanja informacija potencijalnim korisnicima u vezi sa IPARD II programom, MRRS i stručne organizacije takođe imaju važnu ulogu u diseminaciji informacija o IPARD II programu i pružanju tehničke podrške, kao i u savetovanju potencijalnih korisnika u okviru oblasti njihovog uticaja. Pošto je IPARD novo iskustvo za Republiku Srbiju, postoji velika potreba da se dobije podrška za obaveštavanje o politici ruralnog razvoja, IPARD pravilima i uslovima, ispravno i efikasno. U tom kontekstu, u pogledu doprinosa uspešnom sprovođenju IPARD II programa, odgovorne institucije i organi treba da razviju svoje kapacitete da bi se dovoljno podržanim, osposobljenim i pripremljenim savetodavnim službama omogućilo da pruže pomoć i daju informacije potencijalnim korisnicima.

XVIII PRILOZI

PRILOG 1 - Projekti i pomoć poljoprivredi i ruralnom razvoju

PRILOG 2 - Opis metodologije za procenu ekonomske održivosti korisnika

PRILOG 3 - Minimalni nacionalni standardi

PRILOG 4 - Područja sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi

PRILOG 5 - Definicija malih i srednjih preduzeća

PRILOG 6 - Rezultati konsultacija - zaključak

PRILOG 7 - Lista naseljenih mesta izvan ruralnih područja

Prilog 1

PROJEKTI I POMOĆ POLJOPRIVREDI I RURALNOM RAZVOJU

Tabela 28: Projekti u okviru IPA programa 2007-2012. godine

Naziv projekta	Vrednost (EUR)	Budžetska godina	Status	Razvojni partner
Jačanje kapaciteta Republike Srbije za prihvatanje fondova EU u oblasti ruralnog razvoja u pretpristupnom periodu	4.000.000	IPA 2007	Završen	Kompletno finansirano od strane EU
Pomoć Upravi za agrarna plaćanja		IPA 2009	Završen	OU
IPA Priprema strateških programskih dokumenata 5 (PPF5)	Nije dostupno	IPA 2012	Završen	PPF
Jačanje kapaciteta i tehnička podrška za obnovu rejonizacije vinogradarstva i za sistem oznaka geografskog porekla vina	1.200.000	IPA 2008	Završen	Kompletno finansirano od strane EU
Podrška za kontrolu/iskorenjivanje klasične kuge svinja i besnila u Republici Srbiji	8.300.000	IPA 2008	Završen	Finansira EU 6.300.000 Finansira država 2.000.000

Usaglašavanje nacionalnih propisa u oblasti registracije i kontrole sredstava za zaštitu bilja (SZB) sa propisima EU i primena novih zakonskih propisa	1.300.000	IPA 2008	Završen	Kompletno finansirano od strane EU
Podrška za kontrolu/iskorenjivanje klasične kuge svinja i besnila u Republici Srbiji	6.000.000	IPA 2009	Završen	Kompletno finansirano od strane EU
Opremanje Direkcije za nacionalne referentne laboratorije Republike Srbije u lancu ishrane	6.500.000	IPA 2010	Završena tvining komponenta	Kompletno finansirano od strane EU
Osnivanje Sistema računovodstvenih podataka na poljoprivrednim gazdinstvima (FADN)	3.545.400	IPA 2010	Završen	Kompletno finansirano od strane EU
Podrška za bezbednost hrane, dobrobit životinja i kontrolu/iskorenjivanje klasične kuge svinja i besnila	6.000.000	IPA 2011	U toku	Kompletno finansirano od strane EU
Sprovođenje efikasnih mera za upravljanje zemljištem i administrativne procedure za podršku poboljšanju agrarne strukture u skladu sa zahtevima EU	3.880.000	IPA 2011	Završen	Finansira EU 2.780.000 EUR Donacija Savezne Republike Nemačke 1.000.000 EUR Finansira država 100.000 EUR
Pomoć UT Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije u izradi IPARD programa 2014-2020, podrška za akreditaciju i obuku	250.000	IPA 2011	Završen	Kompletno finansirano od strane EU
Razvoj informacionog sistema održivih usluga za Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	1.500.000	IPA 2012	U toku	Kompletno finansirano od strane EU
Jačanje kapaciteta za unapređenje objekata za proizvodnju hrane i upravljanje sporednim proizvodima životinjskog porekla	2.000.000	IPA 2012	U toku	Kompletno finansirano od strane EU
Nastavak podrške za kontrolu/iskorenjivanje klasične kuge svinja i besnila u Republici Srbiji	7.100.000	IPA 2012	Završen	Kompletno finansirano od strane EU
Podrška IPARD operativnoj strukturi (Upravljačko telo, IPARD Agencija i savetodavstvu) u aktivnostima koje se odnose na IPARD	1.500.000	IPA 2012	U pripremi	Kompletno finansirano od strane EU
Implementacija održive primene sredstava za zaštitu bilja i uspostavljanje sistema redovne tehničke inspekcije uređaja za primenu pesticida	1.300.000	IPA 2012	U toku	Kompletno finansirano od strane EU

"Pomoć EU poplavljenim područjima u Republici Srbiji"	8.000.000	IPA 2012	U toku	Kompletno finansirano od strane EU
Nastavak podrške za kontrolu/iskorenjivanje klasične kuge svinja i besnila, kao i kontrola zoonoza i bolesti koje se prenose putem hrane u Republici Srbiji	4.800.000	IPA 2013	U toku	Finansira EU 3.230.000 EUR Finansira država 1.570.000 EUR

Izvor: ISDACON; OU Izveštaj o vrednovanju

Tabela 29: Bilateralna pomoć sektoru

DONATOR	POMOĆ PROGRAMU/PROJEKTU U OKVIRU POLJOPRIVREDNOG SEKTORA
Austrija	Projekat <i>"Podrška proizvodnji organske hrane u južnoj Srbiji (OFPSSS)"</i> u Jablaničkom i Pčinjskom upravnom okrugu sproveden tokom 2010-2011. godine sa budžetom od 720.000 EUR.
Danska	Projekat <i>"Sprovođenje programa za podršku privatnom sektoru voćarstva, jagodastog i bobičastog voća na jugu Republike Srbije"</i> . Ukupan budžet 8.650.000 EUR, donacija Vlade Danske iznosi 5.350.000 EUR, Nacionalni budžet 3.300.000 EUR. Projekat je započeo krajem 2012. godine i biće završen u krajem 2016. godine. Daje tehničku podršku i donacije kroz pozive na konkurisanje jednom godišnje.
Češka Republika	Projekat <i>"Podrška proizvodnji sira na Pešteru"</i> , kao deo poljoprivredno- poslovnog razvoja Peštera (Raška oblast). Budžet 510.000 EUR, trajao od 2011- 2014. godine.
Nemačka	<i>Razvoj finansijskog sistema u ruralnim područjima Republike Srbije</i> Deo sporazuma u iznosu od 21.000.000 EUR je kredit koji treba da sprovedu komercijalne banke u Republici Srbiji, a 500.000 EUR je za tehničku podršku).
Holandija	ACCESS (<i>"Program podrške razvoja konkurentnosti MSP u Republici Srbiji u skladu sa procesom pridruživanja EU"</i>) sarađuje sa tržišnim igračima privatnog sektora, vladom, univerzitetima, organskim poljoprivredno -poslovnim vrednosnim lancima, civilnim društvom, kao i sa grupom poljoprivrednika u sektoru za preradu organskih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. Ima za cilj da pospeši ekonomski razvoj Republike Srbije i olakša buduće članstvo zemlje u EU kroz podržavanje Nacionalne strategije Republike Srbije za razvoj MSP i preduzetništva. Projekat se sprovodi u tri faze (2011-2013. godine, 2014-2016. godine i 2017-2019. godine), 4.700.000 EUR dodeljeno prvoj fazi. Projekat <i>"Socijalno ekonomski razvoj dunavske regije"(GIZ-KWD)</i> podržava kreatore nacionalne, regionalne i lokalne politike u njihovim naporima da olakšaju regionalni razvoj i omoguće rast privatnog sektora. Konkretno, opštine istočne Srbije su podržane u oblasti opštinskog ekonomskog razvoja. Trenutno, faza II koja pokriva 3 godine (2010-2012. godine) obezbeđuje 370.000 EUR za ruralni razvoj različitim opštinama, poput: 1) unapređenja proizvodnje povrća u Kladovu, Boljevcu i Golupcu (vrednost projekta 29.930 EUR); Promovisanje voćarstva u opštinama Negotin, Kladovo i Golubac - "Dunav voće" (vrednost projekta 29.370 EUR). Predstojeći program za <i>"Razvoj održivog bioenergetskog tržišta u Republici Srbiji"</i> . Program će sprovesti GIZ uz TP od 8.000.000 EUR i ukupan budžet od 110.000.000 EUR.

	Projekat za <i>"Jačanje kapaciteta službene kontrole"</i> Uprave za veterinu - sproveden od strane VWA; januar 2011 - januar 2013. godine. Budžet 350.000 EUR. <i>"Jačanje kapaciteta laboratorija za ispitivanje kvaliteta mleka"</i> - saradnja sa laboratorijom za ispitivanje kvaliteta mleka na Poljoprivrednom fakultetu u Novom Sadu; sprovedeno od strane <i>Dienst Regelingen</i>, februar 2010. - avgust 2011. godine. Budžet 130.000 EUR. <i>"Izgradnja kapaciteta fitosanitarnih službi"</i> - sprovela holandska UZB; mart 2009 - februar 2010. godine. Budžet 130.000 EUR. <i>"Unapređenje sprovođenja službene kontrole veterinarske inspekcije u Republici Srbiji"</i> - sproveden od strane VWA; mart 2010 - jul 2011. godine. Budžet 130.000 EUR. <i>"Jačanje propisa u vezi sa zaštitom zdravlja biljaka u Republici Srbiji pod pravnim okvirima EU 2010"</i> - sprovedeno od strane NPPS; NAK i Naktuinbouw 2010-2011. Budžet 125.000 EUR.
Japan	<i>"Podrška poljoprivrednog sektora Republike Srbije kroz obnovu proizvodnje domaćeg đubriva"</i> Budžet: 202.740.000 RSD. Prva faza je započela 2007. a završena je u oktobru 2008. godine, druga faza je završena u decembru 2011. godine.
Norveška	<i>"Unapređenje organizacije rada zemljoradničkih zadruga u Republici Srbiji po norveškom modelu"</i> Budžet 1.000.000 EUR. Prva faza u 2010. godini, druga zaključena u decembru 2011. godine. Osnivanje zadruga u Republici Srbiji, 2002. godine - 1.000.000 EUR, 2003. godine razvoj privatnih zadruga 8.000.000 NOK, 2005. godine - 958.000 EUR, 2006. godine - 1.031.000 EUR.
Rumunija	<i>Partnerstvo za revitalizaciju ruralnih područja</i> sprovedeno od strane UNDP. Budžet 200.000 EUR Projekat je započet u julu 2010. i završen krajem 2011. godine.
Španija	Projekat <i>"Održivi turizam u funkciji ruralnog razvoja"</i> koji je finansirala Španija i koji je sproveden kroz FAO, UNDP, UNWTO, UNICEF i UNEP. MPŠV zajedno sa Ministarstvom poljoprivrede i regionalnog razvoja. Ukupan budžet 4.000.000 USD. Projekat je sproveden od decembra 2009. do decembra 2012. godine.
Švajcarska	Projekat za <i>"Pomoć u oblasti prava intelektualne svojine"</i> u MPŠV sa Zavodom za intelektualnu svojinu, sproveden od strane Švajcarske Konfederacije - Državnog sekretarijata za ekonomske poslove i Zavoda za intelektualnu svojinu. Budžet: 778.300 CHF Period: maj 2009 - decembar 2012. godine. Projekat za <i>"Podršku u prenosu znanja GLOBALG.A.P standarda"</i> Budžet: 605.000 CHF. Trajanje: maj 2009 - decembar 2012. godine. Dalja podrška identifikovana je kroz podršku IPM za uvođenje standarda EU. Zainteresovanost za Sanitarne i fitosanitarne mere (SPS) radi ispunjenja pristupnih zahteva STO.
Švedska	<i>Razvojne mreže jugoistočne Evrope za biljne genetičke resurse (SEED Net)</i>. Budžet 250.000 EUR. Projekat je započet 2004. a završen u decembru 2011. godine. Topola - Pilot razvoj poljoprivrede i ruralni razvoj opštine Topola, 2002. godine Podrška proizvodnji mleka u Republici Srbiji - faza 1 (2003. godine) faza projekta 2 (2006. godine).
SAD	<i>USAID "Podrška održivom razvoju mlekarskog sektora u Šumadiji"</i> Budžet: 6.650.000 RSD. avgust 2010 - avgust 2011. godine.

	<i>USAID "Agrobiznis projekat" 2007-12.</i> Petogodišnji ekonomski razvoj namenjen povećanju konkurentnosti srpskog sektora za agrobiznis. Projekat je radio na šest poljoprivrednih podsektora; (1) jagodasto voće, (2) mlečni proizvodi, (3) bilje i pečurke, (4) stoka i meso, (5) voćke, (6) povrće. Dve glavne komponente: Povećanje efikasnosti i konkurentnosti i poboljšanje i stvaranje okruženja za srpsko poljoprivredno poslovanje. Projekat je takođe uključio odgovarajuću donaciju od 3.000.000 USD za Agrobiznis program.
	<i>USAID</i> je radio na Strategiji razvoja zemlje i saradnje za period 2012-2017. godine koja se koncentriše na konkurentna tržišta i ekonomski razvoj kroz G2G partnerstva; nije planirana posebna poljoprivredna podrška.
	<i>USDA</i>, po osnovu sporazuma sa Vladom je podržavao poljoprivredni sektor od 2001. godine tehničkom podrškom. To je obuhvatalo: 1) bavljenje barijerama po pitanju trgovine u oblasti zdravlja životinja; 2) rad na bezbednosti hrane sa Upravom za veterinu, kao i na inspeksijskim službama; 3) jačanje kapaciteta i znanja u okviru postojeće mreže akreditovanih laboratorija za zaštitu bilja; 4) podrška u pripremi Popisa poljoprivrede u Republici Srbiji 2012. godine; 5) informacioni servisi za useve i poboljšanje tržišne analize za poljoprivredne proizvode.
FAO	Jačanje poljoprivredne politike i politike ruralnog razvoja u jugoistočnoj Evropi za pridruživanje EU - program tehničke saradnje/430.000 USD Podrška razvoju planiranja i izgradnje šumske infrastrukture u Republici Srbiji/260.000 USD Pomoć zemljama zapadnog Balkana za poboljšanje procesa usaglašavanja međunarodnih standarda vezano za bolesti vodenih životinja/377.000 USD. Pomoć u jačanju kapaciteta i podrška organskoj proizvodnji u Republici Srbiji/467.775 USD
FAO/EBRD	Poboljšanje kvaliteta hrane i bezbednosnih standarda u mesnoj industriji Republike Srbije Podrška za efikasniji marketinški lanac: razvoj programa kvaliteta za proizvode biljnog porekla.
Svetska banka IBRD	<i>STAR</i> Ukupan IBRD kredit za projekat: 17 miliona USD uključujući donaciju GEF. Septembar 2008. do maja 2013. godine Cilj projekta bio je povećati konkurentnost poljoprivrede Republike Srbije i među svojim intervencijama projekat je podržao: 1) jačanje Agencije za plaćanja za dodelu sredstava za ruralni razvoj i vrednovanje njihovog uticaja; 2) kapacitet poljoprivrednih proizvođača i prerađivača da iskoriste sredstava; 3) program obuke za savetodavne službe proširen je sa 250 na 1.800 poljoprivrednih stručnih savetodavaca od novembra 2011. godine. 4) investicije u komunalnu infrastrukturu udaljenih ruralnih područja uz podršku GEF u okviru projekta doprinose poboljšanju dostupnosti objekata seoskog turizma.
	Projekat smanjenja zagađenja reke Dunav iz industrije, 9.000.000 EUR, 2005. godine
UN	Podrška za osnivanje mreže za ruralni razvoj u zemljama jugoistočne Evrope (TCP/RER/3302) (regionalna) 85.000 USD, 2011. godine. Podrška za razvoj Programa biljnih genetičkih resursa za hranu i poljoprivredu (TCP/YUG/3203) 275.000 USD, 2010. godine. Energija na bazi drveta za održivi ruralni razvoj (TCP/YUG/3201) 350.000 USD, 2008. godine.

Prilog 2

OPIS METODOLOGIJE ZA PROCENU EKONOMSKE ODRŽIVOSTI KORISNIKA

Kriterijumi i grafikoni koje treba koristiti prilikom procene ekonomske održivosti korisnika, koja će se vršiti u reprezentativnoj godini, kao i kriterijumi i grafikoni korišćeni za procenu ekonomske održivosti projekta su sledeći:

Grafikon 4. Ekonomska održivost korisnika

JEDNOSTAVNA FORMA BIZNIS PLANA (ZA INVESTICIJE DO 50.000 EUR)
Likvidnost = kumulativni novčani tok treba da bude pozitivan
Odnos prihoda i rashoda = ukupan prihod/ukupan rashod
SLOŽEN BIZNIS PLAN (ZA INVESTICIJE PREKO 50.000 EUR)
Likvidnost = kumulativni novčani tok treba da bude pozitivan
Odnos prihoda i rashoda = ukupan prihod/ukupan rashod

Grafikon 5. Ekonomska održivost projekta

JEDNOSTAVNA FORMA BIZNIS PLANA (ZA INVESTICIJE DO 50.000 EUR)
Likvidnost = kumulativni novčani tok treba da bude pozitivan
Odnos prihoda i rashoda = ukupan prihod/ukupan rashod
KOMPLETAN BIZNIS PLAN (ZA INVESTICIJE PREKO 50.000 EUR)
Likvidnost = kumulativni novčani tok treba da bude pozitivan
Interna stopa rentabilnosti
Neto sadašnja vrednost projekta
Period povraćaja ulaganja

Prilog 3

MINIMALNI NACIONALNI STANDARDI

Minimalni nacionalni standardi za meru: "Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava":

1) Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju (Službeni glasnik RS", br. 41/09, 10/13 - dr. zakon i 101/16):

- (1) Pravilnik o određivanju područja sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi ("Službeni glasnik RS", broj 102/18),
- (2) Pravilnik o upisu u Registar poljoprivrednih gazdinstava i obnovi registracije, kao i o uslovima za pasivan status poljoprivrednog gazdinstva ("Službeni glasnik RS", br. 17/13, 102/15, 6/16, 46/17, 44/18 - dr. zakon, 102/18 i 6/19);

2) Zakon o veterinarstvu ("Službeni glasnik RS", br. 91/05, 30/10, 93/12 i 17/19 - dr. zakon):

- (1) Pravilnik o registraciji, odnosno odobravanju objekta za uzgoj, držanje i promet životinja ("Službeni glasnik RS", broj 36/17),

- (2) Pravilnik o opštim i posebnim uslovima higijene hrane za životinje ("Službeni glasnik RS", broj 78/10),
 - (3) Pravilnik o opštim i posebnim uslovima za higijenu hrane za životinje ("Službeni glasnik RS", broj 23/18);
- 3) Zakon o stočarstvu ("Službeni glasnik RS", br. 41/09, 93/12 i 14/16):
- (1) Pravilnik o uslovima u pogledu objekata i opreme koje moraju ispunjavati odgajivačke organizacije i organizacije sa posebnim ovlašćenjima, kao i o uslovima u pogledu stručnog kadra koje moraju ispunjavati organizacije sa posebnim ovlašćenjima ("Službeni glasnik RS", br. 103/09, 104/18 i 4/19),
 - (2) Pravilnik o sadržini i obrascu zahteva za upis u registar odgajivačkih organizacija i organizacija sa posebnim ovlašćenjima, kao i sadržini i načinu vođenja tog registra ("Službeni glasnik RS", broj 67/09);
- 4) Zakon o dobrobiti životinja ("Službeni glasnik RS", broj 41/09):
- (1) Pravilnik o uslovima za dobrobit životinja u pogledu prostora za životinje, prostorija i opreme u objektima u kojima se drže, uzgajaju i stavljaju u promet životinje u proizvodne svrhe, načinu držanja, uzgajanja i prometa pojedinih vrsta i kategorija životinja, kao i sadržini i način vođenja evidencije o životinjama ("Službeni glasnik RS", br. 6/10 i 57/14),
 - (2) Pravilnik o načinu obeležavanja i registracije goveda, kao i o službenoj kontroli obeležavanja i registracije goveda ("Službeni glasnik RS", broj 102/14),
 - (3) Pravilnik o načinu obeležavanja i registracije svinja, kao i o službenoj kontroli identifikacije, obeležavanja i registracije svinja ("Službeni glasnik RS", broj 94/10),
 - (4) Pravilnik o načinu obeležavanja i registracije ovaca i koza, kao i o službenoj kontroli identifikacije, obeležavanja i registracije ovaca i koza ("Službeni glasnik RS", br. 6/11 i 57/11),
 - (5) Pravilnik o načinu obeležavanja i registracije kopitara, kao i o službenoj kontroli identifikacije, obeležavanja i registracije kopitara ("Službeni glasnik RS", broj 72/10);
- 5) Zakon o planiranju i izgradnji ("Službeni glasnik RS", br. 72/09, 81/09 - ispravka, 64/10 - US, 24/11, 121/12, 42/13 - US, 50/13 - US, 98/13 - US, 132/14, 145/14, 83/18, 31/19 i 37/19 - dr. zakon);
- 6) Zakon o zaštiti životne sredine ("Službeni glasnik RS", br. 135/04, 36/09, 36/09 - dr. zakon, 72/09 - dr. zakon, 43/11 - US, 14/16, 76/18 i 95/18 - dr. zakon);
- 7) Zakon o vodama ("Službeni glasnik RS", br. 30/10, 93/12, 101/16, 95/18 i 95/18 - dr. zakon):
- (1) Uredba o graničnim vrednostima emisije zagađujućih materija u vode i rokovima za njihovo dostizanje ("Službeni glasnik RS", br. 67/11, 48/12 i 1/16),
 - (2) Pravilnik o načinu i uslovima za merenje i ispitivanje kvaliteta otpadnih voda i sadržini izveštaja o izvršenim merenjima ("Službeni glasnik RS", broj 33/16);

8) Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu ("Službeni glasnik RS", br. 101/05, 91/15 i 113/17 - dr. zakon):

- (1) Pravilnik o postupku utvrđivanja ispunjenosti propisanih uslova u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu ("Službeni glasnik RS", broj 60/06);

9) Zakon o opštem upravnom postupku ("Službeni glasnik RS", br. 18/16 i 95/18 - autentično tumačenje).

Minimalni nacionalni standardi za meru: "Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva":

1) Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju ("Službeni glasnik RS", br. 41/09, 30/10 - dr. zakon i 101/16):

- (1) Pravilnik o određivanju područja sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi ("Službeni glasnik RS", broj 102/18),
- (2) Pravilnik o upisu u Registar poljoprivrednih gazdinstava i obnovi registracije, kao i o uslovima za pasivan status poljoprivrednog gazdinstva ("Službeni glasnik RS", br. 17/13, 102/15, 6/16, 46/17, 44/18 - dr. zakon, 102/18 i 6/19).

2) Zakon o veterinarstvu ("Službeni glasnik RS", br. 91/05, 30/10, 93/12 i 17/19 - dr. zakon):

- (1) Pravilnik o veterinarsko-sanitarnim uslovima, odnosno opštim i posebnim uslovima za higijenu hrane životinjskog porekla, kao i o uslovima higijene hrane životinjskog porekla ("Službeni glasnik RS", br. 25/11 i 27/14),
- (2) Pravilnik o načinu razvrstavanja i postupanja sa sporednim proizvodima životinjskog porekla veterinarsko-sanitarnim uslovima za izgradnju objekata za sakupljanje, preradu i uništavanje sporednih proizvoda životinjskog porekla, načinu sprovođenja službene kontrole i samokontrole, kao i uslovima za stočna groblja i jame grobnice ("Službeni glasnik RS", br. 31/11, 97/13, 15/15 i 61/17);

3) Zakon o dobrobiti životinja ("Službeni glasnik RS", broj 41/09):

- (1) Pravilnik o uslovima i sredstvima za lišavanje životinja života, načinu postupanja sa životinjama neposredno pre klanja, načinu omamljivanja i iskrvarenja životinja, uslovima i načinu klanja životinja bez prethodnog omamljivanja, kao i programu obuke o dobrobiti životinja tokom klanja ("Službeni glasnik RS", broj 14/10);

4) Zakon o bezbednosti hrane ("Službeni glasnik RS", br. 41/09 i 17/19):

- (1) Pravilnik o uslovima higijene hrane ("Službeni glasnik RS", broj 73/10),
- (2) Pravilnik o opštim i posebnim uslovima higijene hrane u bilo kojoj fazi proizvodnje, prerade i prometa ("Službeni glasnik RS", br. 72/10 i 62/18) ("Mikrobiološki kriterijumi za hranu");

5) Zakon o nadzoru nad prehrambenim proizvodima biljnog porekla ("Službeni glasnik RS", br. 25/96 i 101/05 - dr. zakon):

- (1) Pravilnik o bližim uslovima za proizvodnju i promet prehrambenih proizvoda biljnog porekla ("Službeni glasnik RS", broj 50/96);
- 6) Zakon o planiranju i izgradnji ("Službeni glasnik RS", br. 72/09, 81/09 - ispravka, 64/10 - US, 24/11, 121/12, 42/13 - US, 50/13 - US, 98/13 - US, 132/14, 145/14, 83/18, 31/19 i 37/19 - dr. zakon);
- 7) Zakon o proceni uticaja na životnu sredinu ("Službeni glasnik RS", br. 135/04 i 36/09):
- (1) Pravilnik o sadržini zahteva o potrebi procene uticaja i sadržini zahteva za određivanje obima i sadržaja studije o proceni uticaja na životnu sredinu ("Službeni glasnik RS", broj 69/05);
- 8) Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu ("Službeni glasnik RS", br. 101/05, 91/15 i 113/17 - dr. zakon):
- (1) Pravilnik o postupku utvrđivanja ispunjenosti propisanih uslova u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu ("Službeni glasnik RS", broj 60/06);
- 9) Zakon o opštem upravnom postupku ("Službeni glasnik RS", br. 18/16 i 95/18 - autentično tumačenje);

Minimalni nacionalni standardi za meru: "Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja":

- 1) Zakon o turizmu ("Službeni glasnik RS", broj 17/19):
- (1) Pravilnik o standardima za kategorizaciju ugostiteljskih objekata za smeštaj ("Službeni glasnik RS", br. 83/16 i 30/17),
- (2) Pravilnik o uslovima i načinu obavljanja ugostiteljske delatnosti, načinu pružanja ugostiteljskih usluga, razvrstavanju ugostiteljskih objekata i minimalno tehničkim uslovima za uređenje i opremanje ugostiteljskih objekata ("Službeni glasnik RS", br. 48/12 i 58/16),
- (3) Pravilnik o minimalnim tehničkim i sanitarno-higijenskim uslovima za pružanje ugostiteljskih usluga u domaćoj radinosti i u seoskom turističkom domaćinstvu ("Službeni glasnik RS", br. 41/10 i 48/12 - dr. pravilnik);
- 2) Zakon o ugostiteljstvu ("Službeni glasnik RS", broj 17/19);
- 3) Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju ("Službeni glasnik RS", br. 41/09, 30/10 i 101/16);
- 4) Pravilnik o određivanju područja sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi ("Službeni glasnik RS", broj 102/18);
- 5) Zakon o planiranju i izgradnji ("Službeni glasnik RS", br. 72/09, 81/09 - ispravka, 64/10 - US, 24/11, 121/12, 42/13 - US, 50/13 - US, 98/13 - US, 132/14, 145/14, 83/18, 31/19 i 37/19 - dr. zakon);
- 6) Zakon o opštem upravnom postupku ("Službeni glasnik RS", broj 18/16).

[Sledeći](#)

[Prethodni](#)

Prilog 4

PODRUČJA SA OTEŽANIM USLOVIMA RADA U POLJOPRIVREDI

Područja sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi određena su Pravilnikom o određivanju područja sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi ("Službeni glasnik RS", broj 102/18), za period od tri godine. Status područja sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi ima naseljeno mesto na teritoriji opštine, odnosno grada ili cela teritorija opštine, odnosno sva naseljena mesta na teritoriji opštine koja ispunjavaju bar jedan od sledećih kriterijuma, i to:

- 1) nalaze se u planinskim područjima na prosečnoj nadmorskoj visini od 500 i preko 500 metara, prema podacima Republičkog geodetskog zavoda;
- 2) nalaze se u granicama područja nacionalnog parka određenim Zakonom o nacionalnim parkovima ("Službeni glasnik RS", broj 84/15);
- 3) nalaze se u devastiranim područjima u skladu sa Uredbom o utvrđivanju jedinstvene liste razvijenosti regiona i jedinica lokalne samouprave za 2014. godinu ("Službeni glasnik RS", broj 104/14).

Područja sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi koja ispunjavaju kriterijum iz stava 1. tačka 1) data su u Tabeli 1 - Spisak naselja u planinskim područjima.

Područja sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi koja ispunjavaju jedan od kriterijuma iz stava 1. tač. 2) i 3) data su u Tabeli 2 - Ostala područja sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi.

TABELA 1

SPISAK NASELJA U PLANINSKIM PODRUČJIMA

Redni broj	OPŠTINA/GRAD	NASELJE
1.	Aleksandrovac	Bzenice
		Boturići
		Bratići
		Velika Vrbnica
		Velja Glava
		Vranštica
		Gornji Vratari
		Grčak
		Donji Vratari
		Jelakci
		Koznica
		Latkovac

		Lesenovci
		Leskovica
		Pleš
		Ploča
		Puhovac
		Ržanica
		Rogavčina
		Rokci
		Starci
		Strmenica
2.	Aleksinac	Vukanja
		Golešnica
		Lipovac
		Porodin
		Prekonozi
		Rsovac
		Crna Bara
3.	Arilje	Bjeluša
		Brekovo
		Visoka
		Vrane
		Grivska
		Dobrače
		Kruščica
		Latvica
		Mirosaljci
		Radobuđa
		Radoševo
		Severovo
		Stupčevići
		Trešnjevica
4.	Babušnica	Aleksandrovac
		Babušnica
		Berduj
		Berin Izvor

	Bogdanovac
	Bratiševac
	Brestov Dol
	Vava
	Valniš
	Veliko Bonjince
	Vojnici
	Vrelo
	Vuči Del
	Gornje Krnjino
	Gornji Striževac
	Gorčince
	Grnčar
	Dol
	Donje Krnjino
	Donji Striževac
	Draginac
	Dučevac
	Zavidince
	Zvonce
	Izvor
	Jasenov Del
	Kaluđerovo
	Kambelevac
	Kijevac
	Leskovica
	Linovo
	Ljuberada
	Masurovac
	Našuškovica
	Ostatovica
	Preseka
	Provaljenik
	Radinjince
	Radosinj

		Radoševac
		Rakita
		Rakov Dol
		Raljin
		Resnik
		Stol
		Strelac
		Studena
		Suračevo
		Crvena Jabuka
		Štrbovac
5.	Bajina Bašta	Beserovina
		Gvozdac
		Dobrotin
		Draksin
		Dub
		Zaglavak
		Zaovine
		Zarožje
		Zaugline
		Zlodol
		Jagoštica
		Jakalj
		Jelovik
		Konjska Reka
		Lještansko
		Mala Reka
		Ovčinja
		Okletac
		Pepelj
		Perućac
		Pilica
		Pridoli
		Rastište
		Rača

		Rogačica
		Sijerač
		Solotuša
		Strmovo
		Cerje
6.	Bela Palanka	Babin Kal
		Bežište
		Veta
		Vitanovac
		Vrandol
		Vrgudinac
		Gornja Glama
		Gornja Koritnica
		Gornji Rinj
		Gradište
		Divljana
		Dolac (selo)
		Donja Glama
		Donja Koritnica
		Donji Rinj
		Draževo
		Klisura
		Kozja
		Kosmovac
		Krupac
		Miranovac
		Miranovačka Kula
		Mokra
		Novo Selo
		Oreovac
		Pajež
		Telovac
		Toponica
		Crnče
		Šljivovik

7.	Blace	Više Selo
		Vrbovac
		Gornja Jošanica
		Gornje Grgure
		Donja Rašica
		Drešnica
		Kačapor
		Muzaće
		Popova
		Prebreza
		Pretrešnja
		Pridvorica
		Rašica
		Sibnica
		Džepnica
8.	Bojnik	Borince
		Dobra Voda
		Ivanje
		Magaš
		Majkovac
		Obražda
9.	Boljevac	Bogovina
		Dobro Polje
		Jablanica
		Krivi Vir
		Lukovo
		Mali Izvor
		Mirovo
		Podgorac
		Rtanj
		Rujište
10.	Bor	Bor
		Bučje
		Gornjane
		Zlot

		Krivelj
		Luka
		Tanda
		Topla
11.	Bosilegrad	Barje
		Belut
		Bistar
		Bosilegrad
		Brankovci
		Bresnica
		Buceljevo
		Goleš
		Gložje
		Gornja Ljubata
		Gornja Lisina
		Gornja Ržana
		Gornje Tlamino
		Grujinci
		Doganica
		Donja Ljubata
		Donja Lisina
		Donja Ržana
		Donje Tlamino
		Dukat
		Žeravino
		Zli Dol
		Izvor
		Jarešnik
		Karamanica
		Milevci
		Mlekominci
		Musulj
		Nazarica
		Paralovo
		Ploča

		Radičevci
		Rajčilovci
		Resen
		Ribarci
		Rikačevo
		Crnoštica
12.	Brus	Batote
		Belo Polje
		Blaževo
		Bozoljin
		Boranci
		Brđani
		Brzeće
		Budilovina
		Velika Grabovnica
		Vitoše
		Vlajkovci
		Gornje Leviće
		Gornji Lipovac
		Grad
		Gradac
		Graševci
		Domiševina
		Donje Leviće
		Donji Lipovac
		Drenova
		Drtevc
		Đerekare
		Žarevo
		Žiljci
		Žunje
		Iričići
		Kneževo
		Kobilje
		Kovizle

		Kočine
		Kriva Reka
		Livađe
		Mala Grabovnica
		Milentija
		Osreci
		Paljevštica
		Ravnište
		Radmanovo
		Radunje
		Ribari
		Stanuloviće
		Sudimlja
		Tršanovci
		Čokotar
		Šošiće
13.	Bujanovac	Baraljevac
		Biljača
		Bogdanovac
		Bratoselce
		Breznica
		Brnjare
		Buštranje
		Veliki Trnovac
		Vogance
		Vrban
		Dobrosin
		Donje Novo Selo
		Drežnica
		Dordevac
		Zarbince
		Jablanica
		Jastrebac
		Klenike
		Klinovac

		Končulj
		Košarno
		Kuštica
		Letovica
		Lopardince
		Lukarce
		Lučane
		Mali Trnovac
		Muhovac
		Negovac
		Nesalce
		Novo Selo
		Pretina
		Pribovce
		Ravno Bučje
		Rusce
		Sveta Petka
		Sebrat
		Sejace
		Spančevac
		Starac
		Suharno
		Trejak
		Uzovo
		Čar
14.	Valjevo	Bačevci
		Brezovice
		Vujinovača
		Gornje Leskovice
		Donje Leskovice
		Divčibare
		Mijači
		Prijezdić
		Ravnje
		Rebelj

		Sitarice
		Stanina Reka
		Sovač
		Suvodanje
		Sušica
		Taor
		Tubravić
15.	Vladičin Han	Bačvište
		Belanovce
		Beliševo
		Bogoševo
		Brestovo
		Garinje
		Gornje Jabukovo
		Donje Jabukovo
		Zebince
		Jagnjilo
		Jastrebac
		Jovac
		Kacapun
		Koznica
		Kopitarce
		Kostomlatica
		Kukavica
		Kunovo
		Lebet
		Letovište
		Ljutež
		Manjak
		Mrtvica
		Ostrovica
		Ravna Reka
		Rdovo
		Repište
		Ružić

		Solačka Sena
		Srneći Dol
16.	Vlasotince	Aleksine
		Borin Do
		Brezovica
		Gornja Lopušnja
		Gornji Dejan
		Gornji Orah
		Gornji Prisjan
		Gradište
		Gumerište
		Gunjetina
		Donja Lopušnja
		Donje Gare
		Donji Prisjan
		Dobroviš
		Zlatićevo
		Javorje
		Jakovljevo
		Jastrebac
		Kozilo
		Komarica
		Lipovica
		Ostrc
		Pržojne
		Ravna Gora
		Ravni Del
		Samarnica
		Sredor
		Stranjevo
		Crna Bara
17.	Vranje	Barbarušince
		Barelić
		Beli Breg
		Bojin Del

	Buljesovce
	Buštranje
	Viševce
	Vlase
	Vranje
	Vrtogoš
	Golemo Selo
	Gornja Otulja
	Gornje Žapsko
	Gornje Punuševce
	Gornje Trebešinje
	Gradnja
	Dobrejance
	Donje Punuševce
	Dragobužde
	Drenovac
	Dubnica
	Dulan
	Dupeljevo
	Katun
	Klašnice
	Kopanjane
	Kočura
	Kruševa Glava
	Lalince
	Lepčince
	Lukovo
	Margance
	Mečkovac
	Mijakovce
	Mijovce
	Milivojce
	Nastavce
	Nova Brezovica
	Oblička Sena

		Oštra Glava
		Pljačkovica
		Preobraženje
		Roždace
		Rusce
		Sikirje
		Smiljević
		Soderce
		Srednji Del
		Stance
		Stara Brezovica
		Strešak
		Struganica
		Studena
		Surdul
		Tesovište
		Tibužde
		Trstena
		Tumba
		Ćurkovica
		Urmanica
		Uševce
		Čestelin
18.	Vranjska Banja	Babina Poljana
		Bujkovac
		Duga Luka
		Izumno
		Klisurica
		Kriva Feja
		Korbevac
		Korbul
		Leva Reka
		Lipovac
		Nesvrta
		Prvonek

		Sebevranje
		Slivnica
		Stari Glog
		Toplac
		Crni Vrh
19.	Vrnjačka Banja	Goč
		Otroci
		Rsavci
		Stanišinci
20.	Gadžin Han	Veliki Vrtop
		Veliki Krčimir
		Vilandrica
		Gare
		Gornje Dragovlje
		Gornji Dušnik
		Donje Dragovlje
		Jagličje
		Kaletinac
		Koprivnica
		Ličje
		Mali Vrtop
		Mali Krčimir
		Ovsinjinac
		Semče
		Sopotnica
		Ćelije
		Šebet
21.	Gornji Milanovac	Belo Polje
		Beršići
		Bogdanica
		Brajići
		Brezna
		Gojna Gora
		Gornja Crnuća
		Gornji Banjani

		Gornji Branetići
		Grabovica
		Donja Vrbava
		Drenova
		Družetići
		Jablanica
		Koštunići
		Majdan
		Polom
		Rudnik
		Svračkovci
		Srezojevci
		Teočin
22.	Despotovac	Bare
		Židilje
		Jelovac
		Makvište
		Ravna Reka
		Senjski Rudnik
		Sladaja
		Strmosten
23.	Dimitrovgrad	Boljev Dol
		Banski Dol
		Barje
		Bačevo
		Bilo
		Bračevci
		Brebevnica
		Verzar
		Visočki Odorovci
		Vlkovija
		Vrapča
		Gojin Dol
		Gornja Nevlja
		Gornji Krivodol

		Gradinje
		Grapa
		Gulenovci
		Dimitrovgrad
		Donja Nevlja
		Donji Krivodol
		Dragovita
		Željuša
		Izatovci
		Iskrovci
		Kamenica
		Kusa Vrana
		Lukavica
		Mazgoš
		Mojinci
		Paskašija
		Petačinci
		Peterlaš
		Planinica
		Poganovo
		Prača
		Protopopinci
		Radejna
		Senokos
		Skrvenica
		Slivnica
		Smilovci
		Trnski Odorovci
24.	Žagubica	Žagubica
		Izvarica
		Jošanica
		Laznica
		Lipe
		Milanovac
		Osanica

		Selište
		Suvi Do
25.	Žitorađa	Asanovac
		Zladovac
26.	Zaječar	Lasovo
		Marinovac
27.	Ivanjica	Bedina Varoš
		Bratljevo
		Brezova
		Brusnik
		Budoželja
		Bukovica
		Vasiljevići
		Vionica
		Vrmbaje
		Vučak
		Gleđica
		Gradac
		Dajići
		Devići
		Deretin
		Dobri Do
		Dubrava
		Erčege
		Javorska Ravna Gora
		Katići
		Klekova
		Kovilje
		Komadine
		Koritnik
		Kosovica
		Kumanica
		Kušići
		Lisa
		Luke

		Mana
		Maskova
		Medovine
		Međurečje
		Močioci
		Opaljenik
		Osonica
		Preseka
		Prilike
		Ravna Gora
		Radaljevo
		Rovine
		Rokci
		Sveštica
		Sivčina
		Smiljevac
		Čečina
		Šarenik
		Šume
28.	Kníc	Bajčetina
29.	Knjaževac	Aldina Reka
		Aldinac
		Balinac
		Balta Berilovac
		Banjski Orešac
		Beli Potok
		Božinovac
		Bučje
		Vasilj
		Vidovac
		Vlaško Polje
		Vrtovac
		Gabrovnica
		Dejanovac
		Drvnik

		Zorunovac
		Zubetinac
		Inovo
		Jalovik Izvor
		Janja
		Koželj
		Krenta
		Lokva
		Manjinac
		Miljkovac
		Mučibaba
		Novo Korito
		Ošljane
		Papratna
		Ponor
		Pričevac
		Ravno Bučje
		Radičevac
		Repušnica
		Svrljiška Topla
		Skrobnica
		Stanjinac
		Staro Korito
		Tatrasnica
		Ćuštica
		Crni Vrh
		Šarbanovac
		Šesti Gabar
		Šuman Topla
30.	Kosjerić	Bjeloperica
		Varda
		Galovići
		Godečevo
		Godljevo
		Gornja Pološnica

		Donja Pološnica
		Drenovci
		Dubnica
		Kosjerić (selo)
		Makovište
		Mionica
		Mrčići
		Mušići
		Paramun
		Radanovci
		Rosići
		Ruda Bukva
		Seča Reka
		Skakavci
		Stojići
		Subjel
		Tubići
		Cikote
		Ševrljuge
31.	Kragujevac	Adžine Livade
		Dulene
		Kamenica
		Ljubičevac
		Ramaća
32.	Kraljevo	Bare
		Bzovik
		Bogutovac
		Bojanići
		Borovo
		Brezna
		Brezova
		Bresnik
		Vrh
		Gledić
		Gokčanica

		Dolac
		Dražiniće
		Đakovo
		Zamčanje
		Zasad
		Kamenica
		Kamenjani
		Lopatnica
		Maglič
		Mataruge
		Međurečje
		Meljanica
		Miliće
		Mlanča
		Orlja Glava
		Plana
		Polumir
		Predole
		Ravanica
		Reka
		Rudno
		Rudnjak
		Savovo
		Stanča
		Tadenje
		Tepeče
		Tolišnica
		Trgovište
		Ušće
		Cerje
33.	Krupanj	Bogoštica
		Brštica
		Kržava
		Planina
		Tomanj

		Šljivova
34.	Kruševac	Boljevac
		Buci
		Naupare
		Petina
		Ribarska Banja
		Rlica
		Sezemče
		Srndalje
35.	Kuršumlija	Babica
		Baćoglava
		Vasiljevac
		Veliko Pupavce
		Visoka
		Vlahinja
		Vrelo
		Vukojevac
		Gornje Točane
		Dabinovac
		Degrmen
		Dedinac
		Dešiška
		Dobri Do
		Dubrava
		Đake
		Žalica
		Žegrova
		Žuč
		Zagrađe
		Zebica
		Ivan Kula
		Igrište
		Konjuva
		Kosmača
		Krtok

	Kupinovo
	Kuršumlijska Banja
	Kutlovo
	Lukovo
	Ljutova
	Ljuša
	Magovo
	Mala Kosanica
	Matarova
	Mačja Stena
	Merdare
	Merćez
	Mehane
	Mirnica
	Mrča
	Nevada
	Orlovac
	Pavaštica
	Parada
	Pačarađa
	Perunika
	Pljakovo
	Prevetica
	Prekorada
	Prolom
	Ravni Šort
	Rastelica
	Rača
	Rudare
	Sagonjevo
	Samokovo
	Svinjište
	Sekirača
	Selište
	Selova

		Seoce
		Spance
		Tačevac
		Tijovac
		Trebinje
		Trećak
		Trmka
		Trn
		Trpeze
		Šatra
		Štava
36.	Kučevo	Ceremošnja
37.	Lebane	Buvce
		Drvodelj
		Klajić
		Lipovica
		Petrovac
		Poroštica
		Radevce
		Rafuna
		Slišane
38.	Leskovac	Babičko
		Bistrica
		Boćevica
		Bričevlje
		Bukova Glava
		Velika Sejanica
		Vilje Kolo
		Vučje
		Gagince
		Golema Njiva
		Gorina
		Gornja Kupinovica
		Graovo
		Dedina Bara

		Jarsenovo
		Kaluđerce
		Kovačeva Bara
		Krpejce
		Ličin Dol
		Melovo
		Mrkovica
		Nakrivanj
		Nesvrta
		Novo Selo
		Oraovica (kod Grdelice)
		Oruglica
		Padež
		Palojce
		Piskupovo
		Predejane (selo)
		Ravni Del
		Slatina
		Stupnica
		Suševlje
		Tulovo
		Crveni Breg
		Crkovnica
		Crcavac
		Čukljenik
39.	Lučani	Beli Kamen
		Viča
		Vlasteljice
		Vučkovica
		Goračići
		Gornja Kravarica
		Gornji Dubac
		Grab
		Guberevci
		Donji Dubac

		Dučalovići
		Zeoke
		Kaona
		Kotraža
		Lučani (selo)
		Milatovići
		Pšanik
		Rtari
		Rti
40.	Ljig	Ba
41.	Ljubovija	Gornja Ljuboviđa
		Gornja Orovica
		Gornje Košlje
		Grčić
		Drlače
		Leović
		Orovička Planina
		Postenje
		Rujevac
		Savković
		Selenac
		Sokolac
		Tornik
		Caparić
42.	Majdanpek	Vlaole
		Debeli Lug
		Jasikovo
		Leskovo
43.	Medveđa	Bogunovac
		Borovac
		Varadin
		Velika Braina
		Vrapce
		Gornja Lapaštica
		Gornji Bučumet

		Gornji Gajtan
		Grbavce
		Gubavce
		Donja Lapaštica
		Donji Gajtan
		Drence
		Đulekare
		Kapit
		Lece
		Mala Braina
		Marovac
		Maćedonce
		Maćedonce (Retkocersko)
		Medevce
		Mrkonje
		Petrlje
		Poroštica
		Pusto Šilovo
		Ravna Banja
		Retkocer
		Svirce
		Sijarina
		Sijarinska Banja
		Sponce
		Srednji Bučumet
		Stara Banja
		Stubla
		Tulare
		Tupale
		Čokotin
44.	Merošina	Devča
		Čubura
45.	Mionica	Gornji Lajkovac
		Mratišić
		Osečenica

		Krčmar
		Planinica
46.	Negotin	Popovica
47.	Niš - opština Crveni Krst	Leskovik
48.	Niš - opština Niška Banja	Bancarevo
		Gornja Studena
		Donja Studena
		Koritnjak
		Kunovica
		Manastir
		Ravni Do
		Radikina Bara
		Rautovo
		Sićevo
49.	Niš - opština Palilula	Berbatovo
50.	Niš - opština Pantelej	Vrelo
		Oreovac
		Cerje
51.	Nova Varoš	Akmačići
		Amzići
		Bistrica
		Božetići
		Brdo
		Bukovik
		Burađa
		Vilovi
		Vraneša
		Gornja Bela Reka
		Gornje Trudovo
		Debelja
		Donja Bela Reka
		Draglica
		Draževići
		Drmanovići
		Jasenovo

		Komarani
		Kučani
		Ljepojevići
		Miševići
		Negbina
		Nova Varoš
		Ojkovica
		Radijevići
		Radoinja
		Rutoši
		Seništa
		Tikva
		Tisovica
		Trudovo
		Čelice
		Štitkovo
52.	Novi Pazar	Aluloviće
		Bajevica
		Banja
		Bare
		Batnjik
		Bekova
		Bele Vode
		Boturovina
		Brđani
		Brestovo
		Varevo
		Vever
		Vidovo
		Vitkoviće
		Vojkoviće
		Vojniće
		Vranovina
		Vučiniće
		Vučja Lokva

	Golice
	Gornja Tušimlja
	Goševo
	Građanoviće
	Gračane
	Grubetiće
	Deževa
	Dojinoviće
	Dolac
	Doljani
	Dragočevo
	Dramiće
	Žunjeviće
	Zabrđe
	Zlatare
	Ivanča
	Izbice
	Jablanica
	Javor
	Janča
	Jova
	Kašalj
	Kovačevo
	Kožlje
	Koprivnica
	Kosuriće
	Kruševo
	Kuzmičevo
	Leča
	Lopužnje
	Lukare
	Lukarsko Goševo
	Lukocrevo
	Miščiće
	Mur

	Muhovo
	Negotinac
	Novi Pazar
	Odojeviće
	Okose
	Osaonica
	Osoje
	Oholje
	Pavlje
	Paralovo
	Pasji Potok
	Pilareta
	Pobrđe
	Požega
	Požezina
	Polokce
	Pope
	Postenje
	Prćenova
	Pusta Tušimlja
	Pustovlah
	Radaljica
	Rajetiće
	Rajkoviće
	Rajčinovička Trnava
	Rajčinoviće
	Rakovac
	Rast
	Sebečevo
	Sitniče
	Skukovo
	Slatina
	Smilov Laz
	Srednja Tušimlja
	Stradovo

		Sudsko Selo
		Tenkovo
		Trnava
		Tunovo
		Hotkovo
		Cokoviće
		Čašić Dolac
		Šavci
		Šaronje
		Štitare
53.	Osečina	Dragodol
		Skadar
		Carina
54.	Paraćin	Klačevica
		Gornja Mutnica
		Buljane
55.	Pirot	Bazovik
		Basara
		Bela
		Berilovac
		Berovica
		Brlog
		Velika Lukanja
		Veliki Suvodol
		Visočka Ržana
		Vlasi
		Gornja Držina
		Gostuša
		Gradašnica
		Dobri Do
		Dojkinci
		Zaskovci
		Izvor
		Jalbotina
		Jelovica

	Kamik
	Koprivštica
	Kostur
	Krupac
	Kumanovo
	Mali Suvodol
	Milojkovac
	Mirkovci
	Nišor
	Novi Zavoj
	Obrenovac
	Oreovica
	Orlja
	Osmakova
	Pakleštica
	Pasjač
	Petrovac
	Planinica
	Pokrevenik
	Ponor
	Prisjan
	Ragodeš
	Rasnica
	Rosomač
	Rsovc
	Rudinje
	Sinja Glava
	Slavinja
	Srečkovac
	Staničenje
	Temska
	Topli Do
	Cerev Del
	Cerova
	Crnoklište

		Činiglavci
		Šugrin
56.	Požega	Velika Ježevica
		Gornja Dobrinja
		Donja Dobrinja
		Dražinovići
		Duškovci
		Zaselje
		Loret
		Ljutice
		Mala Ježevica
		Mršelji
		Papratište
		Rečice
		Roge
		Rupeljevo
		Svračkovo
		Srednja Dobrinja
		Tabanovići
		Tometino Polje
57.	Preševo	Alidërce
		Berčevac
		Bujić
		Bukovac
		Buštranje
		Gare
		Golemi Dol
		Gornja Šušaja
		Gospodince
		Depce
		Ilince
		Kurbalija
		Ljanik
		Mađare
		Miratovac

		Norča
		Oraovica
		Pečeno
		Preševo
		Rajince
		Ranatovce
		Reljan
		Svinjište
		Sefer
		Slavujevac
		Stanevce
		Strezovce
		Trnava
		Cerevajka
58.	Priboj	Banja
		Batkovići
		Brezna
		Bučje
		Dobrilovići
		Živinice
		Zabrđe
		Zabrnjica
		Zagradina
		Zaostro
		Jelača
		Kalafati
		Kaluđerovići
		Kasidoli
		Kratovo
		Krnjača
		Kukurovići
		Mažići
		Miliješ
		Plasće
		Požegrmac

		Pribojska Goleša
		Pribojske Čelice
		Rača
		Ritošići
		Sjeverin
		Sočice
		Strmac
		Hercegovačka Goleša
		Crnogovići
		Cruzi
		Čitluk
59.	Prijepolje	Aljinovići
		Balići
		Bare
		Biskupići
		Bjelahova
		Brajkovac
		Brvine
		Brodarevo
		Bukovik
		Vinicka
		Vrbovo
		Gojakovići
		Gornje Babine
		Gornje Goračice
		Gornji Stranjani
		Gostun
		Gračanica
		Grobnice
		Divci
		Donje Babine
		Donji Stranjani
		Drenova
		Dušmanići
		Đurašići

	Zabrdnji Toci
	Zavinograđe
	Zalug
	Zastup
	Zvijezd
	Ivanje
	Ivezići
	Izbičanj
	Jabuka
	Junčevići
	Kamena Gora
	Karaula
	Karoševina
	Kaćevo
	Kašice
	Kovačevac
	Koprivna
	Kosatica
	Koševine
	Kruševo
	Kučin
	Lučice
	Mataruge
	Međani
	Mijani
	Mijoska
	Milakovići
	Mileševo
	Milošev Do
	Miljevići
	Mrčkovina
	Muškovina
	Oraovac
	Orašac
	Osoje

		Oštra Stijena
		Potkrš
		Potok
		Pravoševo
		Pranjci
		Prijepolje
		Rasno
		Ratajska
		Sedobro
		Seljane
		Seljašnica
		Skokuće
		Slatina
		Sopotnica
		Taševo
		Hisardžik
		Hrta
		Crkveni Toci
		Čadinje
		Čauševići
		Džurovo
60.	Prokuplje	Arbanaška
		Babotinac
		Bajčince
		Balčak
		Beli Kamen
		Bogujevac
		Bregovina
		Bresnik
		Bukuloram
		Bučince
		Velika Plana
		Vidovača
		Vlasovo
		Vodice

		Glasovik
		Gornja Bresnica
		Gornja Rečica
		Gornji Statovac
		Grabovac
		Dobrotić
		Donja Bresnica
		Donji Statovac
		Dragi Deo
		Žitni Potok
		Jabučevo
		Jovine Livade
		Klisurica
		Kruševica
		Kožince
		Kostenica
		Mikulovac
		Miljkovica
		Mrljak
		Novi Đurovac
		Obrtince
		Pasjača
		Pestiš
		Piskalje
		Rankova Reka
		Rgaje
		Srednji Statovac
		Stari Đurovac
		Staro Selo
		Tovrljane
		Trnovi Laz
		Džigolj
		Šević
		Široke Njive
61.	Ražanj	Grabovo

62.	Raška	Badanj
		Baljevac
		Bela Stena
		Belo Polje
		Beoci
		Biniće
		Biočin
		Boroviće
		Boće
		Brvenica
		Varevo
		Vojmilovići
		Vrtine
		Gnjilica
		Gostiradiće
		Gradac
		Draganići
		Žerađe
		Žutice
		Zarevo
		Jošanička Banja
		Kaznoviće
		Karadak
		Kovači
		Kopaonik
		Korlaće
		Kraviće
		Kremiće
		Kruševica
		Kurići
		Kučane
		Lisina
		Lukovo
		Milatkoviće
		Mure

		Novo Selo
		Nosoljin
		Orahovo
		Pavlica
		Panojeviće
		Piskanja
		Plavkovo
		Plešin
		Pobrđe
		Pokrvenik
		Pocesje
		Radošiće
		Rakovac
		Rvati
		Rudnica
		Sebimilje
		Semeteš
		Supnje
		Tiodže
		Trnava
		Crna Glava
		Šipačina
63.	Rekovac	Bogalinac
		Dobroselica
		Županjevac
		Kalenički Prnjavor
		Nadrlje
		Siljevica
		Šljivica
64.	Svrljig	Beloinje
		Burdim
		Bučum
		Vlahovo
		Galibabinac
		Grbavče

		Gulijan
		Guševac
		Davidovac
		Drajinac
		Đurinac
		Izvor
		Kopajkošara
		Labukovo
		Lalinac
		Lozan
		Lukovo
		Manojlica
		Mečji Do
		Okolište
		Okruglica
		Periš
		Prekonoga
		Radmirovac
		Ribare
		Slivje
		Tijovac
		Crnojčevica
65.	Sevojno	Sevojno
66.	Sjenica	Aliveroviće
		Bagaćiće
		Bare
		Bačija
		Bioc
		Blato
		Boguti
		Božov Potok
		Boljare
		Borišiće
		Boroviće
		Breza

	Brnjica
	Buđevo
	Vapa
	Veskoviće
	Visočka
	Višnjeva
	Višnjice
	Vrapci
	Vrbnica
	Vrsjenice
	Goluban
	Gornje Lopiže
	Goševo
	Grabovica
	Gradac
	Grgaje
	Doliće
	Donje Goračice
	Donje Lopiže
	Dragojloviće
	Draževiće
	Družiniće
	Dubnica
	Duga Poljana
	Dunišiće
	Dujke
	Žabren
	Žitnice
	Zabrđe
	Zaječice
	Zahumsko
	Jevik
	Jezero
	Kalipolje
	Kamešnica

	Kanjevina
	Karajukića Bunari
	Kijevci
	Kladnica
	Kneževac
	Koznik
	Kokošiće
	Krajinoviće
	Krivaja
	Krnja Jela
	Krstac
	Krće
	Lijeva Reka
	Ljutaje
	Mašoviće
	Medare
	Međugor
	Milići
	Papiće
	Petrovo Polje
	Plana
	Poda
	Ponorac
	Pralja
	Raždaginja
	Rasno
	Raspoganče
	Rastenoviće
	Raškoviće
	Sjenica
	Skradnik
	Stražiniće
	Stup
	Sugubine
	Sušica

		Trešnjevica
		Trijebine
		Tuzinje
		Tutiće
		Uvac
		Ugao
		Ursule
		Ušak
		Fijulj
		Caričina
		Cetanoviće
		Crvsko
		Crčevo
		Čedovo
		Čipalje
		Čitluk
		Šare
		Štavalj
		Šušure
67.	Sokobanja	Blendija
		Vrbovac
		Vrmdža
		Dugo Polje
		Jezero
		Jošanica
		Levovik
		Milušinac
		Mužinac
		Nikolinac
		Novo Selo
		Radenkovac
		Resnik
		Rujevica
		Sesalac
		Sokobanja

		Cerovica
		Čitluk
		Šarbanovac
68.	Surdulica	Bacijevce
		Bitvrđa
		Božica
		Vlasina Okruglica
		Vlasina Rid
		Vlasina Stojkovićevo
		Vučadelce
		Gornja Koznica
		Gornje Romanovce
		Grozmatovci
		Danjino Selo
		Dikava
		Donje Romanovce
		Drajinci
		Dugi Del
		Jelašnica
		Kijevac
		Klisura
		Kolunica
		Kostroševci
		Leskova Bara
		Masurica
		Mačkatica
		Novo Selo
		Palja
		Rđavica
		Stajkovce
		Strezimirovci
		Suvojnica
		Surdulica
		Suhi Dol
		Topli Do

		Topli Dol
		Troskač
		Ćurkovic
69.	Topola	Vojkovci
		Guriševci
		Jarmenovci
70.	Trgovište	Babina Poljana
		Barbace
		Vladovce
		Goločevac
		Gornovac
		Gornja Trnica
		Gornji Kozji Dol
		Gornji Stajevac
		Dejance
		Donja Trnica
		Donji Kozji Dol
		Donji Stajevac
		Dumbija
		Đerekarce
		Zladovce
		Kalovo
		Lesnica
		Mala Reka
		Margance
		Mezdraja
		Novi Glog
		Novo Selo
		Petrovac
		Prolesje
		Radovnica
		Rajčevce
		Surlica
		Trgovište
		Crveni Grad

		Crna Reka
		Crnovce
		Šajince
		Šaprance
		Široka Planina
		Šumata Trnica
71.	Trstenik	Gornji Dubič
		Loboder
		Rajinac
		Planinica
		Stublica
72.	Tutin	Arapoviće
		Baljen
		Batrage
		Baćica
		Biohane
		Blaca
		Bovanj
		Boroštica
		Bračak
		Bregovi
		Brniševo
		Bujkoviće
		Velje Polje
		Veseniće
		Vrapče
		Vrba
		Glogovik
		Gluhavica
		Gnila
		Godovo
		Gornji Crniš
		Gradac
		Gujiće
		Gurdijelje

	Guceviće
	Devreč
	Delimeđe
	Detane
	Dobri Dub
	Dobrinje
	Dolovo
	Draga
	Dubovo
	Dulebe
	Đerekare
	Ervenice
	Žirče
	Župa
	Žuče
	Zapadni Mojstir
	Izrok
	Istočni Mojstir
	Jablanica
	Jarebice
	Jezgroviće
	Jeliće
	Južni Kočarnik
	Kovači
	Koniče
	Leskova
	Lipica
	Lukavica
	Melaje
	Mitrova
	Morani
	Naboje
	Nadumce
	Namga
	Noćaje

		Orašje
		Orlje
		Ostrovica
		Paljevo
		Piskopovce
		Plenibabe
		Pokrvenik
		Pope
		Popiće
		Potreb
		Pružanj
		Raduhovce
		Raduša
		Ramoševo
		Reževiče
		Ribariće
		Rudnica
		Ruđa
		Saš
		Severni Kočarnik
		Smoluća
		Starčevići
		Strumce
		Suvi Do
		Točilovo
		Tutin
		Ćulije
		Crkvine
		Čarovina
		Čmanjke
		Čukote
		Šaronje
		Šipče
		Špiljani
73.	Užice	Bioska

		Buar
		Vitasi
		Volujac
		Vrutci
		Gostinica
		Gubin Do
		Drežnik
		Drijetanj
		Duboko
		Zbojštica
		Zlakusa
		Karan
		Kačer
		Keserovina
		Kotroman
		Krvavci
		Kremna
		Kršanje
		Ljubanje
		Mokra Gora
		Nikojevići
		Panjak
		Pear
		Potočanje
		Potpeće
		Ravni
		Raduša
		Ribaševina
		Skržuti
		Stapari
		Strmac
		Trnava
		Užice
74.	Crna Trava	Bajinci
		Bankovci

		Bistrica
		Brod
		Vus
		Gornje Gare
		Gradska
		Darkovce
		Dobro Polje
		Zlatance
		Jabukovik
		Jovanovce
		Kalna
		Krivi Del
		Krstićevo
		Mlačište
		Obradovce
		Ostrozub
		Pavličina
		Preslap
		Rajčetine
		Ruplje
		Sastav Reka
		Crna Trava
		Čuka
75.	Čajetina	Alin Potok
		Branešci
		Golovo
		Gostilje
		Dobroselica
		Drenova
		Željine
		Zlatibor
		Jablanica
		Kriva Reka
		Ljubiš
		Mačkat

		Mušvete
		Rakovica
		Rožanstvo
		Rudine
		Sainovina
		Semegnjevo
		Sirogojno
		Stublo
		Tripkova
		Trnava
		Čajetina
		Šljivovica
76.	Čačak	Banjica
		Brezovica
		Vrnčani
		Vujetinci
		Gornja Trepča
		Jančići
		Premeća
		Rajac

TABELA 2

OSTALA PODRUČJA SA OTEŽANIM USLOVIMA RADA U POLJOPRIVREDI

Redni broj	OPŠTINA/GRAD	NASELJE
1.	Babušnica	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
2.	Bačka Palanka	Vizić
		Neštin
3.	Bela Palanka	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
4.	Beočin	Banoštor
		Beočin
		Grabovo
		Lug
		Rakovac
		Sviloš

		Susek
		Čerević
5.	Bojnik	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
6.	Bosilegrad	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
7.	Bujanovac	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
8.	Vladičin Han	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
9.	Golubac	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
10.	Žitorađa	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
11.	Indija	Beška
		Krčedin
		Novi Karlovci
		Novi Slankamen
		Stari Slankamen
		Čortanovci
12.	Irig	Velika Remeta
		Vrdnik
		Grgetek
		Dobrodol
		Irig
		Jazak
		Krušedol Selo
		Krušedol Prnjavor
		Mala Remeta
		Neradin
		Rivica
		Šatrinci
13.	Kladovo	Tekija
		Petrovo Selo
14.	Kuršumlja	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
15.	Lebane	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
16.	Mali Zvornik	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
17.	Merošina	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
18.	Medveđa	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
19.	Novi Sad	Bukovac
		Ledinci
		Petrovaradin
20.	Petrovac na Mlavi	Oreškovića

21.	Preševo	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
22.	Prijepolje	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
23.	Ruma	Pavlovci
		Stejanovci
24.	Svrljig	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
25.	Sremska Mitrovica	Bešenovački Prnjavor
		Grgurevci
		Divoš
		Ležimir
		Mandelos
		Čalma
		Šišatovac
		Šuljam
26.	Sremski Karlovci	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
27.	Surdulica	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
28.	Trgovište	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
29.	Tutin	sva naseljena mesta na teritoriji ove opštine
30.	Šid	Bačinci
		Berkasovo
		Bikić Do
		Bingula
		Gibarac
		Erdevik
		Kukujevci
		Ljuba
		Molovin
		Privina Glava
		Sot
		Šid

[Sledeći](#)

[Prethodni](#)

Prilog 5

DEFINICIJA MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA

Definicija mikro, malih i srednjih preduzeća data je u skladu sa propisima kojima se uređuje oblast računovodstva i revizije.

U <i>mikro</i> pravna lica razvrstavaju se ona pravna lica koja ne prelaze dva od sledećih kriterijuma	U <i>mala</i> pravna lica razvrstavaju se ona pravna lica koja prelaze dva kriterijuma za mikro pravna lica, ali ne prelaze dva od sledećih kriterijuma	U <i>srednja</i> pravna lica razvrstavaju se ona pravna lica koja prelaze dva kriterijuma za mala pravna lica, ali ne prelaze dva od sledećih kriterijuma	U <i>velika</i> pravna lica razvrstavaju se pravna lica koja prelaze dva kriterijuma za srednja pravna lica
Prosečan broj zaposlenih 10	Prosečan broj zaposlenih 50	Prosečan broj zaposlenih 250	
Poslovni prihod 700.000 EUR u dinarskoj protivvrednosti;	Poslovni prihod 8.800.000 EUR u dinarskoj protivvrednosti	Poslovni prihod 35.000.000 EUR u dinarskoj protivvrednosti	
Prosečna vrednost poslovne imovine 350.000 EUR u dinarskoj protivvrednosti.	Prosečna vrednost poslovne imovine 4.400.000 EUR u dinarskoj protivvrednosti	Prosečna vrednost poslovne imovine 17.500.000 EUR u dinarskoj protivvrednosti	

Prilog 6

REZULTATI KONSULTACIJA - ZAKLJUČAK

Tema konsultacija	Datum konsultacija	Vreme dato za komentare	Imena institucija/tela/ konsultovanih lica	Zaključak rezultata
8.3.3.1 Sektor 1: Sektor prerade mleka	21. jul 2014. godine	11. jul-21. jul 2014. godine	Unija poljoprivrednih proizvođača Zlatan Đurić	Predlog: Uvesti novu stavku u mlekarski sektor, koja predviđa podršku onima koji sakupe i proizvedu od 2.000 do 5.000 l mleka dnevno, za područja sa otežanim uslovima rada. Ovaj koncept pružiće proizvođačima i prerađivačima u planinskim područjima šansu za razvoj, konkretno za model - mlekare sa specifičnim proizvodima poput kozjeg sira, ovčjeg sira, topljenog sira - kačkavalja, itd. Odgovor: Biće podržano NPRR
8.3.3.1 Sektor 2: Sektor prerade mesa				Predlog: Dodati stavku: podstaći investiranje u klanice sa minimalnim kapacitetom od 5 zaklanih grla goveda, 10 svinja, 2.000 živine dnevno. Uvođenje ove kategorije podstiče doprineće legalizaciji postojećih klanica koje trenutno posluju u okviru sive ekonomije, a mogle bi da budu razvojna komponenta za

				ruralna područja, posebno u domenu živinske industrije. Odgovor: Biće podržano NPRR
8.2.3.1 Specifični ciljevi i mere Sektor 1: Mleko				Predlog: Podršku u proizvodnji mleka treba dati gazdinstvima koja imaju od 5 do 500 goveda; Manjak podrške malim gazdinstvima koja imaju do 5 goveda značilo bi da 90% gazdinstava ne bi moglo ništa da očekuje od IPARD II programa i EU. Odgovor: Mali proizvođača biće pokriven NPRR
8.2.3.1. Specifični ciljevi i mere Sektor 2: Meso				Predlog: Podršku treba dati gazdinstvima koja imaju 5-500 grla goveda, 100-1.000 ovaca ili koza, 100-5.000 svinja, 1.000-5.000 živine, itd. Razlozi za ovakva ograničenja isti su kao i u prethodnim pasusima koji se odnose na proizvođače mleka. Odgovor: Gazdinstva sa više od 1.000 goveda smatraju se dovoljno jakim da sprovode investicije bez dodatne podrške, a ona sa manje od 20 biće pokrivena NPRR.
8.2.3.1. Specifični ciljevi i mere Sektor 4: Ostali usevi (žitarice, uljarice, šećerna repa)				Predlog: Uvesti novu stavku koja će omogućiti malim gazdinstvima od 2-50 ha da imaju korist od partnerstava, kao što su poslovna udruženja ili proizvodne organizacije da izgrade svoje kapacitete za skladištenje (silose) sa propratnom opremom (kapaciteta od 5.000-30.000 tona) kao i ULO - kontrolisana skladišta. Samo ovakva koncentracija robe na mestu koje im dozvoljava da zajednički pristupaju tržištu, čini ih ozbiljnim igračima u odnosu na konkurenciju, posebno ako uzmemo u obzir da je 90% obradivog zemljišta Republike

				Srbije u njihovom posedu. Izgradnja skladišta za svako pojedinačno gazdinstvo vodiće ka još većoj rascepanosti i izloženosti monopolu prerađivačke industrije koja koristi svoje kapacitete za skladištenje u svrhu sopstvene politike niskih cena. Ovo je jedan od najvećih problema primarnog poljoprivrednog sektora u Republici Srbiji, tj. nedostatak skladišta u vlasništvu pojedinačnih gazdinstava. Odgovor: Pokriveno NPRR
8.2.7. Specifični kriterijumi prihvatljivosti (po sektoru) Sektor 3: Voće i povrće				Predlog: Ograničiti inicijative za uzgoj jagodastog i bobičastog voća na gazdinstvima veličine od 1 do 10 ha i za drugo voće na gazdinstvima veličine od 1 do 50 ha da bi se sačuvao određeni deo podrške za mala gazdinstva. Odgovor: Veoma mala gazdinstva nemaju kapacitet za veće investicije i nisu uključena u IPARD šemu podrške, ali će biti razmatrana u okviru NPRR
8.2.9. Kriterijum za odabir				Predlog: Četvrta stavka treba da poveća broj poena za lica mlađa od 40 godina, od 15 do 25 poena, jer bi to ohrabrilo mlade da ostanu u ruralnim područjima. Odgovor: Određeni bodovi čine dovoljnu razliku
Napomena				Kao zemlja, pristupili smo IPARD programu bez prethodno usvojenih strategija i nacionalnih programa za poljoprivredni razvoj, kao i bez pouzdanih sektorskih analiza koje su se svodile na jednostavnu statistiku. Kao rezultat toga, usledio je broj nerešenih problema, poput restitucije, iako je zahtevana od strane EU, kao i neusvajanje

				neophodnih zakona. Sve ovo nas upozorava da treba da uzmemo u obzir stvarnost i očigledne činjenice i da budemo svesni toga šta EU zahteva od nas. Na osnovu ovoga mogli bismo da stvorimo našu poljoprivrednu politiku, ali je većina naših poslovanja i gazdinstava nepripremljena za IPARD i nije kompetentna po pitanju investicija, te bi, državne i lokalne vlasti trebalo da daju veći nacionalni doprinos i da učestvuju u znatno većem obimu, ali bi i EU trebalo da obezbedi znatno veće fondove, posebno za 2015. godinu. Odgovor: Dokument je u potpunosti izrađen u skladu sa NARDS koja je u procesu usvajanja i koja je u potpunosti usklađena sa unutrašnjim i spoljašnjim zahtevima i dokumentima.
Opšti komentari po pitanju kriterijuma prihvatljivosti - veličina poljoprivrednog gazdinstva	20. jul 2014. godine	11. jul.- 21. jul 2014. godine	Udruženje žena "Etno forum" Jelena Radojković Predsednica udruženja žena "Etno forum" i zamenica gradonačelnika opštine Svrnjig	Verujemo da su planirane mere u potpunosti neprihvatljive kada je u pitanju jug Republike Srbije. U siromašnom, južnom delu Republike Srbije su gazdinstva koja se smatraju "velikim" ukoliko imaju samo 10 goveda, pa tako ne mogu da se rangiraju kao mala ako imaju 20 grla goveda ili kao srednja sa 1.000 grla goveda. Takođe, njih možemo smatrati "velikim" ukoliko imaju 100 grla ovaca, što znači da sa 150 grla ovaca ne postoji mogućnost da budu posmatrana kao mala, ili srednja sa 1.000 grla ovaca, kao što je to definisano IPARD II programom. Stiče se utisak da planirane mere prvog paketa za akreditaciju IPARD II programa neće biti od bilo kakve pomoći gazdinstvima u južnoj Srbiji uopšte, jer će biti ograničena setom kriterijuma prihvatljivosti za prijavljivanje za ove podsticaje, jer ne ispunjavaju definisane kriterijume.

				Predlog: Spustiti donju granicu veličine poljoprivrednog gazdinstva za prijavljivanje, kako bismo mi sa juga Republike Srbije mogli da uđemo u obzir za prijavljivanje za ove podsticaje. Ukoliko do toga ne dođe, veliki igrači će dobiti još više, dok će mali morati da zatvore svoju proizvodnju i da migriraju ka gradovima, u kojima već živi previše ljudi, a pitanje je ko će, tokom godina koje dolaze, ostati u ruralnim regionima i proizvoditi hranu za ljude koji žive u gradovima. Odgovor: Kao što je gore opisano, mala poljoprivredna gazdinstva biće podržana po osnovu NPRR.
Opšte	17. jul 2014. godine	11. jul-21. jul 2014. godine	Zadružni savez Republike Srbije - Dragan Marković	Propust da se usvoje dokumenta kao što su: Strategija - nacionalni program, operativna dokumentacija, otežava mogućnost izrade operativnog dokumenta (IPARD) visokog kvaliteta, bez prethodnog usvajanja akata, kako bi oni trebalo da pokažu krajnju orijentaciju u pogledu razvojnih ciljeva, mera ekonomske i poljoprivredne politike. Najznačajniji akt jeste program u kome treba pojasniti praktično sve ciljeve i korisnike, a mere treba identifikovati. Odgovor: IPARD je pripremljen u skladu sa NARDS, iako još uvek nije zvanično usvojena, dokument je u proceduri usvajanja, a konačna verzija teksta se neće menjati, i stoga, može se koristiti kao osnova za razradu ovog programa.
Veličina poljoprivrednog gazdinstva	17. jul 2014. godine 21. jul 2014. godine	11. jul-21. jul 2014. godine 11. jul-21. jul 2014. godine	Zadružni savez Republike Srbije - Dragan Marković Savez udruženja poljoprivrednika Vojvodine 24400 Senta, Doža Đerđa 3434 - Mikloš Nađ,	Koncept ovog dokumenta čini pretpostavka da smo osnovali dovoljan broj poljoprivrednih gazdinstava koja su funkcionalna i koja ispunjavaju minimalne ponuđene kriterijume, kao što su: 20 grla muznih krava; 20 grla tovnih goveda; 100 grla tovnih svinja; 150 grla ovaca ili koza; ili

			Predsjednik Milorad Ćosić, NVO, Zeleni eko krug	2 ha pod zasadom jagodastog i bobičastog voća i 5 ha pod ostalim povrćem. Rezultati Popisa pokazuju da samo mali broj poljoprivrednih gazdinstava ispunjava ove kriterijume. Stoga, na osnovu rezultata Popisa, postoji 177.252 gazdinstava koja drže goveda, a samo 5.697 onih koja drže više od 20 grla goveda. Najveći broj gazdinstava (83.090) drži između 3 i 9 grla i logično, veliki broj njih bi trebalo da bude odgovorno za razvoj uzgoja goveda u Republici Srbiji. Dramatičniji su pokazatelji u okviru uzgoja ovaca i koza, gde samo 992 gazdinstva drže više od 100 grla, odnosno 1.657 gazdinstava drži 100 grla svinja. Neophodno je u program uključiti poljoprivredna gazdinstva sa malim brojem životinja ili hektara. Štaviše, program treba da dozvoli istim tim korisnicima da koriste fondove za osnovna stada i za ostvarivanje novih površina pod usevima/plantažama. Odgovor: Manja poljoprivredna gazdinstva kao i kupovinu životinja pokriće NPRR.
Proizvodnja govedine visokog kvaliteta - "Baby beef"				Ovaj izazov pretpostavlja odgovarajuća rešenja u pružanju osnovnih resursa, kvalitetne teladi za tov. Uz pretpostavku da se u uzgoju goveda specijalizacija vrši u okviru gazdinstava koja su se opredelila primarno za proizvodnju mleka i gazdinstava za tov i uz činjenicu da će većina postojećih priplodnih stada goveda koja imaju između jednog i dva grla goveda nestati, postoji potreba za razvojem novog načina proizvodnje u Republici Srbiji, po sistemu "krava-tele" gde je osnovni proizvod tele za dalji tov. Može se reći da je ovakav način uzgoja trenutno zanemaren, i iz tog razloga bi se mogao uključiti u potencijalno korišćenje sredstava

				u svrhu pružanja visoko kvalitetnog priplodnog materijala od goveda, do korišćenja sredstava za druge potrebe u ovu svrhu. Odgovor: Biće predloženo za NPRR program.
ZOP ZGO proizvodi				Dodatni vid proizvodnje treba jasno promovisati u okviru proizvodnje takozvanih tradicionalnih proizvoda ili "proizvoda sa oznakom geografskog porekla", što bi trebalo uključiti u sistem korišćenja ovih sredstava. Odgovor: Razmotreno u NPRR
Klanice za 8 grla goveda ili 50 grla svinja				Neophodno je razmotriti ponuđeni koncept klanica za 8 grla goveda ili 50 grla svinja sa ekološkog stanovišta i stanovišta ispunjenja neophodnih veterinarskih i sanitarnih zahteva, a ekonomičnost ovakve proizvodnje prevazilazi potrebu komentarisanja. Zahtev da se ispune svi nacionalni standardi u okviru zaštite životne sredine nije realan. Odgovor: Svi korisnici moraju da ispune nacionalne standarde na kraju investicija, pre konačne isplate. Korisnici moraju da ispune samo minimum nacionalnih standarda opisanih u IPARD II programu.
Infrastrukturne investicije				Ograničavajući faktor u razvoju ruralnih područja predstavlja infrastruktura, a prvenstveno putevi. Počev od trenutnog stanja ruralne putne mreže koja ne ispunjava minimalne potrebe ruralnog stanovništva, ovo može biti prilika da se povuče značajan deo sredstava i da se reši ovo goruće pitanje. Odgovor: Početni broj mera usklađen je sa

				kapacitetima institucija i finansijskom raspodelom tokom programskog perioda. Infrastruktura može biti pokrivena NPRR i u kasnijoj fazi IPARD II programa ili u nekom drugom periodu programa.
Proizvodnja na nadmorskim visinama preko 400 metara				Od velike je važnosti planiranje vrste proizvodnje na nadmorskim visinama preko 400 metara gde smo napustili stvaranje proizvoda sa komparativnim prednostima (jagnjetina, govedina, određene vrste voća, itd.). Nadamo se da će konkretna rešenja biti ponuđena programom razvoja poljoprivrede. Odgovor: Dozvoljena je podrška i veća je stopa podrške za poljoprivredna gazdinstva iznad 500 metara nadmorske visine.
8.2. Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava				1) U sektoru za voće i povrće veći akcenat treba staviti da se interesi poljoprivrednika ostvaruju preko zadruga. 2) U sektoru mleka, minimalan broj goveda treba smanjiti na 10 grla 3) U sektoru za proizvodnju mesa, minimalan broj životinja treba prepoloviti na - 10 grla goveda, 75 grla ovaca, 50 grla svinja, itd. 4) Predlaže se veći intenzitet pomoći mladim poljoprivrednicima sa 65% na 70% i predviđanje posebnih mogućnosti za pomoć mladim poljoprivrednim proizvođačima koji su početnici. Odgovor: Pokriveno NPRR, a smanjenje kriterijuma će značajno povećati broj potencijalnih korisnika, što će postaviti pitanje analize radnog opterećenja IPARD Agencije.
8.3. Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih	21. jul 2014. godine	11. jul-21. jul 2014. godine	Savez udruženja poljoprivrednika AP Vojvodine 24400 Senta, Doža Đerđa 3434 -	1) Prema našem mišljenju, uslovi za zainteresovana preduzeća treba da uključe dodatne zahteve da su preduzeća poslovala tokom najmanje 3 godine i da su tokom

proizvoda i proizvoda ribarstva			Mikloš Nađ, Predsednik	tog perioda bila likvidna. 2) U oblasti prerade voća i povrća, među korisnicima treba da budu i mikro pravna lica.
	20. jul 2014. godine	11. jul-21. jul 2014. godine	PU "Zajednica živinara" Beograd - diplomirani inženjer Rade Škorić	Odgovor: Ukoliko budemo imali previše korisnika u okviru sprovođenja programa, izmenićemo ga u drugoj fazi i uvesti dodatne zahteve. Uzeto u razmatranje i mikro pravna lica su uključena.
8.6. Diverzifikacija ruralne ekonomije				Prema našem mišljenju, ono što nedostaje pored razvoja i povećanja kapaciteta turističkog smeštaja, jeste mogućnost za razvoj one strane turizma koja se zasniva na pružanju komercijalnih usluga. Da bi se povećao kvalitet hrane za turiste, predlaže se uvođenje koncepta lokalnih proizvođača hrane (mesa, mlečnih proizvoda, itd.) Odgovor: Iako nije planirana u okviru predložene mere, oprema za postojeća pitanja je prihvatljiva i može doprineti lokalnoj proizvodnji, kao i podršci u prodaji, što je takođe prihvatljivo.
8.2.,8.3., 8.6. Transparentna komunikacija sa zainteresovanim pojedinačnim poljoprivrednicima i preduzetnicima				1) Pozive za podnošenje prijava bi trebalo objaviti i na internet stranici ministarstva i u dnevnoj štampi i drugim sredstvima javnog informisanja. Takođe, trebalo bi da budu direktno upućeni udruženjima poljoprivrednika. 2) Rang listu bi trebalo objaviti putem javnih medija i poslati zainteresovanim stranama bilo elektronskim putem ili poštom. Odgovor: Biće dostupno na vreme.
Sektor živinarstva - proizvodnja jaja				Predlog: Treba izmeniti Poglavlja 8.2. i 8.3. gde osim sektora za mleko i meso treba predvideti i sektor za proizvodnju konzumnih jaja, obzirom na ogromne investicije zahtevane u Zakonu o dobrobiti životinja i na zahteve po

				pitanju klasiranja, pakovanja, skladištenja i transportovanja jaja. Odgovor: Jaja se mogu razmatrati u okviru podrške u NPRR.
Predlozi iz nacrt Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja 2014 -2024	20. jul 2014. godine	11. jul-21. jul 2014. godine	UP "Zajednica živinara" Beograd - dipl. inženjer Rade Škorić	1) Obezbediti subvencije za eksploataciju plodnih jata, kako nije bilo dovoljno podsticaja kada se uzme u obzir ukupan obim proizvodnje živine i jaja; 2) Imajući u vidu veliki udeo "sive ekonomije" u proizvodnji i prodaji proizvoda od živine, subvencije za uzgoj i proizvodnju jaja bi podstakle značajan napredak ka prelasku na zakonske tokove ekonomije; 3) Subvencije su neophodne za investiranje u objekte i opremu radi ispunjenja pravnih zahteva za čuvanje životinja u pogledu dobrobiti životinja, gde ove uslove u okviru proizvodnje konzumnih jaja ispunjava samo 5% poljoprivrednih gazdinstava; 4) Zbog velikih troškova proizvodnje brojler pilića, trebalo bi da postoje subvencije za izgradnju i opremu za "obnavljanje" energije, korišćenjem solarne energije i opreme za kompletno poboljšanje energetske efikasnosti u okviru živinarske proizvodnje. Nedostatak ovakvih investicija vodiće ka skupoj proizvodnji i nekonkurentnoj industriji; 5) Treba videti priliku za dalji razvoj živinarske industrije u uzgoju ćurki, pataka i gusaka isključivo u vidu programa za izvoz, usled slabog konzumiranja istih i slabe kupovne moći u Republici Srbiji. Ovaj razvoj obuhvata značajno investiranje u proizvodne kapacitete i klanice, u skladu sa svim neophodnim standardima. Proizvodnju konzumnih jaja bi trebalo razviti u pogledu različitih načina čuvanja istih (baterijski kavezi, podni
Radna grupa za stočarstvo	20. jul 2014. godine	11. jul-21. jul 2014. godine	Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu - Departman za stočarstvo - prof. dr Snežana Trivunović, Direktor	

				sistem, korišćenje ispusta, slobodno u prostoru, itd.). Odgovor: Izgradnja i opremanje su prihvatljivi i plodna jata će biti razmatrana u okviru NPRR.
8.2.3.1. Specifični ciljevi mere Sektor 1: Mleko				Da li je to slučajnost ili je sa namerom izostavljena proizvodnja ovčijeg i kozijeg mleka? Odgovor: NPRR.
8.2.6.5. Ostali zajednički kriterijumi prihvatljivosti	20. jul 2014. godine	11. jul - 21. jul 2014. godine	Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu - Departman za stočarstvo - prof. dr Snežana Trivunović, Direktor	Univerzitetska diploma - Smatram da bilo kakva univerzitetska diploma nije dovoljan uslov za rad u poljoprivredi! Obuka: O kakvoj vrsti obuke je reč?
8.2.7. Specifični kriterijumi prihvatljivosti (po sektoru) Sektor 2: Meso	20. jul 2014 godine	11. jul-21. jul 2014. godine	Fakultet za primenjenu ekologiju Futura, Univerzitet Singidunum - Vesna Vandić, Sekretar	Proizvodnja mesa? Odgovor: Verujemo da je univerzitetska diploma dovoljna. Akreditovane obuke.
8.2.9. Kriterijum za odabir				Korisnik je član zadruge ili zadrugar: zašto zadruga? Mislim da bi trebalo tome da dodamo udruženja. Odgovor: Odlučili smo da zadržimo samo zadruge radi veće naglašenosti.
8.3.8. Prihvatljivi troškovi Sektor 1: Odeljenje za mleko i mlečne proizvode				Ponavljja se i treba da se izbriše - Oprema za jednostavna ispitivanja koja može da razgraniči dobar i loš kvalitet mleka. Odgovor: Uzeto u obzir.
8.2.1. Pravni osnov SS				Neophodno je precizno navesti opšte ciljeve unutar sektora u okviru sprovođenja ZPP EU nakon ovih pravnih okvira. Odgovor: Odgovarajući pravni okvir je dat u dokumentu.

8.2.2 Pojašnjenje nacionalnih standarda	20. jul 2014. godine	11. jul - 21. jul 2014. godine	Fakultet za primenjenu ekologiju Futura, Univerzitet Singidunum - Vesna Vandić, Sekretar	Koji su to standardi? Trebalo bi ih navesti da bi se bolje razumeli.
8.2.2 Pojašnjenje Sektor 1: Mleko	19. jul 2014. godine	11. jul - 21. jul 2014. godine	Projekat Podrška civilnog društva u javnoj administraciji u okviru IPA II za ruralni razvoj sa fokusom na meru 202, Ivana Stefanović Ristin, vođa projekta	Odgovor: Spisak standarda nalazi se u Prilogu IPARD II programa Mlekarski sektor treba da uključi kozje i ovčije mleko!
8.2.2 Pojašnjenje Sektor 1: Mleko Proizvodnja malih razmera				Odgovor: Biće u NPRR. Nedostaju statistički podaci i podaci iz Popisa poljoprivrede koje treba navesti da bi se izbegla proizvoljna tumačenja.
8.2.2 Pojašnjenje Sektor 1: Mleko Održivo poslovanje gazdinstva				Odgovor: Detaljne analize sektora nisu deo IPARD II programa, već samo kratki pregledi. Navesti sve specifične ciljeve i potrebe po pitanju investiranja u ovaj sektor!
8.2.2 Pojašnjenje Sektor 2: Meso				Odgovor: Priložen je odgovarajući spisak. 1) Prikladnije je reći SEKTOR ZA UZGOJ GOVEDA, SVINJA, OVACA, ŽIVINE, itd., nego MESNOPRERAĐIVAČKI SEKTOR, a predlog je da se svakom od ovih sektora dodeli zasebno poglavlje jer su problemi specifični za svaki podsektor, kao što su i potrebe svakog podsektora jedinstvene! 2) Šta se dešava sa živinarskim sektorom za proizvodnju jaja? 3) Terminološki se koristi proizvodnja ili držanje goveda? 4) Sektor za uzgoj goveda! Ovo ponovo postavlja pitanje drugih sektora stočarstva - svinja, ovaca, koza i živine? 5) Proizvodnja govedine? Ispod se koristi termin čuvanje...? Uskladiti tekst sa tehničkim terminima i logičnim redosledom u interpretaciji! 6) Ekološki standardi - Navesti standarde koji se primenjuju!

				Odgovor: Terminologija je uzeta iz programskog šablona koji je omogućio DG AGRI Sektor za jaja nije uključen. Tekst je usklađen sa predlogom. Standardi su navedeni u Prilogu.
8.2.2 Pojašnjenje Sektor 3: Sektor za voće i povrće				Šta se dešava sa vinogradarstvom? Odgovor: NPRR.
8.2.2 Pojašnjenje Sektor 4: Ostali usevi (žitarice, uljarice, šećerna repa)				Šta se dešava sa stočnom hranom/krmnim biljem? Odgovor: Nije predviđeno IPARD II programom, delimično je pokriveno NPRR i programom za poljoprivredu.
8.2.3.1. Specifični ciljevi mere Sektor 1: Mleko				1) 20-100 grla goveda: gazdinstva sa manje od 20 grla će propasti! 2) Neophodno je identifikovati oblasti u okviru kojih treba poboljšati ove podsticaje sektora kroz predviđene ciljeve. Odgovor: NPRR.
8.2.3.1. Specifični ciljevi mere Sektor 2: Meso				Pre definisanja mera neophodno je imati osnovnu analizu sektora iz kog proizilaze te mere za podsticaj! Predlog: razdvojiti sektor za uzgoj goveda, ovaca i svinja (nedostaje sektor za uzgoj koza). Odgovor: Analize sektora se izrađuju pre nego što se osmisle mere. Poglavlja su data u šablonu za izradu programa.
8.2.3.1. Specifični ciljevi mere Sektor 4: Ostali usevi (žitarice, uljarice, šećerna repa)				1) 2-50 ha: nedostaju klase/tipovi zemljišta i kategorije vlasništva kao i detalji o zakupu! 2) 20 ha: Koje klase/tipovi zemljišta, kakav status vlasništva? Odgovor: Nije potrebno navesti tipove zemljišta. Predviđen je ugovor za iznajmljivanje i on je opisan u programu.

8.2.6.1. Tipovi odgovarajućih gazdinstava				1) Obaveze prema državi: navesti obaveze koje će se primenjivati! 2) 5 godina rentiranja/zakupa zemljišta: Zemljište u Republici Srbiji se rentira/daje u zakup na periode kraće od 5 godina, ponovo razmotriti ovaj zahtev! Odgovor: Biće detaljnije razrađeno u prijavnim formularima. Zahtev je obavezan i prethodno definisan u programskom šablonu.
8.2.6.2. Poštovati nacionalne standarde				Navesti sertifikate, standarde i odgovarajuće državne organe, pošto je krajnje nejasno koje od uslova treba ispuniti, a oni će biti obavezni! Odgovor: Uzeto u obzir, spisak je uključen u program.
8.2.6.3. Ekonomska isplativost imanja				Pravno lice iz teksta ili gazdinstvo/poljoprivredno gazdinstvo iz naslova? Terminologija je izmešana i nejasno je na koga će se primenjivati obaveze! Odgovor: Na onog ko se prijavljuje za investicije.
8.2.6.4. Standardi EU				Definisati standarde! Odgovor: Prilog IPARD II programa.
8.2.6.5. Ostali zajednički kriterijumi prihvatljivosti				1) Ovo je program, ne sporazum! 2) Bolje je reći korisnici nego kandidati! 3) Dužina trajanja statusa registrovanog gazdinstva: registrovano kao aktivno poljoprivredno gazdinstvo ili su dozvoljena oba statusa? 4) Visoka stručna sprema: Osnovne studije ili puno četvorogodišnje obrazovanje? Odgovor: Terminologija je u skladu sa programskim šablonom, svi kandidati neće biti i korisnici. Samo aktivna, pasivna se ne mogu

				kandidovati, zato i jesu pasivna. Pune četvorogodišnje studije, osnovne ćemo razmotriti ponovo.
8.2.6.6. Investicije u postrojenja obnovljive energije				Da li je neophodno navesti podsticaje za investicije u okviru nacionalnog plana? Ako jeste, onda je apsolutno neophodno nabrojati ih sve! Odgovor: Finansijske tabele su deo IPARD programa.
8.2.9. Kriterijumi za odabir				1) Područja sa otežanim uslovima rada u poljoprivredi: navesti pravni osnov tj. nacionalni propis kojim se imenuju otežani uslovi rada u poljoprivredi. 2) Organska poljoprivreda: da li planirate specijalne mere za organsku proizvodnju? Ako je to slučaj, onda su one izostavljene u ovom pregledu! 3) Investicioni projekti su u okviru mlecarskog sektora ili mesnoprerađivačkog sektora: zbog čega nisu navedeni drugi proizvodi, već samo mlečni i mesni proizvodi? 4) Kandidat je žena: bolje je reći poljoprivredno gazdinstvo je u vlasništvu žene ili gazdinstvo je registrovano na ženu! 5) Za člana zadruge, navesti period članstva pre prijavljivanja! Odgovor: Propisi u vezi sa definisanjem, kao i spisak područja sa otežanim uslovima u radu u poljoprivredi nalaze se u Prilogu. Organska poljoprivreda će posebno biti razmatrana u drugoj fazi i zainteresovane strane će biti obaveštene o tome. Voće i povrće je uključeno u investicionu podršku. Ne moraju svi potencijalni korisnici da budu i vlasnici i nema potrebe da se kaže da žena treba da bude vlasnik gazdinstva. Nije potrebno navesti period članstva u zadruzi, to je samo kriterijum za rangiranje.

8.2.12. Pokazatelji i ciljevi				1) Ukupan broj podržanih projekata - 6.505: po kom osnovu je napravljena ova procena, jer deluje prilično nerealno? 2) Ukupne investicije u fizički kapital prema podržanim gazdinstvima u EUR - 155.979.487: nerealan iznos u odnosu na broj planiranih projekata. Odgovor: Ciljevi su izračunati na osnovu dostupnih statističkih podataka, dostupnih sredstava, kriterijuma, prethodnih intervencija i vrednovanja; stoga, može doći do grešaka.
8.2.14. Geografski obim mere				Neophodno je konkretno navesti područja koja pripadaju urbanim ili ruralnim područjima! Odgovor: Ne, nije, čitava teritorija Republike Srbije (bez Kosova i Metohije) je kvalifikovana.
8.6.6. Zajednički kriterijumi prihvatljivosti				1) Na osnovu odredaba Zakona o turizmu, nisu svi objekti koji učestvuju u aktivnostima turizma u obavezi da se registruju, ali treba da budu na spisku Registra turizma koji je u Agenciji za privredne registre Republike Srbije (APR). Čak se na spisku nalaze i fizička lica koja nemaju status pravnog lica, tj. nisu registrovana u APR-u. Na primer, vlasnici kategorisanih objekata za smeštaj posetilaca su fizička lica koja posluju preko posrednika: lokalne turističke organizacije ili agencije! Korisnik koga treba uključiti bi trebalo da bude VLASNIK KATEGORISANOG SMEŠTAJA! Ukoliko se zadrži sadašnja formulacija, vlasnici kategorisanih objekata za smeštaj u okviru turizma u industriji domaće radinosti ili vlasnici ruralnih turističkih gazdinstava neće moći da postanu korisnici ovih podsticaja! 2) Ekonomska isplativost pravnog lica: ne pravno lice, već nosilac

				poslovanja, zato što su ove mere namenjene gazdinstvima poljoprivrednih vlasnika ili vlasnicima objekata koji se koriste u svrhe turizma! Odgovor: Uzeto u razmatranje.
8.6.8. Prihvatljivi troškovi				1) Podnosilac prijave se nalazi u planinskom predelu: ispravka - u ruralnim područjima, zato što ruralna područja nisu samo u planinskim predelima! Osnovne studije u trajanju od četiri godine nastavnog plana i programa! Odgovor: Ispravno je reći planina.
Opšti komentari				1) <i>LEADER</i> mere, na osnovu informacija koje smo redovno primali protekle dve godine od predstavnika ministarstva, su pripremljene i spremne za akreditaciju. Iz nekog razloga, nisu uključene za akreditaciju u prvom talasu, uz mere za investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava, investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva, diverzifikaciju poljoprivrednih gazdinstava, i razvoj poslovanja i tehničku pomoć? Zahtev predstavnika LAG širom Republike Srbije jeste da <i>LEADER</i> mera ni pod kojim uslovima ne bude isključena iz akreditacije u prvom talasu, kako bi se osiguralo sprovođenje na vreme; 2) Mera - Diverzifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja pokriva isključivo oblast turizma. Ovo je pogubno za sve one koji su uključeni u druge aktivnosti u ruralnim područjima, tu posebno insistiramo na preporuci da ova mera predvidi makar podršku za sektor obnovljive energije i sektor

				za preradu na poljoprivrednom gazdinstvu. Odgovor: Trenutni kapaciteti institucija dozvoljavaju samo predložene mere. Preostali deo mera za diverzifikaciju planiran je po osnovu NPRR.
8.2.1. Pravni osnov	19. jul 2014. godine	11. jul-21. jul 2014. godine	Projekat Podrška civilnog društva u javnoj administraciji u okviru IPA II za ruralni razvoj sa fokusom na meru 202, Ivana Stefanović Ristin, vođa projekta	Zajedno uz nacrt programa, Priloge na koje se poziva u okviru programa bi trebalo priložiti uz isti. Odgovor: Biće dostupno sa svom dokumentacijom na internet stranici ministarstva.
8.2.2. Pojašnjenje Sektor 1: Mleko	21. jul 2014. godine	11. jul-21. jul 2014. godine	Grad Niš, Uprava za poljoprivredu i razvoj sela Ivan Pavlović, koordinator grupe za upravljanje i koordinaciju projekata	1) Predlog - uključiti čitav sektor mleka, tj. bez isključivanja kozijeg i ovčijeg mleka; 2) Nizak nivo kvaliteta proizvodnje mleka: nisu priloženi statistički podaci koji podržavaju ove tvrdnje. Odgovor: NPRR, podaci su preuzeti iz sektorskih analiza.
8.2.2. Pojašnjenje Sektor 2: Meso				1) Goveda se ne proizvode već se čuvaju/drže/uzgajaju. 2) Ne sektor za goveda, već sektor za uzgoj goveda/stočarstvo; 3) Dobrobit životinja i ekološki uslovi: predlog je ojačati ove argumente opipljivim činjenicama. Odgovor: Uzeto u razmatranje, termin goveda zamenjen terminom krave.
8.2.2. Pojašnjenje Sektor 3: Sektor za voće i povrće				Šta se dešava sa vinogradarstvom? Odgovor: NPRR.
8.2.3.1. Specifični ciljevi mere Sektor 1: Mleko				1) 20-100 grla goveda: bilo bi efikasnije odnositi se prema specifičnim područjima nego prema broju grla (npr. Hrvatska); 2) Nedostaju sektorske analize, a

				samim tim je planiran nerealan obim proizvodnje za sve sektore. Odgovor: Sektorske analize postoje. Broj krava uzet je kao kriterijum u konsultacijama sa drugim odeljenjima ministarstva.
8.2.3.1. Specifični ciljevi mere Sektor 4: Ostali usevi (žitarice, uljarice, šećerna repa)				1) Obnovljiva energija se ne spominje kao vid investiranja! Odgovor: Obnovljiva energija je uključena nakon konsultacija.
8.2.4. Povezanost sa drugim IPARD merama u okviru programa i sa nacionalnim merama				1) Zbog čega Mera za ruralnu infrastrukturu (301) nije uključena u IPARD II program, jer može u potpunosti biti finansirana kroz IPARD? 2) Da li se Mera za ruralnu diverzifikaciju planira po osnovu IPARD II programa ili NPRR? Odgovor: Ne postoji odgovarajuća analiza potreba, nema kapaciteta, mali budžet za čitav Program.
8.2.6.1. Tipovi prihvatljivih gazdinstava				1) Obaveze prema državi: nije navedeno koje su to obaveze; 2) 5 godina rentiranja/zakupa zemljišta: Zemljište u Republici Srbiji se obično rentira/daje u zakup na period između 1-3 godine (za useve ili stoku). Odgovor: Detalji će biti definisani u pozivu za prijavljivanje. 5 godina zahteva program i to se mora poštovati.
8.2.6.2. Poštovati nacionalne standarde				Definisati standarde, sertifikate i relevantne javne vlasti na koje se misli? Odgovor: Spisak standarda se nalazi u Prilogu.
8.2.6.3 Ekonomska održivost gazdinstva				1) Pravno lice iz teksta ili gazdinstvo/poljoprivredno gazdinstvo iz naslova?

				Odgovor: Odnosi se na korisnika.
8.2.12. Pokazatelji i ciljevi				1) Ukupan broj podržanih projekata - 6.505: previše projekata. Primer Hrvatske - 277 projekata; 2) broj gazdinstava koja investiraju u stočarstvo u pogledu smanjenja N2O i emisija metana (skladištenje stajskog đubriva): pojasniti na koji način se došlo do procenjenog broja; 3) Ukupne investicije u fizički kapital prema podržanim gazdinstvima u EUR - 155.979.487: nerealan iznos zasnovan na broju planiranih projekata. Hrvatska je predvidela 151.000 EUR za 277 predloženih projekata. Odgovor: Uzeto u razmatranje, cifre su izmenjene.
8.2.13. Administrativne procedure				Nije jasno ko može da preda prijavu. Odgovor: Prihvatljiv korisnik.
Mera - Diverzifikacija ruralne ekonomije Opšti komentari				1) Ukoliko je sveobuhvatan cilj ove mere povećanje stepena diverzifikacije i razvoj ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima, uz mogućnost stvaranja radnih mesta i takođe poboljšanja kvaliteta života u ruralnim područjima, razvoj isključivo TURIZMA, kao jedine aktivnosti u okviru ove mere se smatra neprihvatljivim. Ako se ova mera zasniva isključivo na turizmu, logično je da je bitno da se uporedo sa ovom merom istovremeno sprovede Mera za obnovu i razvoj ruralne infrastrukture, jer, ukoliko pogledamo južnu Srbiju, jedina mesta koja imaju mogućnost da pruže turističke uslove su infrastrukturno nerazvijena, a stoga bi, ova mera sama za sebe bila nepotpuna. Ukoliko želimo da omogućimo diverzifikaciju ekonomije u ruralnim područjima, neophodno je proširiti spektar aktivnosti na one aktivnosti koje

				podstiču razvoj ruralne ekonomije, a koje se posebno odnose na: (1) direktnu prodaju, (2) tradicionalne zanate, (3) preradu na poljoprivrednom gazdinstvu, (4) obnovljive izvore energije, (5) usluge u ruralnim područjima; 2) Spisak prihvatljivih troškova je nedovoljno definisan, a to je slučaj i sa prihvatljivim aktivnostima. Odgovor: Neke mere će biti u NPRR, a neke treba pokriti iz drugih fondova i nacionalnih programa drugih ministarstava.
Mera - Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava Opšti komentari	21. jul 2014. godine	11. jul-21. jul 2014. godine	Grad Niš, Uprava za poljoprivredu i razvoj sela Ivan Pavlović, koordinator grupe za upravljanje i koordinaciju projekata	Dve predviđene mere IPARD II programa (Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava i Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih i proizvoda ribarstva) se koncentrišu na poljoprivredna gazdinstva koja teže ka proizvodnji kvalitetnih sirovina koje se mogu koristiti u prerađivačkoj industriji, ili na investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i prodaje poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva čime bi sektor za preradu ojačao svoje kapacitete. Na taj način, nema podsticaja za poljoprivrednike koji bi želeli da izađu iz primarne proizvodnje i da se povežu sa preradom. Stoga bi trebalo uzeti u obzir direktnu prodaju i preradu na poljoprivrednom gazdinstvu. Međutim, napomenuto je da su ovi podsticaji planirani kao deo nacionalnih mera, dok demarkacija koja se spominje u dokumentu u Glavi H, nije sastavni deo predloženih mera. Odgovor: Razgraničenje između NPRR i IPARD II programa je deo IPARD II programa.
Opšte				1) Poljoprivreda zemlje može da postane konkurentna, orijentisana

			ka izvozu, ako je zasnovana na poljoprivrednim gazdinstvima racionalnih veličina i zadrugama, koje rade po osnovu principa članova Međunarodnog saveza zadruga. UN su proglasile 2012. godinu međunarodnom godinom zadruga, i stoga su želele da privuku pažnju na činjenicu da bez državne podrške zadrugama nema ekonomskog rasta ni značajnog stvaranja radnih mesta, pošto su uspešne zadruge među ključnim preduslovima za pronalaženje izlaza iz ekonomske krize. Zbog važnih zadružnih principa i vrednosti, zadruge se razlikuju od ostalih vidova preduzetništva pošto, osim solidarnosti, pružaju podršku slabijima i nose ekonomsku važnost koja daje ogroman doprinos sveobuhvatnom razvoju nacije. Naš cilj bi trebalo da bude postizanje konkurentne poljoprivrede koja stvara zaradu, što nije moguće bez novih vrsta zadruga, posebno zadruga zasnovanih na proizvodnim linijama; 2) IPARD II program bi trebalo konkretno da omogući uslove za osnivanje, rad i razvoj novih zadruga (na osnovu principa Međunarodnog saveza zadruga.) Odgovor: Zadruge su pravna lica i stoga, pogodne su za pružanje podrške. Grupe proizvođača su nova tema za Srbiju i planiramo da radimo na promovisanju ovog koncepta u budućnosti. Posebna podrška može da se pruži grupama proizvođača, a ne zadrugama.
Ostali komentari			1) Jačanje kapaciteta i motivisanje proizvođača na razne vrste udruživanja - interes u udruživanju, prvenstveno kroz zapadni model zadruga (zadruge zasnovane na proizvodnim linijama); 2) Investiranje u preradu i marketing poljoprivrednih proizvoda, naglašavajući preradu

				lokalnih sirovina i brendiranje lokalnih proizvoda; povećati podršku za proizvođače i nove zadruge; 3) Povećati podršku za jačanje prenosa znanja - specifični projekti za uvođenje novih proizvodnih i tehnoloških sistema. Odgovor: Motivisanje na razne vrste udruživanja postoji kroz dodatno bodovanje u kriterijumima za odabir za članove zadruga. Marketing predstavlja prihvatljiv trošak, a brendiranje je podržano NPRR. Prenos znanja je pokriven programom Savetodavnih službi.
Mera - Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava Opšti komentari	21. jul 2014. godine	11. jul-21. jul 2014. godine	Udruženje poljoprivrednika "Banatski forum", Zoran Sefkerinac predsednik Upravnog odbora	Predlog: Predložena snaga traktora za traktore koje treba kupiti je mala ako uzmemo u obzir veličinu poljoprivrednih gazdinstava i nove načine proizvodnje. Predlog je da se poveća broj kW na 250 kW. Odgovor: DG AGRI se ne slaže sa povećanjem broja kW za traktore uz objašnjenje da je ova mera samo privremeno prihvaćena u IPARD II programu radi bolje realizacije i iskorišćenja sredstava i podržava manje korisnike koji bi imali koristi od kupovine traktora, ali ne mogu da ga priušte.

Prilog 7

LISTA NASELJENIH MESTA IZVAN RURALNIH PODRUČJA

Redni broj	Matični broj opštine	Naziv opštine	Matični broj naselja	Naziv naselja	Gustina naseljenosti (preko 150 stanovnika/km ²)
1.	70092	Beograd - Barajevo	703494	Barajevo	158,10
	70092	Beograd - Barajevo	703559	Vranić	159,23
	70092	Beograd - Barajevo	703567	Guncati	234,12
	70092	Beograd - Barajevo	703591	Meljak	334,05

70106	Beograd - Voždovac	703621	Beli Potok	233,25
70106	Beograd - Voždovac	703630	Zuce	167,38
70106	Beograd - Voždovac	703648	Pinosava	344,78
70106	Beograd - Voždovac	791016	Beograd (Voždovac)	4289,58
70114	Beograd - Vračar	791024	Beograd (Vračar)	19631,45
70122	Beograd - Grocka	703672	Boleč	515,32
70122	Beograd - Grocka	703702	Vinča	371,16
70122	Beograd - Grocka	703729	Vrčin	184,72
70122	Beograd - Grocka	703737	Grocka	244,67
70122	Beograd - Grocka	703770	Kaluđerica	2881,20
70122	Beograd - Grocka	703796	Leštane	1121,56
70149	Beograd - Zvezdara	791032	Beograd (Zvezdara)	4879,34
70157	Beograd - Zemun	703915	Ugrinovci	214,73
70157	Beograd - Zemun	791059	Beograd (Zemun)	1582,79
70165	Beograd - Lazarevac	703982	Veliki Crljeni	248,25
70165	Beograd - Lazarevac	704091	Lazarevac	1455,18
70165	Beograd - Lazarevac	704156	Petka	188,13
70165	Beograd - Lazarevac	704288	Šopić	177,24
70173	Beograd - Mladenovac	704377	Granice	249,80
70173	Beograd - Mladenovac	704440	Međulužje	198,81
70173	Beograd - Mladenovac	704458	Mladenovac (varoš)	2077,93
70173	Beograd - Mladenovac	704466	Mladenovac (selo)	283,02
70173	Beograd - Mladenovac	704504	Rajkovac	219,84
70181	Beograd - Novi Beograd	791067	Beograd (Novi Beograd)	5270,50
70190	Beograd - Obrenovac	704563	Barič	471,03

70190	Beograd - Obrenovac	704571	Belo Polje	305,02
70190	Beograd - Obrenovac	704652	Zabrežje	190,23
70190	Beograd - Obrenovac	704679	Zvečka	355,69
70190	Beograd - Obrenovac	704725	Mala Moštanica	168,57
70190	Beograd - Obrenovac	704733	Mislođin	175,33
70190	Beograd - Obrenovac	704741	Obrenovac	2684,94
70190	Beograd - Obrenovac	704792	Rvati	1757,13
70190	Beograd - Obrenovac	704814	Stubline	153,13
70190	Beograd - Obrenovac	704849	Urovci	153,47
70203	Beograd - Palilula	704865	Borča	814,10
70203	Beograd - Palilula	704920	Slanci	166,57
70203	Beograd - Palilula	791075	Beograd (Palilula)	1572,89
70211	Beograd - Rakovica	791083	Beograd (Rakovica)	3615,10
70220	Beograd - Savski Venac	791091	Beograd (Savski Venac)	2781,40
70238	Beograd - Sopot	705055	Ralja	209,62
70238	Beograd - Sopot	705101	Sopot	1565,83
70246	Beograd - Stari Grad	791105	Beograd (Stari Grad)	8946,19
70254	Beograd - Čukarica	705136	Ostružnica	329,69
70254	Beograd - Čukarica	705179	Rušanj	277,67
70254	Beograd - Čukarica	705187	Sremčica	927,88
70254	Beograd - Čukarica	705195	Umka	507,66
70254	Beograd - Čukarica	791113	Beograd (Čukarica)	2261,36
71293	Beograd - Surčin	703834	Bečmen	188,22

	71293	Beograd - Surčin	703869	Dobanovci	152,71
	71293	Beograd - Surčin	703877	Jakovo	201,27
	71293	Beograd - Surčin	703907	Surčin	297,41
2.	80284	Novi Sad	802751	Budisava	247,23
	80284	Novi Sad	802778	Veternik	900,40
	80284	Novi Sad	802786	Kač	156,80
	80284	Novi Sad	802794	Kisač	171,57
	80284	Novi Sad	802824	Novi Sad	3023,80
	80284	Novi Sad	802859	Rumenka	229,94
	80284	Novi Sad	802883	Futog	223,87
	80519	Petrovaradin	802760	Bukovac	282,59
	80519	Petrovaradin	802816	Ledinci	242,15
	80519	Petrovaradin	802832	Petrovaradin	571,58
	80519	Petrovaradin	802867	Sremska Kamenica	402,52
3.	71285	Niš - Niška Banja	729191	Jelašnica	157,83
	71285	Niš - Niška Banja	729353	Nikola Tesla	1753,03
	71285	Niš - Niška Banja	729370	Niška Banja	906,74
	71285	Niš - Niška Banja	729477	Prva Kutina	150,93
	71285	Niš - Niška Banja	729485	Prosek	180,30
	71307	Niš - Pantelej	729027	Gornja Vrežina	157,64
	71307	Niš - Pantelej	729094	Donja Vrežina	1732,04
	71307	Niš - Pantelej	729205	Kamenica	193,03
	71307	Niš - Pantelej	792012	Niš (Pantelej)	6481,95
	71315	Niš - Crveni krst	729043	Gornja Toponica	190,06
	71315	Niš - Crveni krst	729078	Gornji Komren	158,77
	71315	Niš - Crveni krst	729167	Donji Komren	255,66
	71315	Niš - Crveni krst	729329	Medoševac	519,36
	71315	Niš - Crveni krst	729469	Popovac	408,53
	71315	Niš - Crveni krst	729574	Trupale	170,21
	71315	Niš - Crveni krst	729582	Hum	155,59
	71315	Niš - Crveni krst	729612	Čamurlija	153,71
	71315	Niš - Crveni krst	792039	Niš (Crveni krst)	1714,10
	71323	Niš - Palilula	728004	Mramor	614,02
	71323	Niš - Palilula	728942	Bubanj	284,97
	71323	Niš - Palilula	729019	Gabrovac	156,95

	71323	Niš - Palilula	729060	Gornje Međurovo	239,60
	71323	Niš - Palilula	729159	Donje Međurovo	195,24
	71323	Niš - Palilula	729264	Lalinac	154,90
	71323	Niš - Palilula	729388	Deveti maj	968,32
	71323	Niš - Palilula	729434	Pasi Poljana	503,26
	71323	Niš - Palilula	729558	Suvi Do	293,38
	71323	Niš - Palilula	729639	Čokot	380,41
	71323	Niš - Palilula	792055	Niš (Palilula)	2464,65
	71331	Niš - Medijana	728934	Brzi Brod	1793,82
	71331	Niš - Medijana	792047	Niš (Medijana)	10065,36
4.	70645	Kragujevac - grad	718980	Kragujevac	1820,95
	70645	Kragujevac - grad	718823	Dragobraća	163,71
5.	80438	Subotica - grad	804592	Palić	189,58
	80438	Subotica - grad	804614	Subotica	596,92
6.	80152	Zrenjanin - grad	801534	Ečka	152,20
	80152	Zrenjanin - grad	801542	Zrenjanin	396,36
7.	80314	Pančevo - grad	803138	Pančevo	472,22
	80314	Pančevo - grad	803111	Kačarevo	178,81
8.	71242	Čačak - grad	745715	Konjevići	187,26
	71242	Čačak - grad	745731	Kulinovci	223,50
	71242	Čačak - grad	745855	Ovčar Banja	346,39
	71242	Čačak - grad	745880	Parmenac	256,82
	71242	Čačak - grad	746045	Trbušani	256,62
	71242	Čačak - grad	746053	Trnava	189,10
	71242	Čačak - grad	746061	Čačak	1994,27
	71242	Čačak - grad	746754	Beljina	551,44
9.	70670	Kruševac - grad	720585	Begovo Brdo	416,51
	70670	Kruševac - grad	720747	Veliko Golovode	197,52
	70670	Kruševac - grad	720844	Gornji Stepoš	200,78
	70670	Kruševac - grad	720992	Jasika	211,21
	70670	Kruševac - grad	721034	Kapidžija	327,38
	70670	Kruševac - grad	721085	Koševi	162,48
	70670	Kruševac - grad	721107	Kruševac	5202,98
	70670	Kruševac - grad	720895	Dedina	342,03
	70670	Kruševac - grad	721131	Lazarica	260,28

	70670	Kruševac - grad	721140	Lipovac	208,71
	70670	Kruševac - grad	721263	Malo Golovode	3312,99
	70670	Kruševac - grad	721310	Mudrakovac	784,60
	70670	Kruševac - grad	721344	Pakašnica	752,34
	70670	Kruševac - grad	721352	Parunovac	247,79
	70670	Kruševac - grad	721387	Pepeljevac	216,79
	70670	Kruševac - grad	721433	Ribarska Banja	179,69
	70670	Kruševac - grad	721611	Čitluk	596,54
10.	70653	Kraljevo - grad	719307	Adrani	181,74
	70653	Kraljevo - grad	719528	Grdica	355,93
	70653	Kraljevo - grad	719617	Zaklopača	182,62
	70653	Kraljevo - grad	719650	Jarčujak	209,34
	70653	Kraljevo - grad	719684	Kovanluk	706,03
	70653	Kraljevo - grad	719692	Kovači	529,62
	70653	Kraljevo - grad	719706	Konarevo	332,13
	70653	Kraljevo - grad	719714	Kraljevo	2626,35
	70653	Kraljevo - grad	719811	Mataruška Banja	1357,05
	70653	Kraljevo - grad	720062	Ratina	227,99
	70653	Kraljevo - grad	720291	Čibukovac	311,81
	70653	Kraljevo - grad	746649	Žiča	154,50
11.	70874	Novi Pazar - grad	730017	Banja	163,42
	70874	Novi Pazar - grad	730092	Varevo	225,77
	70874	Novi Pazar - grad	730360	Ivanča	458,59
	70874	Novi Pazar - grad	730564	Mur	552,10
	70874	Novi Pazar - grad	730602	Novi Pazar	4338,08
	70874	Novi Pazar - grad	730653	Osoje	394,29
	70874	Novi Pazar - grad	730688	Paralovo	401,32
	70874	Novi Pazar - grad	730718	Pobrđe	1117,47
	70874	Novi Pazar - grad	730777	Postenje	208,92
	70874	Novi Pazar - grad	730840	Rajčinoviće	167,11
	70874	Novi Pazar - grad	731013	Hotkovo	227,70
	70874	Novi Pazar - grad	731013	Hotkovo	227,70
12.	70360	Valjevo - grad	708402	Valjevo	2147,39
	70360	Valjevo - grad	708305	Beloševac	167,49
	70360	Valjevo - grad	708470	Gorić	607,44
	70360	Valjevo - grad	708496	Gornja Grabovica	163,47
	70360	Valjevo - grad	708887	Petnica	196,07

	70360	Valjevo - grad	708895	Popučke	177,12
	70360	Valjevo - grad	708984	Sedlari	199,13
13.	70432	Vranje	711241	Bresnica	162,68
	70432	Vranje	711306	Vranje	1889,90
	70432	Vranje	711420	Davidovac	173,13
	70432	Vranje	711497	Donji Neradovac	207,15
	70432	Vranje	711578	Zlatokop	257,01
	70432	Vranje	711977	Ranutovac	157,52
	70432	Vranje	711993	Ribnice	221,30
	70432	Vranje	712183	Suvi Dol	234,65
14.	70556	Zaječar - grad	715689	Zaječar	752,05
15.	70726	Leskovac - grad	723614	Badince	184,83
	70726	Leskovac - grad	723657	Beli Potok	191,33
	70726	Leskovac - grad	723673	Bobište	609,03
	70726	Leskovac - grad	723681	Bogojevce	179,43
	70726	Leskovac - grad	723738	Brestovac	221,31
	70726	Leskovac - grad	723711	Bratmilovce	1022,74
	70726	Leskovac - grad	723789	Bunuški Čifluk	197,91
	70726	Leskovac - grad	723878	Vinarce	179,99
	70726	Leskovac - grad	723991	Gornje Krajince	163,70
	70726	Leskovac - grad	724009	Gornje Sinkovce	171,09
	70726	Leskovac - grad	724017	Gornje Stopanje	307,18
	70726	Leskovac - grad	724033	Gornji Bunibrod	150,77
	70726	Leskovac - grad	724084	Grdelica (varoš)	1930,62
	70726	Leskovac - grad	724092	Grdelica (selo)	206,05
	70726	Leskovac - grad	724157	Donja Jajina	233,42
	70726	Leskovac - grad	724181	Donja Slatina	151,95
	70726	Leskovac - grad	724203	Donje Krajince	164,03
	70726	Leskovac - grad	724211	Donje Sinkovce	600,42
	70726	Leskovac - grad	724220	Donje Stopanje	154,40
	70726	Leskovac - grad	724335	Žižavica	182,81
	70726	Leskovac - grad	724378	Zločudovo	176,66
	70726	Leskovac - grad	724521	Kumarevo	262,57
	70726	Leskovac - grad	724548	Leskovac	2379,52
	70726	Leskovac - grad	724556	Lipovica	153,61
	70726	Leskovac - grad	724572	Mala Biljanica	153,30
	70726	Leskovac - grad	724629	Manojlovce	180,31

	70726	Leskovac - grad	724688	Mrštane	225,14
	70726	Leskovac - grad	724696	Navalin	162,73
	70726	Leskovac - grad	724734	Nomanica	274,29
	70726	Leskovac - grad	724866	Predejane (varoš)	1740,44
16.	70734	Loznica - grad	725196	Banja Koviljača	389,49
	70734	Loznica - grad	725200	Baščeluci	351,70
	70734	Loznica - grad	725269	Voćnjak	208,91
	70734	Loznica - grad	725382	Draginac	1159,77
	70734	Loznica - grad	725480	Klupci	995,91
	70734	Loznica - grad	725510	Krajišnici	535,51
	70734	Loznica - grad	725528	Lešnica	150,65
	70734	Loznica - grad	725544	Lipnički Šor	167,44
	70734	Loznica - grad	725552	Loznica	2033,63
	70734	Loznica - grad	725579	Lozničko Polje	472,05
	70734	Loznica - grad	725617	Ploča	600,01
	70734	Loznica - grad	725641	Runjani	169,54
	70734	Loznica - grad	725676	Straža	163,07
17.	70939	Pirot	732109	Berilovac	187,45
	70939	Pirot	732222	Gnjilan	210,67
	70939	Pirot	732575	Pirot	1313,38
	70939	Pirot	732605	Poljska Ržana	170,34
18.	70947	Požarevac	733083	Požarevac	691,19
19.	70998	Prokuplje	735728	Donja Stražava	249,49
	70998	Prokuplje	736074	Novo Selo	209,72
	70998	Prokuplje	736210	Prokuplje	1298,86
20.	71048	Jagodina - grad	737950	Vinorača	150,44
	71048	Jagodina - grad	737968	Voljavče	347,41
	71048	Jagodina - grad	738174	Končarevo	163,52
	71048	Jagodina - grad	738247	Majur	217,07
	71048	Jagodina - grad	738328	Rakitovo	523,18
	71048	Jagodina - grad	738336	Ribare	295,23
	71048	Jagodina - grad	738352	Jagodina	2078,05
	71048	Jagodina - grad	738417	Strižilo	222,34
	71048	Jagodina - grad	738433	Trnava	671,17
21.	71099	Smederevo - grad	740292	Vranovo	165,70
	71099	Smederevo - grad	740314	Vučak	215,38

	71099	Smederevo - grad	740446	Petrijevo	222,90
	71099	Smederevo - grad	740454	Radinac	350,73
	71099	Smederevo - grad	740462	Ralja	182,41
	71099	Smederevo - grad	740527	Smederevo	1552,39
	71099	Smederevo - grad	740543	Udovice	164,21
22.	71145	Užice - grad	741850	Sevojno	362,56
	71145	Užice - grad	741892	Užice	2531,63
23.	71269	Šabac - grad	746240	Jevremovac	353,80
	71269	Šabac - grad	746258	Jelenča	367,60
	71269	Šabac - grad	746304	Majur	346,80
	71269	Šabac - grad	746380	Mišar	205,55
	71269	Šabac - grad	746479	Pocerski Pričinović	733,55
	71269	Šabac - grad	746606	Šabac	1745,54
24.	80128	Vršac	801089	Vršac	233,25
25.	80209	Kikinda	802158	Kikinda	200,91
26.	80381	Sombor - grad	803979	Sombor	164,65
27.	80403	Sremska Mitrovica - grad	804177	Laćarak	195,15
	80403	Sremska Mitrovica - grad	804215	Mačvanska Mitrovica	1258,48
	80403	Sremska Mitrovica - grad	804266	Sremska Mitrovica	760,91
28.	70327	Bor	706418	Bor	717,33